

Międzynarodowe Centrum Kultury
w Krakowie

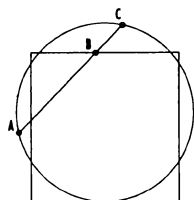

Architektura Lwowa
XIX wieku

Архітектура Львова
XIX століття

Architektura Lwowa
XIX wieku

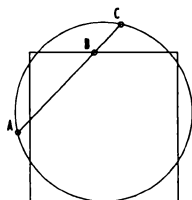
Архітектура Львова
XIX століття

Międzynarodowe Centrum Kultury
w Krakowie

Architektura Lwowa XIX wieku

Kraków 1997

Міжнародний Центр Культури
у Кракові

Архітектура Львова XIX століття

Краків 1997

*Publikację wydano dzięki finansowemu wsparciu:
Ministerstwa Kultury i Sztuki
Generalnego Konserwatora Zabytków RP
Urzędu Miasta Krakowa
Fundacji im. Stefana Batorego w Warszawie*

*Ця публікація появилася завдяки фінансовій підтримці:
Міністерства культури і мистецтва
Головного реставратора пам'ятників архітектури Речі Посполитої
Міської Ради Кракова
Фундації Стефана Баторія у Варшаві*

Lwów i jego architektura w XIX wieku

Przygotowana przez Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie wystawa poświęcona architekturze Lwowa w XIX wieku jest kontynuacją wątku obecnego w naszej działalności już od kilku lat. Koncentrując swoje programy wokół fenomenu Europy Środkowej XIX i XX wieku, prowadząc studia nad dziedzictwem kulturowym i jego ochroną, wreszcie rozwijając współpracę z naszymi sąsiadami, w żaden sposób nie można ominąć złożonej i fascynującej problematyki architektury Lwowa i Galicji. Zachęca nas do tego również zainteresowanie, z jakim spotyka się Lwów w Krakowie, czego dowodem jest choćby sukces zorganizowanego przez nas w 1994 roku pokazu archiwalnej dokumentacji Lwowskiej Wystawy Krajowej 1894 roku ze zbiorów lwowskiego Muzeum Etnografii. Bez takich porównań i konfrontacji nie można też do końca zrozumieć specyfiki Krakowa i jego środowiska artystycznego na przełomie XIX i XX wieku.

Lwów i Kraków jako dwie galicyjskie metropolie były wówczas często z sobą zestawiane. Podobieństwa, ale i zasadnicze różnice w położeniu obu miast w niezwykle dla nich formatywnym okresie XIX i początku XX wieku znajdują swoje odbicie w znakomicie zachowanej tkance urbanistycznej i architektonicznej z epoki. Szczególnie w przypadku Lwowa – stolicy Galicji – architektura epoki historyzmu, secesji i modernizmu nie tylko determinuje współczesny obraz miasta, ale stanowi o jego wartości i miejscu na mapie Europy Środkowej. Fakt ten był jednak do niedawna – i ciągle jest – zbyt słabo dostrzegany, co negatywnie odbija się również na możliwościach skutecznej ochrony dziedzictwa architektonicznego ostatnich stuleci.

Zadecydowało o tym stosunkowo późne uznanie architektury wieku XIX za artystycznie pełnoprawną i równie jak sztuka epok wcześniejszych wartościową. Architektura jest przy tym zwierciadłem cywilizacji. Fakt ten łatwo zrozumieć właśnie na przykładzie Lwowa w niezwykle formatywnym dla miasta nad Pełtwią wieku XIX. Należący do najciekawszych w Europie Środkowej, zespół lwowskiej architektury XIX wieku jest dziś nie tylko swoistym muzeum różnorodnych trendów artystycznych epoki historyzmu i modernizmu, ale i odbiciem niezwykle złożonej i fascynującej sytuacji miasta pod panowaniem austriackim.

Nie jest przypadkiem, iż często stawiamy znak równości pomiędzy monarchią Habsburgów a pojęciem Europy Środkowej. Jeśli tak, to Lwów i Galicja stano-

Львів і його архітектура в ХІХ сторіччі

Підготовлена Міжнародним Центром Культури у Кракові виставка, присвячена архітектурі Львова в ХІХ сторіччі, є продовженням мотиву, присутнього в нашій діяльності вже на протязі кількох років. Концентруючи свої програми навколо феномену Центральної Європи ХІХ та ХХ сторіччя, вивчаючи культурну спадщину та займаючись питаннями її охорони, і, нарешті, розвиваючи співпрацю з нашими сусідами, жодним чином неможливо обминути складної і водночас захоплюючої тематики Львова і Галичини. Заохочує нас до цього також зацікавленість, з якою зустрічається Львів у Кракові, доказом чого є хоча б успіх організованого нами в 1994 році показу архівної документації львівської Крайової виставки 1894 року з фондів львівського Етнографічного музею. Без таких порівнянь і співставлень неможливо також до кінця зрозуміти специфіку Кракова і його мистецького середовища на зламі ХІХ і ХХ століть.

Міста Львів і Краків – як дві Галицькі метрополії – в ті часи дуже часто співставлялись одне з одним. Схожість, але також принципові різниці в розташуванні обох міст в надзвичайно формотворчий для них період ХІХ – початку ХХ сторіччя, знаходить своє відображення в їх чудово збереженому урбаністичному та архітектурному образі цієї доби. Особливо у випадку Львова – столиці Галичини – архітектура епохи історизму, сецесії та модернізму не лише окреслює сучасний образ міста, але також говорить про його значення і місце на карті Центральної Європи. Однак цей факт до недавніх пір і надалі є дуже слабо зауважений, що негативно відбивається також на можливості ефективної охорони архітектурної спадщини останніх століть.

Факт цей є наслідком відносно пізнього признання архітектури ХІХ століття художньо повноправною та однаково вартісною, як і мистецтво попередніх епох. Архітектура є при цьому дзеркалом цивілізації. Це дуже легко зрозуміти саме на прикладі Львова та його архітектури в надзвичайно формотворчому для міста над Полтвою ХІХ столітті. Цей один з найбільш цікавих архітектурних ансамблів ХІХ сторіччя в Центральній Європі є сьогодні не лише своєрідним музеєм різноманітних художніх течій епохи історизму та модернізму, але також відображенням надзвичайно складного і водночас захоплюючого становища міста, яке знаходилось під австрійським пануванням.

wią dziś esencję tego kafkowskiego mitu – Europy Środka, z jednej strony nękanej konfliktami i sprzecznościami, z drugiej zaś niezwykle kreatywnej w warunkach tolerancji i twórczego współistnienia wielu kultur. To tylko we Lwowie można było spotkać trzech arcybiskupów trzech różnych obrządków, a młody Martin Buber właśnie we Lwowie zetknął się z sześcioma różnymi językami. Architektura Lwowa tamtej epoki jest pośrednio świadectwem niezwykle złożoności, a także różnych funkcji wypełnianych przez miasto w owym fascynującym okresie. Jako stolica Galicji – największego kraju koronnego austriackiej części monarchii – był Lwów przede wszystkim odbiciem obowiązujących w Wiedniu standardów artystycznych i oficjalnych kostiumów architektonicznych. Okres autonomiczny – złota era Lwowa – przyniósł równocześnie na przełomie XIX i XX wieku rozkwit i kulminację emancypacyjnych dążeń Polaków i Ukraińców, co znalazło swój czytelny wyraz w architekturze miasta. Poszukiwanie własnej narodowej i rodzimej tożsamości w sztuce, walka z uniformizującym, kosmopolitycznym kostiumem architektury importowanej z Wiednia zbiegła się we Lwowie nie tylko z przełomem modernistycznym około 1900 roku, ale i z rozkwitem własnej uczelni – Politechniki, która na przełomie wieków kształciła rzesze młodych adeptów architektury. W znacznym stopniu dzięki nim właśnie Lwów stworzył jeszcze przed pierwszą wojną światową swój własny język architektury, nadający miastu charakterystyczny nastrój. Jest więc swoistym paradoksem, iż o architekturze Lwowa XIX wieku wiemy ciągle tak mało i jest ona ciągle nieobecna w podręcznikach. Są to w dużej mierze skutki późniejszych losów miasta.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż jeszcze przed wojną dostrzeżono wyjątkową wartość lwowskiej architektury epoki klasycyzmu. Jest to przede wszystkim zasługa Tadeusza Mańkowskiego – autora pionierskiej pracy pt. *Początki nowożytnego Lwowa w architekturze* z roku 1923. Architektura drugiej połowy XIX i początku XX wieku musiała czekać na swoje „odkrycie” kilkadziesiąt lat, choć jej znaczenie dostrzegł już Mieczysław Orłowicz w *Ilustrowanym przewodniku po Lwowie* z roku 1920, zamieszczając pierwszą próbę oceny i wiele cennych informacji na ten temat. Dopiero w latach osiemdziesiątych rozpoczęto poważne badania nad architekturą miasta nad Pełtwią w XIX i XX wieku. We Lwowie są one prowadzone zarówno przez instytucje (m.in. Politechnikę Lwowską, a przede wszystkim jej Wydział Architektury, pod kierunkiem dziekana Bohdana Czerkiesa, oraz Instytut Konserwacji Zabytków „Ukrzachidprojektrestawracija”, pod kierunkiem Iwana Mochytycza), jak i przez samodzielnych badaczy. Należy tutaj przede wszystkim wymienić nazwiska Jurija Biriulowa i Igora Żuka. Zasługą Jurija Biriulowa była organizacja w roku 1986 w lwowskiej Galerii Obrazów pierwszej wystawy poświęconej lwowskiej secesji, której towarzyszył skromny katalog. Od tego czasu opublikował on szereg ważkich prac poświęconych tej problematyce, w tym architekturze Lwowa przełomu XIX i XX wieku. Ostatnio Jurij Biriulow wydał w języku polskim znakomitą syntezę książkową pt. *Secesja we Lwowie*. Igor Żuk obronił w roku 1989 w Moskwie pracę kandydacką na temat dekoracji lwowskiej architektury przełomu XIX i XX wieku. Architekturze lwowskiej tego okresu poświęcił również szereg artykułów, wydanych także w Polsce, w tym ważne studia nad twórczością Juliana i Alfreda Zachariewiczów. Zachariewiczom poświęcona też była jedna z wystaw prezentowanych niedawno przez Igora Żuka w Polsce. Rozwijające się ostatnio żywiłowo we Lwowie zainteresowanie architekturą przełomu wieków znalazło wsparcie w wielu nowych inicjatywach podejmowanych przez ukraińską inteligencję. Na szczególne uznanie zasługuje edycja „Halickiej Bramy”, a także i inne inicjatywy podejmowane

Зовсім не випадково ми так часто ставимо знак рівності між монархією Габсбургів та поняттям Центральної Європи. Якщо це так, то Львів і Галичина становлять сьогодні квінтесенцію цього кафківського міфу – Європи Центру, котра з одного боку розривалась конфліктами і суперечностями, а з другого боку – була надзвичайно плідною, в умовах толерантності та творчого співіснування багатьох культур. Адже лише у Львові можна було зустріти трьох архієпископів трьох різних конфесій, а молодий Мартін Бубер саме у Львові зіштовхнувся з шістьма різними мовами. Архітектура Львова тодішньої доби посередньо є відбиттям цієї незвичайної складності, а також різноманітних функцій, що їх виконувало місто в цей захоплюючий період. Як столиця Галичини – найбільшого коронного краю австрійської частини монархії – Львів був передусім відбиттям обов'язкових у Відні художніх стандартів і офіційних архітектурних шат. Автономний період – золота ера Львова – на рубежі XIX та XX століть одночасно приніс розквіт і кульмінацію емансипаційних стремлень поляків і українців, що знайшло своє чітке відображення в архітектурному обличчі міста. Пошуки власної національної і рідної самобутності в мистецтві, боротьба з уніфімуючим, космополітичним костюмом архітектури імпортованої з Відня, співпали у Львові не тільки з модерністичним переломом близько 1900 року, але також з розквітом власного навчального закладу – Політехнічного інституту, котрий на рубежі століть формував юрби молодих adeptів архітектури. У великій мірі саме завдяки ним Львів ще перед I світовою війною створив свою власну архітектурну мову, надаючи місту характерний настрій. Отже є своєрідним парадоксом, що про архітектуру Львова XIX сторіччя ми надалі знаємо так мало і вона надалі є відсутня в підручниках архітектури цього періоду. Факт цей у великій мірі є результатом пізнішої долі міста.

Необхідно підкреслити, що ще перед війною була відмічена виняткова вартість львівської архітектури епохи класицизму. Це, передусім, заслуга Тадеуша Маньковського – автора піонерської праці під назвою *Початки новожиттєвого Львова в архітектурі* з 1923 року. Архітектура другої половини XIX і початку XX сторіччя мусила чекати свого “відкриття” декілька десятиліть, хоча вартість її зауважив вже Мечислав Орлович в *Ілюстрованому путівнику по Львову* з 1920 року, вміщуючи першу спробу оцінки і ряд цінних інформацій на цю тему. Лише в восьмидесяті роки почались серйозні дослідження архітектури міста над Полтвою в період XIX та XX століть. У Львові їх проводять як установи (в тому числі Львівська Політехніка, а передусім її архітектурний факультет під керівництвом декана Богдана Черкеса, а також Інститут реставрації пам'ятників “Укрзахідпроектреставрація” під керівництвом Івана Могитича), так і самостійні дослідники. Тут, передусім, належить перелічити прізвища Юрія Бірюльова та Ігора Жука. Заслугою Юрія Бірюльова була організація в 1986 році у Львівській картинній галереї першої виставки, присвяченої львівській сецесії, котру супроводжував скромний каталог українською мовою. Відтоді він опублікував цілий ряд значних праць присвячених цій проблематиці, в тому числі архітектурі Львова перелому XIX та XX століть. В останній час Юрій Бірюльов видав польською мовою чудову книжкову монографію під назвою *Сецесія у Львові*. Ігор Жук в 1989 році захистив у Москві кандидатську дисертацію, присвячену декору у львівській архітектурі на рубежі XIX і XX століть. Львівській архітектурі цього періоду він присвятив цілий ряд статей, виданих також у Польщі, в тому числі важливе

przez dynamiczne wydawnictwo „Centr Ewropy”, w tym historyczno-architektoniczny atlas Lwowa, którego pierwszy zeszyt ukazał się w 1996 roku.

Zainteresowanie Lwowem i jego architekturą rozwija się także poza Ukrainą: na emigracji, w Wiedniu (ostatnio tamtejsze Muzeum Historyczne miasta Wiednia zorganizowało wystawę pt. „Lemberg/L'viv 1772–1918. Wiederbegegnung mit einer Landeshauptstadt der Donaumonarchie”), a nade wszystko w Polsce. Nie można bowiem myśleć o poważnej syntezie architektury polskiej epoki historyzmu i modernizmu bez uwzględnienia Lwowa – wówczas, obok Warszawy i Krakowa, jednego z trzech centrów polskiej myśli architektonicznej i jedyne miasta, gdzie istniała polska politechnika. Miarą zaniedbań w tej kwestii jest brak tak podstawowych opracowań, jak monografia pioniera polskiego modernizmu – wykształconego w Monachium – Romana Felińskiego, którego Dom Towarowy przy lwowskiej ulicy Szpitalnej uznany został już dawno za najwybitniejsze dzieło polskiej architektury nowoczesnej sprzed roku 1914! Obok Galicjan właśnie we Lwowie mogli – dzięki austriackiemu liberalizmowi – rozwijać swój talent architekci z innych zaborów, w tym z Wielkopolski. Nazwiska: Juliusza Hochbergera, Zygmunta Gorgolewskiego czy Macieja Moraczewskiego mówią same za siebie. Nie jest celem tego krótkiego tekstu szersze omawianie aktualnego stanu badań nad architekturą Lwowa w XIX wieku. Uczynili to Witold Szolginia, a ostatnio Olgierd Czerner w swej pięknej książce pt. *Lwów na dawnej rycinie i planie*. Badania prowadzone są w różnych ośrodkach akademickich, w tym we Wrocławiu i w Warszawie. Pragnę tutaj zwrócić uwagę na szczególną misję środowiska krakowskiego, zawsze tak mocno interesującego się historią i kulturą Galicji, której częścią był również Kraków. Szerokie badania historyczne nad Galicją i Lwowem prowadzi w Krakowie m.in. od lat zespół pod kierunkiem Heleny Madurowicz-Urbańskiej z Uniwersytetu Jagiellońskiego, zajmujący się m.in. polskim samorządem we Lwowie, a szerzej – różnymi aspektami rozwoju miasta. W Krakowie istniał też w latach osiemdziesiątych zespół do badania kultury Krakowa i Lwowa w XIX wieku Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk, którym miałem wówczas przyjemność kierować.

Jako badacz architektury Krakowa i Galicji mogę tylko raz jeszcze powtórzyć, iż trudno galicyjskie rozdziały historii Krakowa i Lwowa od siebie oddzielić. Świadczą o tym choćby życiorysy i dzieła wielu najwybitniejszych architektów przełomu XIX i XX wieku. Kraków i Lwów łączą nazwiska tak wybitnych twórców tamtej epoki, jak m.in.: Feliks Księżarski, Filip Pokutyński, Maciej Moraczewski, Władysław Rausz, Jan Zawiejski, Teodor Talowski, Jan Sas-Zubrzycki, Adolf Szyszko-Bohusz. We Lwowie znaleźć też można znakomite wytwory krakowskiego rzemiosła artystycznego, pochodzące np. z firmy wyrobów metalowych Goreckiego (tam powstała m.in. secesyjna dekoracja lwowskiego dworca kolejowego) czy wytwórni witrażów Zeleńskich, stanowiące symbol ścisłych związków obu miast. Równocześnie jednak architektura Lwowa i Krakowa przełomu XIX i XX wieku jest znakomitym odbiciem różnicy w położeniu i charakterze obu miast. Mówiłem o tym w roku 1994 podczas konferencji zorganizowanej na Politechnice Lwowskiej w związku ze 150-leciem jej istnienia¹.

Dopiero wspólna historia obu środowisk architektonicznych staje się więc punktem wyjścia do analizy dziedzictwa kulturowego Galicji. Galicja w granicach z lat 1772–1918 stanowi bowiem obszar artystyczny oparty na dwu-, a raczej trójbiegunowym układzie. Klucz do badań nad ówczesną Galicją znajduje się bowiem w trójkącie Lwów–Kraków–Wiedeń. Trójkąt ów symbolizuje też wymiar dziedzictwa galicyjskiego

дослідження на тему творчості Юліана та Альфреда Захарієвичів. Захарієвичам була також присвячена одна з виставок, що в останньому часі була представлена Ігорем Жуком у Польщі. Зацікавленість архітектурою перелому століть, яке в останній час стихійно розвивається у Львові, знайшло підтримку в багатьох ініціативах, що проводяться українською інтелігенцією. Особливої уваги заслуговує видання газети “Галицька Брама”, а також інші позиції динамічного видавництва “Центр Європи”, в тому числі історико-архітектурний атлас Львова, перший зошит якого був виданий в 1996 році.

Зацікавленість Львовом та його архітектурою розвивається також за межами України: в еміграції, у Відні (недавно Історичний музей міста Відня організував виставку під назвою “Lemberg/L'viv 1772-1918. Wiederbegegnung mit einer Landeshauptstadt der Donaumonarchie”), а передусім у Польщі. Отже неможливо думати про поважний синтез польської архітектури епохи історизму та модернізму без врахування Львова – в ті часи, поруч з Варшавою і Краковом, одного з трьох центрів польської архітектурної думки і єдиного міста, де існувала польська політехніка. Мірою занедбаності цього питання є відсутність таких першочергових опрацювань, як монографія піонера польського модернізму, який навчався у Мюнхені, Романа Фелінського, універсальний магазин котрого на львівській вулиці Шпитальній вже давно був признаний видатним шедевром польської сучасної архітектури ще в період до 1914 року! Поруч з галичанами саме у Львові – завдяки австрійському лібералізму – розвивали свій талант архітектори з частин Речі Посполитої, в тому числі з Великопольщі. Прізвища Юлія Гохбергера, Зигмунта Горголевського або Мацея Морачевського говорять самі за себе. Метою цього короткого вступу не є ширше обговорення актуального стану досліджень архітектури Львова ХІХ сторіччя. Це зробив Вітольд Шолгіня, а недавно Ольгерд Чернер в своїй чудовій книжці під назвою *Львів на давній гравюрі і плані*. Дослідження проводяться в різних академічних осередках, в тому числі у Варшаві і Вроцлаві. Я б хотів звернути тут увагу на особливу місію краківського середовища, яке завжди дуже цікавилось історією і культурою Галичини, частиною котрої був також і Краків. Розлогі історичні дослідження Галичини і Львова на протязі багатьох років проводить колектив під керівництвом Гелени Мадурович-Урбанської з Ягеллонського університету, який займається між іншим польським самоврядуванням у Львові, більш докладно – різними аспектами розвитку міста. У Кракові у восьмидесятих роках існував також дослідницький колектив культури Кракова і Львова ХІХ сторіччя Інституту мистецтва Польської Академії Наук, яким я мав приємність керувати в той час.

Як дослідник архітектури Кракова і Галичини можу лише ще раз повторити, що важко відокремити галицькі розділи історії Кракова і Львова. Свідчать про це хоча б біографії і твори багатьох відомих архітекторів перелому ХІХ і ХХ століть. Краків і Львів об'єднують прізвища таких славетних митців тієї доби, як Фелікс Ксенжарський, Пилип Покутинський, Мацей Морачевський, Владислав Рауш, Ян Завейський, Теодор Тальовський, Ян Сас-Зубрицький, Адольф Шишко-Богуш. У Львові можна також знайти чудові вироби краківського художнього ремесла, походженням, наприклад, з фірми металевих виробів Горецького (там з'явилась в тому числі сецесійна декорація львівського залізничного вокзалу) або вітражної майстерні Желенського, що становлять символ тісних зв'язків обох міст. Однак одночасно архітектура Львова і Кракова перелому ХІХ і ХХ

i jego znaczenie dla historii kultury Ukrainy, Polski, Austrii i Europy. Jest to trójkąt lub raczej czworokąt, w którym koniecznie uwzględnić trzeba jeszcze wpływy takich ośrodków, jak Berlin, Praga, Monachium czy Paryż, oznacza również konieczność szerokiej współpracy ponad granicami, w tym ścisłej współpracy badaczy z Polski i z Ukrainy.

Ostatnie lata dają w tej kwestii podstawy do optymizmu, a studia nad architekturą Galicji i współpraca nad jej ochroną stać się winny symbolem zmieniających się stosunków pomiędzy Ukrainą i Polską. Mam nadzieję, iż temu służyć też będzie w skromnym stopniu zorganizowana przez nas wystawa. Jej przygotowanie spotkało się z dużą życzliwością władz Lwowa i Krakowa, a przede wszystkim wielu instytucji i osób na Ukrainie i w Polsce. Wystawa oparta jest na materiałach archiwalnych pochodzących zarówno ze zbiorów lwowskich, jak i krakowskich. Mamy więc nadzieję, iż zainteresuje w przyszłości również publiczność spoza Krakowa.

Celem wystawy jest zaprezentowanie ewolucji i wielowątkowości architektury Lwowa w latach 1772–1918, gdy miasto pełniło funkcję stolicy austriackiej Galicji. Główny nacisk położono w wyborze materiału na szczególnie formatywne, a przy tym ciągle słabo zbadany przełom XIX i XX wieku. Prezentujemy m.in. obiekty już dzisiaj nie istniejące, jak m.in.: pałac Alfreda Potockiego przy ul. Kopernika z lat dwudziestych XIX wieku, projektu czynnego we Lwowie i Krakowie Ignacego Chamberza, kościół lwowskiego Sacré-Cœur, projektu Wincentego Rawskiego starszego, pawilony Wystawy Krajowej z roku 1894 czy legendarny Pasaż Mikolascha. Scenariusz wystawy jest w pewnym sensie indywidualnym spojrzeniem na architekturę Lwowa w XIX wieku. Mój wybór został w tej kwestii zweryfikowany przez zebrany w Centrum materiał ikonograficzny. Założeniem było oparcie wystawy wyłącznie na materiałach archiwalnych, przeważnie jeszcze nigdy nie publikowanych, pochodzących ze zbiorów lwowskich i krakowskich. Zgromadzenie przez Międzynarodowe Centrum Kultury dużej liczby archiwalnych fotografii Lwowa, z których tylko część jesteśmy w stanie zaprezentować na wystawie i w katalogu, było możliwe dzięki bardzo dobrej współpracy z wieloma instytucjami i osobami. We Lwowie są to przede wszystkim zbiory Muzeum Historycznego Miasta Lwowa, Lwowskiego Państwowego Archiwum Obwodowego oraz Muzeum Etnografii Ukraińskiej Akademii Nauk. Szczególne słowa podziękowania winien jestem w tym miejscu panu Bohdanowi Czajkowskiemu, dyrektorowi Muzeum Historycznego Miasta Lwowa, doktorowi Jurijowi Biriulowowi, który służył w trakcie przygotowań radą i konsultacją, a wreszcie państwu Irinie i Igorowi Kotłobułatowym, którzy zechcieli udostępnić pochodzący z ich zbiorów unikalny zestaw fotografii Lwowa wykonanych z balonu. W Krakowie swoje zbiory udostępniły nam: Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, oraz Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Nie dotarły – w związku z tragiczną powodzią – zamówione przez nas wiele miesięcy wcześniej zdjęcia pochodzące ze zbiorów „Ossolineum” we Wrocławiu. Uzupełniamy ich brak przede wszystkim reprodukcjami pochodzącymi z czasopism z epoki: wydawanego we Lwowie „Czasopisma Technicznego” i wydawanego w Krakowie „Architekta”. Jest to więc w pełni lwowsko-krakowska wystawa poświęcona rozwojowi urbanistycznemu i architekturze dawnej stolicy Galicji. Taki charakter ma również katalog zawierający teksty autorów z Krakowa i Lwowa, których celem jest zarysowanie najważniejszych problemów rozwoju przestrzennego i architektury miasta nad Pełnią. Realizacja wystawy nie byłaby możliwa bez wsparcia finansowego ze strony wielu instytucji. Szczególnie gorąco pragnę za nie podziękować Prezydentowi Miasta Krakowa, Ministerstwu Kultury i Sztuki RP, Generalnemu Konser-

сторіччя є досконалим відображенням різниці в розташуванні та характері цих міст. Я говорив про це в 1994 році на конференції, організованій у львівській Політехніці у зв'язку з 150-річчям її існування¹.

Лише спільна історія обох архітектурних середовищ стає вихідним пунктом аналізу культурної спадщини Галичини. Адже Галичина в межах 1772-1918 років становить художній обшар, що належить до двох- або навіть до трьохполюсної системи. Ключ до пізнання тогочасної Галичини знаходиться в трикутнику Львів–Краків–Відень. Цей трикутник символізує також вимір галицької спадщини та її значення для історії культури України, Польщі, Австрії та Європи. Цей трикутник, або навіть чотирикутник, в котрому необхідно врахувати також впливи таких центрів, як Берлін, Прага, Мюнхен або Париж, означає необхідність ширшої співпраці понад кордонами, в тому числі тісної співпраці між дослідниками Польщі і України.

Останні роки дають в цьому питанні підстави для оптимізму, а вивчення архітектури Галичини і співпраця в області її охорони повинні стати символом прогресуючих відносин між Україною і Польщею. Сподіваюсь, що в скромній мірі цьому послужить підготовлена нами виставка. Її підготовка зустрілась з величезною доброзичливістю влад Львова і Кракова, а передусім багатьох установ і осіб в Україні і в Польщі. Виставка спирається на архівних матеріалах, походженням як з львівських, так і краківських фондів. Таким чином ми сподіваємось, що в майбутньому вона зацікавить також громадськість не лише Кракова.

Метою виставки є висвітлення еволюції та різноманітності течій в архітектурі Львова в 1722-1918 роках, коли це місто виконувало функцію столиці австрійської Галичини. Особливий натиск покладено на підбір матеріалів з дуже формотворчого, але при цьому ще мало дослідженого перелому XIX та XX століть. Серед інших ми представляємо об'єкти вже не існуючі, такі як палац Альфреда Потоцького на вул. Коперника з двадцятих років XIX сторіччя за проектом Ігнатія Шамбре (Хамбреза), який працював у Львові і Кракові, костел львівського "Sacré Coeur" (Святого Серця) за проектом Вінцента Равського-старшого, павільйони Крайової виставки 1894 року або легендарний Пасаж Міколяша. Сценарій виставки в певному сенсі є індивідуальним поглядом на архітектуру Львова в XIX сторіччі. Мій вибір в цьому питанні був перевірений зібраним в Центрі іконографічним матеріалом. Ми хотіли базувати нашу виставку виключно на архівному матеріалі, у великій мірі ще ніколи не публікованому, що походить з львівських і краківських фондів. Нагромадження Міжнародним Центром Культури великої кількості архівних фотографій, з котрих лише частину ми можемо показати на виставці і в каталозі, було можливе завдяки активній і ожвавленій співпраці з багатьма установами і особами. У Львові це передусім фонди Історичного музею, Львівського державного обласного архіву та Музею етнографії Української Академії Наук. Слова особливої подяки необхідно скерувати до pana Богдана Чайковського, директора Історичного музею міста Львова, доктора Юрія Бірюльова, котрий під час приготувань допомагав радами і консультаціями, і, нарешті, подружжя Ірини та Ігора Котлобулатових, які схотіли оприлюднити унікальний комплект зроблених з повітряної кулі фотографій Львова, що знаходяться в їх колекції. У Кракові свої

watorowi Zabytków RP, Fundacji Stefana Batorego, a także Komitetowi Badań Naukowych za szersze zrozumienie potrzeby studiów nad architekturą Lwowa i Galicji, prowadzonych w Międzynarodowym Centrum Kultury.

Wystawę traktujemy nie jako uwieńczenie naszych już kilkuletnich badań nad dziedzictwem kulturowym Galicji, lecz jako początek kolejnej fazy studiów nad fenomenem Europy Środka, w której Lwów, Kraków i Galicja powinny zająć należne im miejsce. W roku 2000 w ramach programów związanych z wypełnianiem przez Kraków roli Europejskiej Stolicy Kultury Międzynarodowe Centrum Kultury zamierza zorganizować wielką wystawę pt. „Galicja – mit i rzeczywistość”. Jej sukces, podobnie jak powodzenie wielu naszych planów badawczych i wydawniczych, zależy jednak przede wszystkim od możliwości jak najszerszego spojrzenia na ten intrygujący problem. Jest ono możliwe tylko poprzez dialog i otwartą współpracę. O jej nieograniczonych możliwościach jesteśmy w Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie głęboko przekonani. Utwierdza nas w tym również coraz ściślejsza współpraca Lwowa i Krakowa.

Jacek Purchla
Dyrektor
Międzynarodowego Centrum Kultury
w Krakowie

¹ J. Purchla, *Architektura Krakowa i Lwowa w XIX wieku*, [w:] *Architektura Galicji XIX–XX w. Wybrane materiały Międzynarodowego Symposium 24–27 maja 1994 r., poświęconego 150-leciu założenia Państwowego Uniwersytetu „Politechnika Lwowska”*. Red. B. Czerkies, M. Kubelik, E. Hofer, Lwów 1996, s. 162–173.

колекції надали нам: Ягеллонська бібліотека, Бібліотека Польської Академії Наук та Історичний музей міста Кракова. Не дійшли до нас – у зв'язку з трагічною повинню – замовлені нами кілька місяців тому фотографії з фондів “Оссолінеума” у Вроцлаві. Ми поповнили їх відсутність передусім репродукціями, що походять з часописів тієї епохи: видаваного у Львові “Технічного Часопису” та видаваного у Кракові часопису “Архітектор”. Отже це буде цілком львівсько-краківська виставка, присвячена урбаністичному розвитку і архітектурі колишньої столиці Галичини. Подібний характер має також каталог, в якому містяться статті авторів з Кракова і зі Львова, метою котрих є також виявлення найважливіших проблем просторового розвитку і архітектури Львова. Реалізація виставки не була б можливою без фінансової підтримки багатьох установ. Особливо гаряче я б хотів подякувати за неї Президенту міста Кракова, Міністерству культури і мистецтва Речі Посполитої, Головному реставратору пам'ятників архітектури Речі Посполитої, Фундації Стефана Баторія, а також Комітету наукових досліджень за ширше зрозуміння необхідності досліджень архітектури Львова і Галичини, які проводяться Міжнародним Центром Культури.

Цю виставку ми розцінюємо не як завершення наших вже декількарічних досліджень культурної спадщини Галичини, а як початок наступного етапу вивчення феномену Центральної Європи, в котрій Львів, Краків і Галичина повинні знайти належне їм місце. В 2000 році в рамках програм, пов'язаних з виконанням Краковом ролі Європейської столиці культури, наш Міжнародний Центр збирається організувати велику виставку під назвою “Галичина – міф і дійсність”. Однак її успіх, так само як успішність багатьох наших дослідницьких і видавничих планів, залежить, передусім, від можливості якнайширшого погляду на цю інтригуючу проблему. А це, в свою чергу, може бути можливим через діалог і тісну співпрацю. Наш Міжнародний Центр Культури у Кракові глибоко переконаний щодо її необмежених можливостей. І переконує нас в цьому все більш стисла співпраця між Львовом і Краковом.

Яцек Пурхля
Директор
Міжнародного Центру Культури
у Кракові

1. Я. Пурхля, *Архітектура Кракова і Львова в ХІХ столітті*, [в:] *Архітектура Галичини ХІХ-ХХ ст. Вибрані матеріали міжнародного симпозіуму 24–27 травня 1994 р., присвяченого 150-річчю заснування Державного університету “Львівська Політехніка”*, ред. Б. Черкес, М. Кубелік, Е. Гофер, Львів 1996, с. 162–173

Rozwój miasta Lwowa w XIX wieku

W 1772 roku Lwów znalazł się pod władzą austriacką. Jako stolica prowincji państwa austriackiego, przeżywał napływ urzędników i wojskowych, niezbędnych do rządzenia Galicją. Wraz z nimi przybywali rzemieślnicy i kupcy żyjący z obsługiwanego aparatu urzędniczo-biurokratycznego¹. Napływ ludności dał początek przestrzennemu rozwojowi miasta. Podjęta w 1777 roku przez władze austriackie decyzja o zniesieniu murów obronnych pozwoliła na rozbudowę przedmieść i ich integrację z miastem. Plan Lwowa² z 1801 roku ukazuje istniejące jeszcze partie murów obronnych. Najlepiej zachowała się część północno-zachodnia, w tym tzw. Berwałd Królewski i Mały Berwałd w rejonie placu Strzeleckiego, Baszta Prochowa i mury na terenie Wałów Gubernatorskich oraz Baszty III „Krakowska”, obok Bramy Krakowskiej, na miejscu Gmachu Skarbka, jak również fragmenty fortyfikacji w pozostałych częściach miasta. U początku XIX wieku mury obronne Lwowa były już zrujnowane i nie miały znaczenia militarnego³, stanowiły jedynie przeszkodę dla rozbudowującego się miasta. W pierwszej kolejności rozebrano odcinek murów w rejonie późniejszych Wałów Hetmańskich (obecnie prospekt Swobody), za czym poszła zabudowa zachodniego brzegu Pełtwi w rejonie Janowskiego Przedmieścia, późniejszej dzielnicy Krakowskiej. W 1820 roku zasypano ostatnie rowy i zrównano wały, teren zamieniając w planty. Opasanie plantami całego Lwowa stało się niemożliwe z powodu istnienia starego ruskiego miasta na północy, a na południu zespołu klasztoru Bernardynów⁴. Obsadzono zielenią także Pełtew i uczyniono ten obszar miejscem spacerowym⁵. Przystępując do budowy gmachu teatru w 1835 roku, tzw. Gmachu Skarbka, rozebrano obwarowania na placu Krakowskim (obecnie ul. Targowa), nazywane Krakowską Strażnicą (*Krakauer Wachtshaus*) i uregulowano plac Castrum po zburzonym w 1802 roku Niskim Zamku⁶. Równocześnie z budową teatru rozpoczęto zasklepienie Pełtwi i jej licznych dopływów, zlikwidowano także wyspę między dwoma odnogami Pełtwi w rejonie Żółkiewskiego Przedmieścia. W 1844 roku Pełtew płynie już zasklepionym kanałem pod placem Teatralnym i placem Ferdynanda (obecnie plac Mickiewicza)⁷.

Najstarsza część Lwowa – Śródmieście – prawie bez zmian zachowała układ przestrzenny średniowiecznego miasta lokacyjnego, z prostokątnym centralnym rynkiem i odchodzącymi od niego, krzyżującymi się pod kątem prostym ulicami. Po zawaleniu się 14 lipca 1826 roku wieży Ratuszowej, pozostałości Ratusza miejskiego z roku 1619, wzniesiono nowy Ratusz, według projektu J. Markla i F. Treschera. Aby

Розвиток міста Львова у ХІХ столітті

У 1772 році Львів опинився під австрійським пануванням. До міста – столиці провінції австрійської держави – почали активно напливати чиновники та військові, необхідні для правління Галичиною, а разом з ними прибували ремісники та купці, які жили завдяки обслуговуванню чиновницько-бюрократичного апарату¹. Цей вплив населення поклав початок просторовому розвитку міста. Рішення про знесення оборонних мурів, прийняте австрійською владою в 1777 році, дозволило розбудувати передмістя та об'єднати їх з містом. На плані Львова² з 1801 року можна побачити ще існуючі фрагменти оборонних мурів. Найкраще збереглась північно-західна частина, в тому числі Королівський Белюард та Малий Белюард в районі Стрілецької площі, Порохова вежа і мури на території Губернаторських Валів, а також Бастея III „Краківська” поруч з Краківською брамою в місці Кам'яниці Скарбка, а крім того фрагменти фортифікацій в інших районах міста. На початку ХІХ століття оборонні мури були вже зруйновані і не мали мілітарного значення³, вони становили лише перешкоду для міста, яке постійно розбудовувалось. В першу чергу був розібраний відрізок мурів в районі пізніших Гетьманських Валів (тепер проспект Свободи), після чого почалось забудування західного берегу Полтви в районі Янівського передмістя, пізнішої Краківської дільниці. В 1820 році були засипані останні рови і зрівняні вали, а вся територія замінена на зелені насадження (бульвари). Оточення бульварами всього міста було неможливим з приводу існуючого старого руського міста на півночі і монастиря бернардинів⁴ на півдні. Зеленими насадженнями була обсаджена також Полтва, стаючи, таким чином, місцем для прогулянок⁵. Перед початком спорудження в 1835 році будинку театру, так званої Кам'яниці Скарбка, були розібрані оборонні стіни на Краківській площі (тепер площа Торгова), що їх називали *Krakauer Wachtshaus*, а також врегульована площа *Castrum*, яка залишилась після зруйнованого в 1802 році Низького Замку⁶. Одночасно з будовою театру почалось засклепіння Полтви та її численних притоків, крім того був ліквідований острів між двома рукавами Полтви в районі Жовківського передмістя. В 1844 році Полтва вже тече по підземному колектору під Театральною площею і площею Фердинанда (тепер площа Міцкевича)⁷.

Найстаріша частина міста – Середмістя – майже без змін зберегла просторову схему середньовічного локаційного міста з прямокутною центральною площею і відходячими від неї перехрещеними під прямим кутом вулицями. Після

zrobić miejsce, zburzono domy stojące przy ul. Pasamonicznej i tzw. kamienice śródmiejskie (1832), nadając Śródmieściu jego ostateczny kształt. I choć Ratusz spłonął po zbombardowaniu miasta w 1848 roku, to już rok później w nowym gmachu obradowała Rada Miejska, zaś w 1851 roku dobudowano do niego wieżę⁸. Do połowy wieku XIX Śródmieście, dawny Lwów Kazimierzowski, pełniło rolę centralną. W drugiej połowie stulecia ważne dla życia miasta instytucje przeniosły się poza obręb Śródmieścia.

W przeciwieństwie do Śródmieścia, w czterech lwowskich przedmieściach, a od roku 1857 dzielnicach⁹: I – Halickiej, II – Krakowskiej, III – Żółkiewskiej, IV – Łyczakowskiej, przeważały domy niskie, parterowe lub jednopiętrowe, z obszernymi podwórzami i ogrodami. Rozwój budownictwa w poszczególnych dzielnicach był nierówny. Najbardziej dynamicznie rozwijała się dzielnica Krakowska. W niej, poza Śródmieściem, najszybciej pojawiła się zabudowa zwarta i wysokie, kilkupiętrowe budynki. Około połowy XIX wieku uwidaczniają się kierunki ekspansji przestrzennej. Po początkowym nieśmiałym rozszerzaniu się zabudowy na obrzeża Śródmieścia przystąpiono do wykorzystania łagodnych, zachodnich i południowo-zachodnich zboczy doliny pełtewskiej pod budownictwo zarówno mieszkaniowe, jak i użyteczności publicznej. Zagospodarowaniu ulega także trójkąt pomiędzy Pełtwią i Wzgórzem Zamkowym, dawne „ruskie” miasto. We wszystkich kierunkach zabudowa postępuje wzdłuż głównych dróg dojazdowych, przekształcając je w ulice miejskie i pozostawiając pomiędzy nimi wolne, nie zabudowane przestrzenie. Na kształt oraz przebieg dróg decydujący wpływ miało ukształtowanie terenu, przez który przebiegały.

Wśród linii komunikacyjnych łączących Lwów ze światem szczególne znaczenie dla rozwoju przestrzennego miasta w XIX wieku miały trakty: Janowski, Gródecki, Żółkiewski i Brodzki. Wytyczyły bowiem przebieg większości dróg i ulic, jak również kierunki zabudowy. Łącząca Lwów z Krakowem droga Janowska przekształciła się około 1844 roku w StAnne Gasse (później ul. Kazimierzowska) i Janower Gasse, czyli ul. Janowską (obecnie ul. Horodocka i prospekt Szewczenki). Po drugiej stronie miasta droga na Brody stała się ulicą Łyczakowską. W połowie XIX wieku Lwów zaczął się upodabniać do wieloramiennej gwiazdy, której środkiem pozostawało Śródmieście, a ramionami pasy zabudowy ulic Janowskiej, Gródeckiej, Żółkiewskiej, Łyczakowskiej i innych. Łączyły je z sobą wąskie i nieregularne dróżki wiodące przez puste jeszcze obszary. W ten sposób wytyczone parcele w niewielkim stopniu zmieniały swój kształt po zabudowaniu. Plac św. Jura, miejsce słynnych, odbywanych w maju i październiku targów świętojurskich, do końca XIX wieku zachował swój kształt nieregularnego rombu, pomimo zabudowania otaczających go parcel. Decydujące znaczenie miał tu brak jakiegokolwiek planu, miasto bowiem rozwijało się do początku XX wieku żywiołowo i chaotycznie.

W skromnej działalności budowlanej rządu austriackiego pierwszej połowy XIX wieku przeważały obiekty militarne. Część z nich to przystosowane dla potrzeb wojska zabudowania pozostałe po rozwiązanych edyktem Józefa II klasztorach i zakonach. Przykładem mogą być budynki „Czerwonego Klasztoru” na ul. Teatyńskiej (dziś Krzywonośa), początkowo szpital, a potem koszary artylerii. W 1824 roku na terenie ormiańskiego kościoła św. Krzyża wzniesiono Wielkie Koszary, rozbudowane jeszcze w 1845 roku. Największym jednak przedsięwzięciem budownictwa wojskowego w tym okresie było wzniesienie na mocy rozkazu z 29 listopada 1848 roku Cytadeli na Wzgórzach Wronowskich w dzielnicy Halickiej, nazywanych także Tureckim Szańcem. Kompleks siedmiu budynków górował nad miastem, przez wiele lat będąc symbo-

того, як 14 липня 1826 року обвалилась Ратушна вежа, котра лишилась після спорудженої в 1619 році міської ратуші, зведено нову ратушу за проектом Ю. Маркля та Ф. Трешера. Щоб звільнити місце для будови, були зруйновані будинки на вул. Пасамонічній, а також кам'яниці, які знаходились в самому центрі площі Ринок (1832), надаючи Середмістю його остаточний план. І хоча ратуша згоріла після бомбардування міста в 1848 році, вже в наступному році у відбудованому будинку проводились засідання Міської Ради, а в 1851 році до нього добудували вежу⁸. До середини ХІХ століття Середмістя – колишній Казимирівській Львів – відігравав центральну роль в житті міста. В другій половині століття важливі для життя міста установи були перенесені за межі Середмістя.

На відміну від Середмістя в чотирьох львівських передмістях, а починаючи від 1857 року районах⁹: I – Галицькому, II – Краківському, III – Жовківському, IV – Личаківському переважали будинки низькі, одно- або двоповерхові з просторими подвір'ями та садочками. Розвиток будівництва в окремих районах був нерівномірним. Найбільш динамічно розвивався Краківський район. В ньому, окрім Середмістя, швидше з'являлась щільна забудова та високі декількаповерхові будинки. Близько середини ХІХ століття вже чітко окреслюються напрямки просторового розширення міста. Після початково несміливого поширення забудови на окраїнах Середмістя почалось використання пологих західних та південно-східних схилів полтвівської долини як для житлового будівництва, так і для загального використання. Загосподарюється також трикутник між Полтвою та Замковою Горою – колишне „руське” місто. В усіх напрямках забудова поширюється вздовж головних шляхів, що ведуть до міста, перетворюючи їх в міські вулиці та залишаючи між ними вільні, незабудовані обшари. Вирішальний вплив на форму та маршрут доріг мав рельєф території, по якій вони проходили.

Серед комунікаційних шляхів, які об'єднували Львів зі світом, особливе значення для просторового розвитку міста в ХІХ столітті мали дороги Янівська, Городоцька, Жовківська та Бродська. Вони окреслили маршрут багатьох вулиць Львова, а також напрямок забудування. Янівська дорога, об'єднуюча Львів з Краковом, близько 1844 року перетворилась в St Anne Gasse (пізніше вул. Казимирівська) та Janower Gasse, тобто Янівську вулицю (теперішні вул. Городоцька і Шевченка). З другої сторони міста дорога на Броди стала вулицею Личаківською. В середині ХІХ століття місто почало уподібнюватись до багатокінцевої зірки, серединою котрої залишалось Середмістя, а проміннями були смуги забудови вулиць Янівської, Городоцької, Жовківської, Личаківської та інших. Об'єднувались вони вузькими доріжками неправильної форми, що проходили по незабудованим територіям, отже окреслені ділянки в невеликій мірі змінювали свою форму після забудування. Площа Св. Юра – місце святкових торгів, що відбувались в травні і жовтні – незважаючи на забудування оточуючих її земельних ділянок, до кінця ХІХ сторіччя зберегла форму неправильного ромба. Вирішальне значення в цьому мала відсутність будь-якого плану розбудування міста, яке до початку ХХ сторіччя розвивалось стихійно і хаотично.

В нечисленній будівельній діяльності австрійського уряду першої половини ХІХ сторіччя переважали об'єкти мілітарного призначення. Частина з них – це перебудовані для потреб війська споруди, які залишились після ліквідованих едиктом Йосипа II монастирів та орденів. Прикладом можуть бути будинки „Червоного монастиря” на вул. Театинській (тепер Кривоноса) – спочатку шпиталь, а потім казарми артилерії. В 1824 році на території вірменської церкви Святого

lem austriackiego panowania w Galicji¹⁰. Należy zauważyć, iż w przeciwieństwie do wielu innych miast galicyjskich, takich jak np. Kraków, Lwów nie był fortecą. Jego wzrostu nie krępowały względy militarne, mógł rozwijać się swobodnie na całej powierzchni. W tym samym czasie w Krakowie, otoczonym kompleksem fortów, obowiązywał zakaz zabudowy na terenie kilkusetmetrowego pasa wokół tzw. rejonu fortecznego. Inne warunki zadecydowały, iż Lwów w pierwszej kolejności rozbudował się, jak to określił Stanisław Hoszowski¹¹, poziomo, by dopiero w końcu XIX wieku zacząć rozwijać się pionowo i zapełniać luki pomiędzy istniejącymi budynkami.

14 października 1870 roku w ramach autonomii Lwów uzyskał samorząd. Jego silne i sprawnie działające władze gwarantowały skuteczne wykorzystanie napływających do Lwowa, jako do stolicy królestwa Galicji i Lodomerii, funduszy. Pozwoliło to na przeprowadzenie wielu istotnych przedsięwzięć, jak kanalizacja Pełtwi czy budowa linii tramwajowych, początkowo tramwaju konnego, a od 1894 roku także elektrycznego. Rozwój komunikacji miejskiej podniósł atrakcyjność budowlaną parcel bardziej odległych od centrum, wpływając na ożywienie rozwoju peryferii Lwowa. W tym okresie miasto zajmowało powierzchnię 32,40 km². 15 czerwca 1871 roku Rada Miejska postanowiła utrzymać podział miasta na pięć dzielnic, zachowując ich dotychczasową numerację: I – Halicka, II – Krakowska, III – Żółkiewska, IV – Łyczakowska, V – Śródmieście. Największą dzielnicą było dawne przedmieście Halickie. Zajmowało ono 13,50 km², co stanowiło prawie 42 % całkowitej powierzchni miasta. Dzielnicę Halicką charakteryzował duży obszar terenów zielonych. Około 1920 roku stanowiło to 67 % wszystkich terenów zielonych miasta¹², wśród których warto wymienić park Kilińskiego (park Stryjski). Od założenia w 1879 roku park zwiększał swoją powierzchnię aż od osiągnięcia 47 ha, po likwidacji nieczynnego od dawna cmentarza Stryjskiego. W 1894 roku na terenie parku zlokalizowano budynki i stoiska Powszechnej Wystawy Krajowej. By zapewnić miastu komunikację z targami, w tymże roku doprowadzono do parku Kilińskiego pierwszą we Lwowie linię tramwaju elektrycznego. Również na terenie parku znajdowała się pierwotna siedziba *Panoramy Raclawickiej*. W 1905 roku przekształcono rosnący na wschód od parku Kilińskiego lasek na park „Żelazna Woda”. Silne sfałdowanie terenu w dzielnicy Halickiej, gdzie brały swe źródła Pełtew i Wulecki Potok, a może także odległości spowodowały silne zróżnicowanie zabudowy. Północna część, przylegająca do Śródmieścia, wykazywała cechy wielkomiejskie, podczas gdy w części południowej najczęściej pojawiały się domy wiejskie lub ośrodki sportowe (np. położone po przeciwnych stronach ul. Stryjskiej boiska lwowskich klubów sportowych – „Czarni” i „Pogoń”).

Za dzielnicą Halicką znajdowała się druga co do wielkości dzielnica Krakowska, o powierzchni 8,70 km². Na jej terenie w latach 1873–1877 Julian Zachariewicz wznosił pierwszy wielki gmach lwowski, budynek Politechniki, która już wkrótce zapewni miastu zdolnych budowniczych i architektów. Istotne znaczenie dla regulacji dzielnicy Krakowskiej miało powstanie gmachu Sejmu Krajowego w latach 1876–1881, na gruntach stanowiących część ogrodów pojezuickich. Budowie towarzyszyło uregulowanie ulic, które rozparcelowano pod zabudowę, oraz uporządkowanie ogrodu. Dzięki najłagodniejszemu na terenie miasta spadkom wysokości dzielnica Krakowska rozwijała się szczególnie dynamicznie, co zostało zaznaczone tak ważnymi realizacjami sakralnymi, jak katedra św. Jura czy kościół Marii Magdaleny¹³. Gdy w 1861 roku doprowadzono do Lwowa kolej żelazną, łącząc go początkowo tylko z Przemyślem, na zachodnich krańcach dzielnicy Krakowskiej, na Błoniach Janowskich, powstał dworzec kole-

Хреста були збудовані Великі казарми, розбудовані ще в 1845 році. Але найбільш видатним прикладом військового будівництва цього періоду була будова – на підставі розпорядження від 29 листопада 1848 року – цитаделі на Вроновських Узгір'ях в Галицькому районі, яку називали також Турецьким укріпленням. Комплекс, який складався з семи будинків, домінував над містом, будучи на протязі багатьох років символом австрійського панування в Галичині¹⁰. Належить зауважити, що в протилежності до багатьох інших галицьких міст, таких, як, наприклад, Краків, Львів не був фортецею. Його розбудову не обмежували мілітарні вимоги, отже він міг вільно розбудовуватись у всіх напрямках. В цей самий час у Кракові, оточеному комплексом фортів, було заборонено зводити споруди на смузі в декілька сот метрів навколо так званого фортечного району. Інші умови призвели до того, що Львів в першу чергу розбудовувався, як це окреслив Станіслав Гошовський¹¹, горизонтально, щоб лише в пізніший період, під кінець ХІХ сторіччя почати розвиватись вертикально і заповнювати прогаліни між існуючими будинками.

14 жовтня 1870 року в рамках автономії Львів одержав самоврядування. Існування сильного, чітко діючого самоврядування гарантувало ефективне використання напливаючих у Львів – столицю королівства Галичини та Лодомерії – грошових засобів. Це дозволило провести велику кількість суттєвих будівельних заходів, таких як каналізація Полтви або впровадження трамваю: спочатку кінного, а від 1894 року – також електричного. Розвиток міської комунікації підвищив будівельну привабливість земельних ділянок, які були розташовані далеко від центру, впливаючи таким чином на пожвавлення будівництва в львівських периферійних районах. В цей період місто вже мало площу 32,40 км². 15 червня 1871 року Міська Рада прийняла рішення про те, щоб залишити розподіл міста на п'ять районів та їх попередню нумерацію: I – Галицький, II – Краківський, III – Жовківський, IV Личаківський. V районом стало Середмістя. Найбільшим районом було колишнє Галицьке передмістя. Воно займало обшар 13,50 км², що становило майже 42% загальної площі міста. Галицький район характеризувала велика кількість зелених територій, які в ньому знаходились. Близько 1920 року це було 67% всіх зелених насаджень міста¹², серед яких варто назвати парк Килинського (Стрийський парк). Починаючи від моменту заснування в 1879 році, парк поступово збільшував свою поверхню до досягнення 47 га після ліквідації давно зачиненого кладовища. В 1894 році на території парку були розміщені будинки та павільйони Загальної Крайової виставки. Щоб запевнити місту комунікацію з виставкою, в цьому ж році до парку Килинського була підведена перша у Львові лінія електричного трамваю. На території парку знаходилась також перша Рацлавицька панорама. В 1905 році лісок, розташований на схід від парку Килинського, був перетворений в парк Залізна Вода. Сильна хвилястість ландшафту в Галицькому районі, де знаходились витoki Полтви та Вулецького Потоку, а можливо також відстані, призвели до помітної різномірності забудови. В північній частині, прилягаючій до Середмістя, забудування проявляє великоміські риси, в той час, коли в південній частині з'являлось сільське забудування та спортивні осередки (наприклад, розташовані по протилежних сторонах Стрийської вулиці спортивні площадки львівських спортивних клубів – „Чорні” та „Погонь”).

За Галицьким районом знаходився другий по величині Краківський район площею 8,70 км². На його території в 1876–1877 роках Юліан Захарієвич спорудив перший великий львівський будинок – Політехнічний інститут, котрий вже невдовзі запевнить для міста талановитих будівничих та архітекторів. Суттєву роль в регуляції Краківського району мало зведення в 1877–1881 році на частині

jowy. Od 1866 roku Lwów miał połączenie z Czerniowcami, a od 1869 roku także z Brodami. W 1871 roku uruchomiono linię Lwów–Podwołoczyska¹⁴. Budowa dworca kolejowego na Polach Janowskich stała się jednym z czynników stymulujących rozwój tej części miasta. Wkrótce bowiem przy głównych budynkach dworcowych pojawiły się składy i magazyny, drogi zaś, zwłaszcza ul. Gródecka, jako łączące miasto z dworcem, zabudowywane były znacznie szybciej niż inne.

Północne tereny zajmowała wciśnięta pomiędzy Pełtew a Wzgórze Zamkowe dzielnica Żółkiewska. Znaczą jej część, 3,20 km², stanowiło Wzgórze Zamkowe, najwyższe wyniesienie w dolinie nadpełtwiańskiej, gdzie w połowie XIII wieku wzniesiono drewniany gródek, najstarszą osadę we Lwowie. Na początku XIX wieku pokryte ruinami i lotnymi piaskami wzgórze dawało się mieszkańcom we znaki. Przy północnych wiatrach Śródmieście zasypywał niesiony wiatrem pył. Dopiero przedsięwzięte w 1835 roku prace nad zalesianiem i uporządkowaniem wzgórza zmieniły je w pokryte alejkami miejsce spacerowe¹⁵. Zamieszkała przeważnie przez ludność żydowską, dzielnica Żółkiewska miała wyraźnie handlowy charakter. Tu znajdowały się duże targowiska: targowica drewna, targowica bydła i koni, plac zbożowy z Wagą Miejską. I tu również rolę stymulatora rozwoju odegrał c.k. Dworzec Kolei Uprzywilejowanej Karola Ludwika, tzw. Stacja Podzamcze, na trasie łączącej Lwów z Podwołoczyskami. Liczne w dzielnicy Żółkiewskiej zakłady przemysłowe przyciągały do niej ludność, kusząc łatwością uzyskania pracy i bliskością miejsca zamieszkania. Od około 1890 roku na obrzeżach miasta, w rejonie III dzielnicy zaczynają powstawać osiedla niewielkich domków robotniczych.

Dzielnica IV Łyczakowska ciągnęła się na wschód od Wałów Gubernatorskich na obszarze 6,50 km². Osią jej rozbudowy była ulica Łyczakowska. Biegła ona wzdłuż wyniesienia *Keiserwaldu* (Lonszanówki), stanowiącego przedłużenie Wzgórza Zamkowego. Centrum Łyczakowa, jeszcze jako przedmieścia, zajmował cmentarz Łyczakowski. Około 1870 roku większa część dzielnicy miała na wpół wiejski charakter i mieszkała tam ludność trudniąca się wyrobem kaszy czy eksploatacją piasków na Lonszanówce¹⁶. Obraz ten zakłócały zabudowania klasztorne i liczne obiekty wojskowe, jak koszary artylerii obrony krajowej, koszary piechoty obrony krajowej czy koszary konnicy. W drugiej połowie XIX wieku Łyczaków stał się dzielnicą szpitalną, powstały tu bowiem siedziby licznych szpitali: szpitala kliniki medycznej, szpitala garnizonowego, szpitala położniczego i szpitala dziecięcego. Rozwijające się od schyłku XIX wieku budownictwo mieszkaniowe na Łyczakowie stanowiły osiedla willowe.

Jednym z czynników umożliwiających rozbudowę miasta w drugiej połowie XIX wieku było przeprowadzenie w latach 1883–1910 ostatecznej regulacji oraz kanalizacji Pełtew i jej licznych dopływów, z których największe to Pasieka i Wulecki Potok. Po przeprowadzeniu pierwszych prac w tym zakresie do 1883 roku niewiele zmieniono. W roku 1883 rozpoczęto zasklepienie Pełtew na odcinku ul. Akademickiej (obecny prospekt Szewczenki). Do 1887 roku zasklepieno Pełtew w ul. Karola Ludwika (dziś prospekt Swobody), czyli na odcinku Wałów Hetmańskich, rok później kanalizacji doczekała się Pełtew po plac Gołuchowskich (obecnie plac Torhowy). Do 1910 roku zasklepieno Pełtew do ul. Łokietka w dzielnicy Żółkiewskiej i Pasiekę od zbiegu ulicy Kochanowskiego (ul. Lewickiego) i Pohulanki¹⁷. Dzięki zastosowaniu nowoczesnych na owe czasy kanałów betonowych możliwe było poprowadzenie ulic nad zasklepienymi potokami, a także wzniesienie budynków, np. gmachu Teatru Miejskiego. Zwłaszcza dzięki regulacji Pełtew pod placem Mariackim mogło powstać centrum usług

колишніх єзуїтських садів Крайового Сейму. Будову супроводжувало регулювання вулиць, на яких були розмічені ділянки під забудування, а також впорядкування парку. Завдяки найбільш пологим на території міста перепадам висоти, в Краківському районі будівництво розвивалось особливо динамічно, що було відзначено такими важливими сакральними реалізаціями, як собор Святого Юра або костел Марії Магдалини¹³. Коли в 1861 році до Львова підвели залізну колію, спочатку сполучуючи місто тільки з Перемишлем, на західній межі Краківського району на Янівських Полях був збудований залізничний вокзал. Починаючи з 1866 року Львів був сполучений також з Чернівцями, а в 1869 році – з Бродами. В 1871 році з'являється лінія Львів–Підволочиськ¹⁴. Будова залізничного вокзалу на Янівських Полях стала одним з факторів, стимулюючих розвиток забудування цієї частини міста. Таким чином невдовзі поруч з основними вокзальними будинками з'явилися склади та магазини, а дороги, зокрема Городоцька, що вела з центру міста до вокзалу, забудовувались набагато швидше, ніж інші.

В північній частині Львова простирался втиснутий поміж Полтвою та Замковою Горою Жовківський район. Значну частину його обшару, загалом становлячого 3,20 км², займало Замкове Узгір'я, саме високе підвищення в полтвівській долині, де в середині XIII ст. повстало дерев'яне містечко – найстаріше поселення у Львові. На початку XIX століття покрите руїнами та летючими пісками узгір'я дошкуляло мешканцям міста. Коли віяли північні вітри, Середмістя засипав пил, який вони несли з собою. І лише роботи над залісненням та впорядкуванням узгір'я, що розпочалися в 1835 році, перетворили його в покрите невеликими алеями місце відпочинку¹⁵. Населений переважно мешканцями єврейської національності Жовківський район мав виразно торговельний характер. В його межах знаходилися великі ринки: Торговище деревини, Торговище худоби і коней, Площа зерна з Міською Вагою. І тут роль стимулятора також відіграв Цісарсько-королівський вокзал привілейованої залізниці Карла Людвика, так звана Станція Підзамче, яка знаходилась на трасі, що сполучувала Львів та Підволочиськ. Численні в Жовківському районі промислові підприємства вабили до нього населення, спокушуючи легкістю знайдення праці і близькістю до місця проживання. Від близько 1890 року на окраїнах міста в III районі починають з'являтися оселі невеликих робітничих будинків.

IV Личаківський район простирался на схід від Губернаторських Валів на обшарі 6,50 км². Віссю розбудови району була вулиця Личаківська. Вона проходила вздовж підвищення *Keiserwald* (Лоншанівка), що було продовженням Замкової Гори. Центром Личакова – ще як передмістя – була територія Личаківського кладовища. Вже близько 1870 року більшу його частину становили напівсела, в яких жило населення, що виробляло крупи або займалось видобуванням пісків на Лоншанівці¹⁶. Цю картину порушували монастирські забудування та численні військові об'єкти, такі як казарми артилерії крайової оборони, казарми піхоти крайової оборони та казарми кінноти. В другій половині XIX сторіччя Личаків став шпитальним районом, оскільки на його території були споруджені численні шпитали: медичної клініки, гарнізонний, родильний та дитячий. На рубежі XIX сторіччя житлове будівництво на Личакові розвивали мікрорайони вілл.

Одним з факторів, що давав можливість розбудувати місто в другій половині XIX сторіччя, було проведення в 1883–1910 роках остаточної регуляції і каналізації Полтви та її численних притоків, з котрих найбільшими були Пасіка та Вулецький Потік. Перші роботи, проведені до 1883 року, змінили небагато. В 1883 році почали замурування Полтви на відрізуку вул. Академічної (тепер проспект

gowo-finansowe, z gmachami banków, towarzystw ubezpieczeniowych, wystawnych sklepów, magazynów i hoteli. Początkowo budynki tego typu rozproszone były po całym mieście. Pod koniec XIX wieku wyraźnie nastąpiła ich koncentracja w przylegającej do Pełtwi części dzielnicy Krakowskiej, która przejęła pod tym względem dawną centralną pozycję Śródmieścia. Usunięcie otwartych cieków wodnych z większości terenów miasta poprawiło stan sanitarny, jak również ułatwiło komunikację pomiędzy dwoma częściami, na jakie dzieliła Lwów Pełtew. Kanalizacji Pełtwi towarzyszyło osuszanie bagien i likwidacja stawów w strudze pełtewnej, sfinalizowana już po pierwszej wojnie światowej.

Analiza planów Lwowa, drukowanych w latach 1870–1914, i pomiar zaznaczonej na nich powierzchni objętej zabudową pozwalają prześledzić rozwój przestrzenny miasta. W 1873 roku powierzchnia Lwowa wykorzystana pod zabudowę stanowiła zaledwie ok. 3 % całości¹⁸. Oprócz Śródmieścia, w którym wysiłki po 1870 roku dążyły do uporządkowania już istniejących obiektów poprzez rozbudowę i wyrównanie ich wysokości, największy stopień zabudowy wykazuje niewielka w skali miasta dzielnica Żółkiewska – ok. 5,5 % powierzchni tej dzielnicy zostało zajęte przez budynki, podczas gdy w dzielnicy Halickiej 0,5 %, Krakowskiej 2,85 % i w Łyczakowskiej 2,45 %. Zabudowa zwarta i wysoka znajdowała się, oprócz Śródmieścia, w przylegającej do niej części dzielnicy Krakowskiej, wyznaczonej ulicami Kazimierzowską, Kołłątają i Jagiellońską (ulice Horodocka, Mencynskiego i Hnatiuka). W pozostałych częściach miasta stały luźno rozrzucone obiekty, wśród których budynki duże, często gmachy o wielkim znaczeniu dla życia społecznego i kulturalnego, jak Uniwersytet, Politechnika czy Biblioteka Ossolińskich, otaczała niska zabudowa i ogrody. Rozwój poszczególnych dzielnic był nierównomierny. W dzielnicy Halickiej powierzchnia objęta zabudową wzrosła do prawie 10 % w roku 1910, w dzielnicy Krakowskiej do 12,5 %, co biorąc pod uwagę niski poziom wyjściowy świadczy o bardzo intensywnym rozwoju. W dzielnicy Żółkiewskiej do 1910 roku zabudowane zostanie około 21 % powierzchni, a w Łyczakowskiej 13,8 %¹⁹. Zwiększaniu się obszarów zabudowanych towarzyszyła zmiana charakteru poszczególnych ulic i fragmentów miasta. W 1887 roku zabudowa typu wielkomiejskiego obejmowała już pas pomiędzy Wałami Hetmańskimi i Ogrodem Miejskim, a w dzielnicy Halickiej pomiędzy Wzgórzami Wronowskimi i ulicą Pańską (dzisiejsza ul. Wynnyczenki). Zabudowa zwarta występowała także w wąskim pasie równoległym do Wałów Gubernatorskich, w dzielnicy Łyczakowskiej²⁰. Około 1900 roku blisko 50 % budynków w dzielnicy Krakowskiej to domy wysokie w zabudowie zwartej. W tymże roku zauważalna staje się dychotomia miasta. Dzielnice I i IV są bardziej „zielone” oraz w mniejszym stopniu zaludnione i zabudowane, podczas gdy dzielnice II, III i V są bardziej zaludnione i zabudowane²¹. W 1910 roku w zachodniej części dzielnicy Halickiej wyróżnia się skupisko zabudowy willowej na Nowym Świecie, wzdłuż ul. Leona Sapiehy (obecnie ul. Bandery), w 1924 roku wyodrębnionej jako VI dzielnica miasta. Po pierwszej wojnie światowej dużą rolę odegra wznoszenie osiedli na paryferiach miasta. W dzielnicach Krakowskiej i Żółkiewskiej przeważać będą wśród nowo zakładanych osiedli tanie domy robotnicze, a w dzielnicy Halickiej i Krakowskiej budownictwo willowe, jak np. kolonia profesorska na Krzywczycach.

Sieć głównych ulic powstała w pierwszej połowie XIX wieku. Przekształcano wówczas drogi dojazdowe w ulice miejskie, co zostało podkreślone nadaniem im nazw. Zmianę znaczenia dróg, określanych jako *Post-Route*, *Post-Strasse* albo *Chous-sen*, definitywnie przypieczętowało doprowadzenie do Lwowa kolei żelaznej, która

Шевченка). До 1887 року річка була замурована в вулиці Карла Людвика (тепер проспект Свободи), тобто на відрізку Гетьманських Валів, а роком пізніше каналізації дочекалась Полтва до площі Голуховських (тепер площа Торгова). До 1910 року замуровано Полтву до вул. Локетка в Жовківському районі та Пасіку від збігу вулиць Кохановського (вул. Левицького) та Погулянки¹⁷. Завдяки застосуванню нових на ті часи бетонних каналів, над замурованими потоками можна було прокласти вулицю, а також спорудити такі будинки, як, наприклад, Міський театр. Зокрема завдяки регуляції потоку Полтви під Марійською площею, стало можливим створення фінансово-послугового центру з будинками банків, страхувальних товариств, пишних крамниць, магазинів та готелів. Спочатку будинки такого типу були розпорошені по території всього міста. Під кінець ХІХ століття відбулась їх виразна концентрація в прилягаючій до Полтви частині Краківського району, до котрого перейшла – з цієї точки зору – колишня центральна позиція Середмістя. Ліквідація відкритих водних потоків на більшості територій міста покращила його санітарний стан, а крім того полегшила комунікацію між двома частинами, на які Полтва розділяла Львів. Каналізацію Полтви супроводжувало осушення боліт та ліквідація ставків в полтвівській течії, що була закінчена після Першої світової війни.

Аналіз планів міста, друкованих в 1870–1914 роках, та виміри зазначеної на їх поверхні території, охопленої забудовою, дозволяє прослідкувати просторовий розвиток міста. В 1873 році поверхня Львова, використана під забудову, становила лише близько 3% його загальної поверхні¹⁸. Крім Середмістя, в котрому після 1870 року всі зусилля були спрямовані на впорядкування вже існуючої забудови шляхом добудовування та зрівняння її висоти, найбільший ступінь забудови вказує невеликий в масштабі міста Жовківський район, в той час коли в інших районах забудовою було охоплено: в Галицькому районі 0,5%, Краківському 2,85% та Личаківському 2,45%. Щільна та висока забудова крім Середмістя знаходилась в прилягаючій до неї частині Краківського району, зазначеній вулицями Казимирівською, Коллонтая та Ягеллонською (вул. Городоцька, Менцинського, Гнатюка). В інших частинах міста забудову становили вільно розпорошені об'єкти, серед яких були великі будинки, що мали суттєве значення для громадського та культурного життя міста, такі як університет, Політехнічний інститут або Бібліотека Оссолінських, оточені низькою забудовою та садами. Розвиток окремих районів був нерівномірним. В Галицькому районі поверхня, охоплена забудовою, зроста майже до 10% в 1910 році, в Краківському районі до 12,5%, що, приймаючи до уваги низький вихідний рівень, становить дуже інтенсивний розвиток. Жовківський район до 1910 року буде забудований на поверхні близько 21%, а Личаківський – 13,8%¹⁹. Водночас зі збільшенням забудованої поверхні відбувалась зміна характеру окремих вулиць та фрагментів міста. В 1887 році забудова великоміського типу охоплювала вже смугу поміж Гетьманськими Валами та Міським садом, а в Галицькому районі – поміж Узгір'ями Вроновських та Панською вулицею (теперішня вул. Винниченка). Щільна забудова виступала також у вузькій смузі, прилеглої до Губернаторських Валів в Личаківському районі²⁰. Близько 1900 року майже 50% будинків в Краківському районі – це високі будинки в щільній забудові. В цьому ж році помітним стає розподіл міста на дві частини. Райони I та IV були більш „зеленими” і в меншому ступені населені та забудовані, в той час коли райони II, III та V населені і забудовані в більшій мірі²¹. В 1910 році в західній частині Галицького району виділяється зосередження віллової забудови на Новому Світі

przejęła rolę dawnych traktów. Drogi główne narzuciły miastu przebieg większości pozostałych ulic. W poszczególnych dzielnicach, poza Śródmieściem, wszędzie tam, gdzie umożliwiało to ukształtowanie terenu, występują więc ulice długie, równoległe do dawnych dróg, i krótkie połączenia pomiędzy nimi. Ta regularność w największym stopniu występuje w dzielnicy Krakowskiej, a potem w rejonie Nowego Światu, gdzie ulice długie są równoległe do Gródeckiej. Wyjątkiem była ulica Leona Sapiehy (ul. Bandery) i powstałe około 1890 roku ulice pomiędzy Gródecką i Janowską. Po 1870 roku na terenie intensywnej zabudowy podjęto wysiłki zmierzające do ujednoczenia jej kompozycji oraz odejścia od obrzeżnej zabudowy ulic²². W 1885 roku Rada Miejska wydała ustawę zastrzegającą wymagania zdrowotne oraz zasady obudowy ulic, wyznaczając stosowne gabaryty.

W pierwszej połowie XIX wieku miasto rozwijało się w granicach wyznaczonych przez rozebrane mury obronne, w niewielkim stopniu wychodząc poza nie, głównie w dzielnicy Krakowskiej. Druga połowa XIX wieku charakteryzowała się powstawaniem skupisk zabudowy w rejonach bezpośrednio przylegających do Śródmieścia i posuwaniem się zabudowy wzdłuż głównych ulic miasta, pozostawiając duże przestrzenie nie zabudowane lub o zabudowie znikomej. Charakterystycznym przykładem jest ulica Łyczakowska, przy której zabudowę stanowił prawie równoległy do ulicy pas budynków, o szerokości nie przekraczającej 50 m. Pod koniec lat osiemdziesiątych XIX wieku miasto osiągnęło w rejonie Żółkiewskiego Przedmieścia administracyjne granice i rozpoczęło się wypełnianie luk w zabudowie. Równocześnie zabudowę jedno- i dwupiętrową zastępowano domami trzy- i czteropiętrowymi. W tym też okresie ostatecznie nadano miastu kształt nieregularnej gwiazdy. Pojawienie się w 1910 roku zabudowy w rejonie Nowego Światu, zwłaszcza przy ulicy Leona Sapiehy (ul. Bandery), jest zapowiedzią, charakterystycznego dla dwudziestowiecznego rozwoju, procesu przenoszenia działalności budowlanej na tańsze peryferie. W latach 1873–1910 miasto zwiększyło swą powierzchnię zabudowaną o 322,2 ha. Rozwój przebiegał dwoma etapami. O ile bowiem w roku 1887 powierzchnia zwiększyła się w stosunku do roku 1873 o 42 %, a przez następne trzy lata (1887–1890) aż o 73 %, o tyle po roku 1890 przyrost obszarów zabudowanych wynosi zaledwie 15 %. W latach 1900–1910 pomiar wykazuje gwałtowny wzrost zabudowy, o 109 % w stosunku do roku 1900. Przyczyn tego zjawiska można upatrywać w opisywanej przez St. Horszowskiego zmianie charakteru budownictwa we Lwowie. Około 1890 roku miasto zrezygnowało ze stawiania nowych domów na rzecz rozbudowy²³, głównie podwyższania, już istniejących, ale zwraca uwagę pewna korelacja pomiędzy zwiększaniem się liczby ludności Lwowa a jego rozwojem przestrzennym. W latach 1869–1890 nastąpiło osłabienie tempa przyrostu ludności we Lwowie, który w stosunku do poprzedniego spisu wynosił: 1869 – 23,8 %; 1880 – 18,7 %; 1890 – 15,4 %; 1900 – 25,3 %; 1910 – 30,9 %²⁴. Osłabienie i ponowny wzrost zbiega się w czasie z osłabieniem rozwoju przestrzennego miasta. Po 1890 roku ludności znowu przybywa w znacznie większym tempie. Gwałtowny boom budowlany po 1900 roku mógł więc zostać spowodowany tym właśnie wzrostem.

Wzmógłony ruch budowlany trwał jeszcze po 1910 roku, osiągając apogeum w roku 1912. Następne lata przyniosły spadek tempa rozbudowy miasta, a lata wojny – stagnację. Po pierwszej wojnie światowej Lwów musiał przede wszystkim odbudować powojenne zniszczenia. Zmieniła się także jego pozycja, utracił bowiem swą stołeczną funkcję, spadając do roli jednego z miast prowincjonalnych młodego państwa polskiego.

вздовж вулиці Леона Сапєги (тепер вул. С. Бандери) в 1924 році виділеної як VI район міста. Після Першої світової війни велику роль відіграє будівництво мікрорайонів на периферіях міста. В Краківському та Жовківському районах серед нововибудованих мікрорайонів буде переважати будівництво дешевих будинків для робітників, а в Галицькому і Краківському районах – будівництво вілл, як, наприклад, професорська колонія на Кривчицях.

Мережа головних вулиць міста сформувалась в першій половині XIX сторіччя шляхом перетворення доїздових шляхів в міські вулиці, що було підкреслене наданням їм відповідних назв. Зміну значення доріг, окреслених як *Post-Route*, *Post-Strasse* або *Choussen* остаточно зумовило доведення до Львова залізничної колії, яка взяла на себе роль колишніх трактів. Головні дороги визначили перебіг решти вулиць в місті. В окремих районах крім Середмістя, всюди там, де це робило можливим формування ландшафту, з'явилися вулиці довгі, прилеглі до колишніх доріг, та короткі сполучення між ними. Ця регулярність в найбільшій мірі виступає в Краківському районі, а також поблизу Нового Світу, де довгі вулиці пролягають паралельно до вулиці Городоцької. Винятком була вулиця Леона Сапєги (тепер вул. С. Бандери) і вулички, що близько 1890 року повстали між вулицями Городоцькою та Янівською. Після 1870 року на територіях інтенсивної забудови були покладені зусилля, спрямовані на створення єдиної композиції забудови, а також відхід від оточуючої забудови вулиць²². В 1885 році Міська Рада видала закон, загострюючий вимоги охорони здоров'я та принципи забудови вулиць; відбувалось це шляхом попереднього визначення габаритів забудови.

В першій половині XIX сторіччя місто розвивалось в межах, окреслених розібраними оборонними стінами, в невеликій мірі виходячи за їх територію, переважно в Краківському районі. Друга половина XIX сторіччя характеризувалась утворенням зосереджень забудови в районах безпосередньо прилягаючих до Середмістя і поступовим поширенням забудови вздовж головних вулиць міста, залишаючи великі незабудовані простори або обшари з незначною забудовою. Характерним прикладом може бути вулиця Личаківська, вздовж якої забудову становить майже рівнолеглий до вулиці пояс будинків по ширині не перевищуючий 50 м. Під кінець 80 років XIX ст. в районі Жовківського передмістя, коли місто вже остаточно окреслило свої адміністративні кордони, почалось заповнювання проміжків в забудові. Одночасно на місці одно- та двоповерхової забудови споруджувались три- та чотирьохповерхові будинки. В цей же час місто остаточно одержало форму неправильної зірки. Виникнення в 1910 році забудови в районі Нового Світу, зокрема на вулиці Леона Сапєги (вул. С. Бандери) є передумовою характерного для двадцятого століття процесу перенесення будівельної діяльності на більш дешеву периферію міста. В 1873-1910 роках місто збільшило свою забудовану поверхню на 322,2 га. Розвиток проходив у два етапи. І якщо в 1887 році поверхня збільшилась по відношенню до 1873 року на 42%, а на протязі наступних трьох років (1887–1890) аж на 73%, то після 1890 року приріст забудованої поверхні становить лише 15%. В 1900-1910 роках поміри показують стрімкий ріст забудови на 109% по відношенню до 1900 року. Причини цього явища можна пояснити описаною С. Гошовським зміною характеру будівництва у Львові, яке близько 1890 року відмовилось від будівництва нових будинків на користь розбудови²³, головним чином підвищення вже існуючих споруд, але увагу на себе звертає певне співвідношення поміж розвитком населення Львова та його просторовим розвитком. В 1869-1890 роках наступило зменшення приросту населення у Львові, який по

Przypisy

- ¹ St. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w l. 1772–1914*, Lwów 1935, s. 28–29; H. Madurowicz-Urbańska, *Lwów „handlowy” czy „urzędniczy”? Ze zmiennych losów nowożytnego miasta*, [w:] *Księga pamiątkowa poświęcona Prof. dr J. Gierowskiemu*, Wrocław 1992, s. 273–278.
- ² *Grundriss von Lemberg, der Hauptstadt in Ost-Galizien*, ca. 1:10 000, rys. J. von Lichtenstern, Wiedeń 1801.
- ³ Dzieje murów obronnych i fortyfikacji Lwowa do XVIII wieku omawiają W. Tomkiewicz i J. Witwicki, *Obwarowania Śródmieścia Lwowa i ich przemiany do XVIII wieku*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”. R. 16: 1971, z. 2–3.
- ⁴ K. K. Pawłowski, *Narodziny nowoczesnego miasta*, [w:] *Sztuka polska drugiej połowy XIX wieku. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Łódź, listopad 1971*, Warszawa 1972, s. 61.
- ⁵ J. Chołodecki-Białynia, *Z przeszłości gmachów wojskowych we Lwowie*, Lwów 1929, s. 15–16.
- ⁶ M. Lityński, *Gmach Skarbkowski na tle architektury lwowskiej w pierwszej połowie XIX wieku*, Lwów 1921, s. 10–11.
- ⁷ *Plan Lemberg mit seinem Vorstaedten*, ca. 1:7300, rys. Kratochwill i Radoicis, Wiedeń 1844.
- ⁸ Fr. Jaworski, *Ratusz lwowski*, Warszawa 1990, s. 67–92.
- ⁹ Podział na dzielnice pojawia się w austriackich spisach ludności od roku 1857. Por. I. Drexler, *Wielki Lwów*, Lwów 1920, s. 49.
- ¹⁰ J. Chołodecki-Białynia, *op. cit.*, s. 7–12, 27–33.
- ¹¹ St. Hoszowski, *op. cit.*, s. 61.
- ¹² I. Drexler, *op. cit.*, s. 49–50.
- ¹³ K. K. Pawłowski, *op. cit.*, s. 63.
- ¹⁴ St. Hoszowski, *op. cit.*, s. 50–53; I. Drexler, *op. cit.*, s. 47.
- ¹⁵ A. Czołowski, *Wysoki Zamek*, Lwów 1910, s. 98–99.
- ¹⁶ A. Krajewski, *Lwowskie przedmieścia*, Lwów 1909, s. 13–17.
- ¹⁷ M. Kowalczyk, *Rozwój terytorialny miasta*, [w:] *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*, Lwów 1896, s. 322–323.
- ¹⁸ *Plan von Lemberg mit den neuen Straßenbenennungen*, ca. 1:10 000, rys. F. H. Richter, Artaria & CO Verlag, Wiedeń 1873.
- ¹⁹ *Plan Królewskiego, Stołecznego Miasta Lwowa z enklawą Jałowiec. Także Maszów II część*, 1:7200, oprac. W. Gabriel, Lwów 1910.
- ²⁰ *Plan von Lemberg mit den neuen Straßenbenennungen*, ca. 1:1000, rys. F. H. Richter, Wiedeń 1887.
- ²¹ *Plan Królewskiego, Stołecznego Miasta Lwowa*, 1:7200, wyd. nakładem Towarzystwa dla Rozwoju i Upiększania Miasta, Lwów ok. 1900.
- ²² K. K. Pawłowski, *op. cit.*, s. 75 i dalsze.
- ²³ St. Hoszowski, *op. cit.*, s. 61.
- ²⁴ *Ibidem*, s. 113–114.

відношенню до попереднього перепису становив: 1869 – 23,8%; 1880 – 18,7%; 1890 – 15,4%; 1900 – 25,3%; 1910 – 30,9%²⁴. Зменшення і новий зріст співпадає в часі зі зменшенням просторового розвитку міста. Після 1890 року кількість населення знову зростає в більш швидкому темпі. Отже причиною різкого будівельного буму після 1900 року могло бути збільшення кількості населення.

Посилений будівельний рух розвивався ще після 1910 року, досягаючи свого апогею в 1912 році. Наступні роки принесли з собою зниження темпу розбудови міста, а роки війни – стагнацію. Після Першої світової війни Львів в першу чергу мусив відбудувати воєнні знищення. Змінилась також позиція міста, котре втратило свою столичну функцію, зійшовши до ролі одного з провінційних міст молодій Польській державі.

Примітки

¹ St. Horszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w l. 1772–1914*, Lwów 1935, s. 28–29; H. Madurowicz-Urbańska, *Lwów „handlowy” czy „urzędniczy”? Ze zmiennych losów nowożytnego miasta*, [w:] *Księga pamiątkowa poświęcona Prof. Dr. J. Gierowskiemu*, Wrocław 1992, s. 273–278.

² *Grundriss von Lemberg, der Hauptstadt in Ost-Galizien*, ca. 1:10 000, rys. J. von Lichtenstern, Wiedeń 1801.

³ Dzieje murów obronnych i fortyfikacji Lwowa do XVIII wieku omawiają W. Tomkiewicz i J. Witwicki, *Obwarowania Śródmieścia Lwowa i ich przemiany do XVIII wieku*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”. R. 16: 1971, z. 2–3.

⁴ K. K. Pawłowski, *Narodziny nowoczesnego miasta*, [w:] *Sztuka polska drugiej połowy XIX wieku. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Łódź, listopad 1971*, Warszawa 1972, s. 61.

⁵ J. Chołodecki Białynia, *Z przeszłości gmachów wojskowych we Lwowie*, Lwów 1929, s. 15–16.

⁶ M. Lityński, *Gmach Skarbkowski na tle architektury lwowskiej w pierwszej połowie XIX wieku*, Lwów 1921, s. 10–11.

⁷ *Plan Lemberg mit seinem Vorstaedten*, ca. 1:7300, rys. Kratochwill i Rudoicis, Wiedeń 1844.

⁸ Fr. Jaworski, *Ratusz lwowski*, Warszawa 1990, s. 67–92.

⁹ Rozpodіл на райони з’являється в австрійських переписах населення від 1857 року. Порівняй: I. Drexler, *Wielki Lwów*, Lwów 1920, s. 49.

¹⁰ J. Chołodecki Białynia, *op. cit.*, s. 7–12, 27–33.

¹¹ St. Horszowski, *op. cit.*, s. 61.

¹² I. Drexler, *op. cit.*, s. 49–50.

¹³ K.K. Pawłowski, *op. cit.*, s. 63.

¹⁴ St. Horszowski, *op. cit.*, s. 50–53; I. Drexler, *op. cit.*, s. 47.

¹⁵ A. Czołowski, *Wysoki Zamek*, Lwów 1910, s. 98–99.

¹⁶ A. Krajewski, *Lwowskie przedmieścia*, Lwów 1909, s. 13–17.

¹⁷ M. Kowalczyk, *Rozwój terytorialny miasta* [w:] *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*, Lwów 1896, s. 322–323.

¹⁸ *Plan von Lemberg mit den neuen Straßenbenennungen*, ca. 1:10 000, rys. F. H. Richter, Artaria & CO Verlag, Wiedeń 1873.

¹⁹ *Plan Królewskiego, Stołecznego Miasta Lwowa z enklawą Jałowiec. Także Maszów II część*, 1:7200, oprac. W. Gabriel, Lwów 1910.

²⁰ *Plan von Lemberg mit den neuen Straßenbenennungen*, ca. 1:1000, rys. F. H. Richter, Wiedeń 1887.

²¹ *Plan Królewskiego, Stołecznego Miasta Lwowa*, 1:7200, Видано коштом Товариства для розвитку і прикрашання, Lwów, бл. 1900 г.

²² K. K. Pawłowski, *op. cit.*, s. 75 і наступні.

²³ St. Horszowski, *op. cit.*, s. 61.

²⁴ *Ibidem*, s. 113–114.

Jacek Purchla

Wpływy wiedeńskie na architekturę Lwowa 1772–1918*

Wiek XIX odegrał zasadniczą rolę w kształtowaniu się przestrzennego i architektonicznego oblicza Lwowa i Krakowa. Polityczna przynależność obu miast do monarchii habsburskiej w tym przełomowym dla formowania się nowoczesnych organizmów urbanistycznych okresie rodzi pytanie o zależność architektury obu galicyjskich metropolii od Wiednia. Bez względu na to, jak oceniać polityczny kontekst polsko-austriackich stosunków artystycznych w XIX wieku, na których zaciążył udział Austrii w rozbiorach, rola Wiednia w kształtowaniu estetycznego oblicza Lwowa i Krakowa w tym czasie już w potocznym odczuciu wydaje się znacząca. Stąd nawet bardzo ogólna z konieczności próba rozstrzygnięcia tytułowej kwestii stanowi pierwszoplanowy postulat badawczy związany z historią architektury okresu historyzmu i modernizmu we Lwowie. Od razu zwrócić też trzeba uwagę na wyraźne różnice w zależności architektury obu miast od stolicy monarchii. Wynika to w dużej mierze z różnej sytuacji Lwowa i Krakowa w XIX wieku, w ich różnej relacji do Wiednia¹.

Lwów 1772–1850

Architektura lwowska pierwszej połowy XIX wieku była prostym odbiciem sytuacji, w jakiej znajdowało się wówczas miasto nad Pełtwią². Wprawdzie ruch budowlany – szczególnie po roku 1815 – był żywy i miasto rozrastało się, to jednak pod względem artystycznym architektura lwowska tej epoki nie przedstawiała się imponująco. W odróżnieniu od Warszawy, a także Krakowa, Lwów – stanowiący wówczas centralny ośrodek administracji austriackiej na ziemiach polskich – poddany został silnym wpływom architektury wiedeńskiej. Poziom tworzona wówczas sztuka budził jednak wątpliwości i emocje. Tadeusz Mańkowski w swojej pionierskiej pracy pt. *Początki nowożytnego Lwowa w architekturze* tak oto charakteryzował ten okres:

[...] lwowscy architekci, przeważnie Niemcy, nie tylko nie byli samoistni w artystycznym pojmowaniu tworzonych przez siebie planów architektonicznych, ale nie byli też samoistnymi w hierarchii biurokratycznej. Jedno z drugim zresztą najściślej ze sobą łączyło się w ramach organizacji stworzonej przez rząd austriacki, a Galicyjska Dyrekcja Budownictwa we

Яцек Пурхля

Віденські впливи на архітектуру Львова 1772–1918*

XIX століття відіграло принципову роль у формуванні просторового та архітектурного обличчя Львова і Кракова. Політична приналежність обох міст до габсбургської монархії в цей переломний для формування сучасних урбаністичних організмів період, породжує питання про залежність архітектури обох галицьких метрополій від Відня. Не зважаючи на те, як оцінювати політичний контекст польсько-австрійських стосунків в XIX сторіччі, на котрих відбилась участь Австрії в розподілах Речі Посполитої, роль Відня в формуванні естетичного обличчя Львова та Кракова в цей час вже в побіжному відчутті видається досить значною. Звідси навіть дуже загальна спроба розгляду окресленого в назві питання становить першоплановий дослідницький постулат, пов'язаний з історією архітектури періоду історизму та модернізму у Львові. Відразу треба також звернути увагу на виразні відмінності в залежності архітектури обох міст від столиці монархії. Це в значній мірі є наслідком різного становища Львова і Кракова в XIX столітті, їх різних стосунків з Віднем¹.

Львів 1772–1850

Львівська архітектура I половини XIX століття була простим відбиттям ситуації, в якій знаходилось в ті часи місто над Полтвою². І хоча будівельний рух – особливо після 1815 року – був ожвавленим і місто стрімко розросталось, однак з художньої точки зору львівська архітектура цієї доби не була імпонуючою. На відміну від Варшави, а також і Кракова, Львів, який в ті часи був головним осередком австрійської адміністрації на польських землях – знаходився під сильним впливом віденської архітектури. Однак рівень мистецтва, котре тоді формувалось, будив сумнівні та емоції. Тадеуш Маньковський в своїй піонерській праці під назвою *Початки новожитнього Львова в архітектурі* таким чином характеризував цей період:

...львівські архітектори, переважно німці, не лише не були автономними в художньому розумінні архітектурних планів, що їх творили, але не були також автономними в бюрократичній ієрархії. Перше і друге, зрештою, стисло поєднувалось одне з одним в рамках організації,

Lwowie wraz ze wszystkimi władzami krajowymi podlegała władzom centralnym, państwowym w Wiedniu. Kierunek, jakiemu w Wiedniu sfery dworskie i wysokiej biurokracji hołdowały w sprawach sztuki, a w szczególności architektury, musiał być oczywiście miarodajnym i dla prowincjonalnych władz galicyjskich³.

Trzeba przy tym pamiętać, iż Wiedeń nie był w pierwszej połowie XIX wieku silnym ośrodkiem myśli architektonicznej, a raczej prowincją artystyczną w tym względzie. Architektura wiedeńska tej epoki zdominowana była przez neoklasycyzm, a w drugiej ćwierci XIX wieku przez biedermeier⁴. Wśród wybitniejszych architektów działających wówczas w Wiedniu zwraca przede wszystkim uwagę osoba Petera Nobilego, Szwajcara wykształconego w Rzymie, który przez wiele lat pełnił stanowiska dyrektora wiedeńskiej Akademii Sztuk Pięknych oraz nadwornego cesarskiego budowniczego, determinując niejako rynek ówczesnej architektury w stolicy monarchii, a także na prowincji⁵.

Peter Nobile oddziałł też silnie na architekturę lwowską swej epoki. Przed rokiem 1819 Nobile wykonał na prośbę Maksymiliana Ossolińskiego projekt przebudowy dawnego kościoła i klasztoru Karmelitanek Trzewickowych na siedzibę lwowskiego „Ossolineum”. Projekt ten, zaakceptowany przez fundatora, został już po śmierci Ossolińskiego zrealizowany przez Józefa Bema, jednak z poważnymi zmianami⁶. Peter Nobile uważany jest też za autora ogólnej koncepcji pałacu Gubernatorskiego we Lwowie z roku 1840. Co charakterystyczne, projekt tej prestiżowej budowli powstał z pominięciem Galicyjskiej Dyrekcji Budownictwa we Lwowie, wprost: „unter der Leitung des k.k. Herrn Hofbaurathes Peter v. Nobile entworfen in Wien und ausgearbeitet in Graz von Joseph Hasslinger k.k. Baudirektions-Amts-Ingenieur”⁷. Zasadnicze znaczenie dla rozwoju architektury lwowskiej pierwszej połowy XIX wieku miał przede wszystkim jednak wpływ pośredni Nobilego. Jest to m.in. czytelne w architekturze powstającej wzdłuż Wałów Gubernatorskich – lwowskiej „Herrengasse” (ulica Czarnieckiego, obecnie Wynnyczenki), jak choćby, z jednej strony, w kamienicy Pillerów pod nr 8, z drugiej zaś – w nie istniejącym pałacu Młockich. Mańkowski za przykłady pośredniego oddziaływania Nobilego na Lwów podaje przede wszystkim gmach przy pl. Św. Ducha (obecnie plac Pidkowy) oraz więzienie, tzw. Brygidki, przy ul. Kazimierzowskiej (obecnie Horodocka)⁸. Za późny przykład tych wpływów uznać też można nie istniejącą synagogę postępową przy Starym Rynku, pochodzącą z lat 1845–1846⁹.

Osobny rozdział ścisłych związków artystycznych Wiednia i Lwowa na początku XIX wieku stanowił charakterystyczny dla stolicy Galicji typ klasycystycznej kamienicy o bogatej dekoracji rzeźbiarskiej. Typ ten – nie spotykany w Krakowie – łączy się z bardzo aktywną działalnością na gruncie lwowskim dwóch wybitnych rzeźbiarzy austriackiego pochodzenia: Hartmana Witwera i Antoniego Schimsera¹⁰. Najbardziej charakterystycznym przykładem tej odmiany lwowsko-wiedeńskiego klasycyzmu jest dawna siedziba austriackiej firmy handlowej Hausner i Violand przy Wałach Hetmańskich (prospekt Swobody 1–3) z niezwykle interesującą dekoracją architektoniczną z lat 1821–1822, łączoną z obu wspomnianymi artystami¹¹. Hartman Witwer i Anton Schimser pozostawili też swe liczne dzieła rzeźbiarskie i architektoniczne na cmentarzu Łyczakowskim. Co charakterystyczne, we Lwowie osiedlił się również Jan Schimser, podobnie jak jego brat Anton, absolwent wiedeńskiej Akademii Sztuk Pięknych¹².

створеної австрійським урядом, а галицька Дирекція будівництва у Львові разом з усіма крайовими владами підлягала центральному державним владам у Відні. Напрямок у сфері мистецтва, а – в особливості – архітектури, якому двірські сфери та сфери високої бюрократії поклонялись у Відні, мусив, ясна річ, бути обов'язковою нормою також для провінційних галицьких влад”³.

При цьому треба пам'ятати, що Відень в першій половині XIX сторіччя не був міцним осередком архітектурної думки, а скоріше художньою провінцією з цієї точки зору. Віденська архітектура тієї епохи була здомінована неокласицизмом, а в другій чверті XIX сторіччя – бідермеєром⁴. Серед найбільш славетних архітекторів, які творили в ті часи у Відні, увагу на себе передусім звертає особа Петера Нобіле, швейцарця, який навчався в Римі і на протязі багатьох років займав посаду директора віденської Академії образотворчих мистецтв і придворного цісарського будівничого, встановлюючи частково пропозицію тодішньої архітектури в столиці монархії, а також в провінції⁵.

Петер Нобіле потужно впливав на львівську архітектуру своєї епохи. До 1819 року Нобіле на прохання Максиміліана Оссолінського виконав проект перебудови колишнього костела і монастиря кармеліток взутих у приміщення львівського „Оссолінеума”. Цей проект, схвалений фундатором, вже після смерті Оссолінського був здійснений Юзефом Бемом, однак з поважними змінами⁶. Петер Нобіле вважається автором загальної концепції Губернаторського палацу у Львові з 1840 року. Характерним є те, що проект цієї престижної споруди повстав без участі Галицької дирекції будівництва у Львові, безпосередньо „unter der Leitung des k.k. Herrn Hofbaurathes Peter v. Nobile entworfen in Wien und ausgearbeitet in Graz von Jozeph Hasslinger k.k. Baudirektions-Amts-Ingenieur”⁷. Однак принципове значення для розвитку львівської архітектури I половини XIX сторіччя мав, передусім, опосередкований вплив П. Нобіле. Це прочитується, в тому числі, в архітектурі, яка повставала вздовж Губернаторських Валів – львівської „Herrengasse” (вулиця Чарнецького, тепер вулиця Винниченка): з одного боку – це кам'яниця Піллерів під № 8, а з другої – не існуючий тепер палац Млоцьких. Як приклад опосередкованого впливу Нобіле на Львів Маньковський приводить передусім гауптвахту на пл. Св. Духа (тепер площа Підкови), а також так звану в'язницю „Бригідки” на вул. Казимирівській (тепер Городоцька)⁸. Пізнішим прикладом цих впливів можна також назвати не існуючу тепер реформовану синагогу на Старому Ринку, що датується 1845-1846 роками⁹.

Особливий розділ тісних творчих зв'язків Відня і Львова на початку XIX століття становив характерний для столиці Галичини тип кам'яниці в стилі класицизму з багатим скульптурним декором. Цей тип архітектури, що не зустрічається у Кракові, пов'язаний з дуже активною діяльністю на львівському ґрунті двох славетних скульпторів австрійського походження: Гартмана Вітвера та Антонія Шімзера¹⁰. Найбільш характерним прикладом цієї відміни львівсько-віденського класицизму є колишній будинок австрійської торговельної фірми Гауснер і Віоланд на Гетьманських Валах (пр. Свободи 1–3) з надзвичайно цікавою архітектурною декорацією з 1821–1822 років, яка належить згадуваному митцю¹¹. Гартман Вітвер та Антоній Шімзер залишили після себе також численні скульптурні та архітектурні твори на Личаківському цвинтарі. Що характерно, саме у Львові

Wśród architektów lwowskich tej epoki zwraca uwagę przede wszystkim postać Jana Salzmana, urodzonego w 1807 roku w Wiedniu absolwenta tamtejszej Politechniki oraz Akademii Sztuk Pięknych. Uchodzi on za twórcę charakterystycznego dla Lwowa pierwszej połowy XIX wieku typu kamienicy biedermeierowskiej. Salzmann prowadził też realizację nielicznych wówczas jeszcze we Lwowie gmachów monumentalnych, jak: pałac arcybiskupi (1844), a przede wszystkim Teatr Skarbkowski (1837–1842), największe przedsięwzięcie architektoniczne we Lwowie w pierwszej połowie XIX wieku. Salzmann był współautorem i realizatorem planów teatru. Pierwotny projekt został wypracowany – na polecenie ówczesnego gubernatora Galicji arcyksięcia Ferdynanda – przez znanego wiedeńskiego architekta Aloisa Pichla, m.in. autora przebudowy dolnoaustriackiego gmachu stanowego (Haus der niederösterreichischen Stände) przy Herrengasse 13¹³. Zarówno w pałacu arcybiskupów rzymskokatolickich, jak i w gmachu Teatru zastosował Salzmann charakterystyczne dla ówczesnej architektury wiedeńskiej formy, które Mańkowski określał jako: „kierunek zmierzający jeśli nie do monumentalności, to w każdym razie do większych rozmiarów budowli”, i charakterystyczny poprzez: „brak wszelkiej dekoracji zewnętrznej, a natomiast pewną zimną i surową harmonię w architektonicznym ujęciu całej budowy”¹⁴. Kontynuatorem tego kierunku był we Lwowie Wilhelm Schmidt, autor m.in. gmachu dowództwa korpusu przy placu Bernardyńskim 6¹⁵. Architektura Korps-kommando nawiązuje w zredukowanej formie do wiedeńskiego Hauptmünzamt Paula Sprengera. Trzeba jednak jeszcze raz podkreślić prowincjonalny poziom tworzonej wówczas we Lwowie architektury, w tym gmachów monumentalnych, jak np. nowy Ratusz z lat 1827–1835, projektu Józefa Markla i Franciszka Treschera¹⁶ oraz stary gmach uniwersytecki z lat 1842–1844, projektu Fidelisa Stadlera¹⁷.

Lwów 1850–1900

Na tle mierności architektury lwowskiej połowy XIX wieku, zdominowanej przez biurokratyczną odmianę wiedeńskiego stylu biedermeier, ożywionego rzadkimi przykładami romantycznego neogotyku, obiektem wyjątkowym pod względem skali, a przede wszystkim wysokiej klasy artystycznej i formy stylowej, jest monumentalny kompleks Zakładu Inwalidów w tzw. Dolinie Pilichowskiej na Kleparowie. Powstał on na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XIX wieku według projektu samego Theophila Hansena z roku 1855. Zakład Inwalidów należy niewątpliwie do najlepszych przykładów bezpośrednich importów wiedeńskich w dziejach architektury Lwowa i całej Galicji¹⁸.

Monumentalne założenie Zakładu Inwalidów nie tylko przenosi na grunt lwowski najwybitniejsze osiągnięcia szkoły wiedeńskiej połowy XIX wieku, ale jest samo w sobie jednym z najważniejszych dzieł reprezentujących wczesną twórczość Hansena. Zaprojektował on dla Lwowa gmach w stylu arkadowym (Rundbogenstil), o fasadach pozostawionych w surowej cegle (zróżnicowanej kolorystycznie na pasy czerwone i żółte). W architekturze Zakładu uderza monumentalizm, realizowany m.in. przez duże rozciągnięcie budowli (długość fasady frontowej wynosi 165 metrów!), charakterystyczne dla tego okresu twórczości Hansena (wiedeński Arsenał, projekt koszar dla Wiener-Neustadt),¹⁹ a także innych architektów działających w Wiedniu w połowie XIX wieku. Uzupełnieniem całego założenia jest wolno stojąca kaplica o bogatej bi-

оселився також Ян Шімзер, як і його брат Антоній – випускник віденської Академії образотворчого мистецтва¹².

Серед львівських архітекторів цієї доби передусім звертає увагу постать Яна Зальцмана, який народився в 1807 році у Відні, випускника тамтешньої Політехніки та Академії образотворчого мистецтва. Він вважається творцем характерного для Львова I половини XIX століття типу кам'яниці в стилі бідермеєр. Саме Зальцман збудував невелику тоді ще у Львові кількість монументальних споруд, таких як палац архієпископа (1844), а передусім Скарбківський театр (1837–1842) – найбільш значну споруду в історії будівництва у Львові в I половині XIX століття. Зальцман був співавтором та реалізатором планів театру. Первинний проект був розроблений – за розпорядженням тодішнього губернатора Галичини архієпископа Фердинанда – відомим віденським архітектором Алоїзом Піхлем, автором – в тому числі – перебудови нижньоавстрійського урядового будинку (Haus der niederösterreichischen Stände) на вулиці Герренгассе 13¹³. Як в будинку римсько-католицьких архієпископів, так і в будинку театру, Зальцман застосував характерні для тодішньої віденської архітектури форми, котрі Маньковський окреслював як „напрямок, що веде якщо не до монументальності, то у всякому разі до більших розмірів споруди” і є характерним з приводу „відсутності всілякої зовнішньої декорації, натомість має в собі холодну та сувору гармонію в архітектурному сприйнятті всієї будови”¹⁴. Продовжувачем цього напрямку у Львові був Вільгельм Шмідт, автор між іншим будинку командування корпусу на Бернардинській площі 6¹⁵. Архітектура Korps-kommando в зредукованій формі перекликається з віденським Hauptmünzamt авторства Пауля Шпренгера. Належить однак ще раз підкреслити провінційний рівень архітектури, що в той час творилась у Львові, в тому числі монументальних споруд, таких як, наприклад, нова ратуша з 1827–1835 років по проекту Йосипа Маркля та Францішека Трешера¹⁶, а також старий будинок університету з 1842–1844 років по проекту Фіделіса Штадлера¹⁷.

Львів 1850–1900

На фоні посередності львівської архітектури середини XIX століття, обумовленої бюрократичною різновидністю віденського стилю бідермеєр, оживленого рідкими прикладами романтичної неоготики, об'єктом винятковим з точки зору масштабу, а передусім, високого художнього рівня і стильової форми є монументальний комплекс Будинку інвалідів в так званій Пилиховській долині на Клепарові. Він повстав на рубежі 50 і 60 років XIX століття по проекту самого Теофіла Гансена з 1855 року. Будинок інвалідів належить, безсумнівно, до найкращих прикладів безпосередніх віденських запозичень в історії архітектури Львова і всієї Галичини¹⁸.

Монументальна ідея Будинку інвалідів не лише переносить на львівський ґрунт найславніші досягнення віденської школи середини XIX століття, але сама по собі є одним з найважливіших творів, що представляють ранню творчість Т. Гансена. Він запроєктував для Львова будинок в аркадному стилі (Rundbogenstil), з фасадами зведеними в простій цеглі (по кольору розділений на жовті і червоні смуги). В архітектурі Будинку домінує монументалізм, реалізований в тому числі шляхом великого розтягнення споруди (довжина головного фасаду 165 метрів!), характерний для творчості Гансена в той період (віденський Арсенал, проект казарм

zantynizującej dekoracji architektonicznej. Gmach Zakładu składa się z reprezentacyjnej części centralnej (przeznaczonej dla oficerów) flankowanej w narożnikach wieżami oraz symetrycznych skrzydeł bocznych zakończonych pawilonami.

Taka forma Zakładu nie zaskakuje. Hansen nawiązał to modnej wówczas w krajach niemieckich architektury Rundbogenstil, wykorzystując swoje doświadczenie nabyte w trakcie realizacji wiedeńskiego Arsenалу. Pisał o tej budowli, iż: „przy projektowaniu Muzeum moim dążeniem było wybudować taki gmach, który w pełni wykazywałby swoją konstrukcję, bez jakiegokolwiek maski i nieprawdziwości”. Zasadę Materialgerechtigkeit Hansen jeszcze konsekwentniej zrealizował we Lwowie. To właśnie Rundbogenstil, który zrodził się w drugiej ćwierci XIX wieku jako próba stworzenia architektury racjonalnej, starał się wydobywać autentyczne wartości materiału, w tym wypadku cegły, a także związanych z użytym materiałem wartości kolorystycznych. Towarzyszył temu często kosmopolityczny eklektyzm stylowy, tak charakterystyczny dla romantycznej fazy historyzmu. Potwierdzenie tego zjawiska znajdujemy w architekturze lwowskiego Invalidenhaus, gdzie obok surowej bryły Zakładu, o charakterze średniowiecznych włoskich pałaców, znajdujemy bogato dekorowaną kaplicę o formach bizantyńsko-greckich²⁰.

Hansen chętnie wykorzystywał w latach pięćdziesiątych w Wiedniu doświadczenie swego dłuższego pobytu w Atenach w latach 1838–1846. Fascynacja kulturą bizantyńską znalazła swe czytelne odbicie w twórczości Hansena nie tylko w Waffnenmuseum (gdzie mieszczą się, podobnie jak we Lwowie, z włoskim trecentem), ale i w realizacjach sakralnych: m.in. w kościele greckim przy Fleischmarkt (1858–1861) oraz w kaplicy na cmentarzu protestanckim Matzleinsdorfer (1857–1858). Ta ostatnia jest kopią kaplicy lwowskiego Invalidenhaus²¹.

Rundbogenstil stał się we Lwowie popularnym kostiumem stylowym w połowie XIX wieku, potwierdzając przy tym bezpośrednie związki stolicy Galicji z Wiedniem. Z jednej strony wymieniać tutaj można utrzymane w surowej cegle (Ziegelrohbau) typowe obiekty lwowskiej Cytadeli z lat 1852–1854²². Z drugiej zaś – monumentalną architekturę zakładu dobroczynnego Fundacji hr. Stanisława Skarbka w Drohowyżu pod Lwowem²³. W samym historycznym centrum miasta zwraca uwagę „Narodnyj Dim” przy ulicy Teatralnej 22, przebudowany przez Wilhelma Schmidta i Sylwestra Hawryszkiewicza w latach 1851–1864 w formach Rundbogenstil²⁴.

Do romantycznej fazy historyzmu należał również nie istniejący gmach pierwszego dworca kolejowego we Lwowie, otwarty w roku 1861, utrzymany w formach określanych wspólnie jako Kasernenstil, charakterystycznej dla architektury wiedeńskiej lat pięćdziesiątych kompilacji neogotyku i Rundbogenstil²⁵.

Druga połowa XIX wieku przyniosła proces formowania się niezależnych środowisk architektonicznych we Lwowie i Krakowie. Sprzyjała mu zrodzona u progu lat sześćdziesiątych autonomia galicyjska. To właśnie dzięki niej Kraków i Lwów stały się głównymi ośrodkami polskiego życia narodowego, w tym artystycznego, przeżywając na przełomie XIX i XX wieku znaczący rozwój urbanistyczny. Oba miasta rozrastały się wówczas jednak nie tylko w pewnej symbiozie, ale i w opozycji²⁶. Fakt ten zdeterminował także różnice w sytuacji środowisk architektonicznych obu miast, choć epoka dojrzałego i późnego historyzmu pozostawiła w Krakowie i we Lwowie liczne zespoły urbanistyczne o bardzo podobnym kostiumie stylowym i proweniencji estetycznej. Podobieństwa te są oczywistym rezultatem unifikującej roli mo-

для Wiener-Neustadt)¹⁹, та інших архітекторів, які працювали у Відні в середині XIX століття. Доповненням всієї ідеї є відокремлена каплиця, оздоблена вишуканою візантізуючою архітектурною декорацією. Будинок інвалідів складається з репрезентативної центральної частини (призначеної для офіцерів), виділеної в кутах вежами, та симетричних бокових крил, закінчених павільйонами.

Така форма будинку не викликає здивування. Т. Гансен звернувся до модної тоді в німецьких державах архітектури Rundbogenstil, використовуючи свій досвід, одержаний під час реалізації віденського Арсеналу. Він так писав про цю будову: „при проектуванні музею моїм прагненням було збудувати такий будинок, який би повністю показував свою конструкцію без будь-якої маски і неправдивості”. Принцип Materialgerechtigkeit Т. Гансен ще більш послідовно реалізував у Львові. Це саме Rundbogenstil, який народився в другій чверті XIX століття як спроба створення раціональної архітектури, намагався з будівельного матеріалу видобувати природні його властивості, в цьому випадку цегли, а також підкреслював значимість пов'язаної з застосованим матеріалом виразної гами кольорів. Це дуже часто супроводжував космополітичний стильовий еkleктизм, так характерний для романтичної фази стилю історизму. Підтвердження цього явища ми знаходимо в архітектурі львівського Invalidenhaus, де поруч з суворим об'ємом корпусу, що мав характер середньовічних італійських палаццо, ми зустрічаємо оздоблену багатим декором каплицю з візантійсько-грецькими формами²⁰.

В п'ятидесятих роках у Відні Т. Гансен охоче використовував досвід, одержаний під час свого тривалого перебування в Афінах в 1838-1846 роках. Захоплення візантійською культурою знайшло своє чітке відображення в творчості Т. Гансена не лише в Waffentmuseum (де стиль, як і у Львові, змішується з італійським треченто), але також в сакральних творах: між іншим в грецькій церкві на Fleischmarkt (1858–1861), а також каплиці на протестантському кладовищі Matzleinsdorfer (1857–1858). Ця остання є копією каплиці львівського Invalidenhaus²¹.

В середині XIX століття Rundbogenstil став у Львові популярним стильовим костюмом, підтверджуючи при цьому безпосередні зв'язки столиці Галичини з Віднем. З однієї сторони тут можна назвати витримані в простій цеглі (Ziegelrohbau) типові об'єкти львівської цитаделі з 1852-1854 років²², а з другої – монументальну архітектуру добродійного закладу Фундації ім. Станіслава Скарбка в Дороговижу під Львовом²³. Безпосередньо в історичному центрі міста звертає на себе увагу „Народний дім” на вулиці Театральній 22, перебудований Вільгельмом Шмідтом та Сильвестром Гавришкевичем в 1851-1864 роках в формах Rundbogenstil²⁴.

До романтичної фази історизму належав також не існуючий вже будинок першого залізничного вокзалу у Львові, відкритий в 1861 році, витриманий в формах, які окреслювались тоді як Kasernenstil – характерна для віденської архітектури п'ятидесятих років компіляція неоготики і Rundbogenstil²⁵.

Друга половина XIX сторіччя розпочала процес формування незалежних архітектурних середовищ у Львові і Кракові. Йому сприяла народжена на порозі шестидесятих років галицька автономія. Це власне завдяки їй Краків і Львів стали головними осередками польського національного життя, в тому числі творчого, переживаючи на переломі XIX та XX століть значний урбаністичний розвиток. Однак обидва міста розвивались тоді не тільки в своєрідному симбіозі,

narchii habsburskiej w wymiarach: politycznym, ekonomicznym, prawnym, społecznym i estetycznym.

Lwów jako centrum administracyjne i finansowe największej prowincji austriackiej wszedł w drugiej połowie XIX wieku w fazę wielkomiejskiego rozwoju²⁷. Rozbudowa miasta oparta była na miejscowym środowisku architektonicznym. Zasadniczą rolę w jego uformowaniu odegrało otwarcie w 1872 roku jedyne w tym czasie na ziemiach polskich Wydziału Architektury miejscowej Politechniki²⁸. Pierwszym, długoletnim profesorem tego wydziału był Julian Zachariewicz – najwybitniejszy architekt lwowski dojrzałego historyzmu. Urodzony w roku 1837, Zachariewicz po studiach na Politechnice Wiedeńskiej przez dłuższy czas pracował w Dyrekcji Generalnej Kolei w Wiedniu. Do Lwowa przeniósł wprost doświadczenia architektury wiedeńskiej lat sześćdziesiątych i początku siedemdziesiątych, stając się na galicyjskim gruncie propagatorem i interpretatorem dojrzałego historyzmu (*der strenge Historismus*) z okresu wielkich dyskusji nad kształtem wiedeńskiej Ringstraße. Zachariewicz był m.in. autorem szeregu monumentalnych gmachów w mieście, w tym siedziby samej Politechniki (1873–1877) i siedziby Galicyjskiej Kasy Oszczędności (1888–1891)²⁹. Obie prestiżowe budowle swym architektonicznym kształtem symbolizowały ściśle związki pomiędzy Wiedniem i Lwowem. W rozwiązaniu ryzalitu głównego Politechniki Lwowskiej Zachariewicz świadomie nawiązał do o ponad pół wieku wcześniejszego ryzalitu Technische Hochschule przy Karlsplatz. Zachariewicz nie tylko przeszczepił na grunt lwowski estetykę wiedeńskiego historyzmu, ale i wpoił jej kanony swym licznym uczniom. W tym też duchu rozwijała się twórczość dużej grupy absolwentów lwowskiej Politechniki. Co charakterystyczne, otwarcie Wydziału Architektury na Politechnice Lwowskiej praktycznie wyeliminowało lwowskich studentów z list słuchaczy Bauschule przy Karlsplatz³⁰.

Innym charakterystycznym rysem lwowskiego środowiska architektonicznego była obecność wybitnych polskich architektów z zaboru pruskiego. Pozbawieni w okresie Kulturkampf możliwości zawodowego rozwoju w Wielkopolsce i na Pomorzu, szukali swojej szansy we Lwowie. W ten sposób, oprócz architektów wykształconych we Lwowie i Wiedniu, działali nad Pełtwią wybitni absolwenci szkoły berlińskiej: Juliusz Hochberger (wieloletni architekt miejski), Maciej Moraczewski i Zygmunt Gorgolewski. Hochberger, oprócz licznych „klasycznie berlińskich” lwowskich budowli municypalnych, ma też na swoim koncie najbardziej prestiżową realizację: gmach galicyjskiego Sejmu Krajowego (1876–1881) – uznawaną powszechnie za przykład realizacji „wzorów austriackich” we Lwowie³¹.

Możliwość otrzymywania we Lwowie w okresie autonomicznym interesujących zamówień od władz krajowych, samorządowych i instytucji gospodarczych przez polskich architektów przyciągała do stolicy Galicji również architektów krakowskich. Krakowianinowi Feliksowi Księżarskiemu powierzono też projekt gmachu lwowskiego Namiestnictwa, zrealizowany w latach 1876–1880. W jego architekturze dostrzec można echo znanej kompozycji Rotherhof przy Untere Donau Strasse w Wiedniu, projektu Eduarda van der Nüllla i Augusta Siccard von Siccardsburga³². Wśród krakowian osiadłych na stałe we Lwowie warto m.in. zwrócić uwagę na Władysława Rausza, który w latach 1877–1882 studiował architekturę na Politechnice Wiedeńskiej pod kierunkiem Heinricha von Ferstla. Rausz jest m.in. autorem eklektycznego pałacyku przy ulicy Mochnackiego 42 (Drahomanowa)³³.

але також деякій опозиції²⁶. Цей факт визначив також різницю в архітектурних середовищах обох міст, хоча епоха зрілого історизму залишила у Кракові і Львові численні урбаністичні ансамблі з дуже схожим стильовим костюмом та естетичним походженням. Ця схожість є очевидним результатом уніфікуючої ролі габсбургської монархії в політичному, економічному, правовому, суспільному та економічному вимірах.

Львів – як адміністративний та фінансовий центр самої крупної австрійської провінції – в другій половині XIX сторіччя увійшов у фазу великоміського розвитку²⁷. Розбудова міста спиралась на локальне архітектурне середовище. Принципову роль в його формуванні відіграло відкриття в 1872 році єдиного тоді на цих польських землях архітектурного факультету в місцевому Політехнічному інституті²⁸. Першим, довголітнім професором цього факультету був Юліан Захарієвич – видатний львівський архітектор доби зрілого історизму. Захарієвич, який народився в 1837 році, після закінчення віденської Політехніки довгий час працював в Генеральній дирекції залізниці у Відні. Він безпосередньо переніс у Львів досвід віденської архітектури шестидесятих і початку семидесятих років, стаючи на галицькому ґрунті пропагандистом та інтерпретатором зрілого історизму (*der strenge Historismus*) періоду жвавих дискусій про форму віденської Ringstraße. Захарієвич був, між іншим, автором ряду монументальних споруд в місті, в тому числі корпусу Політехнічного інституту (1873–1877) і будинку Галицької ощадної каси (1888–1891)²⁹. Ці дві престижні споруди своєю архітектурною формою символізували тісні зв'язки між Віднем і Львовом. В рішенні головного ризаліту львівського Політехнічного інституту Захарієвич свідомо звернувся до ранішого на півстоліття ризаліту Technische Hochschule на Karlsplatz. Захарієвич не тільки переніс на львівський ґрунт естетику віденського історизму, але привив її канони своїм численним учням. В цьому самому дусі розвивалась творчість великої групи випускників львівського Політехнічного інституту. Що характерно, відкриття в цьому навчальному закладі архітектурного факультету практично скреслило львівських студентів зі списків слухачів *Vaushule* на Karlsplatz³⁰.

Ще однією характерною рисою львівського архітектурного середовища була присутність видатних польських архітекторів тієї частини Речі Посполитої, яка знаходилась в анексії Пруссії. Позбавлені в період *Kulturkampf* можливості професійного розвитку в Великопольщі і Померанії, вони шукали своїх життєвих шансів у Львові. Таким чином, крім архітекторів, які навчались у Львові та Відні, над Полтвою творили видатні випускники берлінської школи: Юліан Гохбергер (багатолітній міський архітектор), Мацей Морачевський і Зигмунт Горголевський. Крім численних „класично берлінських” львівських муніципальних споруд, Ю. Гохбергер має в своєму доробку найбільш престижний твір – будинок Галицького Крайового Сейму (1876–1881) – признаний повсюдно прикладом реалізації „австрійських взірців” у Львові³¹.

Можливість одержання польськими архітекторами у Львові в автономний період цікавих замовлень від крайової влади, самоврядування, та від господарських установ, притягувала в столицю Галичини також і краківських архітекторів. Краків'янин Фелікс Ксенжарський одержав замовлення на виконання проекту будинку львівського Намісництва, який був реалізований в 1876–1880 роках. В архітектурі цього митця можна спостерігти ехо відомої композиції *Roberthof* на

Środowisko lwowskie pozbawione było głębokich historycznych obciążeń, które zdeterminowały kierunek rozwoju środowiska krakowskiego. Lwów jeszcze od końca wieku XVIII powiązany został silnymi związkami – również na polu architektury – ze stolicą monarchii habsburskiej Wiedniem. Wiązało się to m.in. z decydującą rolą mecenatu państwowego w tworzeniu nowoczesnej infrastruktury stolicy Galicji. Duże znaczenie w rozbudowie miasta miały też skupione tu liczne galicyjskie instytucje gospodarcze, a także bogata i liczniejsza niż w Krakowie klasa średnia. Zabudowa miasta przełomu wieków charakteryzowała się rozmachem i wielkomięską skalą. W liczącej na przełomie wieków 160 tysięcy mieszkańców stolicy Galicji wznoszono około 200 nowych budynków rocznie. Architektura monumentalna i mieszkaniowa Lwowa lat dziewięćdziesiątych w zasadzie bezpośrednio orientowała się na Wiedeń.

Na terenie Lwowa działali również wiedeńscy architekci. Koniunktura budowlana tworzyła rynek zamówień dla najwybitniejszych. Co charakterystyczne – w odróżnieniu do sytuacji w okresie przedautonomicznym – otrzymywali oni we Lwowie przede wszystkim zlecenia prywatne, a nie rządowe. Tak np. znana wiedeńska firma architektoniczna Ferdinand Fellner i Hermann Helmer wzniosła w latach 1897–1898 przy ulicy Mickiewicza 6 prestiżowy gmach Kasyna Narodowego (Adels-Nationalcasino). Stanowi ono dobry przykład eksportu modnego wówczas w Wiedniu pompacyjnego neobaroku, który chętnie nawiązywał do austriackich tradycji architektury pierwszej połowy XVIII wieku, na grunt lwowski³⁴. Dowodem na popularność tego typu architektury we Lwowie jeszcze u progu pierwszej wojny światowej jest monumentalny dom „Avenue” na rogu placu Mickiewicza 6–7 i ulicy Kopernika z lat 1908–1910, projektu innego wiedeńcyka Karla Mayredera³⁵. Fellner i Helmer zrealizowali zaś jeszcze w roku 1901, również przy placu Mickiewicza, luksusowy „Hotel George’a” w charakterystycznym dla tych architektów późnohistorycznym kostiumie stylowym³⁶.

Do tradycji florenckiego quattrocenta nawiązali Fellner i Helmer w innej prestiżowej budowli zaprojektowanej dla Lwowa – we wzniesionym w latach 1897–1898 gmachu filii Banku Austro-Węgierskiego przy ulicy 3 Maja 9 (Siczowych Strliciw)³⁷.

Wiedeńscy architekci próbowali w drugiej połowie XIX wieku również swych sił w lwowskich konkursach architektonicznych, jednak bez większych sukcesów. Przykładem może być udział młodego Otto Wagnera w konkursie na gmach galicyjskiego Sejmu Krajowego we Lwowie. Wykonany w 1876 roku, klasycyzujący projekt Wagnera nie znalazł jednak uznania jury³⁸.

Lwów 1900–1914

Po roku 1900 drogi obu galicyjskich metropolii rozeszły się jeszcze bardziej. Lwów przeżywał kulminację swego rozwoju jako stolica największej prowincji Przedlitawii. Żywiołowy wzrost oparty na szybko dojrzewających stosunkach kapitalistycznych nadawał miastu charakter kosmopolitycznej metropolii, chętnie asymilującej nowinki nadchodzące z Wiednia. U progu pierwszej wojny światowej środowisko architektoniczne lwowskie stanowiło przy tym już silny i skryzalizowany ośrodek wczesnego modernizmu³⁹. W jego uformowaniu niezwykle szczęśliwą rolę odegrała symbioza pomiędzy Politechniką a potrzebami żywiołowo rozwijającej się metropolii. Dzięki Politechnice

Untere Donau Strasse у Відні за проектом Едуарда ван дер Нулла та Августа Сиккард фон Сиккардсбурга³². Серед краків'ян, що постійно перебували у Львові, варто звернути увагу на Владислава Рауша, котрий в 1877–1882 вивчав архітектуру у віденській Політехніці під керівництвом Гайнріха фон Ферстла. Рауш є автором між іншим еkleктичного палацика на вулиці Мохнацького 42 (Драгоманова)³³.

Львівське середовище було позбавлене глибоких історичних традицій, які детермінували напрямок розвитку краківського середовища. Ще з кінця XVIII сторіччя Львів міцними узами був пов'язаний – в тому числі на архітектурному полі – зі столицею габсбургської монархії – Віднем. Це було викликано, між іншим, вирішальною роллю державного мецената в створенні сучасної інфраструктури столиці Галичини. Велике значення в розбудові міста відіграли також зосереджені тут численні галицькі господарські установи, а крім того заможний і більш численний ніж у Кракові середній клас. Забудування міста на рубежі століть характеризувалось розмахом і великоміським масштабом. В нараховуючій на переломі століть 160 тисяч мешканців столиці Галичини щорічно споруджувалось близько 200 нових будинків. Монументальна і житлова архітектура Львова дев'яностих років в принципі безпосередньо орієнтувалась на Відень.

На території Львова діяли також віденські архітектори. Будівельна кон'юнктура створювала ринок замовлень для самих талановитих. Що характерно – на відміну від ситуації в передавтономний період – вони одержували у Львові передусім приватні, а не урядові замовлення. Так, наприклад, відома віденська архітектурна фірма Фердинанд Фелльнер і Германн Гельмер в 1897–1898 роках спорудила на вулиці Міцкевича 6 престижний будинок Національного казино (Adels-Nationalcasino), який становить яскравий приклад перенесення модного у Відні в ті часи помпезного стилю необароко, що охоче використовував традиції архітектури I половини XVIII століття на львівському ґрунті³⁴. Доказом популярності цього типу архітектури у Львові ще напередодні I світової війни є монументальний будинок „Avenue” на розі площі Міцкевича 6–7 і вулиці Коперника з 1908–1910 років іншого віденця Карла Майредера³⁵. Фелльнер і Гельмер ще в 1901 році збудували ексклюзивний „Hotel George” в характерних для цих архітекторів пізньоісторичних стильових шатах³⁶.

Фелльнер та Гельмер звернулись до традицій флорентійського Quattrocento ще в іншій престижній будові, запроектованій для Львова – в зведеному в 1897–1898 роках будинку філії Австро-Угорського банку на вулиці 3 Травня № 9 (тепер Січових Стрільців)³⁷.

Віденські архітектори також в другій половині XIX сторіччя пробували свої сили у львівських архітектурних конкурсах, однак без значного успіху. Прикладом може послужити участь молодого Отто Вагнера в конкурсі на будинок Галицького Крайового Сейму у Львові. Виконаний в 1876 році класицистичний проект Вагнера не знайшов, однак, прихильності журі³⁸.

Львів 1900–1914

Після 1900 року обидві галицькі метрополії розійшлись ще більше. Львів переживав кульмінацію свого розвитку як столиця найбільшої провінції Передлітавії. Стихійний ріст, що спирався на швидко дозріваючі капіталістичні відносини,

i sprzyjającej koniunkturze gospodarczej ośrodek lwowski mógł również objąć przo-
downictwo w nowoczesności wprowadzanych do architektury galicyjskiej rozwiązań
technicznych. Dotyczy to przede wszystkim żelbetu, stosowanego we Lwowie na znacz-
nie większą skalę niż np. w Krakowie⁴⁰.

Zależność architektury lwowskiej od Wiednia po roku 1900 – znacznie sil-
niejsza niż w Krakowie – miała głównie charakter pośredni. Widoczne jest to wyraźnie
przede wszystkim w architekturze secesyjnego Lwowa. Choć pierwsze dzieła lwowskiej
secesji (Pasaż Mikolascha, nowy dworzec kolejowy, dom dra Segala) mają raczej uniwer-
salny charakter, to jednak dość szybko pojawiają się we Lwowie wyraźne wpływy archi-
tektury Otto Wagnera. Przeniknęła ona przede wszystkim do architektury mieszkaniowej,
również i w masowej, często banalnej postaci⁴¹.

W mniej sztampowej formie upowszechniał ją przede wszystkim Jan Lewiń-
ski, który wśród wielu architektów i budowniczych tworzących w tym czasie secesyjną
architekturę mieszkaniową Lwowa zajmował szczególne miejsce. Lewiński – profesor
Politechniki Lwowskiej i współpracownik Juliana Zachariewicza – był równocześnie wła-
ścicielem dużej firmy projektowo-budowlanej, w której praktykowała na początku stule-
cia liczna grupa wybitnych lwowskich architektów młodszego pokolenia. W latach 1904–
1908 Lewiński zrealizował m.in. interesujące zespoły architektury mieszkaniowej przy
ulicach: Asnyka (Bohomolca) 3–7, 8, 9, 11; Domagaliczów (Pawłowa) 1, 2, 3, 4; Ko-
towskiego 8, 8a, 10, 10a; Łyczakowskiej 70; Kochanowskiego (Lewickiego) 14–16,
Dwernickiego 4 (Muszaka)⁴².

Spośród nich wyróżnia się zespół mieszkaniowy przy ulicy Asnyka, uformo-
wany wokół wewnętrznego dziedzińca⁴³. Plastyka elewacji zdradza bezpośrednio inspi-
racje architekturą Otto Wagnera i jego szkoły. Zwracają uwagę „wagnerowskie” atyki oraz
majolikowa dekoracja elewacji.

Programowe nawiązanie do wiedeńskich kamienic mieszkalnych Wagne-
ra przy Linke Wienzeile widoczne jest przede wszystkim w narożnej kamienicy przy
ulicy Sykstuskiej 15 (Doroszenki), róg Szajnochy (Bankiwska). Powstała ona w latach
1906–1907 według projektu Michała Ulama i Zygmunta Kędzińskiego⁴⁴. W tym sa-
mym czasie konkurencyjne biuro architektoniczne Alfreda Zachariewicza i Józefa So-
snowskiego zrealizowało „wagneriański” dom narożny Marii Szczepańskiej przy ulicy
Romanowicza 1 (Saksahańskiego), róg Łozińskiego (Hertsena)⁴⁵. Późnym przykładem
tego typu wpływów jest dom narożny Józefa i Aleksandra Elsterów, wzniesiony
w latach 1909–1910 przez budowniczego Edmunda Żychowicza przy ulicy Sapiehy 3
(Bandery) róg Łąckiego (Briulowa). W tym czasie Żychowicz realizował m.in. projekty
architekta miejskiego Michała Łużeckiego⁴⁶. Z tego samego czasu (1906–1909) po-
chodzi najbardziej „wagneriańskie” dzieło architektury lwowskiej – monumentalny
gmach dawnej Szkoły Przemysłowej przy ulicy Snopkowskiej 47. Jego autorem był
Władysław Sadłowski, wcześniej projektant nowego dworca kolejowego i także „wagne-
riańskiej” siedziby Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego przy ulicy Chorążczyzna 7
(Czajkowskiego) z lat 1905–1907⁴⁷.

Lata 1908–1914 zdają się być najciekawszym etapem rozwoju nowocze-
snej architektury we Lwowie. Konfrontacja pomiędzy historycznym eklektyzmem, późną
secesją a modernizmem przybrała tutaj przy tym inny niż w Wiedniu i Krakowie cha-
rakter. Modernizm lwowski trzeba uznać z tego punktu widzenia za bardziej racjonal-
ny i mniej dekoracyjny od krakowskiego. Do najbardziej aktywnych architektów lwow-
skich zaliczał się w tym okresie wspomniany już Alfred Zachariewicz, syn Juliana. Był

придавав місту характер космополітичної метрополії, охоче асимілюючи новації, які надходили з Відня. На порозі I світової війни львівське архітектурне середовище становило при цьому вже сильний і викристалізований осередок раннього модернізму³⁹. В його формуванні надзвичайно щасливу роль відіграв симбіоз між Політехнічним інститутом, що навчав фахівців, і потребами метрополії, яка розвивалась стихійно. Завдяки Політехніці і сприяючій економічній кон'юктурі львівський осередок міг також зайняти чільну позицію в актуальності технічних рішень, які впроваджувались в галицьку архітектуру. Це стосується передусім застосованого у Львові в більш значному ніж, наприклад, у Кракові, масштабі залізобетону⁴⁰.

Залежність львівської архітектури від Відня після 1900 року – значно сильніша, ніж у Кракові – мала, перш за все, характер опосередкований. Це, передусім, дуже яскраво простежується в архітектурі сецесійного Львова. І хоча перші твори львівської сецесії (Пасаж Міколяша, новий залізничний вокзал, будинок доктора Сегалю) мають скоріше універсальний характер, однак досить швидко у Львові з'являються виразні впливи архітектури Отто Вагнера. Вона проникла зокрема до житлової архітектури, в тому числі в масовій, досить часто банальній формі⁴¹.

В менш шаблонній формі розповсюджував її передусім Іван Левинський, котрий серед багатьох архітекторів і будівничих, які в ті часи формували житлову сецесійну архітектуру Львова, займав особливе місце. І. Левинський – професор львівського Політехнічного інституту і співпрацівник Юліана Захарівича – був одночасно власником великої проектно-будівельної фірми, в якій на початку століття практикувала численна група видатних львівських архітекторів молодшого покоління. В 1904–1908 роках Левинський реалізував цікаві ансамблі житлової архітектури на вулицях Асника (Богомольця) 3–7, 8, 9, 11; Домагаличів (Павлова) 1, 2, 3, 4; Котовського 8, 8а, 10, 10а; Личаківській 70; Кохановського (Левицького) 14–16, Дверницького 4 (Мушака)⁴².

Серед них визначається житловий комплекс на вулиці Асника, сформований навколо внутрішнього подвір'я⁴³. Пластика фасадів розкриває безпосередній вплив архітектора Отто Вагнера та його школи. Увагу на себе звертають „вагнерівські” аттики та майоліковий декор фасадів.

Програмне звертання до віденських житлових кам'яниць Вагнера на Linke Wienzeile помітне передусім в наріжній кам'яниці на вул Сикстуській 15 (Дорошенка) ріг Шайнохи (тепер Банківська). Вона була зведена в 1906–1907 роках за проектом Міхала Уляма та Зигмунта Кендзерського⁴⁴. В той самий час конкурентне архітектурне ательє Альфреда Захарівича та Юзефа Сосновського виконало „вагнерівський” наріжний будинок Марії Щепанської на вулиці Романовича 1 (Саксаганського) ріг Лозинського (Герцена)⁴⁵. Пізнім прикладом цього типу впливів є наріжний будинок Юзефа і Олександра Ельстерів, споруджений в 1909–1910 будівельником Едмундом Жиховичем на вулиці Сапеги 3 (С. Бандери) ріг Лонцького (К. Брюллова). В цей час Жихович реалізував в тому числі проекти міського архітектора Михайла Лужецького⁴⁶. З тих самих років (1906–1909) походить найбільш „вагнерівський” твір львівської архітектури – монументальний будинок колишньої Промислової школи на вулиці Снопківській 47. Його автором був Владислав Садловський, раніше проєктант нового залізничного вокзалу і також „вагнерівського” будинку Галицького музичного товариства на вулиці Хоронщизна 7 (Чайковського) з 1906–1907 років⁴⁷.

absolwentem Politechniki we Lwowie oraz Politechniki w Wiedniu, którą ukończył w 1898 roku. Po epizodzie secesji, który zaznaczył się nie tylko udziałem Zachariewicza w powstaniu jej dwóch najważniejszych dzieł: Pasażu Mikolascha i Dworca Głównego, ale i innymi interesującymi realizacjami, w których sięgał również do ludowych motywów huculskich i zakopiańskich⁴⁸, około roku 1908 architekt dokonuje wyraźnego zwrotu ku modernizmowi.

W latach 1908–1910 Zachariewicz wznosił przy ulicy Halickiej 21 dużą narożną kamienicę Bałabana. Choć jej szczyty zostały zwieńczone falistą, postsecesyjną attyką, a półokrągły narożnik przykrywa historyzująca kopuła, to całość jest już utrzymana w formach klasycyzującego modernizmu. Jeszcze większą klarowność modernistycznej formy nadał Zachariewicz pochodzącej z lat 1908–1911 dawnej siedzibie towarzystwa ubezpieczeniowego „Assicurazioni Generali” przy ulicy Kopernika 3⁴⁹. Jej silnie zmodernizowana elewacja została jednak lekko zaakcentowana klasycyzującym detalem dekoracyjnym. Szczególnie w gmachu „Assicurazioni Generali” Zachariewicz, który już wcześniej wyraźnie inspirował się również architekturą wiedeńską początku XX wieku, zbliżył się do dzieł Josefa Plečnika, w tym do plastyki jego wiedeńskiego Zacherl-Haus z lat 1903–1905⁵⁰.

Dążenie do klasycyzowania wzmogło się w twórczości Zachariewicza w przededniu pierwszej wojny światowej. Najlepszymi przykładami tej tendencji są gmachy dawnego Akcyjnego Banku Związkowego przy placu Smolki (1911–1912), a przede wszystkim dawnego Banku Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego przy ulicy Kopernika 4 (1912–1913)⁵¹. Migotliwa postsecesyjna dekoracyjność, widoczna jeszcze w elewacjach Izby Handlowo-Przemysłowej, została tutaj zastąpiona chłodną i wysmakowaną estetyką zmodernizowanego klasycyzmu. Klasycyzującą artykulację otrzymała też wielka sala operacyjna Banku Ziemskiego, nakryta imponującą szklaną kopułą, która nawiązuje do podobnego wnętrza wiedeńskiej Pocztovej Kasy Oszczędności Otto Wagnera.

Ogólne wrażenie zależności architektury lwowskiej początku XX wieku od Wiednia jest tylko częściowo słuszne. Skonsolidowana już w tym czasie szkoła lwowska osiągnęła wówczas własną niezależność. Niezależność tę chętnie manifestowała, zwalczając również wszelkie próby wypracowywania planów budynków rządowych dla Lwowa w Wiedniu. Tak było np. jeszcze w roku 1913 w wypadku gmachu prokuratury lwowskiej. Przysłany z Wiednia projekt tego budynku, utrzymany w stylu nawiązującym do form rodzimych polskich, został poddany druzgocącej krytyce. Lwowski architekt Zbigniew Lewiński tak oto m.in. pisał na łamach „Czasopisma Technicznego” w obszernym artykule pod charakterystycznym tytułem: „*Polski styl*” importowany z Wiednia:

Architekci nasi narzekali nieraz na zalewanie naszych miast obcą architekturą. Otóż – chcąc widocznie uniknąć tych narzekań – Ministerstwo Robót Publicznych zaczyna nam „tworzyć rodzimą architekturę”. [...] Przeliczono się jednak. Kaleczenie naszej architektury przez obcych i obdarzanie naszych miast pretensjonalnymi falsyfikatami może się spotkać tylko ze stanowczym protestem z naszej strony. Niech już będzie pozostawione nam samym psucie lub tworzenie rodzimego stylu. Czy w ogóle ma rację bytu taka centralna fabrykacja planów na całe państwo, jaką założono obecnie w wiedeńskim Ministerstwie Robót Publicznych?⁵²

1908–1914 роки видаються найцікавішим етапом розвитку сучасної архітектури у Львові. Конфронтація між історичним еkleктизмом, пізньою сецесією та модернізмом набула тут при цьому інший ніж у Відні і Кракові характер. З тієї точки зору львівський модернізм можна назвати більш раціональним і менш декоративним, ніж краківський. Один з найбільш активних львівських архітекторів цього періоду – це згадуваний вже Альфред Захарієвич, син Юліана. Він був випускником Політехнічного інституту у Львові і Політехніки у Відні, яку закінчив в 1898 році. Після епізоду сецесії, який відзначився не лише участю Захарієвича в повстанні її двох найважливіших творів – Пасажу Міколяша та Центрального вокзалу, але також іншими цікавими спорудами, при будівництві котрих він звертався також до народних гуцульських та закопянських мотивів⁴⁸, близько 1908 року архітектор робить виразний зворот в бік модернізму.

В 1908–1910 роках Захарієвич зводить на вулиці Галицькій 21 велику наріжну кам'яницю Балабана. Хоча її верхівки були звінчені хвилястим, постсецесійним аттиком, а напівкруглий наріжник покриває історизуючий купол, в цілому вона вже витримана в формах класицистичного модернізму. Чіткість модерністичної форми Захарієвич надав також датованому 1908–1911 роками колишньому будинку Страхувального товариства „Assicurazioni Generali” на вулиці Коперника 3⁴⁹. Його значно модернізований фасад був, однак, легко акцентований класицистичними декоративними деталями. Особливо в будинку „Assicurazioni Generali” Захарієвич, котрий вже раніше виразно надихався віденською архітектурою початку 20 століття, наблизився до творів Йосипа Плечніка, в тому числі пластики його віденського Zacherl-Haus з 1903–1905 років⁵⁰.

Прагнення до стилю класицизму посилилось в творчості Захарієвича напередодні I світової війни. Найкращі приклади цієї тенденції – це будинки колишнього Акціонерного банку на площі Смольки (1911–1912), а передусім колишнього Банку кредитного товариства землевласників на вулиці Коперника 4 (1912–1913)⁵¹. Мерехтлива постсецесійна декоративність, визираюча з фасадів Торговельно-промислової палати, була тут замінена холодною та вишуканою естетикою модернізованого класицизму. Класицистичну артикуляцію одержав також великий операційний зал Банку землевласників, покритий імпазантним скляним куполом, котрий перекликається з подібним інтер'єром віденської Поштової ощадної каси Отто Вагнера.

Загальне враження залежності львівської архітектури початку XX століття від Відня є лише частково слушним. Вже цілісна в ті часи львівська школа досягла власної незалежності. Цю незалежність вона охоче маніфестувала, переборюючи також всі спроби опрацювати плани урядових будинків у Відні. Так сталося, наприклад, ще в 1913 році у випадку будинку львівської прокуратури. Присланий з Відня проект цього будинку, витриманий в стилі форм, що перекликалися з рідними польськими, був підданий нищівній критиці. Львівський архітектор Збігнев Левинський так писав на сторінках „Технічного Часопису” в розлогій статті під характерною назвою „Польський стиль” імпортований з Відня:

„Наші архітектори нарікали не раз на заливання наших міст чужою архітектурою. Отож – бажаючи правдоподібно уникати цих нарікань – Міністерство публічних робіт починає для нас „створювати рідну архітектуру”. (...) Однак, прорахувались. Таке калічення нашої

Zorganizowana w 1910 roku we Lwowie wystawa architektury polskiej potwierdziła pluralizm i wyraźną wielowątkowość twórczości tamtejszego środowiska. Obok trwającego jeszcze historyzmu oraz silnego kierunku „zakopiańskiego”, poszukującego sposobu na styl narodowy w interpretacji architektury ludowej, reprezentowany był również modernizm, którego najwybitniejszym przedstawicielem był Roman Feliński.

Wypowiadał się on wcześniej w formach secesyjnych, projektując m.in. halę pogrzebową na cmentarzu żydowskim oraz szereg kamienic czynszowych. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje monumentalna kamienica Mojżesza Rohatyna w narożniku ulic 3 Maja (Siczowych Strilciw 12) i Tadeusza Kościuszki z lat 1912 i 1913⁵³. Jest ona może na gruncie lwowskim najlepszym przykładem wpływów środowiska monachijskiego po roku 1900. Zastosowanie przez Felińskiego – świeżo upieczonego absolwenta Politechniki Monachijskiej – stylizowanych form neobaroku i neogotyku było przeszczepieniem na grunt lwowski popularnej w stolicy Bawarii lokalnej mutacji niemieckiej secesji, którą może najlepiej wyraził w swej twórczości Martin Dülfer⁵⁴. Najważniejszym dziełem Felińskiego jest zrealizowany około roku 1913 Dom Towarowy przy ulicy Szpitalnej 1. Stanowi on szczytowe osiągnięcie modernizmu lwowskiego, a także polskiego przed pierwszą wojną światową. Jest to wertykalna, pięciokondygnacyjna konstrukcja żelbetowa. Składa się na nią szkielec o profilowanych filarach i duże szklane tafle. Nowoczesność tego rozwiązania Andrzej K. Olszewski zestawia z londyńskim Kodak House i berlińską fabryką AEG Behrensa⁵⁵.

*
* *

Wiedeń oddziałł niewątpliwie na architekturę Lwowa i Krakowa XIX wieku, istotnie determinując kształt estetyczny obu galicyjskich metropolii. Oddziaływanie to miało charakter zarówno wpływów bezpośrednich, jak i pośrednich. Te ostatnie przybrały bardzo różne kształty, wynikające nie tylko z roli Wiednia jako stolicy monarchii habsburskiej, ale i narastającego znaczenia Wiednia jako metropolii artystycznej. Co jednak interesujące, oddziaływanie naddunajskiej stolicy przybrało inny charakter i znaczenie we Lwowie, a inny w Krakowie. Zasadniczy i bezpośredni wpływ Wiednia na architekturę lwowską wynikał zarówno z roli czynników politycznych, jak i sytuacji miejscowego środowiska. W obu wypadkach jednak Wiedeń stanowi klucz do zrozumienia kształtu architektury lwowskiej i krakowskiej okresu historyzmu i modernizmu oraz wyrazu estetycznego obu miast.

архітектури чужинцями та обдаровування наших міст претенційними фальсифікатами може зустрітись лише з рішучим протестом з нашої сторони. Нехай вже залишиться для нас самих чи то зіпсування, чи створення родимого стилю. Чи взагалі має доцільність така центральна фабрикація планів для всієї держави, яку покладають на сьогоднішній день у віденському Міністерстві публічних робіт?”⁵²

Організована в 1910 році у Львові виставка польської архітектури підтвердила плюралізм і виразну багатотечійність творчості тамтешнього середовища. Поруч з триваючим надалі історизмом та сильним „закопянським” напрямком, який шукав народний стиль в інтерпретації народної архітектури, представлений був також модернізм, котрого найвиразнішим представником був Роман Фелінський.

Він вже раніше використовував сецесійні форми, проектуючи в тому числі похоронний дім на єврейському кладовищі, а також ряд прибуткових кам’яниць.

Серед них особливої уваги заслуговує монументальна кам’яниця Моісея Рогатина на розі вулиць 3 Травня (Січових Стрільців 12) та Тадеуша Костюшки з 1912–1913 років⁵³. На львівському ґрунті вона є найбільш яскравим прикладом впливів мюнхенського середовища після 1900 року. Застосування Фелінським – свіжоспеченим випускником мюнхенської Політехніки – форм необароко і неоготики було прищепленням на львівському ґрунті популярної в столиці Баварії. мутації німецької сецесії, котру можливо найкраще виразив в своїй творчості Мартін Дульфер⁵⁴.

Найважливішим твором Фелінського є реалізований близько 1913 року Універмаг на вулиці Шпитальній 1. Він становить кульмінаційне досягнення львівського, а також польського модернізму перед I світовою війною. Це вертикальна п’ятиповерхова залізобетонна конструкція. Складається вона з каркасу з профільованими пілонами та великих скляних плит. Сучасність цього рішення Анджей К. Ольшевський співставляє з лондонським Kodak House та берлінською фабрикою AEG Бергенса⁵⁵.

*
* *
*

Відень, безумовно, впливав на архітектуру Львова і Кракова XIX сторіччя, суттєво детермінуючи естетичну форму обох галицьких метрополій. Цей вплив мав характер як безпосередніх, так і посередніх запозичень. Ці останні приймали дуже різні форми, витікаючи не лише з ролі Відня як столиці габсбургської монархії, але і зростаючого значення Відня як мистецької метрополії. Однак цікаво, що вплив наддунайської столиці приймав у Львові зовсім інший характер і значення, ніж у Кракові. Принциповий і безпосередній вплив Відня на львівську архітектуру виникав як з ролі політичних факторів, так і з ситуації місцевого середовища. В обох випадках, однак, Відень становить ключ до розуміння форми львівської і краківської архітектури періоду історизму і модернізму, а також естетичного виразу обох міст.

Przypisy

* Tekst jest uzupełnioną wersją artykułu opublikowanego w: J. Purchla, *Wpływy wiedeńskie na architekturę Lwowa 1772–1918*, [w:] *Sztuka kresów wschodnich*. T. 2. Red. J. K. Ostrowski, Kraków 1996, s. 263–282.

¹ Na ten temat por. J. M. Małecki, *Lemberg und Krakau – zwei Hauptstädte Galiziens*, [w:] *Festschrift Otmar Pickl zum 60. Geburtstag*. [Wyd. H. Ebner i inni], Graz–Wien 1987, s. 409–415.

² S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935.

³ T. Mańkowski, *Początki nowożytnego Lwowa w architekturze*, „Prace Sekcji Historii Sztuki i Kultury Towarzystwa Naukowego we Lwowie”. T. 1, Lwów 1929, s. 33.

⁴ R. Wagner-Rieger, *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Wien 1970, s. 9–145.

⁵ *Ibidem*, s. 83–86.

⁶ T. Mańkowski, *op. cit.*, s. 36–39.

⁷ *Ibidem*, s. 35.

⁸ *Ibidem*, s. 39 i 40.

⁹ G. Kohlbauer-Fritz, *Zur Geschichte der Juden in Lemberg*, [w:] *Lemberg/L'viv 1772–1918. Wiederbegegnung mit einer Landeshauptstadt der Donaumonarchie*, Wien 1993, s. 18–19.

¹⁰ T. Mańkowski, *op. cit.*, s. 50–58.

¹¹ *Ibidem*, s. 53–56; T. Mańkowski, *Dom Galicyjskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego*, Lwów 1916, *passim*.

¹² S. S. Niciejca, *Cmentarz Łyczakowski we Lwowie w latach 1786–1986*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 43–84.

¹³ M. Lityński, *Gmach Skarbowski na tle architektury lwowskiej w pierwszej połowie XIX wieku*, Lwów 1921, s. 36–62. Lityński, a za nim Mańkowski mylnie podają imię Aloisa Pichla (Ludwig). Por. też: R. Wagner-Rieger, *op. cit.*, s. 60–62; K. Nowacki, *Die Tätigkeit der wiener Architekten beim Theaterbau auf polnischem Gebiet*, „Studia Austro-Polonica”. T. 2: 1980, s. 131–136.

¹⁴ T. Mańkowski, *Początki nowożytnego Lwowa*, *op. cit.*, s. 62.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ F. Jaworski, *Ratusz lwowski*, Lwów 1907, s. 70, 76 i 80.

¹⁷ M. Lityński, *op. cit.*, s. 85.

¹⁸ T. Hansen, *Das k.k. Provinzial-Invalidenhaus zu Lemberg*, „Allgemeine Bauzeitung”. R. 25: 1860, s. 113; J. Purchla, *Lwowski epizod w twórczości Theophila Edvarda Hansena*. Referat wygłoszony na konferencji: „Artur Grottger i środowisko artystyczne Lwowa XIX wieku”, Wrocław 1988.

¹⁹ Pogląd taki wyraziły już Renate Wagner-Rieger i Mara Reissberger. Por.: R. Wagner-Rieger, M. Reissberger, *Theophil von Hansen*, Wiesbaden 1980, s. 213. Czytamy tam m.in.: „Seit 1852, als Hansen allein für seine Werke zeichnet, erreicht die Dehnung in die Breite beim Waffnenmuseum des Arsenalns einen Höhepunkt, ist aber auch beim Invalidenhaus zu Lemberg oder den nicht ausgeführten Entwürfen für militärische Anlagen in Wiener Neustadt zu finden”.

²⁰ Hansen zaprojektował ją na planie krzyża greckiego wpisanego w kwadrat, z opartą na pendetywach (jak w Arsenale) kopułą. Prezbiterium zamknięto absydą. Rozwiązanie takie jest logiczne i proste. Bizantyzująca dekoracja ma charakter zmodyfikowany. Alternacja kolorystyczna cegły potęguje nastrój. Duże, czteropolowe okno nad wejściem zostało zapożyczony z Muzeum w wiedeńskim Arsenale.

²¹ V. Villadsen, *Studien über den byzantinischen Einfluß auf die europäische Architektur des 19. Jahrhunderts*, „Hafnia”. R. 1978, s. 53–67.

²² E. Małachowicz, *Obóz i obszar warowny Lwów*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury”. T. 22: 1988, s. 243–250.

²³ J. Bąk, *Fundacja hr. Stanisława Skarbka w Drohowyżu. Zarys dziejów wychowania i kształcenia sierot do roku 1914*, „Studia Historyczne”. R. 18: 1975, s. 71–77.

²⁴ W. S. Wójcik, *Deržavnyj Istoryko-Architekturnyj Zapovidnyk u Lvovi*, Lviv 1991, s. 174.

²⁵ [H. Bisanz], *Historischer Stadtführer in Bildern*, [w:] *Lemberg/L'viv 1772–1918*, *op. cit.*, s. 79 i 80.

Примітки

* Текст є доповненим варіантом статті опублікованої в: J. Purchla, *Wpływy wiedeńskie na architekturę Lwowa 1772-1918*, [в:] *Sztuka kresów wschodnich*, t. 2, Red. J. K. Ostrowski, Kraków 1996, s. 263-282.

¹ На цю тему пор.: J. M. Małecki, *Lemberg und Krakau – zwei Hauptstädte Galiziens*, [в:] *Festschrift Otmar Pickl zum 60. Geburtstag*. [Вид. Н. Ebner та інші], Graz–Wien 1987, s. 409-415.

² S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935.

³ Т. Mańkowski, *Początki nowożytnego Lwowa w architekturze*, „Prace Sekcji Historii Sztuki i Kultury Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, t. 1. Lwów 1929, s. 33.

⁴ R. Wagner-Rieger, *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Wien 1970, s. 9–145.

⁵ *Ibidem*, s. 83–86.

⁶ Т. Mańkowski, *op.cit.*, s. 36–39.

⁷ *Ibidem*, s. 35.

⁸ *Ibidem*, s. 39 i 40.

⁹ G. Kohlbaue-Fritz, *Zur Geschichte der Juden in Lemberg*, [в:] *Lemberg/L'viv 1772–1918. Wiederbegegnung mit einer Landeshauptstadt der Donaumonarchie*, Wien 1993, s. 18–19.

¹⁰ Т. Mańkowski, *op. cit.*, s. 50–58.

¹¹ *Ibidem*, s. 53–56; Т. Mańkowski, *Dom Galicyjskiego Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego*, Lwów 1916, *passim*.

¹² S. S. Nicieja, *Cmentarz Łyczakowski we Lwowie w latach 1786-1986*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988, s. 43–48.

¹³ М. Lityński, *Gmach Skarbkowski na tle architektury lwowskiej w pierwszej połowie XIX wieku*, Lwów 1921, s. 36–62. Літинський, а за ним Маньковський помилково подають ім'я Алоїза Піхля (Людвіг). Пор. також; R. Wagner-Riener, *op. cit.*, s. 60–62; K. Nowacki, *Die Tätigkeit der wiener Architekten beim Theaterbau auf polnischem Gebiet*, „Studia Austro-Polonica”, t. 2, 1980, s. 131–136.

¹⁴ Т. Mańkowski, *Początki nowożytnego Lwowa*, *op. cit.*, s. 62.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ F. Jaworski, *Ratusz lwowski*, Lwów 1907, s. 70, 76 i 80.

¹⁷ М. Lityński, *op. cit.*, s. 85.

¹⁸ Т. Hansen, *Das k.k. Provinzial-Invalidenhaus zu Lemberg*, „Allgemeine Bauzeitung” R. 25: 1860, s. 113; J. Purchla, *Lwowski epizod w twórczości Theophila Edvarda Hansena*. Реферат прочитаний на конференції: „Артур Гроттгер та творче середовище Львова”, Wrocław 1988.

¹⁹ Такий погляд висловили вже Ренате Вагнер-Рієгер та Мара Райзбергер. Пор. R. Wagner-Rieger, M. Reissberger; *Theophil von Hansen*, Wiesbaden 1980, s. 213. Там читаємо: „Seit 1852, als Hansen allein für seine Werke zeichnet, erreicht die Dehnung in die Breite beim Waffermuseum des Arsenalns einen Höhepunkt, ist aber auch beim Invalidenhaus zu Lemberg oder den nicht ausgeführten Entwürfen für militärische Anlagen in Weiner Neustadt zu finden”.

²⁰ Гансен запропонував її на плані грецького хреста, вписаного в квадрат, зі спертим на пendentивах (як в Арсеналі) куполом. Презбітерії замкнено абсидою. Це рішення є логічним і простим. Візантійська декорація має модифікований характер. Барвний контраст цегли посилює настрій. Велике поділене на чотири полотна вікно, розташоване над входом, було запозичене з Музею у віденському Арсеналі.

²¹ V. Villadsen, *Studien über den byzantinischen Einfluß auf die europäische Architektur des 19. Jahrhunderts*, „Hafnia”, r. 1978, s. 53–67.

²² E. Małachowicz, *Obóz i obszar warowny Lwów*, „TeKa Komisji Urbanistyki i Architektury”, t. 22, 1988, s. 243–250.

²³ J. Bąk, *Fundacja hr. Stanisława Skarbka w Drohowyżu. Zarys dziejów wychowania i kształcenia sierot do roku 1914*, „Studia Historyczne”, r. 18, 1975, s. 71-77.

²⁴ В. С. Вуйцик, *Державний історико-архітектурний заповідник у Львові*, Львів 1991, с. 174.

²⁵ [H. Bisanz], *Historischer Stadtführer in Bildern*, [в:] *Lemberg/L'viv 1772–1918*, *op. cit.*, s. 79 i 80.

- ²⁶ J. M. Małecki, *Lemberg und Krakau – zwei Hauptstädte Galiziens*, [w:] *Festschrift Otmar Pickl zum 60. Geburtstag*, op. cit., J. Purchla, *Architektura Krakowa i Lwowa w XIX wieku*, artykuł w druku.
- ²⁷ S. Hoszowski: *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935; K. K. Pawłowski, *Narodziny miasta nowoczesnego*, [w:] *Sztuka 2. połowy XIX wieku*, Warszawa 1973, s. 61–78.
- ²⁸ W. Zajęczkowski, *C.k. Szkoła Politechniczna we Lwowie. Rys historyczny jej założenia i rozwoju, tudzież stan jej obecny*, Lwów 1894, s. 72–95 i 141–142.
- ²⁹ B. S. Czerkies, I. O. Danczak, *Architekt Julian Zachariewicz w ukraińskiej i polskiej kulturze*, [w:] *Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego*. Red. J. Kowalczyk, Warszawa 1993, s. 72–85.
- ³⁰ J. Purchla, *Krakauer Architekten an der Wiener Technischen Hochschule im 19. Jahrhundert*, „*Studia Austro-Polonica*”. T. 4: 1989, s. 221.
- ³¹ F. Jaworski, *Przewodnik po Lwowie i okolicy z Żółkwią i Podhorcami*, Lwów b.r.w., s. 67–68.
- ³² R. Wagner-Rieger, op. cit., s. 142; J. Purchla, *Formowanie się środowiska architektów krakowskich w drugiej połowie XIX wieku*, „*Rocznik Krakowski*”. T. 54: 1988, s. 119 i 122.
- ³³ J. Purchla, *Krakauer Architekten*, op. cit., s. 20.
- ³⁴ T. Jaroszewski, *L'atelier viennese Fellner à Helmer et la Polonia*, [w:] *Wien und die Architektur des 20. Jahrhunderts. Akten des XXV Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte, Wien, 4–10 September 1983*. Band 8, Sektion 8, Wien–Köln–Graz, s. 34. Autor nie wykorzystał materiałów archiwalnych znajdujących się we Lwowie. Por.: Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 2, sprawa 1224.
- ³⁵ I. Żuk, *Historismus, Secession und Neoklassizismus in Lemberg Grundzüge der Architektur der Jahre 1870–1910*, [w:] *Lemberg/L'viv 1772–1918*, op. cit., s. 36; Programowa „wiedeńskość” domu „Avenue” była współcześnie krytykowana jako „obcy wpływ”, który trzeba równoważyć rodzinnymi formami. Por.: F. Mączyński, *Najnowszy Lwów*, „*Architekt*”. R. 9: 1908, s. 97.
- ³⁶ T. Jaroszewski, op. cit., s. 34; Por. też: F. Jaworski, op. cit., s. 69–70.
- ³⁷ A. Wurm-Arnkreuz von, *Architekt Ferdinand Fellner und seine Bedeutung für den modernen Theaterbau*, Wien–Leipzig 1919, s. 124. Autorstwo Fellnera i Helmera, którego nie uwzględnił w cytowanym powyżej artykule Tadeusz Jaroszewski, potwierdził ostatnio archiwalnie Tomasz Grygiel. Por. T. Grygiel, *Recepcja wzorów architektury florenckiej Quattro- i Cinquecenta w dobie historyzmu ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, Warszawa 1996, mps pracy doktorskiej, s. 60–61 i 75.
- ³⁸ O. A. Graf, *Otto Wagner*. T. 1. *Das Werk des Architekten 1860–1902*, Wien–Köln–Graz 1985, s. 24–25.
- ³⁹ Na ten temat szerzej: J. Purchla, *Kraków i Lwów – galicyjskie ośrodki architektury około 1900*. Referat wygłoszony na konferencji „Art Around 1900 in Central Europe. Art Centres and Provinces”, w druku.
- ⁴⁰ Już w 1894 roku w związku z Wystawą Krajową we Lwowie profesor Politechniki Maksymilian Thullie zbudował w ogrodzie szkoły pierwszy mostek żelazobetonowy. Thullie i inni inżynierowie szkoły lwowskiej wzniesli w następnych latach w Galicji wiele interesujących konstrukcji mostowych i budowli inżynierskich. J. Nechay, *Początki żelbetu w Polsce*, „*Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*”. T. 4: 1965, s. 296–297.
- ⁴¹ Krakowski architekt Franciszek Mączyński tak opisywał w roku 1908 swe wrażenia ze Lwowa: „Odlewy sztukatorskie najgorszego gatunku, najdziwaczniejszej formy i techniki kwitną tu i prosperują znakomicie. [...] Ten [...] system rozsiadł się szeroką ławą domów przy wjeździe do miasta od strony kolei i w ten przykry sposób wita przybysza, że potrzeba prawdziwego wysiłku, aby idąc dalej w środek miasta otrząść się z tego pierwszego najsilniejszego wrażenia «secesji» źle strawionej. Wspominam o tym na wstępie, bo przy wjeździe witani tandetą artystyczną, resztkami stylu gipsowego z dzielnicy Hernals w Wiedniu, dalej spotykamy rzeczy lepsze i godniejsze, w których widoczna tendencja artystyczna z zastosowaniem nowszych sposobów techniki wewnętrznej i zewnętrznej [...]”. F. Mączyński, op. cit., s. 93–94.
- ⁴² I. Żuk, *Architekci secesyjnego Lwowa*, [w:] *Architektura XIX i początku XX wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 181–183.

- ²⁶ J. M. Małecki, *Lemberg und Krakau – zwei Hauptstädte Galiziens*, [в:] *Festschrift Otmar Pickl zum 60. Geburtstag*, op. cit., s. 409-415; J. Purchla, *Architektura Krakowa i Lwowa w XIX wieku*, стаття друкується.
- ²⁷ S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772-1914*, Lwów 1935; K. K. Pawłowski, *Narodziny miasta nowoczesnego*, [в:] *Sztuka 2 połowy XIX wieku*, Warszawa 1973, s. 61-78.
- ²⁸ W. Zajączkowski; *C.k. Szkoła Politechniczna we Lwowie. Rys historyczny jej założenia i rozwoju, tudzież stan jej obecny*, Lwów 1894, s. 72-95 i 141-142.
- ²⁹ B. S. Czerkies, I. O. Donczak, *Architekt Julian Zachariewicz w ukraińskiej i polskiej kulturze*, [в:] *Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego*, red. J. Kowalczyk. Warszawa 1993, s. 72-85.
- ³⁰ J. Purchla, *Krakauer Architekten an der Wiener Technischen Hochschule im 19. Jahrhundert*, „*Studia Austro-Polonica*”, t. 4, 1989, s. 221.
- ³¹ F. Jaworski, *Przewodnik po Lwowie i okolicy z Żółkwią i Podhorcami*, Lwów b.r.w., s. 67-68.
- ³² R. Wagner-Rieger, op. cit., s. 142; J. Purchla, *Formowanie się środowiska architektów krakowskich w drugiej połowie XIX wieku*, „*Rocznik Krakowski*” t. 54: 1988, s. 119 i 122.
- ³³ J. Purchla, *Krakauer Architekten*, op. cit., s. 20.
- ³⁴ T. Jaroszewski, *L'atelier viennoise Fellner a Helmer et la Polonia*, [в:] *Wien und die Architektur des 20. Jahrhunderts. Akten des XXV Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte. Wien, 4-10 September 1983*. Band 8: Sektion 8, Wien-Köln-Grac, s. 34. Автор не використав архівних матеріалів, що знаходяться у Львові. Пор. Державний архів Львівської області, фонд 2, опис 2, справа 1224.
- ³⁵ I. Żuk, *Historismus, Secession und Neoklassizismus in Lemberg Grundzüge der Architektur der Jahre 1870-1910*, [в:] *Lemberg/L'viv 1772-1918*, op. cit., s. 36; Програмний „віденський стиль” будинку „Avenue” тоді критикувався як „чужоземний вплив”, який треба рівноважити рідними формами. Пор.: F. Maćczyński, *Najnowszy Lwów*, „*Architekt*” r. 9, 1908, s. 97.
- ³⁶ T. Jaroszewski, op. cit., s. 34; Пор також: F. Jaworski, op. cit., s. 69-70.
- ³⁷ A. Wurm-Arnkreuz von, *Architekt Ferdinand Fellner und seine Bedeutung für den modernen Theaterbau*. Wien-Leipzig 1919, s. 124. Авторство, що його не прийняв до уваги в цитованій вище статті Тадеуш Ярошевський, останнім часом підтвердив... Томаш Григель. Пор. Tomasz Grygiel, *Recepcja wzorów architektury florenckiej Quattro- i Cinquecento w dobie historyzmu ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, Warszawa 1996, машинопис докторської дисертації, s. 60-61 i 75.
- ³⁸ O. A. Graf, *Otto Wagner*, t. 1. *Das Werk des Architekten 1860-1902*, Wien-Köln-Graz 1985, s. 24-25.
- ³⁹ Про це ширше: J. Purchla, *Kraków i Lwów – galicyjskie ośrodki architektury około 1900*. Реферат прочитаний на конференції „Art Around 1900 in Central Europe. Art Centres and Provinces”, друкується.
- ⁴⁰ Вже в 1894 році у зв'язку з Крайовою виставкою у Львові професор Політехнічного інституту Максиміліан Тульє збудував в саду учбового закладу перший залізобетонний місток. Тульє та інші інженери львівської школи в наступні роки збудували в Галичині багато цікавих мостових конструкцій та інженерних споруд. J. Nechay, *Początki żelbetu w Polsce*, „*Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*” t. 4: 1965, s. 296-297.
- ⁴¹ Краківський інженер Францішек Мончинський в 1908 році описував свої враження про Львів: „Штукатурні відливи найгіршої якості, найпримхливішої форми і техніки розквітають тут і почувають себе чудово. (...) Ця (...) система розлилась широкою лавиною будинків при в'їзді до міста з боку колії і таким прикритим чином вітас подорожного, що треба справжніх зусиль, щоб йдучи далі в середину міста отряхнутись від цього першого самого сильного враження „сецесії” погано стравленої. Я згадую про це у вступі, тому що при в'їзді зустрінуті художнім кічем, рештками гіпсового стилю з району Hernalz у Відні, далі ми зустрічаємо речі кращі і достойніші, в котрих наявна художня тенденція з застосуванням нових способів внутрішньої та зовнішньої техніки...” F. Maćczyński, op. cit., s. 93-94.
- ⁴² I. Żuk, *Architekci secesyjnego Lwowa*, [в:] *Architektura XIX i początku XX wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 181-183.

- ⁴³ Por. F. Mączyński, *op. cit.*, s. 93.
- ⁴⁴ Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, nr 3735; I. Żuk, *Architekci secesyjnego Lwowa, op. cit.*, s. 185.
- ⁴⁵ Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 2, nr 3887.
- ⁴⁶ Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 2, nr 4752; Brak sygnatury projektującego architekta świadczy zapewne o autorstwie Łużeckiego. W tym czasie Edmund Żychowicz wznosił w sąsiedztwie przy ulicy Badenich 8 (Rylejewa) dom według projektu Łużeckiego. F. Mączyński, *op. cit.*, s. 97.
- ⁴⁷ I. Żuk, *Architekci secesyjnego Lwowa, op. cit.*, s. 186.
- ⁴⁸ I. Żuk, *Twórczość Alfreda Zachariewicza a historia architektury Lwowa*, [w:] *Sztuka i Historia*, Warszawa 1992, s. 343–346.
- ⁴⁹ *Ibidem*, s. 346–349.
- ⁵⁰ Por. D. Prelovšek, *Josef Plečnik 1872–1957*, Salzburg–Wien 1992, s. 60–69.
- ⁵¹ I. Żuk, *Twórczość Alfreda Zachariewicza, op. cit.*, s. 350–354.
- ⁵² Z. Lewiński, „Polski styl” importowany z Wiednia, „Czasopismo Techniczne”. R. 31: 1913, s. 20–21.
- ⁵³ J. Biriulow, *Secesja we Lwowie*, Warszawa [1996], s. 64.
- ⁵⁴ D. Klein, *Martin Dülfer. Wegbereiter der deutschen Jugendstilarchitektur*, München 1981.
- ⁵⁵ A. K. Olszewski, *Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 87.

- ⁴³ Пор. Ф. Маґчыński, *op. cit.*, s. 93.
- ⁴⁴ Державний архів Львівської області, фонд 2, оп. 1, нр 3735; I. Żuk, *Architekci secesyjnego Lwowa*, *op. cit.*, s. 185.
- ⁴⁵ Державний архів Львівської області, фонд 2, оп. 2, нр 3887.
- ⁴⁶ Державний архів Львівської області, фонд 2, оп. 1, нр 4752; Відсутність підпису проєктуючого архітектора напевно свідчить про авторство Лужецького. В цей час Едмунд Жихович збудував поблизу на вулиці Баденіх 8 (Рилєєва) будинок по проєкту Лужецького. Ф. Маґчыński, *op. cit.*, s. 97.
- ⁴⁷ I. Żuk, *Architektura secesyjnego Lwowa*, *op. cit.*, s. 186.
- ⁴⁸ I. Żuk, *Twórczość Alfreda Zachariewicza a historia architektury Lwowa*, [в:] *Sztuka i Historia*, Warszawa 1992, s. 343–346.
- ⁴⁹ *Ibidem*, s. 347–349.
- ⁵⁰ Пор. D. Prelovšck, *Josef Plečnik 1872–1957*, Salzburg–Wien 1992, s. 60–69.
- ⁵¹ I. Żuk, *Twórczość Alfreda Zachariewicza*, *op. cit.*, s. 350–354.
- ⁵² Z. Lewiński, „Polski styl” importowany z Wiednia, „Czasopismo Techniczne” r. 31, 1913, s. 20–21.
- ⁵³ J. Biriulow, *Secesja we Lwowie*, Warszawa 1996, s. 64.
- ⁵⁴ D. Klein, *Martin Dulfer. Wegbereiter der deutschen Jugendstilarchitektur*, München 1981.
- ⁵⁵ A. K. Olszewski, *Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 87.

Jurij Biriulow

Wiatr przemian
Nowe tendencje
w architekturze Lwowa
1890–1914

Na początku ostatniego dziesięciolecia XIX wieku Lwów wkroczył w okres burzliwej gorączki budowlanej, architekci lwowscy zaś już dosyć dobrze poznali smak „wolności wyboru” pośród znanych form stylowych. Neorenesans – kierunek panujący we lwowskiej architekturze lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX stulecia – nie został jeszcze wyczerpany w całości, lecz budowniczowie coraz częściej dążyli do rozmaitych jego modyfikacji tudzież do połączenia go z trendami neobaroku.

Szeroki wachlarz tych poszukiwań został zaprezentowany zwłaszcza w konkursie na projekt budynku Muzeum Przemysłowego, który odbył się na początku roku 1890¹. Wytypowany wspólny projekt Leonarda Marconiego i Józefa Kajetana Janowskiego został zrealizowany dopiero w latach 1902–1904 (po procesie sądowym o prawa autorskie i po przezwycięzeniu trudności finansowych), a wzniesiony budynek już wówczas był odbierany jako anachronizm.

Koniec lat osiemdziesiątych – początek dziewięćdziesiątych XIX stulecia stał się w twórczości wielu architektów lwowskich okresem przełomowym, okresem poszukiwań nowych rozwiązań architektonicznych.

W roku 1888 Wincenty Rawski młodszy ukończył budowę gmachu Dyrekcji Kolei (później hotel „Imperial”) przy ulicy 3 Maja 3 (obecnie Siczowych Strilciw), w którym mocny akcent trzykondygnacyjnych elementów porządku architektonicznego podkreślił teatralną plastyką L. Marconiego. W tym samym roku Rawski wykonał również projekt konkursowy budynku Galicyjskiej Kasy Oszczędności, nawiązujący do stylu renesansu francuskiego, z kariatydami jak na fasadzie Luwru. Lecz już w latach 1892–1894, budując własny dom przy ulicy Matejki 8, Rawski ozdobił go motywami neobarokowymi. Zbliżona stylistycznie, chociaż bardziej interesująca pod względem ukształtowania bryły oraz swobody kompozycyjnej budowla – willa Franciszka Potulickiego – została wzniesiona w roku 1892 przy ulicy Matejki 4 przez Jana Tomasza Kudelskiego, wówczas współpracownika firmy architektonicznej Jana (Iwana) Lewińskiego. Równocześnie w latach 1892–1893 Kudelski ukończył przebudowę pałacu Wilhelma Siemińskiego-Lewickiego przy ulicy Piekarskiej 19, wprowadzając do spokojnej bryły głównego obiektu stiuki, rocaille oraz barokowe budowle obok bramy wjazdowej. W tym samym czasie nowe odmiany włoskiego i północnoeuropejskiego odrodzenia próbowali wprowadzić do swojej twórczości Sylwester Hawryszkiewicz (seminarium greckokatolickie na ulicy Kopernika 36, 1890), Józef Kajetan Ja-

Юрій Бірюльов

Вітер перемін
Нові тенденції
в архітектурі Львова
1890–1914

На початку останнього десятиріччя XIX ст. Львів вступив у період бурхливої будівельної лихоманки, а його архітектори досить повно вже відчули смак „свободи вибору” відомих стильових форм. Неоренесанс – панівний напрям у львівській архітектурі 70–80-х років XIX ст. – ще не повністю себе вичерпав, але будівничі все більше пробували різні його модифікації та сполучення з версіями необароко.

Широкий діапазон таких пошуків показав хоч би конкурс проектів будинку Художньо-промислового музею, що відбувся на початку 1890¹. Вибраний для будівництва спільний проект Леонарда Марконі та Юзефа Каетана Яновського був реалізований лише в 1902–1904 (після судового процесу про авторство і затримок з фінансуванням), а поставлений тоді будинок вже сприймався як анахронізм.

Кінець 80-х – початок 90-х років XIX ст. став для ряду львівських архітекторів часом перелому в творчості, роздумів про назрілу необхідність оновлення архітектурних образів.

Вінценти Равський-молодший в 1888 закінчив спорудження будинку Дирекції залізниці (пізніше готель „Імперіал”) на вул. Третього травня № 3 (тепер Січових Стрільців), де гучний акорд трьохповерхових ордерних елементів підсилив театральною пластикою Л. Марконі. В 1888 Равський виконав і конкурсний проект Галицької ощадної каси в стилі французького ренесансу з каріатидами, як на фасаді Лувру. Але в 1892–1894 свій власний будинок на вул. Матейка № 8 Равський вже спорудив з необароковими мотивами. Схожий за стилістикою, проте більш цікавий за силуетом і вільною композицією будинок – віллу Францішека Потулицького – поставив в 1892 на тій самій вул. Матейка № 4 Ян Томаш Кудельський, тоді співробітник архітектурної фірми Івана Левинського. Водночас в 1892–1893 Кудельський завершив перебудову палацу Вільгельма Семенського-Левицького на вул. Пекарській № 19, доповнивши спокійний об’єм головного будинку рокайльним декором і бароковими спорудами обабіч в’їздної брами. Нові варіації італійського та північного відродження перебирали тоді Сильвестр Гавришкевич (Греко-католицька семінарія на вул. Коперника № 36, 1890), Юзеф Каетан Яновський (будинок міської поліції на стику вул. Коперника та Леона Сапегі, нині Бандери, 1890; дім книгаря Броніслава Губриновича на розі пл. Кафедральної і вул. Кілінського, тепер Беринди, 1892). Юліан Цибульський в 1890 закінчив будівництво

nowski (budynek Policji Miejskiej na styku ulic Kopernika i Leona Sapiehy, obecnie Bandery, 1890; dom księgarza Bronisława Gubrynowicza na rogu placu Kapitulnego i ulicy Kilińskiego, obecnie Beryndy, 1892). Julian Cybulski w roku 1890 ukończył budowę pałacu hrabiego Romana Potockiego przy ulicy Kopernika 15–15A, jakby w całości przeniesionego do Lwowa znad brzegów Sekwany bądź Loary.

Różnorodne odcienie stylów renesansowego i barokowego interesowały Erazma Hermatnika, budowniczego kamienic czynszowych Emila Brajera przy ulicy Brajerowskiej 6, 10–12 (obecnie B. Łepkiego), 1886–1888, oraz gmachu Grand-Hotelu z pełnymi ekspresji rzeźbami atlantów L. Marconiego (1892–1894). We współpracy z Marconim Alfred Kamieniobrodzki wznosił w 1892 roku budynki Majera Atlasa przy ulicy Kraszewskiego 19–19A (obecnie Salomei Kruszelnickiej). Wyraźnym przeciwieństwem klasycyzującej powściągliwości tych budowli stała się willa Olimpii Wyszyńskiej „Palatyn” przy ulicy Gołębiej 12 (obecnie Glibowa), którą w tym samym 1892 roku Kamieniobrodzki przerobił na małą średniowieczną fortecę. Stałe poszukiwania twórcze towarzyszyły w tym samym czasie również Janowi Szulcowi – twórcy, który wedle opinii współczesnych mu osób usilnie dążył do przebudzenia wrażliwości na estetyczne walory architektury w Galicji. Poza wątkami renesansowymi w kamienicach Marii Drohojowskiej (przy ulicy Mickiewicza 10, obecnie Czynu Listopadowego, 1891–1892) oraz Ferdynanda Grossa (ulica Akademicka 10, obecnie prospekt Szewczenki, 1888–1893) Szulc zaczął stosować wyważoną asymetrię, ornamentację manierystyczną oraz wątki rokokowe w willi Dąbczańskich (ulica Cytadelna 3, obecnie ulica Czajkowskiego 35, 1889), a także w zespole własnych kamienic przy ulicy Żółkiewskiego 56–58 (obecnie B. Chmielnickiego), 1895–1896.

Zdaniem ówczesnych teoretyków koło roku 1890 ukształtował się w architekturze lwowskiej kierunek (jako faza późnego historyzmu) „style pittoresque” (styl malowniczy). W tym samym czasie budowniczowie, zdając sobie sprawę z priorytetu konstrukcji i racjonalnego planowania, zaczęli zwracać uwagę na wizualną oraz emocjonalną wyrazistość kształtowania formy i coraz aktywniej wykorzystywali środki sztuki dekoracyjnej – sztukaterię, witraże, polichromię, a w szczególności kolorową dachówkę, okładzinę z cegły i płytek. Poczynając od roku 1890 fabryka Jana Lewińskiego stopniowo zaczęła zwiększać produkcję ceramiki budowlanej. Lewiński wspólnie z Julianem Zachariewiczem dynamicznie zagospodarowywali parcele Kastelówki i Nowego Światu. Do roku 1890 zbudowali szereg zręcznie wkomponowanych w krajobraz domów o malowniczym wyglądzie, w stylu późnoromantycznym – zwłaszcza wille Pawła i Joanny Świtalskich przy ulicy Lenartowicza 18 (obecnie Neczuj-Lewickiego) oraz Marii Magdaleny 6 (obecnie Kolberga). W roku 1890 przy ulicy Chrzanowskiej 4 (obecnie Wierzbickiego) powstał nowy dwór architekta Ludwika Ramuła, przypominający dom wiejski, autorstwa W. Morrisa i C. Voyseya. W roku 1890 według projektu J. Zachariewicza została ukończona willa malarza Jana Styki, z kosztownie urządzonej pracownią w duchu Hansa Makarta. Ten podobny do bajecznego statku budynek (obecnie Muzeum Oleksego Nowakowskiego przy ulicy Czynu Listopadowego 11) wyróżniał się swobodnym ukształtowaniem przestrzennym, liryzmem wątków nawiązujących do średniowiecza, kontrastowym połączeniem powierzchni muru ceglanego z kolorową dachówką i majolikowym paneau oraz rzeźbą. Neoromantycznym, malowniczym charakterem wyróżniało się również inne dzieło J. Zachariewicza – kościół Franciszkanek przy ulicy Kurkowej 43 (obecnie Łysenki), konsekrowany w roku 1889.

палацу графа Романа Потоцького на вул. Коперника № 15–15а, ніби перенесеного у Львів з берегів Сени чи Луари.

Розмаїті ренесансні й барокові стильові відтінки цікавили Еразма Герматника, автора прибуткових кам'яниць Еміля Брайєра на вул. Браєровській № 6, 10–12 (тепер Б. Лепкого) (1886–1888) та Гранд-Готелю з експресивними атлантами Л. Марконі (1892–1894). У співтворчості з Марконі Альфред Каменобродський спорудив у 1892–1893 будинки Майєра Атляса на вул. Крашевського № 19–19а (нині С. Крушельницької). Сильним контрастом із класицизуючою стриманістю цих будинків стала вілла Олімпії Вишинської „Палатин” на вул. Голембій № 12 (тепер Глібова), яку Каменобродський тоді ж в 1892 переробив на малу середньовічну фортецю. В стані постійного творчого пошуку знаходився в той час і Ян Шульц – митець, який за визначенням сучасників доклав чимало зусиль для пробудження естетичного відчуття архітектури в Галичині. Поряд з ренесансними відгоміними у будинках Марії Дрогойовської (вул. Міцкевича № 10, нині Листопадового Чину, 1891–1892) і Фердинанда Гросса (вул. Академічна № 10, тепер проспект Шевченка, 1888–1893) Шульц почав використовувати врівноважену асиметрію та орнаментальність маньєризму й рококо у віллі Домбчанських (вул. Цитадельна № 3, тепер вул. Чайковського № 35, 1889) та в ансамблі власних будинків на вул. Жулкевського № 56–58 (нині Б. Хмельницького), 1895–1896.

Близько 1890 у львівській архітектурі сформувався, за твердженням тодішніх теоретиків, такий напрям пізнього історизму, як „*style pittoresque*” („мальовничий стиль”). Будівничі, розуміючи пріоритет конструкції та раціонального планування, значну увагу в той же час почали звертати на візуальну і емоційну виразність формоутворення, стали активніше залучати засоби декоративного мистецтва – ліпнину, вітражі, стінопис та особливо кольорову дахівку, облицювальні цегли й плитки. З 1890 нарощувала випуск будівельної кераміки фабрика Івана Левинського. Левинський та Юліан Захарієвич разом інтенсивно освоювали парцелі Кастелівки і Нового Світу. До 1890 вони побудували ряд вдало вписаних у ландшафт вілл живописного пізньоромантичного вигляду – зокрема, особняки Павла та Іоанни Світальських на вул. Ленартовича № 18 (тепер Нечуя-Левицького) та Марії Магдалени № 6 (нині Кольберга). На вул. Хшановської № 4 (тепер Вербицького) в 1890 повстав новий особняк архітектора Людвіка Рамулта у стилі котеджів У. Морріса та Ч. Войсі. В 1890 за проектом Ю. Захарієвича була закінчена вілла живописця Яна Стики, з коштовно влаштованою майстернею в дусі Ганса Макарта. Цей подібний на казковий корабель будинок (тепер музей Олекси Новаківського на вул. Листопадового Чину, № 11) вирізнявся невимушеним просторовим плануванням, ліризмом середньовічних ремінісценцій, контрастним поєднанням нетинькованої цегляної кладки з кольоровою дахівкою, майоліковими панно та скульптурою. Неоромантичний, живописний характер мало й інше творіння Ю. Захарієвича – костьол Францішканок на вул. Курковій № 43 (нині Лисенка), освячений в 1889.

В 1891 була відкрита Галицька ошадна каса (на розі вулиць Карла Людвіка і Ягеллонської, тепер Музей етнографії та художнього промислу). Ю. Захарієвич створив цей шедевр стилю „*pittoresque*”, вже провіщаючи орнаментальну вишуканість сецесії. Фасади будинку, оздоблені рустом з ломленого каменю, жовтою цеглою, майолікою, кованим металом, подібні до крил рідкісного птаха, що

W roku 1891 została otwarta Galicyjska Kasa Oszczędności (na rogu ulic Karola Ludwika i Jagiellońskiej, obecnie Muzeum Etnografii i Sztuki Użytkowej). J. Zachariewicz zbudował gmach w stylu „pittoresque”, już jakby zapowiadając ornamentalną wykwinność secesji. Zdobione boniowaniem rustykalnym, żółtą cegłą, majoliką i kutym żelazem, elewacje budynku przypominają skrzydła rzadkiego ptaka, które zbiegają się w wysmukłym „tułowiu” – narożnym, o półcyldrycznym kształcie. Dół jest obramowany barokowym portalem z wygiętym balkonem, a góra zwieńczona kopułą z miedziano-dachówkowym pokryciem i attyką z rzeźbą figuralną Marconiego. Zachariewicz doskonale zaprojektował wystrój wnętrza budynku, zwłaszcza klatki schodowej, która zdumiewała spotęgowaną formą dekoracyjną. W latach 1891–1893 wspomniany architekt wybudował jeszcze jeden obiekt „protosecesyjny” – własną willę „Julietka” na Kastelówce (ulica Fleszara 14, obecnie Meteorologiczna), gdzie szczególne nowatorstwo było wyczuwalne w ukształtowaniu bryły i podziale pomieszczeń.

O nadchodzącej w całym bogactwie kolorów finezyjnej secesji świadczyła również prywatna willa architekta Bronisława Bauera, zlokalizowana przy ulicy Prowiantowej 5 (obecnie Huszalewicza), z wyraźnymi akcentami z różnokolorowej dachówki, cegły, majoliki oraz witraży (1891–1892). Podobnie malowniczy efekt pragnął osiągnąć J. Lewiński, gdy wprowadzał akcenty jaskrawej kolorowej dachówki, cegły i terakoty na elewacjach budynku zespołu szpitalnego przy ulicy Bilińskich (obecnie ulica Smal-Stockiego, 1892–1897).

W roku 1892 w pawilonach i parku Politechniki odbyła się Wystawa Budowlana – pierwsza tego typu co do wielkości w Galicji. Pomiedzy pawilonami z wyrobami rozmaitych firm lwowskich produkujących materiały budowlane inżynier Franciszek Zagórski wznosił arkadowy, żelbetowy mostek, o giętkiej sylwetce, według projektu Maksymiliana Thulliego. Ta pierwsza żelbetowa budowla Lwowa, nazywana przez współczesnych „zastygła w powietrzu wstęgą”², do dziś znajduje się w parku Politechniki. Niemniej jednak konstrukcje żelbetowe na szeroką skalę zaczęto stosować w budownictwie dopiero 10 lat później (firma „A. Zachariewicz i J. Sosnowski”). Wystawa Budowlana uzyskała wysoką ocenę w ówczesnej literaturze fachowej. Franciszek Skowron (projektant surowej bryły gmachu Sądu Najwyższego, wzniesionego w duchu wiedeńskiego neorenesansu, 1893) w swej analizie wystawy³ szczególnie podkreślał wagę zastosowania przez lwowskich architektów nowych materiałów i konstrukcji oraz dążenie do racjonalnego planowania.

Pewne znaczenie w dziejach rozwoju lwowskiej sztuki budowlanej miała zorganizowana z dużym rozmachem w roku 1894 Powszechna Wystawa Krajowa. Jej architektura generalnie była swoistą kulminacją historyzmu i eklektyzmu XIX stulecia. Równocześnie na przykładach niektórych pawilonów można było zauważyć narodziny form współczesnych. Do niezwykle odważnych należała drewniana konstrukcja 32-metrowej neobarokowej kopuły Pałacu Przemysłu (zaprojektowana przez F. Skowrona i Karola Boublika). Mauzoleum Jana Matejki autorstwa F. Skowrona było realizacją apelu tego architekta z roku 1892, skierowanego do lwowskich budowniczych, o szersze zastosowanie szkieletu z metalowych konstrukcji w połączeniu z oszkleniem. Jan Peroś, autor neobarokowej willi Józefy Franz przy ulicy 29 Listopada 47 (obecnie Konowalca, 1892–1893) na Krajowej Wystawie hojnie poustawiał swoje niezwykle fantastyczne stylizacje: chińską pagodę pawilonu Heleny Czyńskiej, arabską kawiarnię, pawilon Wieliczki z bajkowymi stalaktytami, rokokowy i zarazem wczesnosecesyjny pawilon firmy kwaciarskiej Mikołaja Wolińskiego. Krokiem ku nowoczesności była

сходяться до вузького „тулуба” – наріжного напівциліндричного об’єму. Внизу він має бароковий портал з вигнутим балконом, вгорі увінчаний мідно-черепичним куполом і аттиком зі скульптурною групою Марконі. Захарієвич вдало розв’язав композицію інтер’єрів, особливо сходової клітки, яка вражала загостреним декоративним звучанням. В 1891–1893 Ю. Захарієвич збудував ще один „протосецесійний” будинок – власну віллу „Юліетка” на Кастелівці (вул. Флешара, тепер Метеорологічна, № 14), де особливе новаторство відчувалось в об’ємах та розподілі приміщень.

Про передчуття витонченої палітри сецесії свідчила і власна вілла архітектора Броніслава Бауера на вул. Провіантовій № 5 (тепер Гушалевича) з виразними акцентами різнокольорової черепиці та цегли, майоліки, вітражів (1891–1892). Подібного живописного ефекту прагнув І. Левинський, коли підсилив значення яскравої кольорової дахівки, цегли і теракоти в фасадах корпусів комплексу лікарні на вул. Білінських (тепер вул. Смаль-Стоцького, 1892–1897).

В 1892 в залах і парку Політехніки відбулась Будівельна виставка – перша такого масштабу в Галичині. Серед павільйонів із взірцями продукції різних львівських фірм будівельних матеріалів інженер Францішек Загурський поставив арочний, еластичних обрисів місток, збудований з залізобетону за кресленнями Максиміліана Тулльє. Цей перший твір з залізобетону у Львові, який сучасники називали застиглою у повітрі стрічкою², і досі стоїть у парку Політехніки. Проте широко застосовуватись в будівництві залізобетонні конструкції почали лише через 10 років (фірма „А. Захарієвич і Ю. Сосновський”). Будівельна виставка 1892 була високо оцінена в тогочасній фаховій літературі. Францішек Сковрон (автор офіційно-суворого будинку Верховного суду в дусі віденського неоренесансу, 1893) у своєму аналізі виставки³ особливо підкреслив значення використання львівськими архітекторами нових матеріалів і конструкцій та розуміння раціонального планування.

Для розвитку львівського зодчества певне значення мала організована з великим розмахом в 1894 Загальна Крайова виставка. Її архітектура в цілому була своєрідною кульмінацією історизму та еклектики ХІХ ст. Разом з тим в деяких павільйонах спостерігалось народження сучасних форм. Так, сміливою була дерев’яна конструкція необарокового куполу (висотою 32 м.) Палацу промисловості (проекували Ф. Сковрон і Карл Боублік). В „мавзолеї” Яна Матейки Ф. Сковрон реалізував свій власний заклик з 1892 до львівських будівничих ширше застосовувати металеві каркаси в поєднанні зі скляними шибамі. Ян Перось, автор необарокової вілли Юзефи Франц на вул. 29 Листопада № 47 (тепер Коновальця, 1892–1893), на Крайовій виставці щедро розкидав свої фантастичні стилізації: китайську пагоду павільйону Хелени Чинської, арабську кав’ярню, павільйон Велічки з казковими сталактитами, рокайльний і вже ранньосецесійний павільйон квіткової фірми Миколая Волінського. Кроком у мистецтво ХХ ст. був і електричний фонтан, оригінальний твір інженерної та художньої думки (конструктор Франц Кжижик, скульптор Л. Марконі). Пошуки нового національного стилю на основі стилізації народного мистецтва втілились на Крайовій виставці у працях Ю. Захарієвича (павільйон українських товариств, розписи інтер’єру Палацу промисловості) та його асистентів – сина, Альфреда Захарієвича (павільйон українського релігійного мистецтва, вхідна брама на виставку з боку Стрийського парку) і Михайла Лужецького (вхідні ворота з боку вул. Стрийської).

również elektryczna fontanna – oryginalne dzieło myśli inżynierskiej i plastycznej (konstruktor František Křižík, rzeźbiarz L. Marconi). Stylizacje sztuki ludowej jako poszukiwania nowego stylu narodowego zostały na Krajowej Wystawie uwidocznione w realizacjach J. Zachariewicza (pawilon Towarzystw Ukraińskich, polichromie Pałacu Przemysłu) oraz w pracach jego asystentów – syna Alfreda Zachariewicza (pawilon ukraińskiej sztuki religijnej, brama wejściowa na wystawę od strony parku Stryjskiego) oraz Michała Łużeckiego (brama wejściowa od strony ulicy Stryjskiej).

Ostatnie lata XIX stulecia (1895–1900), nacechowane rosnącym zainteresowaniem architektów neobarokiem i neorokokiem – nurtami stanowiącymi zaprzeczenie łagodności renesansowo-klasycystycznej tektoniki – w swoim ekspresywnym linearyzmie jawiły się jako „zerowe” stadium secesji.

Najbardziej znaczącą budowlą neobaroku Lwowa stał się gmach Narodowego (Szlacheckiego) Kasyna przy ulicy Mickiewicza 6 (obecnie Czynu Listopadowego), wzniesiony w latach 1897–1898 według projektu pochodzącego z wiedeńskiej pracowni Ferdynanda Fellnera i Hermana Helmera. Budynek ten jak gdyby emanuje niespokojną energią, która kontrastowo wibruje w zagłębieniach dominującej na elewacji dużej loggii arkadowej, na wysięgnikach balkonów, attyk oraz w efektownie wyprężonych sylwetkach Atlasów po bokach portali. Dynamika ruchu widoczna jest również we wnętrzu – jakby wciągając odwiedzających w wir esowatych linii rzeźbiornej galerii schodków, zakończonej szklanym stropem.

W roku 1897 ornamentacyjną bujnością neobaroku zainteresował się Alfred Zachariewicz, który wykonał wówczas projekt przebudowy lwowskiego Ratusza⁴, oraz był, prawdopodobnie, autorem projektu nowego gmachu przy ulicy Grodzickich 3 (obecnie Drukarska), zbudowanego przez firmę J. Lewińskiego w latach 1897–1898. Poprzedzający secesję styl neobarokowo-rokokowy chętnie stosował Karol Boublik. Zbudował kamienice czynszowe braci Polturaków przy ulicy Poniatowskiego 2–4–6 (obecnie Samczuka, 1897–1898), budynki Izraela Suslaka przy ul. Pułaskiego 6–8–10 (obecnie Parkowa, 1898–1899), dom Leona Heszelsa, tzw. Dom Chopina przy ulicy Sykstuskiej 11, obecnie Doroszenki (1898), oraz zespół budynków na placu Bernardyńskim nr 1–2–2A (Soborowym, 1899–1901).

Typologiczne podobieństwo antyklasycystycznego kształtowania form zbliżało neobarok do gotyku. Neogotycka zabudowa Lwowa z roku 1900 wyrazistością kształtów i wystroju otwierała drogę do secesji na równi z neobarokiem. Jako przykład mogą posłużyć zwłaszcza willa Heleny Bromilskiej przy ulicy 29 Listopada 27, obecnie Konowalca (architekt Stanisław Majerski, 1898) oraz wzniesiona w roku 1899 willa Juliana Wanga przy ulicy św. Zofii 30 (obecnie ulica I. Franki 114), którą uważano za architektoniczny wzór „ekscentrycznych i jaskrawych stylizacji” Teodora Talowskiego⁵. Typowym przykładem twórczości Talowskiego był również neoromantyczny kościół św. Elżbiety (1903–1907), który stał się dominującym elementem pionowym w zabudowie przydworcowej, zamykającym perspektywę ulicy Gródeckiej (Horodockiej).

Zbliżający się ku schyłkowi historyzm XIX stulecia spoglądał z coraz większym upodobaniem na „dekadencko” wymyślne kształty. Wzmacniając zdobniczo dekoracyjne, prawie zupełnie zrezygnował ze stylizacji antycznych i renesansowych. W latach 1897–1898 Władysław Rausz zbudował przy ulicy Mochnackiego 42 willę-pałacyk Emila Dunikowskiego (obecnie Muzeum Narodowe przy ulicy Draho-manowa). Ten zadziwiająco groteskowy obiekt stanowi paradoksalne połączenie two-

Останні роки ХХ ст. (1895–1900) знаменувались зростаючою увагою архітекторів до необароко та неорококо – течій, що заперечували лагідну ренесансно-класичну тектоніку і в своєму експресивному лінеаризмі були ніби „нульовою” стадією сецесії.

Кращою необароковою спорудою Львова стало збудоване в 1897–1898 за проектом віденського ательє Фердинанда Фелльнера і Германа Гельмера Національне (Шляхетське) казино на вул. Міцкевича № 6 (тепер Листопадового Чину). Цей будинок якби випромінює неспокійну енергію, що контрастно пульсує у заглибленнях домінуючої на фасаді великої аркадної лоджії та у виступах балконів, аттиків й ефектно напружених атлантів обабіч порталів. Динамічний рух продовжується в інтер'єрі, ніби всмоктуючи відвідувача у вир есовидних ліній різьбленої сходової галереї, завершеної скляним перекриттям.

Орнаментальне буйство необароко зацікавило в 1897 Альфреда Захарієвича, який виконав тоді проект перебудови львівської ратуші⁴ та був, можливо, автором проекту нового будинку на вул. Гродзичьких № 3 (нині Друкарській) (споруджувала фірма І. Левинського в 1897–1898). В необароково-рокайльному стилі, що передував сецесії, активно працював Карл Боублік. Він поставив прибуткові кам'яниці братів Польтураків на вул. Понятовського № 2–4–6 (тепер Самчука, 1897–1898), будинки Ізраеля Сусяка на вул. Пуласького № 6–8–10 (тепер Паркової, 1898–1899), дім Леона Хешелеса, т.зв. дім Шопена, на вул. Сикстуській № 11, нині Дорошенка (1898), блок будинків на пл. Бернардинській № 1–2–2а (Соборній, 1899–1901).

Типологічна подібність антикласичного формоутворення зближувала необароко та неоготику. Неоготичні будівлі Львова близько 1900 виразністю форм та оздоблення нарівні з необароко відкривали шлях до сецесії. Це, зокрема, вілла Хелени Бромільської на вул. 29 Листопада № 27, тепер Коновальця, (архітектор Станіслав Маєрський, 1898) та збудована в 1899 вілла Юліана Ванга на вул. Св. Софії № 30 (тепер вул. І. Франка № 114), яку вважали характерним прикладом „ексцентричних та яскравих стилізацій” Теодора Тальовського⁵. Типовим для творчості Тальовського був і неоромантичний костьол св. Єльжбети (1903–1907), що став переважаючою вертикаллю у привокзальній забудові і перспективі вул. Грудецької (Городоцької).

Історизм ХІХ ст., наближаючись до свого заходу, близько 1900 майже зовсім відмовився від антикізації та палладіанства, все більше милуючись „декадентськи” вигадливими формами та нагнітаючи декоративні оздоби. В 1897–1898 Владислав Рауш збудував для Еміля Дуніковського віллу (палацик) на вул. Мохнацького № 42 (тепер Національний музей на вул. Драгоманова). Цей будинок є привабливо-гротескним у сполученні дисонуючих ризалітів, веж, фронтонів, аттиків, із парадоксальним поєднанням в декорі античних образів з „сарматсько”-бароковими. Невипадково близько рубіжного та критичного 1900 року з'явилися на світ такі споруди, як власна вілла архітектора Івана Долинського з її утрируваним шоломом вежі (1898–1899, вул. Дверницького № 34, тепер вул. М. Лемика); будинок на вул. Кжижовій № 50, пізніше Потоцького, тепер Чупринки (архітектор Юзеф Сосновський, 1900–1901) – ніби гібрид палестинського замку хрестоносців з палацем венетійської тераферми; орієнтально-екзотичний Єврейський шпиталь на вул. Рапопорта № 8 (архітектор Казимир Мокловський, 1898–1901) з ризалітами викладеними горизонтальними смугами жовто-червоної цегли та великим

rzących dysonans ryzalitów, wież, frontonów, attyk z motywami antycznymi oraz tematami z „sarmacko”-barokowych obrazów. Nieprzypadkowo w okolicach przełomowego i krytycznego 1900 roku powstały takie obiekty, jak prywatna willa architekta Jana Dolińskiego, z jej mocno przesadzoną podobną do hełmu kopułą wieży (1898–1899, ulica Dwernickiego 34, obecnie ulica M. Lemyka); dom przy ulicy Krzyżowej 50, później Potockiego, obecnie Czupryni (architekt Józef Sosnowski, 1900–1901) – budynek przypominający połączenie palestyńskiego zamku krzyżowców z pałacem weneckiej terafermy; orientalno-egzotyczny Szpital Żydowski przy ulicy Rapoporta 8 (architekt Kazimierz Mokłowski, 1898–1901), z ryzalitami ozdobionymi poziomymi pasami żółto-czerwonej cegły oraz wielką cebulastą kopułą pokrytą trójbarwną dachówką. W roku 1900 został ukończony Hotel George’a na placu Mariackim 1–2 (Mickiewicza); projekt tego budynku był wykonany w roku 1899 w pracowni F. Fellnera i H. Helmera. Neorenesansowe rozczłonkowanie trzech elewacji jest ożywione ornamentyką barokową i silnie podkreślone przez pełne ekspresji rzeźby narożne.

Otwarty w roku 1900 Teatr Miejski, obecnie Teatr Operowy (projekt Zygmunta Gorgolewskiego, 1895) stał się ważnym akcentem urbanistycznym, zamykającym oś Wałów Hetmańskich (dziś prospekt Swobody). Jest to okazały budynek, pełen przepychu uzyskanego przez zespolenie cech renesansowo-barokowych. Trójjętkowa, z kolumnami korynckiego porządku, loggia fasady we wnętrzu koresponduje z amfiladą pomieszczeń tzw. lustrzanego foyer. Zamknięcie fasady podkreślono akordem z trzech grup rzeźby wielofigurowej autorstwa Piotra Wojtowicza, dość udanych pod względem kompozycyjnym. Malowniczy i przeładowany elementami rzeźbiarskimi, intrygujący swą przesadną dekoracyjnością, budynek teatru stał się łabędzim śpiewem lwowskiego historyzmu architektonicznego XIX stulecia.

W tym samym okresie, na przełomie wieków, ostatecznie zrodziła się secesja – styl, który decydująco zaważył na architektonicznym wizerunku Lwowa w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku. Cechy wczesnej secesji miały takie budynki z lat 1897–1899, jak rezydencja rodziny Daszków przy ulicy Nabelaka, obecnie Kotlarewskiego 41 (pracownia architektoniczna J. Lewińskiego), kamienica Henryka Müllera „Pod Pawiem” przy ulicy Nabelaka 24 (architekt K. Boublik), budynek Edmunda Stromengera przy ulicy Sykstuskiej 9, obecnie Doroszenki (architekt Alfred Zachariewicz), teatr „Coloseum” przy ulicy Słonecznej (nie zachował się, architekt Michał Fechter i Artur Schleyen). W roku 1899 Władysław Sadłowski wykonał projekt secesyjnego Dworca Kolejowego (budowa została ukończona w roku 1903, obecnie zachował się stan po licznych przebudowach). Jan Szulc, jakby potwierdzając opinię o sobie jako o nowatorze, jeden z pierwszych zastosował secesję, projektując willę Marii Głabińskiej przy ulicy Mochnackiego 48, obecnie Drahomanowa (1900), oraz dom Teofila Srokowskiego przy ulicy Krętej 3 (później Sienkiewicza, obecnie Woronego, 1901).

Jednakże budynkiem, który faktycznie zapoczątkował epokę secesji we Lwowie, był słynny onegdaj Pasaż Mikolascha (1899–1900, zburzony podczas bombardowania miasta w roku 1944). Architekci A. Zachariewicz i J. Lewiński wykorzystali przy wznoszeniu tego obiektu szeroką paletę konstrukcyjnych oraz plastycznych środków wyrazu, które umożliwiły połączenie metalu, szkła, betonu i kamienia. Nieregularne kształty segmentowego stropu wywoływały skojarzenia ze światem natury, przestrzenna kompozycja zaś nosiła cechy typowej dla secesji wyważonej asymetrii. Jako ogniwa łączące elementy kompozycji architektonicznej służyły dzieła sztuki plastycznej oraz sztuki użytkowej⁶.

цибулястим куполом, покритим трьохкольоровою дахівкою. В 1900 був завершений Готель Жоржа на пл. Марійській № 1 (Міцкевича) (проект будинку був виконаний в 1899 в ательє Ф. Фелльнера і Г. Гельмера). Неоренесансні членування його трьох фасадів поживлені бароковою орнаментикою, особливо динамічними наріжними статуями.

Відкритий в 1900 Міський, нині Оперний театр (проект Зигмунта Горголевського, 1895) став важливим містобудівельним акцентом, замкнувши вісь центрального проспекту. Театр – імпазотно пишний в своїй ренесансно-бароковій комбінованій образності будинок. Триарочна, з колонами коринфського ордеру, лоджія головного фасаду відповідає в інтер'єрі анфіладі приміщень т.зв. дзеркального фойє. Фасад завершується акордом з трьох скульптурних груп Петра Війтовича, досить вдалих за силуетом. Живописно й скульптурно перенасичений, інтригуючий в цій рясній декоративності будинок театру став лебединою піснею львівського архітектурного історизму ХІХ ст.

Тоді ж, на зламі століть, народилась врешті сецесія – стиль, що визначив архітектурне обличчя Львова першого десятиріччя ХХ ст. Риси ранньої сецесії мали такі споруди 1897–1899, як особняк родини Дашек на вул. Набеляка, тепер Котляревського, № 41 (архітектурне бюро І. Левинського), кам'яниця Генрика Мюллера „Під павою” на вул. Набеляка № 24 (архітектор К. Боублік), будинок Едмунда Стромєнгера на вул. Сикстуській № 9, нині Дорошенка (архітектор Альфред Захарієвич), театр „Колізей” на вул. Сонячній (не зберігся, архітектори Міхал Фехтер і Артур Шлєєн). В 1899 Владислав Садловський виконав проект сецесійного залізничного вокзалу (спорудження було завершено в 1903, зберігся в значно перебудованому вигляді). Виправдовуючи своє реноме новатора, Ян Шульц одним з перших перейшов до сецесії у віллі Марії Гломбінської на вул. Мохнацького № 48, тепер Драгоманова (1900) та в будинку Теофіла Сроковського на вул. Крентій № 3 (пізніше Сенкевича, тепер Вороного, 1901).

Але спорудою, що по-справжньому відкрила епоху сецесії у Львові, став знаменитий колись Пасаж Міколяша (1899–1900, зруйнований під час бомбардування міста в 1944). Архітектори А. Захарієвич і І. Левинський широко використали тут конструктивні та художньо-виразні можливості металу й скла у сполученні з бетоном і каменем. Криволінійні форми сегментовидного перекриття викликали асоціації зі світом природи, просторова композиція характеризувалась типовою для сецесії врівноваженою асиметрією. Сполучними ланками архітектурної композиції служили твори образотворчого і декоративного мистецтва⁶.

У розвитку сецесії у Львові була помітна певна стильова стадіальність. В 1897–1907 сецесія пройшла орнаментальним етапом. Для споруд цього часу характерною була концентрація декоративної експресії на фасадній поверхні, велике значення мала орнаментальна краса функціонально корисних деталей. Близько 1908 „орнаментальну” сецесію заступила сецесія „раціональна”. Еволюція форм, логіка внутрішнього розвитку стилю вела до послаблення захоплення орнаментом, до переходу від динамічної напруженості до статичної й гармонійності. В зовнішніх формах будівель значно випукліше стала виявлятися тектонічність.

Головним формоутворюючим принципом сецесії було розуміння кожного твору мистецтва як органічно цілісного об'єкту. Аналог такої цілісності художньої структури митці сецесії бачили у природі і форму твору уподібнювали живому організму. В архітектурі „біоморфний” принцип означав безперервний

Rozwój secesji we Lwowie w latach 1897–1907 cechowała koncentracja ekspresyjnych wątków dekoracyjnych zdobiących powierzchnię elewacji, w których istotną rolę pełniły użyteczne detale o pięknych motywach ornamentalnych. Około roku 1908 „ornamentalna” secesję zastąpiła secesja „racjonalna”. Ewolucja form, logika wewnętrznego rozwoju stylu prowadziły do osłabienia zachwyty nad ornamentem, do przejścia od dynamicznego napięcia do statyki i harmonii. W kształtach zewnętrznych budynków znacznie wyraźniej zaczęła przejawiać się tektoniczność.

Podstawową cechą kształtotwórczą secesji było pojmowanie każdego dzieła sztuki jako organicznej całości. Analogii takiego całościowego potraktowania struktury plastycznej twórcy dopatrywali się w naturze, a kształty dzieł upodobniali do żywego organizmu. „Biomorficzna” zasada w architekturze oznacza nierozzerwalny związek użyteczności z estetyką. Architektoniczna myśl Lwowa, która poczynając od roku 1899 znajdowała się pod pewnym wpływem Ottona Wagnera, czołowego przedstawiciela szkoły wiedeńskiej, kładła nacisk na racjonalny aspekt w problematyce secesji. Wśród opracowań dotyczących tego zagadnienia znalazła się zwłaszcza teoria „racjonalnej architektury” J. Lewińskiego⁷. Indywidualizm i fantazja architekta, naśladowającego wzorce natury, powinny być wyeksponowane przez dobór odpowiednich materiałów i konstrukcji oraz odpowiadać funkcji obiektu. Lewiński obstawał przy tym, że funkcjonalno-przestrzenne rozwiązanie ukryte jest wewnątrz obiektu, dlatego też jego zewnętrzny wygląd ma dla architekta znaczenie drugorzędne. Uzasadniając racjonalny kierunek w architekturze secesji podkreślał wagę artystycznego podejścia do zagadnienia użyteczności. Podobnie jak Wagner, Lewiński nie kwestionował „estetyzującej” roli ornamentu, zaznaczając przy tym jego obowiązkową tektoniczność.

„Wagnerowskie” poglądy prócz Lewińskiego głosili jego uczniowie i współpracownicy – A. Zachariewicz, W. Sadłowski, A. Łuszczyński, T. Obmiński. Znany historyk sztuki Jan Bołoz Antoniewicz w wygłoszonym 12 marca 1902 roku we Lwowie referacie *Secesja* stwierdzał: „Moment tektoniczny jest zasadniczym w architekturze secesji [...] Zaakcentować silnymi akordami części konstrukcyjne, szkielet i muszkuły budowy, odrzucić zbędne zasłony maskujące grę organicznych sił – oto tendencja tej tektoniki”⁸.

Tendencjom racjonalizmu w architekturze Lwowa początku XX stulecia towarzyszyło silne uwypuklenie elementów o podłożu dekoracyjno-emocjonalnym. Następowało jakby „zespolenie” części konstrukcyjnej budowli z jej formą architektoniczno-plastyczną. Dzięki temu, poza udoskonaleniem metalowo-ceglanej konstrukcji, charakterystycznym elementem w nowej lwowskiej architekturze stały się wysokie otwory łukowe oraz wielkie oszklone partie dolnych kondygnacji. Otwory świetlne cechowała różnorodność wymiarów, proporcji i kształtów. Dzięki pozbawieniu ścian funkcji nośnej powiększyła się przestrzeń wewnętrzna, a dobrze przemyślany swobodny plan obiektu kształtował plastyczną kompozycję form zewnętrznych. Jednym z najbardziej ulubionych motywów wystroju obiektów stały się wykusze i balkony o kształtach przypominających rzeźbę, wysokie dachy i narożne wieże, podkreślające niekiedy skomplikowaną kompozycję budynków.

Akcentowanie piękna formy funkcjonalnej było zrozumiałe, gdyż w architekturze secesyjnej dekoracja elewacji, szczególnie o charakterze „ornamentalnym”, odgrywała wielką rolę. Obok twórczego kształtowania przestrzeni dekoracja stanowiła skuteczny sposób podkreślenia w architekturze potencjału estetycznego oraz emocjonalnego. Elewacje najlepszych lwowskich budynków z lat 1900–1908, autorstwa Ta-

взаємозв'язок функціонального і естетичного. Архітектурна думка Львова, яка починаючи з 1898 знаходилась під певним впливом глави віденської школи Отто Вагнера, активно розглядала раціональний аспект в проблематиці сецесії. Такою була, зокрема, теорія „раціональної архітектури” І. Левинського⁷. Індивідуальність і фантазія архітектора, який стилізує взірці природи, повинні втілюватися у відповідних матеріалах і конструкціях та співпадати з призначенням будівлі. Просторово-планувальна структура виявляється іззовні, і в цьому сенсі зовнішній вигляд споруди має для архітектора другорядне значення, – говорив Левинський. Утверджуючи раціоналізм нової сецесійної архітектури, він підкреслював важливість художнього осмислення утилітарного начала. Як і Вагнер, Левинський не відмовляв орнаменту в його „естетизуючій” ролі, вказуючи при цьому на його обов'язкову тектонічність.

„Вагнерістські” погляди разом з Левинським сповідували його учні та співпрацівники – А. Захарієвич, В. Садловський, О. Лушпинський, Т. Обмінський. Відомий мистецтвознавець Ян Болос Антонієвич в оголошеному у Львові 12 березня 1902 рефераті *Сецесія* стверджував: „Тектонічний момент є основним в архітектурі сецесії... Заакцентувати сильними акордами конструктивні частини, скелет та м'язи будівлі, відкинути зайві завіси, що маскують гру органічних сил – ось тенденція цієї тектоніки”⁸.

В архітектурі Львова початку ХХ ст. тенденції раціоналізму взаємодіяли з активним виявленням декоративно-емоційного елемента. Відбувся ніби „синтез” конструктивної основи споруди та її архітектурно-художньої форми. Так, в зв'язку з удосконаленням металоцегляної структури характерними для нової львівської архітектури стали високі аркові отвори і великі засклені вітрини нижніх поверхів. Світлові прорізи отримали різноманітні розміри, пропорції та обриси. За рахунок визволення стін від несучої функції розширювався внутрішній простір, вільний план споруди ретельно обмірковувався, а потім виявлявся у пластичному komponуванні зовнішніх форм. Одним з улюблених мотивів будівель стали еркери та балконні виступи майже скульптурних обрисів, високі покрівлі й наріжні вежі, які підкреслювали іноді складну композицію кам'яниць.

Акцентування краси функціональної форми було очевидне і в тій ролі, яку в сецесійній архітектурі (особливо на „орнаментальному” етапі) відігравав декор фасаду. Поряд із просторовим формоутворенням декор був ефективним засобом посилення естетичного та емоційного начал архітектури. Фасади кращих львівських будинків 1900–1908 років, споруджених Тадеушем Обмінським, Альфредом Захарієвичем, Владиславом Садловським, Олександром Лушпинським, Юзефом Піонтковським, Саломоном Рімером, Августом Богохвальським та іншими архітекторами становлять приклад композиційного об'єднання будівельної конструкції та орнаменту; скульптурні, керамічні, металеві оздоби пропорційно і ритмічно відповідають архітектурі.

„Сплав” конструкції та декору часто служив у сецесійній архітектурі Львова інтуїтивним або свідомим візуальним втіленням принципів природи. Зовнішнє виявлення структури приймало стилізовано-вегетативний орнаментальний характер: криволінійний силует фронтонів і аттиків, вигини завершальних і проміжних карнизів, м'яко заокруглені кути, стеблеподібний чи змієвидний малюнок членувань, розташування вікон, балконів, лоджій, грибоподібні „нарости” еркерів, губчато-пористе тинькування фасадної стіни, кронштейни у

deusza Obmińskiego, Alfreda Zachariewicza, Władysława Sadłowskiego, Aleksandra Łuszczyńskiego, Józefa Piątkowskiego, Salomona Riemera, Augusta Bogochwalskiego oraz innych architektów, stanowią przykład kompozycyjnego połączenia konstrukcji budowlanej z ornamentem; wątki rzeźbiarskie, ceramiczne, metalowe współdziałają z architekturą zarówno pod względem proporcji, jak i rytmu.

W secesyjnej architekturze Lwowa „konglomerat” konstrukcji i dekoracji często służył jako intuicyjne bądź świadome urzeczywistnienie wizualne zasad natury. Zewnętrzna struktura nabierała charakteru stylizacji roślinnej i ornamentacyjnej. Przykładem są krzywizny sylwetek frontonów i attyk, wygięcia wieńczących gzymsów i karniszy, miękko zaokrąglone narożniki, przypominający źdźbła i węże rysunek podziałów, usytuowanie otworów okiennych, balkonów, loggii, grzybopodobne „narośle” wykuszy, gąbczasto-porowate tynkowanie ścian elewacyjnych, wsporniki w formie gałęzi itd. Rytmiczna i linearno-ornamentalna organizacja elewacji budynków secesyjnych początku XX stulecia prowadziła również do ich wypłaszczenia. Fasada upodobiła się do obrazu, arkusza grafiki, gobelinu lub ilustracji książkowej.

Czołowym architektem Lwowa okresu secesji „ornamentalnej” był Tadeusz Obmiński. Stosując w sposób twórczy idee zachodnioeuropejskiego stylu „Art Nouveau” tworzył wyraziste obrazy architektoniczne o charakterze emocjonalnym. W latach 1904–1905 według projektu Obmińskiego⁹ został wzniesiony budynek adwokata Adolfa Segala na rogu ulicy Chorążczyzny i Akademickiej (obecnie ulica Czajkowskiego i prospekt Szewczenki). Ogromne wykusze, krzywolinijne otwory okienne, balkony o odmiennych proporcjach, wieża z dekoracyjnym frontonem – wszystkie te elementy w sposób arcydziełowy korespondujące z założeniem wolnej przestrzeni wewnętrznej zaostrzały zarazem odbiór wizualny tego obiektu, stanowiącego znaczącą dominantę w perspektywie ulicy Akademickiej. Wnętrza mieszkalne domu Segala wyróżniały się stylową jednorodnością elementów wystroju dekoracyjnego. Obmiński znalazł niezwykle ciekawy pomysł na „aranżację” obydwu elewacji budynku Józefa Hausmana, zlokalizowanego na rogu ulicy Sykstuskiej (Doroszenki) i Szajnochy (Bankiowskiej), a wzniesionego w latach 1906–1907. Proces stopniowego zwiększania oddziaływania plastycznego i kolorystycznego narasta od dolnych balkonów o prostokątnym kształcie do segmentowych, wygiętych balkonów trzeciej kondygnacji, od stylizowanych kartuszy płaskorzeźby, pasów poziomych profili i okrągłych ceramicznych wstawek po majolikowy fryz górnego poziomu i ażurowe ogrodzenie dachu. „Crescendo” tej partytury stanowi zwieńczenie narożnej półkolistej części z balkonem o giętych kratkach oraz „daszkiem” na podporach przypominających źdźbła. W dorobku Obmińskiego: dom Jana Stromengera na placu Smolki 4, obecnie Hryhorenki, budynki Ludwika Hirsza przy ulicy Chodkiewicza 5–7, obecnie Bohuna, oraz cały zespół kamienic przy ulicy Asnyka 3–9, obecnie Bohomolca, i Domagaliczów 1–4, obecnie Pawłowa.

Okolo roku 1908 lwowscy architekci zaniechali traktowania ornamentu jako środka wprowadzenia ideologii neoromantycznej oraz uporządkowania elewacji pod względem dekoracyjnym. W myśli architektonicznej lat 1908–1914 na podłożu „racjonalnej” secesji powstawały idee wczesnego funkcjonalizmu (Witold Minkiewicz, Adolf Szyszko-Bohusz, Roman Feliński). „Najważniejszym zadaniem architektury jest kształtowanie przestrzeni” – pisał Feliński, podkreślając znaczenie pierwiastka konstrukcyjno-harmonijnego¹⁰. Zakres zainteresowań twórczych Felińskiego był wówczas

вигляді гілок і т.п. Ритмічна і лінійно-орнаментальна організація фасадів сецесійних будинків початку ХХ ст. вела також до їх площинності. Фасад уподібнювався до поверхні картини, графічного аркушу, гобелену або книжкової ілюстрації.

Провідним архітектором Львова періоду „орнаментальної” сецесії був Тадеуш Обмінський. Творчо застосовуючи ідеї загальноєвропейського стилю „ар нуво”, він створював виразні й емоційні архітектурні образи. В 1904–1905 за проектом Обмінського⁹ був споруджений будинок адвоката Адольфа Сегалю на розі вул. Хоронщизни і Академічної (тепер вул. Чайковського і проспект Шевченка). Великі еркери, криволінійні віконні прорізи, балкони різних пропорцій, вежа з декоративним фронтоном – всі ці елементи, відповідаючи цікаво вирішеному внутрішньому простору, водночас зорозово загострювали вигляд цього будинку, важливої домінанти в перспективі вул. Академічної. Житлові інтер'єри дома Сегалю відзначались стильовою тотожністю елементів декоративного оздоблення. Цікаво продумав Обмінський „оркестровку” обидвох фасадів будинку Юзефа Гаусмана на розі вул. Сикстуської (Дорошенка) і Шайнохи (Банківської), спорудженого в 1906–1907. Процес поступового зростання пластичного і кольорового звучання прямує від нижніх балконів прямокутної форми до сегментоподібних, вигнутих балконів третього поверху, від стилізованих картушів ліпнини, поясу з горизонтальних профілів і круглих керамічних вставок до майолікового фризу верхнього ряду і ажурної огорожі даху. „Крещендо” цієї партитури – в завершенні наріжного напівсферичного об'єму балконом з гнутими ґратами і „маркізою” на стебловидних опорах. Серед кращих творів Обмінського – будинки, споруджені в 1905–1907 фірмою І. Левинського: дім Яна Стромєнгера на пл. Смольки, тепер Григорєнка, № 4, будинки Людвіка Хірша на вул. Ходкевича, нині Богуна, № 5–7, і цілий комплекс кам'яниць на вул. Асника № 3–9, тепер Богомольця і Домагаличів № 1–4, нині Павлова.

Близько 1908 львівські архітектори перестали бачити в орнаменті засіб втілення неоромантичної ідеології та декоративної організації фасаду. В архітектурній думці 1908–1914 років в рамках „раціональної” сецесії народжувались ідеї раннього функціоналізму (Вітольд Мінкевич, Адольф Шишко-Богуш, Роман Фелінський). „Найважливішим завданням архітектури є формування простору”, – писав Фелінський і підкреслював значення конструктивно-гармонійного начала¹⁰. Амплітуда творчих стремлень Фелінського в цей час була досить широкою. Поряд з вільно „зростаючими”, експресивно окресленими формами неоромантичного будинку Моїсея Рогатина на розі вул. Костюшка і Третього травня, нині Січових Стрільців (1912–1913) Фелінський звернувся до чітко виражених та естетизованих залізобетонних конструкцій в будинку універмагу „Магнус” на вул. Шпитальній № 1 (1912–1913). Стільниково-чарункова структура фасадів цього першого функціоналістського твору у Львові основана на ритміці сполучень вертикальних міцних стовбів та горизонтальних багатогранних еркерів.

Фелінський добудував запроектований Фердинандом Касслером будинок родини Грюнер на вул. Ягеллонській № 20–22, нині Гнатюка (1910–1911) – з триповерховими еркерами, пластично „нависаючими” над нижніми великими світловими отворами і з порталом, мальовничо фланкованим стилізовано-єгипетськими статуями. Творчій манері Касслера періоду „раціональної” сецесії було особливо притаманне ритмічне чергування еркерів мінливих форм, еліптичні та параболічні виступи над вікнами, плавна, тягуча „течія” фасадної стіни – все це

dość szeroki. Na równi ze stopniowym rozwojem ekspresji kształtów neoromantycznego budynku Mojżesza Rohatyna na rogu ulicy Kościuszki i 3 Maja, obecnie Siczowych Strilciw (1912–1913), Feliński zwrócił uwagę na wyrazistość konstrukcji żelbetowych, zastosowanych w bryle Domu Towarowego „Magnus” przy ulicy Szpitalnej 1 (1912–1913). Przypominająca plaster miodu struktura elewacji tego pierwszego przykładu funkcjonalizmu we Lwowie opiera się na rytmie połączeń mocnych pionowych elementów w postaci słupów z poziomymi wielobocznymi wykuszami.

Feliński ukończył zaprojektowany przez Ferdynanda Kasslera budynek rodziny Grünerów przy ulicy Jagiellońskiej 20–22, obecnie Hnatiuka (1910–1911) – z wykuszami na trzy kondygnacje, malowniczo nadwieszonymi, z mieszczącymi się na dole otworami okiennymi o okazałych wymiarach oraz portalem efektownie zdobionym stylizowaną dekoracją rzeźbiarską na motywach egipskich. Charakterystycznymi atrybutami twórczości Kasslera okresu „racjonalnej” secesji było w szczególności stosowanie wątków rytmicznie powtarzających się wykuszy o zmiennych kształtach, eliptycznych oraz parabolicznych wysięgników nad otworami okiennymi, płynność ciągłości murów elewacyjnych, tworzących w całości iluzję stopniowego, dynamicznego narastania formy architektonicznej. W budynkach Szulima Schönfelda przy ulicy Głowińskiego 2–4, obecnie Czernihowskiej, wzniesionych przez Kasslera w latach 1912–1913, surowa geometria pionowej artykulacji podziałów, potęgowana przez symetryczne pogrupowanie elementów, koresponduje z niespokojnym „krokiem” wystających pionowych detali, karniszy, parabolicznymi łukami wykuszy i pofalowaną płaszczyzną frontonu. Właściwe dla twórczości Kasslera wątki, takie jak asymetryczne wygięcia karniszy oraz obramowania okienne, wieżyczki mansardowego dachu, można zaobserwować na elewacjach kamienicy czynszowej Jonasa Sprechera na placu Mariackim (Mickiewicza) 8. Reminiscencje secesji odczuwalne są w motywach rzeźbiarskich dekoracji filarów portalu. Niemniej jednak w stylistyce budynku generalnie przeważają wątki akademickie: różnogabarytowe półkolumny, filary oraz nadokienne gzymsy. Ten pierwszy lwowski „wieżowiec”, którego budowa rozpoczęła się w roku 1912, wywołał wiele kontrowersji (przeważnie z powodu dysonansu jego wież i pokrycia dachowego z wieżą łacińskiej katedry) i dlatego budowa została ukończona dopiero w roku 1921.

Podobnie jak Kassler, również Zbigniew Brochwicz-Lewiński dążył przede wszystkim do wyrazistości formy i kształtów budynku. Na posiedzeniu Towarzystwa Miłośników Miasta Lwowa w roku 1911 podczas dyskusji powiedział, że czasami największą ozdobą kamienicy jest rezygnacja ze wszystkich ozdób¹¹. Zlokalizowany na rogu ulicy Akademickiej 27, obecnie prospektu Szewczenki i ulicy Fredry, budynek Wekslera, zbudowany przez Z. B. Lewińskiego w latach 1908–1909, jest całkowicie pozbawiony zdobień. Cechują go narożne części o półkulistym kształcie, zwieńczone wieżyczkami, graniaste wykusze oraz duże segmentowe przeszklenia parteru. Pośród najlepszych przedwojennych budynków Lwowa znalazł się również zaprojektowany przez Z. B. Lewińskiego monumentalny gmach Dyrekcji Kolei, zlokalizowany na rogu ulicy Zygmuntowskiej, obecnie Gogola, oraz ulicy Mickiewicza, obecnie Czynu Listopadowego (1913).

Proces stopniowego przejścia od „ornamentalnej” secesji do uproszczonych, niekiedy klasycyzujących form można zaobserwować również w twórczości Józefa Piątkowskiego (budynek Towarzystwa „Sokół-2”, znajdujący się przy ulicy Szeptyckich 32, obecnie Fedkowicza, 1907–1908; willa Bromilskich, mieszcząca się przy ulicy Potockiego 49, obecnie Czupryni, 1908–1910; budynek Mojżesza Polturaka, zlokali-

створювало ілюзію вільного, динамічного розвитку архітектурної маси. В будинках Суліма Шенфельда на вул. Гловінського № 2–4, тепер Чернігівській, споруджених Касслером в 1912–1913, сувора геометрія вертикальних членувань, що передає секційну планувальну структуру, створює повторні симетричні групи, які співвідносяться з неспокійним „кроком” горизонтальних виступів, карнизів, параболічними дугами еркерів й хвилястою лінією фронтона. Характерні для почерку Касслера асиметричні вигини карнизів та обриси вікон, башти мансардного даху можна бачити на фасадах прибуткового будинку Йони Шпрехера на пл. Марійській № 8 (Мицкевича). Відгомін сецесії відчутний в скульптурному декорі пілонів порталу. Проте в стилістиці споруди загалом переважають академічні варіації: півколони та пілястри різних габаритів і сандрики. Розпочатий в 1912, цей перший львівський „хмарочос” викликав чимало суперечок (головним чином через конкуренцію його дахів і башт з вежею латинського кафедрального собору) і був закінчений лише в 1921.

Подібно Касслеру прагнув насамперед виразності об'ємів і силуету будівлі Збігнев Брохвіч Левинський. В дискусії на засіданні Товариства прикрашання міста Львова в 1911 він зазначив, що іноді найбільшою оздобою кам'яниці є відмова від всяких оздоб¹¹. Позбавленим декору є будинок Еміля Векслера на розі вул. Академічної № 27, нині проспекту Шевченка і вул. Фредра, споруджений З. Б. Левинським в 1908–1909. Він відзначається наріжними напівсферичними об'ємами, завершеними башточками, гранчастими еркерами і великими сегментовидними вирізами вітрин першого поверху. Серед кращих передвоєнних споруд Львова був і запроєктований З. Б. Левинським монументальний будинок Дирекції залізниці на розі вул. Зигмунтовської, нині Гоголя, і вул. Мицкевича, тепер Листопадового Чину (1913).

Поступовий перехід від „орнаментальної” сецесії до спрощених, іноді класицизуючих форм спостерігався також у творчості Юзефа Піонтковського (дім товариства „Сокіл-2” на вул. Шептицьких № 32, нині Федьковича, 1907–1908; вілла Бромільських на вул. Потоцького № 49, тепер Чупринки, 1908–1910; будинок Моїсея Польтурака на вул. Казімежовській № 2, нині Городоцькій, 1911–1913), Юзефа Авіна (будинки Генрика Барда на вул. Словацького № 2-4, 1912–1913), Вітольда Мінкевича (дім Леона Аппеля на вул. Св. Миколая № 10, тепер Грушевського, 1911; будинок Адольфа Левіна на вул. Валовій № 13, 1911–1912). В фасадах кам'яниці Австро-Угорського банку на вул. Мицкевича № 8, нині Листопадового Чину (архітектори Едмунд Жихович і Михайло Лужецький, 1912) велика рустика нижніх поверхів переривається широким фризом з академічних горельєфів і змінюється вище ампірними пілястрами. Неокласичні тенденції у львівській архітектурі після 1908 розвивались переважно ще в межах „раціональної” сецесії й були проявами її діалектично суперечливої суті. Ордерні елементи або ампірний орнамент трансформувались, відбувалась вільна, іронічна гра з класикою. Лише як виняток виникали такі суто антиклизуючі споруди, як особняк Казимира Скібневського на вул. Потоцького № 94, нині Чупринки (архітектурна фірма Міхала Уляма, 1909–1912) та вілла Бенедикта Дибовського на вул. Засцянек № 12, пізніше Дибовського, тепер Кубанська (архітектор Юзеф Сосновський, 1913). Також поодинокими були стилізовано-барокові споруди, що знаходились на протилежному, антикласичному стилістичному полюсі: поставлені Владиславом Подгородецьким і оздоблені скульптором П. Війтовичем будинки Едварда Ландау на вул. Сикстуській № 19,

zowany przy ulicy Kazimierzowskiej 2, obecnie Horodocka, 1911–1913), Józefa Awi-
na (budynki Henryka Barda przy ulicy Słowackiego 2–4, 1912–1913), Witolda Min-
kiewicza (dom Leona Appela przy ulicy św. Mikołaja 10, obecnie Hruszewskiego, 1911;
budynek Adolfa Lewina przy ulicy Wałowej 13, 1911–1912). Elewacje dolnych kondy-
gnacji kamienicy Austro-Węgierskiego Banku przy ulicy Mickiewicza 8, obecnie Czy-
nu Listopadowego (architekci Edmund Żychowicz i Michał Łużecki, 1912), podzielo-
ne sporych rozmiarów boniowaniem, które przerywa szeroki fryz ozdobiony akade-
mickim haut-reliefem oraz pilastrami w stylu empire. Neoklasyczne tendencje we lwow-
skiej architekturze po roku 1908 rozwijały się jeszcze przeważnie w granicach „racjo-
nalnej” secesji i stanowiły wyraz dialektycznego przeciwieństwa istoty tejże secesji.
Elementy porządku architektonicznego albo zdobnictwo empirowe przechodziły trans-
formację, toczyła się swobodna, ironiczna zabawa z klasyką. Wyjątkowo zdarzały się
budowle nawiązujące do antyku, takie jak rezydencja Kazimierza Skibniewskiego przy
ulicy Potockiego 94, obecnie Czupryni (pracownia architektoniczna Michała Ulama,
1909–1912), albo willa Benedykta Dybowskiego przy ulicy Zaścianek 12, później
Dybowskiego, obecnie Kubańska (architekt Józef Sosnowski, 1913). Nieliczne były
również budowle inspirowane barokiem, plasujące się na przeciwległym do klasyczne-
go biegunie stylistycznym: wzniesione przez Władysława Podhorodeckiego, z dekorac-
ją rzeźbiarską autorstwa P. Wojtowicza, budynki Edwarda Landaua przy ulicy Sy-
kstuskiej 19, obecnie Doroszenki (1908–1909), i ulicy Romanowicza 11, obecnie Sa-
ksahańskiego (1911–1912); dom Karola Unza przy ulicy św. Łazarza 6, obecnie Gra-
bowskiego (K. Boublik, 1911).

W latach 1908–1914 większość lwowskich architektów, w odróżnieniu
od Z. B. Lewińskiego, nadal stosowała dekoracyjny wystrój elewacji, najczęściej rzeź-
biarski. Czołowy lwowski architekt z okresu „racjonalnej” secesji, Alfred Zacharie-
wicz, po mistrzowsku współdziałał z rzeźbiarzem Zygmuntem Kurczyńskim. Kształtowa-
nie procesu zespolenia architektury ze sztuką plastyczną A. Zachariewicz zaczynał
jeszcze w stadium opracowania dokumentacji projektowej. Za przykład stworzenia
takiego skomplikowanego architektoniczno-rzeźbiarskiego dzieła może posłużyć
budynek Teodora Bałabana, zlokalizowany na rogu ulic Halickiej i Wałowej (1908–1910).
Dekoracja rzeźbiarska tego obiektu połączona jest z licem elewacji zarówno fakturą,
jak i technologicznie, jest uwarunkowana wewnętrznymi zasadami kształtowania wi-
zerunku architektonicznego i uwydatnia tektonikę budowli. Często stosowanym moty-
wem kompozycyjnym budynku jest współbrzmienie elementów pionowych i pozio-
mych oraz ich powściągliwa autonomia w stosunku do krzywizn.

W innym obiekcie autorstwa A. Zachariewicza – kamienicy Triesteńskiego
Towarzystwa Ubezpieczeniowego przy ulicy Kopernika 3 (1908–1910) – wystrój
rzeźbiarski jest dostosowany do modułu architektonicznego, współdziała z płynnym,
podobnym do fali ruchem ściany elewacyjnej. W latach 1907–1910 A. Zachariewicz
stworzył jeden z najlepszych obiektów, stanowiących przykład architektoniczno-pla-
stycznego zespolenia z okresu późnej secesji – jest to budynek Izby Handlowo-Prze-
mysłowej przy ulicy Akademickiej 17–19, obecnie prospekt Szewczenki. Elewacja tego
budynku została potraktowana jako ironiczna zabawa form stylów neoklasycystyczne-
go i secesyjnego. Przesadnie groteskowa dolna część, z masywnym portalem, kontra-
stuje z lekką subtelnością górnych pięter, z rozczłonkowaniem smukłymi pilastrami
oraz wyszukaną falistą linią frontonu. Wystrój wnętrz, a w szczególności klatki schodo-
wej oraz głównej sali posiedzeń, jawi się jako kaskada starannie przemyślanych spój-

нині Дорошенка (1908–1909) і вул. Романовича № 11, нині Саксаганського, (1911–1912); дім Кароля Унза на вул. Св. Лазаря № 6, тепер Грабовського (К. Боублік, 1911).

Більшість львівських архітекторів в 1908–1914 на відміну від З. Б. Левинського зберігали декор фасадів, найчастіше скульптурний. Так, провідний львівський архітектор періоду „раціональної” сецесії Альфред Захарієвич майстерно взаємодіяв зі скульптором Зигмунтом Курчинським. „Режисуру” синтезу архітектури з пластичним мистецтвом А. Захарієвич здійснював ще на стадії розробок проекту. Як спробу своєрідного бінарного архітектурно-скульптурного твору можна сприймати будинок Теодора Балабана на розі вулиць Галицької та Вальної (1908–1910). Скульптури цього будинку фактурно і технологічно об’єднані з фасадною стіною, вони впливають з внутрішніх передумов формування архітектурного образу і виявляють тектоніку споруди. Активним композиційним прийомом ансамблю є відповідність вертикалей та горизонталей й стриманий їх контраст з кривими лініями. В іншому творі А. Захарієвича – кам’яниці Триєстського страхового товариства на вул. Коперника № 3 (1908–1910) – скульптурне оздоблення є домірним видимому модулю архітектури, воно „супроводжує” плавну хвилеподібну „течію” фасадної стіни і фронтону. В 1907–1910 А. Захарієвич створив один з кращих архітектурно-художніх комплексів пізньої сецесії – будинок Торгово-промислової палати на вул. Академічній № 17–19, нині проспекті Шевченка. Фасад цієї споруди вирішений в іронічній грі форм неокласики та сецесії. Гротескно обважнена нижня частина з масивним порталом контрастує з легкими пропорціями верхніх поверхів, розчленованих стрункими пілястрами, і з вишукано хвилястою лінією фронтону. Оздоблення інтер’єрів, зокрема сходової клітки та головного залу засідань є каскадом ретельно продуманих синтетичних образів, прикладом взаємодії архітектури, декоративного і образотворчого мистецтва. Витончені ампірні ремінісценції спостерігаються в таких будівлях А. Захарієвича, як Кредитне товариство землевласників на вул. Коперника № 2–4 (1912–1914) та Акціонерний банк спілок на пл. Смольки № 3, нині Григоренка (1909–1911). В фасаді останнього будинку домінують стилізовані пілястри, натомість А. Захарієвич відмовився від символічних скульптур порталів, існувавших у проекті¹².

Важливими для львівської архітектури початку ХХ ст. були пошуки нового національного стилю. Вони відбувались загалом в рамках національно-романтичних відгалужень сецесії. Проблема неоромантичного освоєвання народних художніх традицій цікавила львівських художників ще з кінця ХІХ ст. Головним джерелом, надихаючим на створення нового національного стилю, стало непрофесійне мистецтво горян Карпат. Опрацювати естетику „карпатського” стилю намагався в 90-х роках ХІХ ст. ще Юліан Захарієвич. Потім зі своїми теоріями „східногалицького” нового стилю виступили Едгар Ковач у книзі *Список законописцький* (1899)¹³ та Казимир Мокловський у серії статей і книзі *Народне мистецтво в Польщі*¹⁴. Незадовго до своєї ранньої смерті в 1905 К. Мокловський поставив у Львові в „сецесійно-карпатському” стилі будинки Тадеуша Чарнецького на вул. Пекарській № 38–40.

Втіленням ідей нового стилю стали будинки т.зв. „гуцульської сецесії”, споруджені за принципом сублимації народної архітектури фірмою І. Левинського (в ній брали участь Т. Обмінський, О. Лушпинський, Лев Левинський та інші). Це Бурса дяків собору св. Юра на вул. Скарги, тепер Озаркевича (1903–1904, фасад

nych motywów, stanowiąc przykład współdziałania architektury, sztuki dekoracyjnej i użytkowej. Wyrafinowane reminiscencje empirowe występują w takich obiektach autorstwa A. Zachariewicza, jak Towarzystwo Kredytowe Ziemskie przy ulicy Kopernika 2–4 (1912–1914) oraz Akcyjny Bank Związkowy na placu Smolki 3, obecnie Hryhorenki (1909–1911). Na fasadzie tego ostatniego dominują stylizowane pilastry, gdyż A. Zachariewicz zrezygnował z symbolicznych rzeźb portalu, założonych w projekcie¹².

Dla lwowskiej architektury początku XX stulecia bardzo ważne były poszukiwania nowego stylu narodowego. Realizowało się to w ramach narodowo-romantycznych odgałęzień secesji. Problem neoromantycznego opanowania narodowych tradycji artystycznych interesował lwowskich twórców architektury już od końca XIX stulecia. Głównym źródłem inspirującym tworzenie nowego stylu narodowego stała się nieprofesjonalna sztuka górali karpaccich. Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XIX stulecia estetykę „karpackiego” stylu usiłował rozpracować Julian Zachariewicz. Później swoje teorie nowego stylu „wschodniogalicyskiego” przedstawili Edgar Kováts w książce *Sposób zakopiański* (1899)¹³ i Kazimierz Mokłowski w serii artykułów oraz w książce *Sztuka ludowa w Polsce*¹⁴. W roku 1905, niedługo przed swoją wczesną śmiercią, K. Mokłowski wybudował we Lwowie, zaprojektowane w stylu „secesyjno-karpackim”, domy Tadeusza Czarnieckiego, zlokalizowane przy ul. Piekarskiej 38–40.

Wyrazem nowego stylu stały się budynki tzw. secesji huculskiej, pomyslane według zasady uszlachetnienia architektury ludowej, zrealizowane przez firmę J. Lewińskiego (z udziałem T. Obmińskiego, A. Łuszczyńskiego, Lwa Lewińskiego i innych). Są to bursa diakonów soboru św. Jura przy ulicy Skargi, obecnie Ozarkiewicza (1903–1904), fasadę zaprojektował T. Obmiński; Towarzystwo Kredytowe „Dniestr” na rogu ulic Ruskiej i Podwale (1904–1905); Dom Akademicki przy ulicy Supińskiego 21, obecnie Kociubińskiego (1904–1905, fasadę zaprojektował Filemon Lewicki); bursa instytutu „Narodnyj Dim” przy ulicy Kurkowej 14–14A, obecnie Łysenki (1906–1907); gimnazjum i bursa Ukraińskiego Towarzystwa Pedagogicznego przy ulicy Potockiego 103, obecnie Czupryni (1906–1908), według projektu T. Obmińskiego i L. Lewińskiego. Charakterystyczne dla tych obiektów było ekspresyjne ukształtowanie brył, plastycznie wyrazista konfiguracja otworów drzwiowych i okiennych, poddasza, skomplikowany rysunek dachów o dużych spadkach, niekiedy wieże, podobne do huculskiej cerkiewnej dzwonnicy. Dekorację oraz kolorystykę sztuki ludowej realizowano w wystroju obiektów za pomocą metalu i ceramiki.

Na przełomie XIX i XX stulecia zainteresowanie lwowskich budowniczych budził przekształcany na zasadach secesji styl zakopiański: zadaszony maneż towarzystwa „Sokół” we Lwowie przy ulicy Cetnerowskiej, obecnie Czeremszyny (firma J. Lewińskiego, 1896–1897)¹⁵; willa Mieczysława Paszkudzkiego przy ul. 29 Listopada 98, obecnie Konowalca (T. Obmiński, 1904–1905, znacznie przebudowana w latach trzydziestych naszego wieku); polski Dom Akademicki przy ulicy Łozińskiego 7, obecnie Hercena (A. Zachariewicz, 1906–1907). Zostały podjęte próby zbliżenia odmian huculskiej i zakopiańskiej secesji, zwłaszcza w budynku Józefa Skwarczyńskiego przy ul. Potockiego 11A, obecnie Czupryni (1906–1907, pracownia J. Lewińskiego, projekt prawdopodobnie autorstwa Aleksandra Łuszczyńskiego i T. Obmińskiego), i w Sanatorium Kazimierza Soleckiego przy ul. Łyczakowskiej 107 (1906–1908, projektował dla pracowni J. Lewińskiego A. Łuszczyński).

Poszukiwania ukraińskiego stylu narodowego w pracowni J. Lewińskiego były prowadzone również w kierunku ponownego przemyslenia pod kątem moder-

проектував Т. Обмінський), Кредитне товариство „Дністер” на розі вул. Руської та Підвальної (1904–1905), гуртожиток „Академічний дім” на вул. Супінського № 21, нині Коцюбинського (1904–1905, фасад проектував Філемон Левицький), Бурса інституту „Народний Дім” на вул. Курковій № 14–14а, нині Лисенка (1906–1907), Гімназія і бурса Українського педагогічного товариства на вул. Потоцького № 103, нині Чупринки (1906–1908, проектували Т. Обмінський і Л. Левинський). Для цих споруд є характерними загальні експресивні об’єми, пластично виразна конфігурація дверних прорізів, вікон, піддашшя, складних обрисів дахи з великими схилами, іноді з вежею, подібною до дзвіниці гуцульської церкви. Декор і колористична гама народного мистецтва обігруються в оздобленні будинків металом і керамікою.

На зламі XIX–XX ст. цікавив львівських будівничих і трансформований на засадах сецесії „закопянський стиль”: критий манеж товариства „Сокіл” у Львові на вул. Цетнерівській, нині Черемшини (фірма І. Левинського, 1896–1898)¹⁵, вілла Мечислава Пашкудського на вул. 29 Листопада № 98, нині Коновальця (Т. Обмінський, 1904–1905, значно перебудована в 1930-х роках), польський „Академічний дім” на вул. Лозинського № 7, тепер Герцена (А. Захарієвич, 1906–1907). Були здійснені й спроби зближення гуцульської і закопянської сецесійних версій, зокрема будинок Юзефа Скварчинського на вул. Потоцького № 11а, тепер Чупринки (1906–1907, фірма І. Левинського, проект можливо Олександра Лушпинського і Т. Обмінського), Санаторій Казимира Солецького на вул. Личаківській № 107 (1906–1908, проектував для фірми І. Левинського О. Лушпинський).

Пошуки фірмою І. Левинського українського національного стилю велись і в напрямі модерністичного переосмислення візантійського та романського зодчества (проект театру „Руська Бесіда” у Львові, 1904–1909, „Народний Дім” у Клепарові під Львовом, 1911). Натомість майже позбавлений елементу стилізації Музичний інститут ім. Лисенка на вул. Шашкевича № 5, збудований у спрощених, лаконічних формах „класицизованої” сецесії (1913, проект в бюро І. Левинського виконав Євген Червінський). Народні мотиви зате переважають в оздобленні інтер’єрів цього будинку (стінопис Модеста Сосенка).

Близькими до принципів сецесії були спроби реалізації ідей єврейського нового стилю Юзефом Авіном. В його творах геометризм і раціональність планування сполучались зі стилізацією в декорі мотивів старого єврейського мистецтва (проекти синагог і нагробків; „Академічний дім” на вул. Св. Терези № 26, нині Ангеловича, 1909). Цікавим ансамблем „єврейської сецесії” був Похоронний дім на Новому єврейському цвинтарі (1911–1913, зруйнований в 1942). В стилістиці цієї споруди, збудованої М. Улямом за проектом Єжи Гродинського і Р. Фелінського, поєднувались тенденції неокласицизму, вплив сецесійних будівель О. Вагнера та орієнтація на стару єврейську архітектуру. Інтер’єр заповнювали фрески Фелікса Вигживальського.

Будівельний бум кінця XIX – початку XX ст. залишив тривалий слід в архітектурному обличчі Львова. За відносно невеликий, але художньо насичений проміжок часу 1890–1914 львівська архітектура пройшла крізь калейдоскоп експериментів. Ці останні роки перебування Львова у складі Австро-Угорської імперії акумулювали і втілили у спорудах величезну енергію архітектурних пошуків.

nizmu architektury bizantyjskiej i romańskiej (projekt teatru „Ruska Biesiada” we Lwowie, 1904–1909, „Narodnyj Dim” w Kleparowie pod Lwowem, 1911). Jednak Instytut Muzyczny im. Łysenki przy ulicy Szaszkiewicza 5 był prawie pozbawiony elementów stylizacji, zbudowany z zastosowaniem uproszczonych, lakonicznych form „klasycystycznej” secesji (1913, projekt dla pracowni J. Lewińskiego wykonał Eugeniusz Czerwiński). W wystroju wnętrza tego budynku przeważają motywy ludowe (malarstwo ścienne Modesta Sosenki).

Zbliżone do zasad secesji były próby realizacji przez Józefa Awina idei nowego stylu żydowskiego. W jego dziełach geometryzacja oraz racjonalność planowania przestrzeni łączyły się ze stylizacją w dekoracyjnych motywach starej sztuki żydowskiej (projekty synagog i nagrobków; Dom Akademicki przy ulicy św. Teresy 26, obecnie Angielowicza, 1909). Ciekawym założeniem w stylu „secesji żydowskiej” była hala pogrzebowa na nowym cmentarzu żydowskim (1911–1913, zburzonym w roku 1942). W stylistyce tego budynku, wzniesionego przez M. Ulama według projektu Jerzego Grodyńskiego i R. Felińskiego, łączyły się tendencje neoklasycyzmu, wpływy secesyjnych budowli O. Wagnera oraz ukierunkowanie na starą żydowską architekturę. Wnętrze zdobiły freski Feliksa Wygrzywalskiego.

Boom budowlany końca XIX – początku XX stulecia pozostawił trwałe ślady w architektonicznym obliczu Lwowa. W ciągu stosunkowo krótkiego, lecz bogatego pod względem artystycznym, okresu 1890–1914 lwowska architektura przeszła przez wir eksperymentów. W ostatnich latach przebudowy Lwowa za czasów imperium austro-węgierskiego ujawnił się ogromny potencjał twórczych poszukiwań architektonicznych, ucieleśniony w wielu znakomitych budowlach.

Przypisy

¹ „Czasopismo Techniczne”, Lwów 1890, nr 3, 4, 8, 10.

² A.Z. (Albin Zagórski?) *Przechadzki po wystawie budowlanej* (IV), „Gazeta Narodowa” 1892, nr 210, 31 VIII, s. 2.

³ F. Skowron, *Nasz przemysł budowlany na wystawie lwowskiej w roku 1892*, Lwów 1893.

⁴ „Czasopismo Techniczne” 1900, nr 13, s. 170–171, tab. XXX–XXXI.

⁵ „Świat” 1910, nr 20, s. 16.

⁶ Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 5425; „Kurier Lwowski” 1901, nr 34; „Ilustracja Polska” 1901, nr 7.

⁷ J. Lewiński. *O budownictwie utylitarnem*, „Czasopismo Techniczne” 1902, nr 3, 4; 1903, nr 23, 24.

⁸ J. B. Antoniewicz, *Secesja*, „Słowo Polskie” 1902, nr 125.

⁹ Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 38, s. 1; „Przegląd” 1905, nr 233, 234; „Architekt” 1907 nr 3, s. 70, 87.

¹⁰ R. Feliński. *O kulturze mieszkania*, „Słowo Polskie” 1914, nr 305; R. Feliński, *Spółeczeństwo a kultura budowlana*, „Kurier Lwowski” 1917, nr 279.

¹¹ „Słowo Polskie” 1911, nr 109.

¹² „Czasopismo Techniczne” 1909, nr 21, tab. V.

¹³ E. Kováts. *Sposób zakopiański*, Wiedeń–Lwów 1899.

¹⁴ K. Mokłowski. *Sztuka ludowa w Polsce*, Lwów 1903.

¹⁵ Później budynek był znacznie przebudowany. Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 742, opis 1, sprawa 1553; „Słowo Polskie” 1897, nr 201.

Примітки

¹ „Czasopismo Techniczne”, Lwów 1890, nr 3, 4, 8, 10.

² A. Z. (Albin Zagórski?), *Przechadzki po wystawie budowlanej (IV)*, „Gazeta Narodowa” 1892, nr 210, 31.VIII, s. 2.

³ F. Skowron, *Nasz przemysł budowlany na wystawie lwowskiej w roku 1892*, Lwów 1893.

⁴ „Czasopismo Techniczne”, 1900, nr 13, s. 170–171, tabl. XXX–XXXI.

⁵ „Świat” 1910, nr 20, s. 16.

⁶ Державний архів Львівської області (ДАЛО), фонд 2, опис 1, справа 5425; „Kurjer Lwowski” 1901 nr 34, „Ilustracja Polska” 1901, nr 7.

⁷ J. Lewiński, *O budownictwie utylitarnym*, „Czasopismo Techniczne” 1902, nr 3,4; 1903, nr 23, 24.

⁸ J. B. Antoniewicz, *Secesja*, „Słowo Polskie” 1902, nr 125.

⁹ ДАЛО, фонд 2, опис 1, справа 38, с. 1; „Przegląd” 1905, nr 233, 234; „Architekt” 1907, nr 3, s. 70, 87.

¹⁰ R. Feliński, *O kulturze mieszkania*, „Słowo Polskie” 1914, nr 305; S. Feliński, *Spoleczeństwo a kultura budowlana*, „Kurier Lwowski” 1917, nr 279.

¹¹ „Słowo Polskie” 1911, nr 109.

¹² „Czasopismo Techniczne” 1909, nr 21, tabl. V.

¹³ E. Kováts, *Sposób zakopański*, Wiedeń-Lwów 1899.

¹⁴ K. Mokłowski, *Sztuka ludowa w Polsce*, Lwów 1903.

¹⁵ Споруда була пізніше значно перебудована. Див. Центральний державний історичний архів України у Львові, фонд 742, опис 1, справа 1553; „Słowo Polskie” 1897, nr 201.

Spis ilustracji

Architektura Lwowa XIX w. (1772–1914)

I. Plany miasta

1. Plan miasta Lwowa wraz z przedmieściami, 1829. Lith. bei J. Trentsensky in Wien, Verlag von Johann Millikowski, 1829; Biblioteka Jagiellońska M 43/4.
2. Lwów z przedmieściami w roku 1844, tzw. Plan Kratochwila; Biblioteka Jagiellońska M 43/7 [dar Aleksandra Drzewieckiego, 1857?].
3. Plan Lwowa. Maaßtab öst.: Meile gleich 2 1/2 Wiener Zoll, Verlag u. Eigenthum v. Artaria & Co. in Wien; Biblioteka Jagiellońska M 43/6.
4. Plan Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa (z enklawami Jałowicc) (także Maszów, Lwów II część), wydany staraniem i nakładem Rady Miejskiej, opracował na podstawie źródeł urzędowych Józef Chowaniec, inżynier-adjunkt miejskiego urzędu budowniczego, 1890, skala 1:7200; Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, C III 4180.
5. Miasto Lwów, skala 1:10 800. Litografia, Drukarnia J. Kostkiewicza we Lwowie, rys. Jos. Chowaniec; Biblioteka Jagiellońska M 43/5; (dzielnice wyodrębnione kolorem).
6. Plan Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa, wydany i uzupełniony przez Towarzystwo dla Rozwoju i Upiększenia Miasta. Uzupełnienie Planu wydanego przez Radę Miejską R. 1890. Lit. A. Przyszlak, Lwów, miara 1:7200; Biblioteka Jagiellońska M 43/27 (1894; na podstawie planu Józefa Chowańca, tzw. mały Chowaniec).
7. Plan Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa, wydany nakładem Księgarni H[ermana – dopisane ołówkiem] Altenberga we Lwowie [1894–1908 – dopisane ołówkiem]. [Skala ok. 1:16 000 – dopisane ołówkiem]. Lit. Pilller i Sp. Lwów; Biblioteka Jagiellońska M 43/20.
8. Plan Miasta Lwowa, Instytut Kartograficzny Prof. Romera, podziałka 1: 15 000, „Książnica-Atlas” Zjednoczone Zakłady Kartograficzne i Wydawnicze TNSW, ska akc., Lwów–Warszawa; na okładce po złożeniu: Plan Miasta Lwowa. Podziałka 1:15 000. Wydanie drugie. Nakładem „Książnicy-Atlasu” Zjednoczonych Zakładów Kartograficznych i Wydawniczych Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, Lwów–Warszawa 1925; Biblioteka Jagiellońska M 43/9 [3].

II. Widoki miasta

9. Centrum miasta od strony południowej – zdjęcie sponad Góry Kaleczej (także Wronowskich) i Cytadeli lwowskiej, fotografia (z balonu) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.
10. Sąsiedztwo Cytadeli od strony południowo-zachodniej. Na pierwszym planie rejon ulic Mochnackiego (dziś Drahomanowa), Supińskiego (dziś Kociubińskiego), Długosza (dziś Cyryla i Metodego) i Pelczyńskiej (dziś Witowskiego), fotografia (z balonu) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.
11. Cytadela lwowska i kąpielisko na stawie Pelczyńskim, fotografia (z balonu) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.

Список ілюстрацій

Архітектура Львова ХІХ ст. (1772–1914)

І. Плани міста

1. План міста Львова з передмістями, Lith. bei J. Trentsensky in Wien, Verlag von Johann Millikowski, 1829; Ягеллонська бібліотека М 43/4.
2. Львів з передмістями, 1844 р., так званий план Кратохвиля; Ягеллонська бібліотека М 43/7 [дар Александра Дзевецького, 1857?].
3. План Львова, Maastab öst.: Meile gleich 2 1/2 Wiener Zoll, Verlag u. Eigenthum v. Artaria & Co. in Wien; Ягеллонська бібліотека М 43/6.
4. План Королівського Столичного Міста Львова (з енклавами Яловець) (також Машів, Львів ІІ частина) виданий зусиллями Міської Ради на підставі джерел управління опрацював Юзеф Хованець інженер-ад'юнкт міського будівельного управління, 1890, масштаб 1:7200; Бібліотека Польської Академії Наук, С ІІІ 4180.
5. Місто Львів, Літографія Друкарня Й. Косткевича у Львові, мал. Ю. Хованець; Ягеллонська бібліотека М 43/5; (райони виділені кольором).
6. План Королівського Столичного Міста Львова виданий і доповнений Товариством для розвитку і прикрашання міста. Доповнення плану виданого Міською Радою в 1890. Літ. А. Пшишляк, Львів, масштаб 1:7200; Ягеллонська бібліотека М 43/27 (1894; на підставі плану Юзефа Хованця, так званий малий Хованець).
7. План Королівського Столичного Міста Львова виданий Книгарнею Г[ермана – дописано олівцем] Альтенберга у Львові, [1894-1908 – дописано олівцем], [Масштаб бл. 1:16.000 – дописано олівцем], Літ. Пиллер і Тов. Львів; Ягеллонська бібліотека М 43/20.
8. План Міста Львова. Інститут картографії проф. Ромера, масштаб 1:15.000, Ксьонжніца-Атлас об'єднане картографічне та видавниче підприємство вчителів вищих і середніх шкіл, Акціонерне Тов. Львів-Варшава, на обкладинці: План Міста Львова. масштаб 1:15.000. Друге видання. Ксьонжніца-Атлас об'єднане картографічне та видавниче Підприємство вчителів вищих і середніх шкіл, Акціонерне Тов. Львів-Варшава 1925; Ягеллонська бібліотека М 43/9 [3].

ІІ. Види міста

9. Центр міста з південної сторони – фотографія з-над Калечної Гори (також Вроновських) та Львівської Цитаделі, фотографія (з повітряної кулі) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.
10. Навколо Цитделі з південно-західної сторони; на першому плані район вулиць Мохнацького (тепер Драгоманова), Супинського (тепер Кошубинського), Длугоша (тепер Кирила та Мефодія) та Пелчинської (тепер Витовського), фотографія (з повітряної кулі) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.
11. Львівська Цитадель та місце для купання на Пелчинському ставку, фотографія (з повітряної кулі) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.

12. Panorama Lwowa sponad parku Stryjskiego, od strony południowej, fotografia (z balonu) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.
13. Tereny Wystawy Krajowej z roku 1894, fotografia (z balonu) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.
14. Tereny Wystawy Krajowej z roku 1894. W środku pawilon sztuki i rotunda *Panoramy Raclawickiej*, fotografia (z balonu) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.
15. Panorama Lwowa sponad Zofiówki. W prawym dolnym rogu świeżo ukończony kompleks Szkoły Przemysłowej, fotografia (z balonu) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.
16. Widok sponad Rynku w kierunku północnym. W środku na pierwszym planie wieża katedry ormiańskiej. W głębi synagoga postępową przy Starym Rynku, fotografia (z wieży Ratusza?) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.
17. Widok sponad Rynku w kierunku zachodnim. W prawym górnym rogu Zakład Inwalidów na Kleparowie, fotografia (z wieży Ratusza?) Karol Richtmann, 1910; ze zbiorów prywatnych.

III. Architektura do 1850

18. Ulica Karola Ludwika i Waly Hetmańskie (potem Legionów, dziś prospekt Swobody), litografia Karol Auer, ok. 1840, Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-4223, repr. Andrzej Malik.
19. Ulica Karola Ludwika i Waly Hetmańskie we Lwowie (potem Legionów, dziś prospekt Swobody), August Gatton 1850 (?), akwarela (?); Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-4255, repr. Andrzej Malik.
20. Widok na ulicę Pańską i Waly Gubernatorskie (dziś ul. Wynnyczenki i Piłsudna), Franciszek Ksawery Gerstenberger, gwasz, ok. 1826–1830; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, MHL-G-4314, repr. Andrzej Malik.
21. Ulica Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki): pałac gubernatora ok. 1821 i pałacyk Chołoniewskiego ok. 1821–1822, litografia Karol Auer 1837; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-5190, repr. Andrzej Malik.
22. Plac Ferdynanda (Mariacki, dziś plac Mickiewicza), akwarela, 1840; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-4336, repr. Stanisław Michta.
23. Józef Markl, Franciszek Trescher starszy, Ratusz, Rynek 1, 1827–1835, litografia Karol Auer 1837; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa g-4350, repr. Stanisław Michta.
24. Ratusz, stan po 1851; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2427, repr. Rafał Korzeniowski.
25. Alois Pichl, Jan Salzmänn, Teatr Skarbkowski, ul. Skarbkowska (dziś Lesi Ukrainki 1), 1837–1842; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-4313, repr. Stanisław Michta.
26. Alois Pichl, Jan Salzmänn, Teatr Skarbkowski, ul. Skarbkowska (dziś Lesi Ukrainki 1), 1837–1842; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM-428, repr. Stanisław Michta.
27. Wincenty Rawski starszy, Muzeum Dzieduszyckich, ul. Teatralna 18, po 1830; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 2543, repr. Stanisław Michta.
28. Fidelis Stadler, stary budynek Uniwersytetu i kościół św. Mikołaja, ul. św. Mikołaja (dziś Hruszewskiego), 1842–1844; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 636, repr. Rafał Korzeniowski.
29. Pałac Arcybiskupów Rzymskokatolickich, plac Arcybiskupi (dziś Wynnyczenki 32), 1842–1844, litografia Karola Auera ok. 1846; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-5317, repr. Stanisław Michta.
30. Synagoga postępową, nie istniejąca, Stary Rynek, 1845–1846; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 2546, repr. Stanisław Michta.
31. Koszary Ferdynanda, ul. Gródecka 4–8 (dziś Horodocka), 1843–1845; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 2525, repr. Stanisław Michta.
32. Strzelnica przy ul. Kurkowej (dziś Lysenki 23). Stary budynek, nie zachowany w całości, arch. Franciszek Trescher starszy, 1825–1827, litografia Karola Auera ok. 1840; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa g-1103, repr. Stanisław Michta.
33. Pałac gubernatora, ul. Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 14), 1821; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, H 117, repr. Rafał Korzeniowski.
34. Kamienica Hausnerowska, ul. Karola Ludwika (potem Legionów, dziś prospekt Swobody 1–3), 1810–1811, 1821–1822, litografia Karola Auera ok. 1846–1847; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-5316, repr. Stanisław Michta.
35. Hotel George'a (dawny), plac Mickiewicza, akwarela Franciszka Kowalyszyna, 1899. Budynek z końca XVIII w., przebudowany, zwłaszcza fasada, w 1811; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-4167, repr. Andrzej Malik.

12. Панорама Львова з-над Стрийського парку (з південної сторони); фотографія (з повітряної кулі) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.
13. Територія Крайової виставки 1894 року; фотографія (з повітряної кулі) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.
14. Територія Крайової виставки 1894 року. В центрі Павільйон мистецтв та ротонда Рацлавицької панорами; фотографія (з повітряної кулі) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.
15. Панорама Львова з-над Софіївки. В правому нижньому кутку щойно закінчений ансамбль Промислової школи; фотографія (з повітряної кулі) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.
16. Вид з-над Ринку в північному напрямку. В центрі на першому плані – вежа вірменського кафедрального собору. В глибині реформована синагога на Старому Ринку, фотографія (з вежі ратуші ?) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.
17. Вид з-над Ринку в західному напрямку. В правому верхньому кутку Будинок інвалідів на Клепарові, фотографія (з вежі ратуші ?) Карл Ріхтманн, 1910; з приватного архіву.

III. Архітектура до 1850

18. Вулиця Карла Людвіка та Гетьманські Вали (пізніше Легіонів, тепер проспект Свободи), літографія Карл Ауер, бл. 1840. Історичний музей міста Львова, g-4223, репр. Анджей Малік.
19. Вулиця Карла Людвіка та Гетьманські Вали у Львові (сьогодні проспект Свободи), Август Гаттон 1850 (?), акварель (?). Історичний музей міста Львова, g-4255, репр. Анджей Малік.
20. Вид на вулицю Панську та Губернаторські Вали (тепер вул. Винниченка і Підвальна), Францішек Ксавери Герстенбергер, гуаш, бл. 1826-1830. Історичний музей міста Львова, МНЛ-G-4314, репр. Анджей Малік.
21. Вул. Панська (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка): Губернаторський палац бл. 1821 і палацик Холоневського бл. 1821-1822, літографія Карл Ауер 1837. Історичний музей міста Львова, g-5190, репр. Анджей Малік.
22. Площа Фердинанда (Марійська, тепер площа Міцкевича), акварель, 1840. Історичний музей міста Львова, g-4336, репр. Станіслав Міхта.
23. Йосип Маркль, Францішек Трешер-старший, Ратуша, Ринок 1, 1827-1835, літографія Карл Ауер 1837. Історичний музей міста Львова, g-4350, репр. Станіслав Міхта.
24. Ратуша, стан після 1851 р. Історичний музей міста Львова, FN 2427, репр. Рафал Коженювський.
25. Алоїз Піхль, Ян Зальцман, Скарбківський театр, вул. Скарбківська (тепер Лесі Українки 1), 1837-1842. Історичний музей міста Львова, g -4313, репр. Станіслав Міхта.
26. Алоїз Піхль, Ян Зальцман, Скарбківський театр, вул. Скарбківська (тепер Лесі Українки 1), 1837-1842. Історичний музей міста Львова, FN-428, репр. Станіслав Міхта.
27. Вінцент Равський-старший, Музей Дідушицьких, вул. Театральна 18, після 1830. Історичний музей міста Львова, FM-2543, репр. Станіслав Міхта.
28. Фіделіс Стадлер, Старий будинок університету і костел. Св. Миколи; вул. Св. Миколи (тепер Грушевського), 1842-1844. Історичний музей міста Львова, FN 636, репр. Рафал Коженювський.
29. Палац Римсько-католицьких архієпископів, площа Архієпископів (тепер Винниченка 32), 1842-1844, літографія Карл Ауер. Історичний музей міста Львова, g-5317, репр. Станіслав Міхта.
30. Реформована синагога (не існує), Старий Ринок, 1845-1846. Історичний музей міста Львова, FM 2546, репр. Станіслав Міхта.
31. Казарми Фердинанда, вул. Грудецька (тепер Городоцька), 1843-1845. Історичний музей міста Львова, FM 2525, репр. Станіслав Міхта.
32. Тир на вул. Курковій (тепер Лисенка 23). Старий (повністю не зберігся) будинок, арх. Францішек Трешер-старший, 1825-1827, літографія Карл Ауер бл. 1840. Історичний музей міста Львова, g-1103, репр. Станіслав Міхта.
33. Палац Губернатора, вул. Панська (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка 14), 1821. Історичний музей міста Львова, Н 117, репр. Рафал Коженювський.
34. Кам'яниця Гауспера, вул. Карла Людвіка (пізніше Легіонів, тепер проспект Свободи 1-3), 1810-1811, 1821-1822, літографія Карл Ауер, бл. 1846-1847. Історичний музей міста Львова, g-5316, репр. Станіслав Міхта.
35. Готель Жоржа (колишній); площа Міцкевича, акварель Францішка Ковалішина, 1899. Будинок з кінця XVIII ст., перебудований (зокрема фасад) в 1811. Історичний музей міста Львова, g-4167, репр. Анджей Малік.
36. Готель Жоржа (колишній) під час розбирання в 1899; площа Міцкевича; Історичний музей міста Львова, FM 608, репр. Станіслав Міхта.

36. Hotel George'a (dawny) w czasie rozbiórki w 1899, plac Mickiewicza; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 608, repr. Stanisław Michta.
37. Kamienica Pillerów, róg Pańskiej (Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 8) i Łyczakowskiej 1, rzeźby Jana Schimsera, ok. 1821–1823; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 2542, repr. Stanisław Michta.
38. Ignacy Chambrez, pałac hr. Alfreda Potockiego, dawny, nie zachowany, przy ul. Kopernika 15. Projekt fasady i bramy wjazdowej z ogrodzeniem, 1822; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 5443, s. 79, repr. Ilija Lewin.
39. Kamienica, Rynek 45, ok. 1790; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 819, repr. Stanisław Michta.
40. Kamienica, ul. Ormiańska 21, dekoracja rzeźbiarska Hartman Witwer, ok. 1800–1810; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 751, repr. Stanisław Michta.
41. Pałacyk Franciszka Ksawerego Czermińskiego, później willa Macieja Moraczewskiego, ul. Mochnackiego (dziś Drahomanowa 19), autor nieznan (Karol Hunglinger?). Plany elewacji, parteru i I piętra, 1848; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 3398, s. 31, repr. Ilija Lewin.

IV. Architektura 1850–1894

42. Teofil von Hansen, Zakład Inwalidów na Kleparowie, 1855–1860; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 1120, repr. Stanisław Michta.
43. Stary dworzec kolejowy, nie istnieje, 1861–1862; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 2545, repr. Stanisław Michta.
44. Wincenty Rawski starszy, kościół konwentu Sacré-Cœur (Serca Jezusowego) przy placu św. Jura 1, nie zachowany. Projekt elewacji bocznej, 1858–1859; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 3, sprawa 1320, s. 103, repr. Ilija Lewin.
45. Kościół i klasztor pp. Karmelitanek, ul. Krzyżowa (potem Potockiego, dziś Gen. Czuprynki), proj. koloński architekt Statz junior, bud. Jan Lewiński, 1894–1895, repr. Stanisław Michta.
46. Julian Zachariewicz, kościół i klasztor pp. Franciszkanek, ul. Kurkowa (dziś Łysenki 43), 1876–1888, repr. Stanisław Michta.
47. Kościół św. Jana Chrzciciela we Lwowie, ul. św. Jana (dziś Użhorodzka 1), restauracja i przebudowa Tadeusz Münnich, Julian Zachariewicz, 1886–1887. Rys poziomy, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 6: 1888, nr 16, tabl. VIII.
48. Juliusz Hochberger, Sejm Krajowy, ul. Marszałkowska (dziś Uniwersytecka 1). Rysunek S. Antoszewicza wykonany w 1881, jeszcze przed ustawieniem rzeźb Teodora Rygiera obok wejścia w 1882, 1876–1881; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-5119, repr. Stanisław Michta.
49. Juliusz Hochberger, Sejm Krajowy, ul. Marszałkowska (dziś Uniwersytecka 1), 1876–1881; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, II 160, repr. Rafał Korzeniowski.
50. Feliks Książarski, budynek Namiestnictwa, ul. Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 16–18), 1876–1880; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MIIK 300/K.
51. Feliks Książarski i Leonard Marconi, schody w Namiestnictwie, ul. Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 16–18), 1876–1880; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MHK 302/K.
52. Feliks Książarski i Leonard Marconi, budynek Namiestnictwa, ul. Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 16–18). Wnętrze, 1876–1880; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MHK 7839/K.
53. Julian Zachariewicz, Politechnika Lwowska, ul. Nowy Świat (potem Leona Sapichy, dziś Stepana Bandery 12), 1873–1877; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MHK 1350/K.
54. Julian Zachariewicz, klatka schodowa Politechniki Lwowskiej, ul. Nowy Świat (potem Leona Sapichy, dziś Stepana Bandery 12), 1873–1877; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MHK 2258/K.
55. Julian Zachariewicz, klatka schodowa Politechniki Lwowskiej, ul. Nowy Świat (potem Leona Sapichy, dziś Stepana Bandery 12), 1873–1877; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MHK 2257/K.
56. Julian Zachariewicz, aula w Politechnice Lwowskiej, ul. Nowy Świat (potem Leona Sapichy, dziś Stepana Bandery 12). Obrazy w górnej części sali według szkiców Jana Matejki, 1873–1877; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MHK 2256/K.
57. Uniwersytecki Instytut Chemiczno-Mineralogiczny, ul. Długosza (dziś Cyryla i Metodego), proj. arch. wiedeński Risor, bud. Józef Braunseis, 1892, repr. Stanisław Michta.
58. Uniwersytecki Wydział Medyczny, ul. Piekarska, arch. Józef Braunseis, 1892, repr. Stanisław Michta.
59. Józef Braunseis, Klinika Chirurgiczna w końcowej fazie budowy, ul. Piekarska, po 1890; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MIIK 7445/K.

37. Кам'яниця Піллерів, рiг Панської (Чарнецького, тепер Винниченка 8) і Личаківської 1. Скульптури Яна Шимсера, бл. 1821-1823. Історичний музей міста Львова, FM 2542, репр. Станіслав Міхта.
38. Ігнатій Шамбрез, Палац графа Альфреда Потоцького (колишній, не зберігся) на вул. Коперника 15. Проект переднього фасаду і в'їзної брами з огорожею, 1822. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 5443, с. 79, репр. Ілля Левін.
39. Кам'яниця, Ринок 45, бл. 1790. Історичний музей міста Львова, FM 819, репр. Станіслав Міхта.
40. Кам'яниця, вул. Вірменська 21, скульптурний декор Гартман Вітвер, бл. 1800-1810. Історичний музей міста Львова, FM 751, репр. Станіслав Міхта.
41. Палацик Францішка Ксаверія Чермінського (пізніше вілла Мацея Морачевського) на вул. Мохнацького (тепер Драгоманова 19), невідомий автор (Карл Гунглігер?). Плани фасаду, 1 та 2 поверху, 1848. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 3398, с. 31, репр. Ілля Левін.

IV. Архітектура 1850–1894

42. Теофіл фон Гансен, Будинок інвалідів на Клепарові, 1855–1860. Історичний музей міста Львова, FM 1120, репр. Станіслав Міхта.
43. Старий залізничний вокзал (не існує), 1861-1862. Історичний музей міста Львова, FM 2545, репр. Станіслав Міхта.
44. Вінцент Равський-старший, Костел конвенту Sacré Cœur (Серця Христового) на площі Святого Юра 1 (не зберігся). Проект бокового фасаду, 1858-1859. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 3, справа 1320, с. 103, репр. Ілля Левін.
45. Костел і монастир кармеліток на вул. Кржижова (пізніше Потоцького, тепер. Генерала Чупринки), проект архітектора з Кельну Статца-молодшого, будував Іван Левинський, 1894-1895; репр. Станіслав Міхта.
46. Юліан Захарієвич, Костел і монастир францішканок, вул. Куркова (тепер Лисенка 43), 1876-1888; репр. Станіслав Міхта.
47. Костел Св. Іоанна Хрестителя у Львові, вул. Св. Яна (тепер Ужгородська 1), реставрація і перебудова Тадеуш Мюнніх, Юліан Захарієвич, 1886-1887, *Rys pozioomy*, „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 6: 1888, з. 16, таб. VIII.
48. Юліуш Гохбергер, Крайовий Сейм, вул. Маршалковська (тепер Університетська 1), малюнок С. Антошевича виконаний в 1881, ще до встановлення скульптур Теодора Ригера біля входу в 1882 р., 1877-1881. Історичний музей міста Львова, g-5119, репр. Станіслав Міхта.
49. Юліуш Гохбергер, Крайовий Сейм, вул. Маршалковська (тепер Університетська 1), 1877-1881. Історичний музей міста Львова, Н 160; репр. Рафал Коженювський.
50. Фелікс Ксенжарський, Будинок Намісництва, вул. Панська, (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка 16-18), 1877-1880. Історичний музей міста Кракова, МНК 300/К.
51. Фелікс Ксенжарський та Леонард Марконі, Сходи в Намісництві, вул. Панська (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка 16-18), 1877-1880. Історичний музей міста Кракова, МНК 302/К.
52. Фелікс Ксенжарський та Леонард Марконі, Будинок Намісництва, вул. Панська (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка 16-18). Інтер'єр, 1877-1880. Історичний музей міста Кракова, МНК 7839/К.
53. Юліан Захарієвич, Львівська Політехніка, вул. Новий Світ (пізніше Леона Сапєги, тепер Степана Бандери 12), 1873–1877. Історичний музей міста Кракова, МНК 1350/К.
54. Юліан Захарієвич, Сходова клітка Львівської Політехніки, вул. Новий Світ (пізніше Леона Сапєги, тепер Степана Бандери 12), 1873-1877. Історичний музей міста Кракова, МНК 2258/К.
55. Юліан Захарієвич, Сходова клітка Львівської Політехніки, вул. Новий Світ (пізніше Леона Сапєги, тепер Степана Бандери 12), 1873-1877. Історичний музей міста Кракова, МНК 2257/К.
56. Юліан Захарієвич, Актівий зал Львівської Політехніки, вул. Новий Світ (пізніше Леона Сапєги, тепер Степана Бандери 12), Картини у верхній частині залу за ескізами Яна Матейка, 1873–1877. Історичний музей міста Кракова, МНК 2256/К.
57. Університетський хімічно-мінералогічний факультет, вул. Длугоша (тепер Кирила і Мефодія), проект віденського архітектора Різори, будував Юзеф Браунсейс, 1892; репр. Станіслав Міхта.
58. Університетський медичний факультет, вул. Пекарська, арх. Юзеф Браунсейс, 1892; репр. Станіслав Міхта.
59. Юзеф Браунсейс, Хірургічна клініка (в кінцевій фазі будови), вул. Пекарська, після 1890. Історичний музей міста Кракова, МНК 7445/К.
60. Греко-католицька духовна семінарія, архітектор Сильвестр Гавришкевич, 1890 і церква Святого Духа на вул. Коперника 36. Вище – одна з цитаделей на Калечній Горі (також Вроновських). Історичний музей міста Кракова, МНК 7878/К.

60. Grekokatolickie Seminarium Duchowne, arch. Sylwester Hawryszkiewicz, 1890, i cerkiew św. Ducha przy ul. Kopernika 36. Powyżej jedna z wież Cytadeli na Górze Kaleczej (także Wronowskich); Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MHK 7878/K.
61. Juliusz Hochberger, Gimnazjum im. Franciszka Józefa, ul. Batorego (dziś Kniazia Romana 5), 1875–1876, repr. Stanisław Michta.
62. C.K IV Gimnazjum we Lwowie, ul. Lipowa (później K. Ujejskiego, dziś Profesorska 2), arch. Sylwester Hawryszkiewicz, 1889–1890. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, MHK 298/K.
63. Gustaw Bisanz (główny projektant), Juliusz Hochberger, Grzegorz Peżański, Szkoła Przemysłowa we Lwowie, ul. Teatralna (wcześniej Grodzka, Jezuicka, Długa, potem Rutowskiego, dziś Teatralna 17), 1890–1892, litografia Trzemeskiego; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa g-2658, repr. Stanisław Michta.
64. Juliusz Hochberger i Ignacy Brunek, rzeźb. St. R. Lewandowski, Miejska Szkoła Ludowa im. Adama Mickiewicza, ul. Teatralna (wcześniej Grodzka, Jezuicka, Długa, potem Rutowskiego, dziś Teatralna 15). Widok główny, 1890–1891, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 11: 1893, nr 2, tabl. 2.
65. Juliusz Hochberger, Miejska Szkoła Ludowa im. Adama Mickiewicza, ul. Teatralna (wcześniej Grodzka, Jezuicka, Długa, potem Rutowskiego, dziś Teatralna 15). Widok boczny, 1890–1891, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 11: 1893, nr 2, tabl. 3.
66. Juliusz Hochberger, Szkoła Ludowa im. Staszica, ul. Skarbkowska (dziś Łesi Ukrainki 45, róg Pidwalnej). Fasada, 1890–1891; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-4359, repr. Stanisław Michta.
67. Alfred Kamieniobrodzki, Szkoła Ludowa Miejska im. Czackiego, róg ul. Kotlarskiej, Alembeków i Berka, 1890–1892, repr. Stanisław Michta.
68. Juliusz Hochberger, Szkoła św. Anny, róg ulic św. Anny i Kazimierzowskiej (dziś Leontowicza 2, róg Horodockiej), 1882–1883; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, g-4360, repr. Stanisław Michta.
69. Juliusz Hochberger, Szkoła św. Anny we Lwowie, róg ulic św. Anny i Kazimierzowskiej (dziś Leontowicza 2, róg Horodockiej). Widok boczny, 1882–1883, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 10: 1892, nr 23, tabl. 13.
70. Szkoła Ludowa im. św. Zofii, ul. św. Zofii 24 (dziś Iwana Franki 108), arch. Józef Kajetan Janowski (?), 1885–1886, repr. Stanisław Michta.
71. Szkoła Ludowa im. Zimorowicza, ul. Łyczakowska, 1891–1892, repr. Stanisław Michta.
72. Juliusz Hochberger, miejska strażnica pożarna, ul. Czarnieckiego. Fasada, nie zachowana, 1876, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 11: 1893, nr 9, tabl. 8.
73. Juliusz Hochberger, proj. Ignacy Brunek, miejska strażnica pożarna, plac Strzelecki (dziś plac D. Hałyckiego) i róg ul. Pidwalnej 1899–1900; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2320, repr. Rafał Korzeniowski.
74. Przytulisko dla mężczyzn fundacji Brata Alberta, ul. Złota 2, arch. Juliusz Hochberger (?), ok. 1891, repr. Stanisław Michta.
75. Zakład dla nieuleczalnie chorych fundacji Bilińskich, ul. Bilińskich (dziś Smal-Stockiego), proj. Juliusz Hochberger, bud. Jan Lewiński, 1893–1895, repr. Stanisław Michta.
76. Ujeżdżalnia wojskowa, ul. Weteranów, arch. Juliusz Hochberger, 1889–1891, repr. Stanisław Michta.
77. Ludwik Wierzbicki, kasyno miejskie, ul. Akademicka (dziś prospekt Tarasa Szewczenki 13), 1876; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 87, repr. Stanisław Michta.
78. Budynek „Sokoła-Macierzy”, ul. Zimorowicza (dziś Dudajewa 8), proj. Władysław Halicki, bud. Alfred Kamieniobrodzki, 1884–1885; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2198, repr. Rafał Korzeniowski.
79. Budynek „Sokoła-Macierzy”, ul. Zimorowicza (dziś Dudajewa 8). Fasada od strony ul. Sokoła (dziś Kowżuna), proj. Władysław Halicki, bud. Alfred Kamieniobrodzki, 1884–1885, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 25: 1907, nr 18, s. 274.
80. Wincenty Rawski i Leonard Marconi, budynek c. k. Dyrekcji Kolei Państwowych we Lwowie, ul. 3 Maja (dziś Siczowych Strilciw 3), 1885, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 3: 1885, nr 10, tabl. VII.
81. Ulica Karola Ludwika (potem Legionów, dziś prospekt Swobody): budynek nr 11 – Hotel Centralny, 1884; Erazm Hermatnik, Zygmunt Kędziński, Leonard Marconi, budynek nr 13 – Grand Hotel, 1892–1895; Julian Zachariewicz, budynek nr 15 – Galicyjska Kasa Oszczędności, 1888–1891; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, H 631, repr. Stanisław Michta.
82. Julian Zachariewicz, Galicyjska Kasa Oszczędności, róg ulic Karola Ludwika i Jezuickiej (potem Legionów i Jagiellońskiej, dziś prospektu Swobody i Hnatiuka), 1888–1891; Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Fs 6003/IX.
83. Julian Zachariewicz, budynek Galicyjskiej Kasy Oszczędności, róg ulic Karola Ludwika i Jezuickiej (potem Legionów i Jagiellońskiej, dziś prospektu Swobody i Hnatiuka). Likwidatura, wnętrze 1888–1891, „Architekt”, R. 1: 1900, z. 12, tabl. I.

61. Юліуш Гохбергер, Гімназія ім. Франца Йосипа, вул. Баторія (тепер Князя Романа 5), 1875–1876; репр. Станіслав Міхта.
62. Цісарсько-королівська ІV гімназія у Львові, вул. Липова, (пізніше Корнелія Уейського, тепер Професорська 2), арх. Сильвестр Гавришкевич, 1889-1890. Історичний музей міста Кракова, МНК 298/К.
63. Густав Бісанз (головний проєктант), Юліуш Гохбергер, Гжегож Пежанський, Промислова школа у Львові, вул. Театральна (раніше Гродська, Єзуїтська, Длуга, потім Рутовського, тепер Театральна 17), 1890-1892, літографія Тшемеський. Історичний музей міста Львова, g-2658, репр. Станіслав Міхта.
64. Юліуш Гохбергер та Ігнатій Брунек, скульп. Ст. Р. Левандовський, Міська школа ім. Адама Міцкевича, вул. Театральна (раніше Гродська, Єзуїтська, Длуга, потім Рутовського, тепер Театральна 15). Загальний вид, 1890-1891. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 11; 1893, з. 2, табл. 2.
65. Юліуш Гохбергер, Міська народна школа ім. Адама Міцкевича, вул. Театральна (раніше Гродська, Єзуїтська, Длуга, потім Рутовського, тепер Театральна 15). Боковий вид, 1890-1891. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 11; 1893, з. 2, табл. 3.
66. Юліуш Гохбергер, Народна школа ім. Сташці, вул. Скарбківська (тепер Лесі Українки 45, ріг вул. Підвальної). Фасад, 1890-1891. Історичний музей міста Львова, g-4359, репр. Станіслав Міхта.
67. Альфред Камєнобродзький, Міська народна школа ім. Чацького, ріг вул. Котлярської, Алембеків і Берка, 1890-1892; репр. Станіслав Міхта.
68. Юліуш Гохбергер, Школа Св. Анни, ріг вул. Св. Анни та вул. Казимирівської (тепер Леонтовича 2, ріг вул. Городецької), 1882-1883. Історичний музей міста Львова, g-4360, репр. Станіслав Міхта.
69. Юліуш Гохбергер, Школа Св. Анни, ріг вул. Св. Анни та вул. Казимирівської (тепер Леонтовича 2, ріг вул. Городецької). Боковий вид, 1882-1883. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 10:1892, з. 23, табл. 13.
70. Народна школа ім. Св. Софії, вул. Святої Софії (тепер Івана Франка 108), арх. Юзеф Каєтан Яновський (?) 1885–1886, репр. Станіслав Міхта.
71. Народна школа ім. Зіморовича, вул. Личаківська, 1891–1882; репр. Станіслав Міхта.
72. Юліуш Гохбергер, Міська пожежна вежа, вул. Чарнецького. Фасад (не існує), 1876. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 11:1893, з. 9, табл. 8.
73. Юліуш Гохбергер, проєкт Ігнатій Брунек, Міська пожежна вежа, площа Стрілецька (тепер площа Д. Галицького), 1899-1900. Історичний музей міста Львова, FN 2320, репр. Рафал Коженювський.
74. Притулок для чоловіків фундації Брата Альберта, вул. Злата 2; арх. Юліуш Гохбергер (?), бл. 1891, репр. Станіслав Міхта.
75. Будинок для невиліковувано хворих фундації Білінських, вул. Білінських (тепер Смаль-Стоцького), проєкт Юліуш Гохбергер, будував Іван Левинський, 1893-1895; репр. Станіслав Міхта.
76. Військовий манеж, вул. Ветеранів, арх. Юліуш Гохбергер, 1889-1891, репр. Станіслав Міхта.
77. Людвік Вєжбіцький, Міське казино, вул. Академічна (тепер проспект Тараса Шевченка 13), 1876. Історичний музей міста Львова, FM 87, репр. Станіслав Міхта.
78. Будинок „Sokoła-Macierzy”, вул. Зіморовича (тепер Дудасва 8), проєкт Владислав Галицький, буд. Альфред Камєнобродзький, 1884-1885; Історичний музей міста Львова, FN 2198, репр. Рафал Коженювський.
79. Будинок „Sokoła-Macierzy”, вул. Зіморовича (тепер Дудасва 8). Фасад з боку вул. Сокола (тепер Ковжуна), проєкт Владислав Галицький, буд. Альфред Камєнобродзький, 1884-1885; „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 25:1907, з. 18, с. 274.
80. Вінцент Равський та Леонард Марконі, Будинок Цісарсько-королівської Дирекції Державної залізниці у Львові, вул. 3 Травня (тепер Січових Стрільців 3), 1885. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 3:1885, з. 10, табл. VII.
81. Вул. Карла Людвіка (пізніше Легіонів, тепер проспект Свободи): будинок № 11 – Готель Центральний, 1884; Еразм Герматнік, Зигмунт Кєндзерський та Леонард Марконі, будинок № 13 – Гранд Отель, 1892-1895; Юліан Захарієвич, будинок № 15 – Галицька ошадна каса, 1890-1891. Історичний музей міста Львова, H 631, репр. Станіслав Міхта.
82. Юліан Захарієвич, Галицька ошадна каса, ріг вулиць Карла Людвіка та Єзуїтської (пізніше Легіонів і Ягеллонської, тепер проспекту Свободи і Гнатюка), 1890-1891. Історичний музей міста Кракова, Fs 6003/IX.
83. Юліан Захарієвич, Будинок Галицької ошадної каси, ріг вулиць Карла Людвіка та Єзуїтської (пізніше Легіонів і Ягеллонської, тепер проспекту Свободи і Гнатюка). Ліквідатура, інтер'єр, 1890-1891. „Architekt”, рік 1:1900, з. 12, табл. I.
84. Юліан Захарієвич, Будинок Галицької ошадної каси, ріг вулиць Карла Людвіка та Єзуїтської (пізніше Легіонів і Ягеллонської, тепер проспекту Свободи і Гнатюка). План першого поверху, 1890-1891. „Architekt”, рік 1:1900, з. 12, с. 10.
85. Густав Бісанз, Нагороджений конкурсний проєкт будови Промислового музею „Humanitas” у Львові. Фасад, 1890. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 8:1890, з. 4, с. 25.

84. Julian Zachariewicz, budynek Galicyjskiej Kasy Oszczędności, róg ulic Karola Ludwika i Jezuickiej (potem Legionów i Jagiellońskiej, dziś prospektu Swobody i Hnatiuka). Plan parteru, 1888–1891, „Architekt”, R. 1: 1900, z. 1, kk. 9–10.

85. Gustaw Bisanz, „Humanitas”, projekt nagrodzony w konkursie na budowę Muzeum Przemysłowego we Lwowie. Fasada, 1890, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 8: 1890, nr 4, s. 25.

86. Leonard Marconi, Józef Kajetan Janowski, Edmund Żychowicz, Muzeum Przemysłowe, Wały Hetmańskie (dziś prospekt Swobody 20), 1890–1904; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa FN 2578, repr. Rafał Korzeniowski.

87. Filip Pokutyński, dom mieszkalny hr. Izabeli Dzieduszyckiej, później Władysława Łozińskiego, obecnie Lwowska Galeria Obrazów, ul. Ossolińskich, (dziś Stefanyka 3). Projekt elewacji frontowej, 1872; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 2, sprawa 4437, s. 59, repr. Ilia Lewin.

88. Julian Zachariewicz, willa własna, pierwsza, przy ulicy Kleina (dziś Kameniarów 9, róg Technicznej 1), 1873–1874; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2350, repr. Rafał Korzeniowski.

V. Wystawa Krajowa 1894

89. Widok z wieży pawilonu leśno-łowieckiego. W perspektywie ulicy elektryczna fontanna świetlna. Plac w pobliżu parku Stryjskiego, projekt założenia ogrodowo-parkowego Arnold Röhrling, plan sytuacyjny wystawy hr. Józef Łubieński, kierowanie pracami budowlanymi Julian Zachariewicz i Franciszek Skowron, konstrukcja fontanny František Křížik, rzeźby Leonard Marconi, 1893–1894, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

90. Kolej napowietrzna.

91. Pawilon rolniczy, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

92. Pawilon c. k. Ministerstwa Rolnictwa, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

93. Pałac Sztuki, proj. Franciszek Skowron, współpr. Grzegorz Peżański, Michał Łużecki, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

94. Pawilon przemysłu, proj. Franciszek Skowron, współpr. Karol Boublik, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

95. Pawilon Matejki, tzw. Mauzoleum, proj. Franciszek Skowron, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

96. Pawilon architektury, proj. Franciszek Skowron, współpr. J. Królikowski, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

97. Widok ogólny.

98. Brama główna, proj. Zygmunt Gorgolewski, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

99. Cerkiew huculska, proj. Alfred Zachariewicz, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. II, Lwów, repr. Ilia Lewin.

100. Pawilon leśno-łowiecki, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

101. Pawilon okocimski browaru Jana Götza, proj. Tomasz Pryliński, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

102. Gotycki pawilon cukrowni w Tłumaczu.

103. Wieża wodna, proj. według szkicu Juliana Zachariewicza Michał Łużecki. Pawilony – w stylu szwajcarskim – Fundacji Skarbkowskiej, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

104. Magazyn produktów naftowych.

105. Pawilon miasta Lwowa, proj. według szkicu Juliusza Hochbergera Karol Boublik. Obok skromny pawilon amerykański, wystawiony z funduszy polskich emigrantów, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

106. Pawilon szkolnictwa (Wydziału Krajowego), proj. Zygmunt Gorgolewski, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

107. Pawilon dóbr hr. Andrzeja Potockiego z Krzeszowic, proj. Zygmunt Gorgolewski, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

108. Pawilon dóbr hr. Romana Potockiego, proj. Juliusz Cybulski, *Powszechna Wystawa Krajowa we Lwowie 1894*, t. I, Lwów, repr. Ilia Lewin.

86. Леонард Марконі, Юзеф Кастан Яновський, Едмунд Жихович, Промисловий музей, Гетьманські Вали (тепер проспект Свободи 20), 1890-1904. Історичний музей міста Львова FN 2578, репр. Рафал Коженювський.

87. Філіп Покутинський, Житловий будинок гр. Ізабелі Дзедушицької (пізніше Владислава Лозинського, тепер Львівська картинна галерея) на вул. Оссолінських (тепер Стефаніка 3). Проект переднього фасаду, 1872. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 2, справа 4437, с. 59, репр. Ілля Левін.

88. Юліан Захарієвич, Вілла Юліана Захарієвича (перша) на вул. Клейма (тепер Каменярів 9, ріг вул. Технічної 1), 1873-1874; Історичний музей міста Львова, FN 2350, репр. Рафал Коженювський.

V. Крайова виставка 1894

89. Вид з вежі лісового та ловецького павільйону. В перспективі вулиці – електричний світовий фонтан. Площа поблизу Стрийського парку, проект садово-паркового заснування – Арнольд Рохрінг, ситуаційний план виставки – Юзеф Лубенський, керівник будівельних робіт – Юліан Захарієвич та Францішек Сковрон, конструкція фонтану – Францішек Кріжік, скульптури – Леонард Марконі, 1893-1894, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

90. Повітряна колія.

91. Сільськогосподарський павільйон, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

92. Павільйон Цісарсько-королівського Міністерства сільського господарства, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

93. Палац мистецтва, проект Францішек Сковрон, співпраця Гжегож Пежанський, Міхал Лужецький, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

94. Павільйон промисловості, проект Францішек Сковрон, співпраця Карл Боублік, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

95. Павільйон Матейки, тзв. Мавзолей, проект Францішек Сковрон, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

96. Павільйон архітектури, проект Францішек Сковрон, співпр. Й. Круліковський, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

97. Загальний вид.

98. Головна брама, проект Зигмунт Горголевський, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

99. Гуцульська церква, проект Альфред Захарієвич, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. II, Львів, репр. Ілля Левін.

100. Лісний та ловецький павільйон, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

101. Окоцімський павільйон (бровар Яна Готза), проект Томаш Прилінський, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

102. Готичний павільйон цукрового заводу в Тлумачі.

103. Водна вежа, проект за ескізом Юліана Захарієвича Міхал Лужецький. Павільйони – в швейцарському стилі – Скарбківської фундації, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

104. Склад нафтових продуктів.

105. Павільйон міста Львова, проект за ескізом Юліуша Гохбергера Карл Боублік. Поруч – скромний Американський павільйон, зведений на кошти польських емігрантів, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

106. Павільйон освіти (Крайового відділу), проект Зигмунт Горголевський, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

107. Павільйон багатств гр. Анджеля Потоцького з Кшешовіц, проект Зигмунт Горголевський, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

108. Павільйон багатств гр. Романа Потоцького, проектував Юліуш Цибульський, *Загальна Крайова виставка у Львові 1894*, т. I, Львів, репр. Ілля Левін.

VI. Architektura 1895–1914

109. Zygmunt Gorgolewski, Teatr Miejski, Wały Hetmańskie (dziś prospekt Swobody). Widok ogólny, 1896–1900; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2570, repr. Rafał Korzeniowski.
110. Zygmunt Gorgolewski, Teatr Miejski, Wały Hetmańskie (dziś prospekt Swobody). Widok ogólny, 1896–1900, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 4, tabl. XXIII.
111. Zygmunt Gorgolewski, Teatr Miejski, Wały Hetmańskie (dziś prospekt Swobody). Klatka schodowa, 1896–1900, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 4, tabl. XIX.
112. Ferdinand Fellner, Herman Helmer, Kasyno Szlacheckie (Narodowe), ul. Mickiewicza (dziś Czynu Listopadowego 6), 1897–1898; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 2697, repr. Stanisław Michta.
113. Ferdinand Fellner, Herman Helmer, Hotel George’a (Żorża), przy placu Mickiewicza (dawniej plac Ferdynanda, potem Mariacki, dziś plac Mickiewicza 1). Projekt fasady, atelier, sygn., 1899; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 2, sprawa 1242, s. 51; repr. Ilia Lewin.
114. Grzegorz Peżański, c.k. Seminarium Nauczycielskie Żeńskie, ul. Sakramentek (dziś Tuhan-Baranowskiego 7). Widok ogólny, ok. 1900, „Architekt”, R. 2: 1901, z. 8, tabl. IV.
115. Biblioteka uniwersytecka, ul. Mochnackiego (dziś Drahomanowa 5), arch. Grzegorz Peżański, 1901–1904; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 564, repr. Stanisław Michta.
116. Władysław Sadłowski, nowy dworzec Kolei Państwowych, 1901–1903; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2573.
117. Władysław Sadłowski, nowy dworzec Kolei Państwowych. Fasada, 1901–1903, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 7, tabl. XXXIII.
118. Władysław Sadłowski, nowy dworzec Kolei Państwowych. Ryzalit główny, 1901–1903, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 7, tabl. XXXIV.
119. Władysław Sadłowski, nowy dworzec Kolei Państwowych. Brama – drzwi, wykonana w fabryce Józefa Goreckiego w Krakowie, ok. 1903, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 7, tabl. XXXVIII.
120. Nowy dworzec Kolei Państwowych. Metalowe wyposażenie peronu, pomysł i wykonanie fabryki Józefa Goreckiego w Krakowie, ok. 1903, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 7, tabl. XXXVII.
121. Nowy dworzec Kolei Państwowych. Metalowe wyposażenie sali kas, pomysł i wykonanie fabryki Józefa Goreckiego w Krakowie, ok. 1903, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 7, tabl. XXXVII.
122. Alfred Zachariewicz, nowy dworzec Kolei Państwowych. Poczekalnia I klasy, wnętrze, ok. 1903, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 7, tabl. XXXVI.
123. Alfred Zachariewicz, nowy dworzec Kolei Państwowych. Sala restauracyjna III klasy, stolarszczyzna według projektu Tadeusza Obmińskiego, świeczniki wykonano w fabryce Józefa Goreckiego w Krakowie, ok. 1903, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 7, tabl. XXXI.
124. Alfred Zachariewicz i Jan Lewiński, Pasaż Mikolascha, łączył ul. Kopernika z ul. Sienkiewicza (dziś Woronego), 1899–1900; z kolekcji prywatnej.
125. Sytuacja Pasażu Mikolascha i ulic sąsiednich we Lwowie, plan, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 45: 1927, nr 18, s. 294, rys. 13.
126. Władysław Sadłowski, Galicyjskie Towarzystwo Muzyczne przy ul. Chorążczyzny (dziś Czajkowskiego 7). Projekt elewacji, sygn., 1905; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 3, sprawa 617, s. 18, repr. Ilia Lewin.
127. Piekarnia Merkury, arch. Alfred Zachariewicz, rzeźb. Zygmunt Kurczyński, 1908–1909; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2530, repr. Rafał Korzeniowski.
128. Antoni Popiel, kolumna Mickiewicza, plac Mariacki (dziś plac Mickiewicza), 1898–1904, „Architekt”, R. 5: 1904, z. 11, tabl. LIX.
129. Teodor Talowski, I nagroda ex aequo, projekt konkursowy na kościół św. Elżbiety. Widok ogólny, 1903, „Architekt”, R. 4: 1903, z. 4, tabl. 19.
130. Tadeusz Stryjeński, Franciszek Mączyński, II nagroda, projekt konkursowy na kościół św. Elżbiety. Widok ogólny, 1903, „Architekt”, R. 4: 1903, z. 4, tabl. 20.
131. Sławomir Odrzywolski, Kraków, I nagroda ex aequo, projekt konkursowy na kościół św. Elżbiety. Widok ogólny, 1903, „Architekt”, R. 4: 1903, z. 4, tabl. 18.
132. Projekty konkursowe na kościół św. Elżbiety. Plany: I nagroda ex aequo Sławomir Odrzywolski, I nagroda ex aequo Teodor Talowski, II nagroda Tadeusz Stryjeński, Franciszek Mączyński, 1903, „Architekt”, R. 4: 1903, z. 4, tabl. 17.
133. Teodor Talowski, kościół św. Elżbiety, róg ulic Gródeckiej i Sapiehy (wcześniej Nowy Świat, dziś Bandery), 1903–1912; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2393, repr. Rafał Korzeniowski.

VI. Архітектура 1895–1914

109. Зигмунт Горголевський, Міський театр, Гетьманські Вали (тепер проспект Свободи). Загальний вид, 1896-1900. Історичний музей міста Львова, FN 2570, репр. Рафал Коженювський.
110. Зигмунт Горголевський, Міський театр, Гетьманські Вали (тепер проспект Свободи). Загальний вид, 1896-1900. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XXIII.
111. Зигмунт Горголевський, Міський театр, Гетьманські Вали (тепер проспект Свободи). Сходова клітка, 1896-1900. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XIX.
112. Фердинанд Фелльнер, Герман Гельмер, Шляхетське казино (Національне), вул. Міцкевича (тепер Листопадового Чину 6), 1897-1898. Історичний музей міста Львова, FN 2697, репр. Станіслав Міхта.
113. Фердинанд Фелльнер, Герман Гельмер, Готель George’a (Жоржа) на пл. Міцкевича (колишня площа Фердинанда, потім Марійська, тепер площа Міцкевича 1). Проект фасаду, 1899. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 2, справа 1242, с. 51; репр. Ілля Левін.
114. Гжегож Пежанський, Цісарсько-королівська жіноча вчительська семінарія, вул. Сакраментек (тепер Туган-Барановського 7). Загальний вид, бл. 1900. „Architekt”, рік 2:1901, з. 8, табл. IV.
115. Університетська бібліотека, вул. Мохнацького (тепер Драгоманова 5), арх. Гжегож Пежанський, 1901-1904; Історичний музей міста Львова, FM 564, репр. Станіслав Міхта.
116. Владислав Садловський, Новий вокзал Державної залізниці, 1901-1903; Історичний музей міста Львова, FM 2573.
117. Владислав Садловський, Новий вокзал Державної Залізниці. Фасад, 1901-1903. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XXXIII.
118. Владислав Садловський, Новий вокзал Державної залізниці. Головний ризаліт 1901-1903. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XXXIII.
119. Владислав Садловський, Новий вокзал Державної залізниці. Брама–двері, виконано на фабриці Юзефа Горецького у Кракові, бл. 1903. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XXXVIII.
120. Новий вокзал Державної залізниці. Металеві конструкції перону, ідея та виконання фабрики Юзефа Горецького у Кракові, бл. 1903. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XXXVII.
121. Новий вокзал Державної залізниці. Металеві конструкції касових залів, ідея та виконання фабрики Юзефа Горецького у Кракові, бл. 1903. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XXXVII.
122. Альфред Захарівич, Новий вокзал Державної залізниці, зал чекання I класу, інтер’єр, бл. 1903. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XXXVI.
123. Альфред Захарівич, Новий вокзал Державної залізниці, зал ресторану III класу, столярні роботи по проекту Тадеуша Обмінського, підсвічники виконані на фабриці Юзефа Горецького у Кракові, бл. 1903. „Architekt”, рік 5:1904, табл. XXXI.
124. Альфред Захарівич і Іван Левинський, Пасаж Міколяша, сполучав вул. Коперника з вул. Сенкевича (тепер Вороного), 1899-1900, з приватної колекції.
125. Ситуація Пасажу Міколяша та сусідніх вулиць у Львові, план, „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 45:1927, з. 18, с. 294, мал. 13.
126. Владислав Садловський, Галицьке музичне товариство на вул. Хоронцизни (тепер Чайковського 7). Проект фасаду, 1905. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 3, справа 617, с. 18, репр. Ілля Левін.
127. Пекарня „Меркурій”, арх. Альфред Захарівич, скульптор Зигмунт Курчинський, 1908–1909; Історичний музей міста Львова, FN 2530, репр. Рафал Коженювський.
128. Антоні Попель, Колонна Міцкевича, Марійська площа (тепер площа Міцкевича), 1898–1904. „Architekt”, рік 5:1904, табл. LIX.
129. Теодор Тальовський, Конкурсний проект костелу Св. Ельжбети, I нагорода ex aequo. Загальний вид, 1903. „Architekt”, рік 4:1903, табл. 19.
130. Тадеуш Стриєнський, Францішек Мончинський, Конкурсний проект костелу Св. Ельжбети, II нагорода. Загальний вид, 1903. „Architekt”, рік 4:1903, табл. 20.
131. Славомир Одживольський, Конкурсний проект костелу Св. Ельжбети, I нагорода ex aequo. Загальний вид, 1903. „Architekt”, рік 4:1903, табл. 18.
132. Конкурсний проект костелу св. Ельжбети. Плани: I нагорода ex aequo Славомир Одживольський, I нагорода ex aequo Теодор Тальовський, II нагорода Тадеуш Стриєнський, Францішек Мончинський, 1903. „Architekt”, рік 4:1903, табл. 17.
133. Теодор Тальовський, Костел Св. Ельжбети, ріг вул. Городоцької і Сапєги (раніше Новий Світ, тепер Бандери), 1903-1912. Історичний музей міста Львова, FN2393; репр. Рафал Коженювський.
134. Роман Бандурський (герб „Твердий горіх”), Конкурсний проект перебудови ратуші, I нагорода. Загальний вид, 1908. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 26:1908, з. 6, табл. I.
135. Юзеф Сосновський та Альфред Захарівич, Польський Академічний дім, вул. Сенаторська (тепер Стецька). Проект – загальний вид, 1907. „Architekt”, рік 9:1908, табл. IX.9.26.
136. Олександр Лушпинський, Санаторій доктора Казимира Солецького на вул. Личаківській 107 та

134. Roman Bandurski, godło „Twardy orzech”, konkursowy projekt przebudowy Ratusza, I nagroda. Widok ogólny, 1908, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 26: 1908, nr 6, tabl. I.
135. Józef Sosnowski i Alfred Zachariewicz, polski Dom Akademicki, ul. Senatorska (dziś Stecka). Projekt – widok ogólny, 1907, „Architekt”, R. 9: 1908, z. 9, tabl. IX.9.26.
136. Aleksander Łuszczyński, Sanatorium doktora Kazimierza Soleckiego przy ul. Łyczakowskiej 107 i Pszczelnej (dziś Riepina 2). Projekt elewacji od ul. Pszczelnej. Nie sygnowany projekt wykonany w biurze J. Lewińskiego, 1908; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 2, sprawa 330, s. 27, repr. Ilia Lewin.
137. Alfred Zachariewicz, Izba Przemysłowo-Handlowa, ul. Akademicka (dziś prospekt Szewczenki), 1907–1910; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2293, repr. Rafał Korzeniowski.
138. Instytut Technologiczny przy Izbie Handlowo-Przemysłowej, ul. Boularda (dziś Nyżankińskiego 5), arch. Tadeusz Obmiński (?). Na zdjęciu elewacja od podwórza, 1907–1909; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FM 647, repr. Stanisław Michta.
139. Władysław Sadłowski, Adolf Weiss, Szkoła Przemysłowa, ul. Snopkowska (dziś Stusa 47), 1906–1909; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2292, repr. Rafał Korzeniowski.
140. Alfred Zachariewicz, kamienica Teodora Bałabana na rogu ulic Halickiej 21 i Wałowej 7. Projekt elewacji od ulicy Wałowej, sygn., 1908; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 2119, s. 89, repr. Ilia Lewin.
141. Alfred Zachariewicz, gmach filii lwowskiej towarzystwa włoskiego „Assicurazioni Generali Trieste” przy ul. Kopernika 3. Projekt fasady, 1908; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 5428, s. 105, repr. Ilia Lewin.
142. Alfred Zachariewicz, II nagroda, konkursowy projekt domu Galicyjskiego Banku Związkowego we Lwowie, plac Smolki (dziś Gen. Hryhorenki 3). Widok ogólny. Budowa 1911–1912, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 27: 1909, nr 21, tabl. V.
143. Władysław Derdacki, Witold Minkiewicz, I nagroda, konkursowy projekt na gmach Banku Czeskiego. Elewacja od ulicy Jagiellońskiej (wcześniej Jezuickiej, dziś Hnatiuka), róg ul. Karola Ludwika (dziś prospekt Swobody), 1912, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 30: 1912, nr 28, s. 362.
144. Władysław Derdacki, Witold Minkiewicz, bud. Maciej Blecha, gmach Banku Czeskiego. Elewacja od ulicy Karola Ludwika (dziś prospekt Swobody), róg Jagiellońskiej (wcześniej Jezuickiej, dziś Hnatiuka), 1912, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 30: 1912, nr 28, s. 362.
145. Alfred Zachariewicz, Galicyjskie Towarzystwo Kredytowe Ziemskie przy ul. Kopernika 2–4 i ul. Szajnochy (dziś Bankiwskiej). Projekt fasady od ul. Kopernika, sygn., 1912; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 5429, s. 167, repr. Ilia Lewin.
146. Eugeniusz Czerwiński, Ukraińskie Towarzystwo Muzyczne im. Łysenki przy ul. Szaszkiewicza 5. Nie sygnowany projekt wykonany w biurze J. Lewińskiego. Plan fasady i elewacji bocznej, 1913; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 3, sprawa 1009, s. 579, repr. Ilia Lewin.
147. Dyrekcja Kolei; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2574, repr. Rafał Korzeniowski.
148. Zbigniew Brochwicz-Lewiński, gmach Dyrekcji Kolei Państwowych, ul. Zyguntowska (dziś Gogola). Widok ogólny, 1913–1914, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 32: 1914, nr 7, tabl. III.
149. Oskar Sosnowski, szkic konkursowy kościoła św. Anny, projekt wyróżniony. Widok ogólny i plan, 1912, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 30: 1912, nr 18, tabl. XXV
150. Władysław Derdacki i Witold Minkiewicz, II nagroda, szkic konkursowy kościoła św. Anny. Widok ogólny i perspektywa z ulicy Kazimierzowskiej (dziś Horodocka), 1912, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 30: 1912, nr 18, tabl. XXII.
151. Ludwik Sokołowski, III nagroda, szkic konkursowy kościoła św. Anny. Widok ogólny i plan, 1912, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 30: 1912, nr 18, tabl. XXIII.
152. Adolf Szyszko-Bohusz i Maksymilian Burstin, II równorzędna nagroda w konkursie na uniwersytet. Projekt – widok ogólny, 1913, „Architekt”, R. 14: 1913, z. 5–6, tabl. XIV.5–6.13.
153. Tadeusz Obmiński, II równorzędna nagroda, projekt konkursowy na gmach uniwersytetu. Widok ogólny, 1913, „Architekt”, R. 14: 1913, z. 5–6, tabl. XIV.5–6.14
154. Ludwik Wojtyczko i Kazimierz Wyczyński, Kraków, II równorzędna nagroda w konkursie na uniwersytet. Projekt – fasada i plan parteru, 1913, „Architekt”, R. 14: 1913, z. 5–6, s. 70.
155. Jan i Karol Szulcowie, budynki mieszkalne własne przy ul. Żółkiewskiej (dziś Bohdana Chmielnickiego 56–58). Plan fasady, 1895; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 3, sprawa 339, s. 3, repr. Ilia Lewin.
156. Władysław Rausz, pałacyk prof. Emila Dunikowskiego przy ul. Mochnackiego (dziś Drahomanowa 42).

- Пчільний (тепер Рєпіна 2). Проект фасаду від вул. Пчільної. Не підписаний проект виконаний в бюро І. Левинського, 1908. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 2, справа 330, с. 27, репр. Ілля Левін.
137. Альфред Захарієвич, Торговельно-промислова палата, вул. Академічна (тепер проспект Шевченка), 1907-1910. Історичний музей міста Львова, FN 2293, репр. Рафал Коженівський.
138. Технологічний інститут (при Торговельно-промисловій палаті), вул. Булярда (тепер Нижанівського 5), арх. Тадеуш Обмінський (?). На фотографії фасад від подвір'я, 1907-1909. Історичний музей міста Львова, FM 647, репр. Станіслав Міхта.
139. Владислав Садловський, Адольф Вейсс, Промислова школа, вул. Снопківська (тепер Стуса 47), 1906-1909. Історичний музей міста Львова, FN 2292, репр. Рафал Коженівський.
140. Альфред Захарієвич, Кам'яниця Теодора Баллабана на розі вул. Галицької 21 та Вислової 7. Проект фасаду від вулиці Вислової, 1908. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 2119, с. 89, репр. Ілля Левін.
141. Альфред Захарієвич, Будинок львівського філіалу італійського товариства „Assicurazioni Generali Trieste” на вул. Коперника 3. Проект фасаду, 1908. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 5428, с. 105, репр. Ілля Левін.
142. Альфред Захарієвич, Конкурсний проект будинку Акціонерного банку спілок у Львові, площа Смольки (тепер Генерала Григоренка 3), II нагорода. Загальний вид. Будова 1911-1912. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 27:1900, з. 21, табл. V.
143. Владислав Дердацький, Вітольд Мінкевич, Конкурсний проект Чеського банку, I нагорода. Фасад від вулиці Ягеллонської (раніше Єзуїтської, тепер Гнатюка), ріг вул. Карла Людвіка (тепер проспект Свободи), 1912. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 30:1912, з. 28, с. 362.
144. Владислав Дердацький, Вітольд Мінкевич, будував Мачей Блеха, Будинок Чеського банку. Фасад від вулиці Карла Людвіка (тепер проспект Свободи), ріг вул. Ягеллонської (раніше Єзуїтської, тепер Гнатюка), 1912. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 30:1912, з. 28, с. 362.
145. Альфред Захарієвич, Галицьке кредитне товариство землевласників на вул. Коперника 2-4 та вул. Шайнохи (тепер Банківська). Проект фасаду від вул. Коперника, 1912. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 5429, с. 167, репр. Ілля Левін.
146. Євген Червінський, Українське музичне товариство ім. Лисенка на вул. Шашкевича 5. Не підписаний проект виконаний в бюро І. Левинського. План головного та бокового фасаду, 1913. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 3, справа 1009, с. 579, репр. Ілля Левін.
147. Дирекція залізниці. Історичний музей міста Львова, FN 2574, репр. Рафал Коженівський.
148. Збігнев Брохвін-Левинський, Будинок Дирекції Державної залізниці, вул. Зигмунтовська (тепер Гоголя). Загальний вид, 1913-1914. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 32:1914, з. 7, табл. III.
149. Оскар Сосновський, Конкурсний ескіз костелу Св. Анни, відзначений проект. Загальний вид і план, 1912. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 30:1912, з. 18, табл.
150. Владислав Дердацький та Вітольд Мінкевич, Конкурсний ескіз костелу Св. Анни, II нагорода. Загальний вид і перспектива з вулиці Казимірівської (тепер Городоцька), 1912. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 30:1912, з. 18, табл. XXII.
151. Людвік Соколовський, Конкурсний ескіз костелу Св. Анни, III нагорода. Загальний вид і план, 1912. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 30:1912, з. 18, табл. XXIII.
152. Адольф Шишко-Богуш та Максиміліан Бурстін, Конкурс на проект будинку університету, II рівнолегла нагорода. Проект – фасад і план I поверху, 1913. „Architekt”, рік 14:1913, з. 5-6, с. 72.
153. Тадеуш Обмінський, Конкурсний проект будинку університету, II рівнолегла нагорода. Загальний вид, 1913. „Architekt”, рік 14:1913, табл. XIV.5-6.14.
154. Людвік Войтичко та Казимир Вичинський, Краків, Конкурсний проект будинку університету, II рівнолегла нагорода. Проект – фасад і план I поверху, 1913. „Architekt”, рік 14:1913, з. 5-6, с. 70.
155. Ян та Карл Шульц, Власні житлові будинки на вул. Жовківській (тепер Богдана Хмельницького 56-58). План фасаду, 1895. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 3, справа 339, с. 3; репр. Ілля Левін.
156. Владислав Рауш, Палац проф. Еміля Дуніковського на вул. Мохнацького (тепер Драгоманова 42). Проект фасаду, 1897. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 3414, с. 138, репр. Ілля Левін.
157. Теодор Тальовський, План будівництва двоповерхової вілли Юліана Ванга на вул. Святої Софії у Львові. Фасади, бл. 1899. „Czasopismo Techniczne” (Львів), рік 17:1899, з. 17, табл. XXXVIII.
158. Бернардинська площа, № 1, 2, 2а (прибуткові кам'яниці Спенадля), архіт. Карл Боублік, 1899-1902; Історичний музей міста Львова, FN 2189, репр. Рафал Коженівський.
159. Тадеуш Обмінський, Вілла Мечислава Пашкулського на вул. 29 Листопада (тепер Коновальця 98), збереглась в значно зменшеній формі. Плани головного та заднього фасаду, 1904. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 3640, с. 4, 6, репр. Ілля Левін.
160. Казимир Мокловський, Дім Тадеуша Чарнецького на вул. Пекарській 38. Проект фасаду, 1905. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 2, справа 2308, с. 31.

Projekt elewacji, 1897; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 3414, s. 138, repr. Ilia Lewin.

157. Teodor Talowski, plan na budowę willi piętrowej Juliana Wanga przy ulicy św. Zofii. Elewacje, ok. 1899, „Czasopismo Techniczne”, Lwów, R. 17: 1899, nr 17, tabl. XXXVIII.

158. Plac Bernardyński, nr 1, 2, 2a (budynki czynszowe Spenadla), arch. Karol Boublik, 1899–1902; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2189, repr. Rafał Korzeniowski.

159. Tadeusz Obmiński, willa Mieczysława Paszkudzkiego przy ul. 29 Listopada (dziś Konowalca 98), zachowana w znacznie zmienionym kształcie. Plany fasady i elewacji tylnej, sygn., 1904; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 3640, s. 4, 6, repr. Ilia Lewin.

160. Kazimierz Mokłowski, dom Tadeusza Czarnieckiego przy ul. Piekarskiej 38. Projekt elewacji, 1905; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 2, sprawa 2308, s. 31.

161. Tadeusz Obmiński, kamienica dra Adolfa Segala przy ul. Chorążczyzny (dziś Czajkowskiego 6) i ul. Akademickiej (dziś prospekt Szewczenki 4). Nie sygnowany projekt został wykonany w biurze Michała Ulama i Zygmunta Kędzierskiego. Projekt elewacji, 1904; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 38, s. 1, repr. Ilia Lewin.

162. Tadeusz Obmiński, dom dra Adolfa Segala, ul. Chorążczyzny (dziś Czajkowskiego 6) i ul. Akademickiej (dziś prospekt Szewczenki 4). Nie sygnowany projekt został wykonany w biurze Michała Ulama i Zygmunta Kędzierskiego. Widok ogólny, 1904, „Architekt”, R. 8: 1907, z. 3, tabl. XII.

163. Tadeusz Obmiński, kamienica dra Adolfa Segala, ul. Chorążczyzny (dziś Czajkowskiego 6) i ul. Akademickiej (dziś prospekt Szewczenki 4). Nie sygnowany projekt został wykonany w biurze Michała Ulama i Zygmunta Kędzierskiego. Widok klatki schodowej ze schodami od podwórza, 1904, „Architekt”, R. 8: 1907, z. 3, rys. 67, kk. 69–70.

164. Tadeusz Obmiński, kamienica Jana Stromengera przy placu Smolki (dziś Hryhorenki 4). Nie sygnowany projekt wykonany w biurze Jana Lewińskiego. Projekt fasady, 1906; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 6409, s. 30, repr. Ilia Lewin.

165. Jan Lewiński i Tadeusz Obmiński, tzw. Rondo ul. Asnyka (dziś Bohomolca), 1904–1908, „Architekt”, R. 9: 1908, z. 9, s. 93.

166. Zbigniew Brochwicz-Lewiński, dom narożny dochodowy, róg ulic Fredry i Łozińskiego przy placu Akademickim (dziś Prospekt Szewczenki, róg Fredry i Hercena). Widok ogólny, 1909, „Architekt”, R. 11: 1910, z. 11, tabl. XI.11.41.

167. Zbigniew Brochwicz-Lewiński, dom narożny dochodowy, róg ulic Fredry i Łozińskiego przy placu Akademickim (dziś Prospekt Szewczenki, róg Fredry i Hercena). Plan i przekrój, 1909, „Architekt”, R. 11: 1910, z. 11, tabl. XI.11.41.

168. Józef Piątkowski, dom pp. Bromilskich przy ul. Andrzeja Potockiego (dziś Gen. Czupryni). Fasada frontowa, 1908–1910, „Architekt”, R. 11: 1910, z. 11, tabl. XI.11.39.

169. Józef Piątkowski, dom pp. Bromilskich przy ul. Andrzeja Potockiego (dziś Gen. Czupryni). Elewacja tylna, 1908–1910, „Architekt”, R. 11: 1910, z. 11, tabl. XI.11.40.

170. Józef Piątkowski, dom pp. Bromilskich przy ul. Andrzeja Potockiego (dziś Gen. Czupryni). Przekrój pionowy budynku i poziomy II piętra, 1908–1910, „Architekt”, R. 11: 1910, z. 11, tabl. XI.11.40.

171. Roman Feliński, kamienica Liebermanów, ul. Sokoła (obecnie Kowżuna 4), 1911–1912. W głębi wejście do Pasażu Mikolascha, autorstwa Alfreda Zachariewicza i Jana Lewińskiego, 1899–1900; z kolekcji prywatnej.

172. Ferdynand Kassler, budynek Grünerów przy ul. Jagiellońskiej (dziś Hnatiuka 20–22), sygn., monogram F.K. Projekt wykonany w biurze Michała Ulama. Projekt elewacji, 1910; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 1, sprawa 2878, s. 153, repr. Ilia Lewin.

173. Józef Awin, budynek Henryka Barda przy ul. Słowackiego 4. Projekt elewacji, sygn., 1912; Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Fond 2, opis 2, sprawa 4288, s. 19, repr. Ilia Lewin.

174. Budynek Zippera, Rynek 32, proj. Michał Łużecki, bud. Edmund Żychowicz, 1912; Muzeum Historyczne Miasta Lwowa, FN 2195, repr. Rafał Korzeniowski.

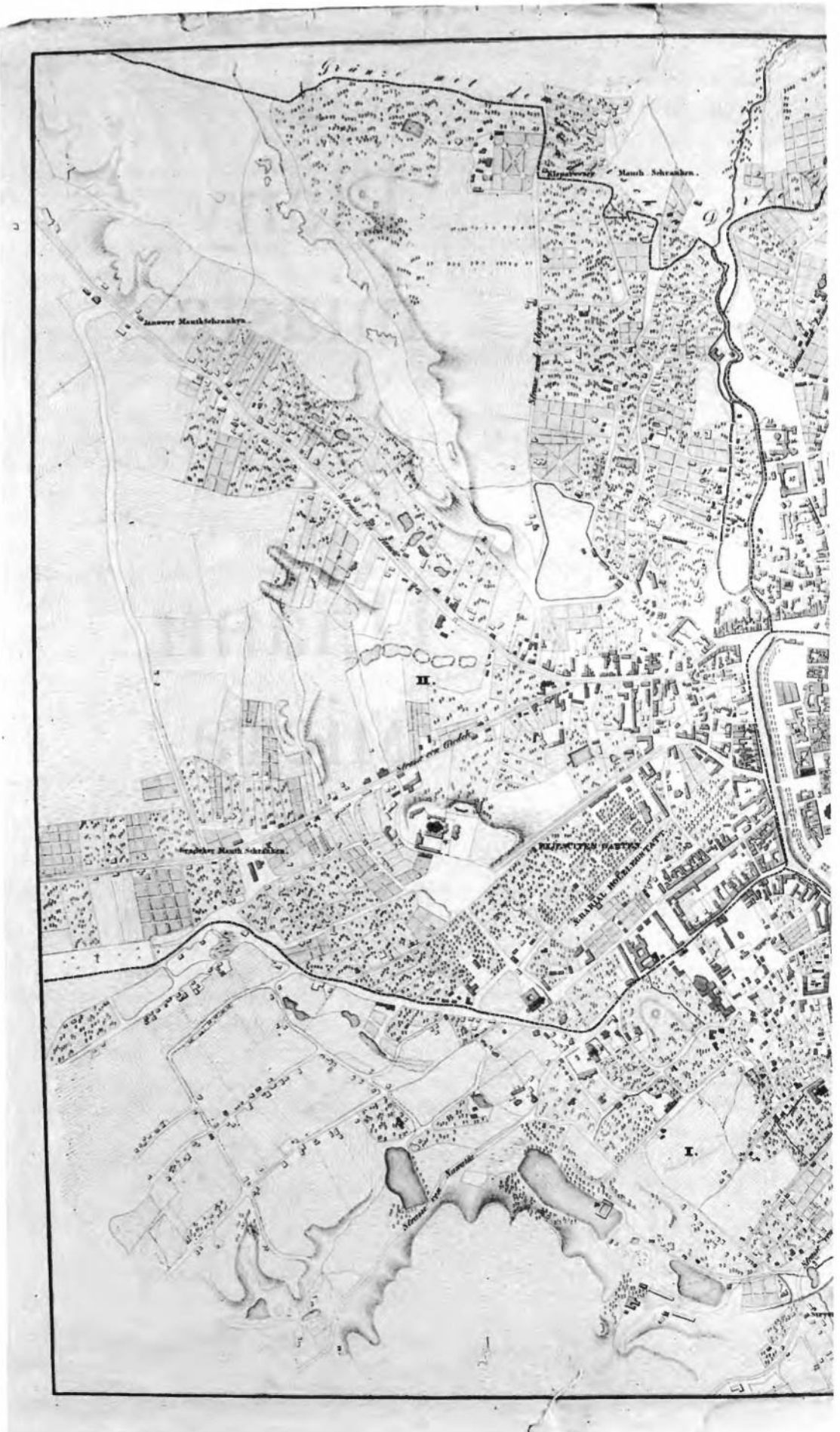
161. Тадеуш Обмінський, Кам'яниця доктора Адольфа Сегалья на вул. Хоронщизни (тепер Чайковського 6) та вул. Академічній (тепер проспект Шевченка 4). Не підписаний проект був виконаний в бюро Міхала Уляма і Зигмунта Кендзерського. Проект фасаду, 1904. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 38, с. 1, репр. Ілля Левін.
162. Тадеуш Обмінський, Кам'яниця доктора Адольфа Сегалья на вул. Хоронщизни (тепер Чайковського 6) та вул. Академічній (тепер проспект Шевченка 4). Не підписаний проект був виконаний в бюро Міхала Уляма і Зигмунта Кендзерського. Загальний вид, 1904. „Architekt”, рік 8:1907, з. 3, табл. XII.
163. Тадеуш Обмінський, Кам'яниця доктора Адольфа Сегалья на вул. Хоронщизни (тепер Чайковського 6) та вул. Академічній (тепер проспект Шевченка 4). Не підписаний проект був виконаний в бюро Міхала Уляма і Зигмунта Кендзерського. Вид сходової клітки зі сходами від подвір'я, 1904. „Architekt”, рік 8:1907, з. 3, мал. 67, л. 69-70.
164. Тадеуш Обмінський, Кам'яниця Яна Стромєнгера на площі Смольки (тепер Григоренка 4). Не підписаний проект був виконаний в бюро Івана Левинського. Проект фасаду, 1906. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 6409, с. 30, репр. Ілля Левін.
165. Іван Левинський та Тадеуш Обмінський, Так зване Рондо вул. Асника (тепер Богомольця), 1904-1908, „Architekt”, рік 9:1908, з. 9, с. 93.
166. Збігнев Брохвін-Левинський, Наріжна прибуткова кам'яниця, ріг вул. Фредро та Лозинського на Академічній площі (тепер проспект Шевченка, ріг Фредро і Герцена). Загальний вид, 1909. „Architekt”, рік 11:1910, табл. XI.11.41.
167. Збігнев Брохвін-Левинський, Наріжна прибуткова кам'яниця, ріг вул. Фредро та Лозинського на Академічній площі (тепер проспект Шевченка, ріг Фредро і Герцена). План і розріз, 1909. „Architekt”, рік 11:1910, табл. XI.11.41.
168. Юзеф Піонтковський, Дім подружжя Бромільських на вулиці Анджея Потоцького (тепер Генерала Чупринки). Головний фасад, 1908-1910. „Architekt”, рік 11:1910, табл. XI.11.39.
169. Юзеф Піонтковський, Дім подружжя Бромільських на вулиці Анджея Потоцького (тепер Генерала Чупринки). Задній фасад, 1908-1910. „Architekt”, рік 11:1910, табл. XI.11.40.
170. Юзеф Піонтковський, Дім подружжя Бромільських на вулиці Анджея Потоцького (тепер Генерала Чупринки). Вертикальний розріз будинку та плани III поверху, 1908-1910. „Architekt”, рік 11:1910, табл. XI.11.39.
171. Роман Фелінський, Кам'яниця Лібертманів, вул. Сокола (тепер Ковжуна 4), 1911-1912. В глибині вхід до Пасажу Міколяша авторства Альфреда Захарівича та Івана Левинського, 1899-1900, з приватної колекції.
172. Фердинанд Касслер, Будинок Грюнерів на вул. Ягеллонській (тепер Гнатюка 20-22). Проект був виконаний в бюро Міхала Уляма. Проект фасаду, 1910. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 1, справа 2878, с. 153, репр. Ілля Левін.
173. Юзеф Авін, Будинок Генриха Барда на вул. Словацького 4. Проект фасаду, 1912. Львівський державний обласний архів, фонд 2, опис 2, справа 4288, с. 19, репр. Ілля Левін.
174. Будинок Зіппера, Ринок 32, проект Міхал Лужецький, буд. Едмунд Жихович, 1912, Історичний музей міста Львова, FN 2195, репр. Рафал Коженівський.

I.
Planu
miasta

I.
Плани
міста

I. Plan miasta Lwowa
wraz z przedmieściami,
1829

I. План міста Львова
з передмістями,
1829

STADT LEMBERG

SAMMT
ihren Vorstädten

NORD

- 1. Gross-Walde
- 2. Kapuziner-Walde
- 3. Dominikaner-Walde und Kloster-Walde
- 4. Jesuiten-Walde und Kloster-Walde
- 5. Karmeliter-Walde und Kloster-Walde
- 6. Sankt-Anna-Walde
- 7. Sankt-Anna-Kloster
- 8. Sankt-Anna-Kloster
- 9. Sankt-Anna-Kloster
- 10. Sankt-Anna-Kloster
- 11. Sankt-Anna-Kloster
- 12. Sankt-Anna-Kloster
- 13. Sankt-Anna-Kloster
- 14. Sankt-Anna-Kloster
- 15. Sankt-Anna-Kloster
- 16. Sankt-Anna-Kloster
- 17. Sankt-Anna-Kloster
- 18. Sankt-Anna-Kloster
- 19. Sankt-Anna-Kloster
- 20. Sankt-Anna-Kloster
- 21. Sankt-Anna-Kloster
- 22. Sankt-Anna-Kloster
- 23. Sankt-Anna-Kloster
- 24. Sankt-Anna-Kloster
- 25. Sankt-Anna-Kloster
- 26. Sankt-Anna-Kloster
- 27. Sankt-Anna-Kloster
- 28. Sankt-Anna-Kloster
- 29. Sankt-Anna-Kloster
- 30. Sankt-Anna-Kloster
- 31. Sankt-Anna-Kloster
- 32. Sankt-Anna-Kloster
- 33. Sankt-Anna-Kloster
- 34. Sankt-Anna-Kloster
- 35. Sankt-Anna-Kloster
- 36. Sankt-Anna-Kloster
- 37. Sankt-Anna-Kloster
- 38. Sankt-Anna-Kloster
- 39. Sankt-Anna-Kloster
- 40. Sankt-Anna-Kloster

A. Stadt
I. Katholische Kirchen
II. Griechisch-Katholische Kirchen
III. Griechisch-Katholische Kirchen
IV. Griechisch-Katholische Kirchen

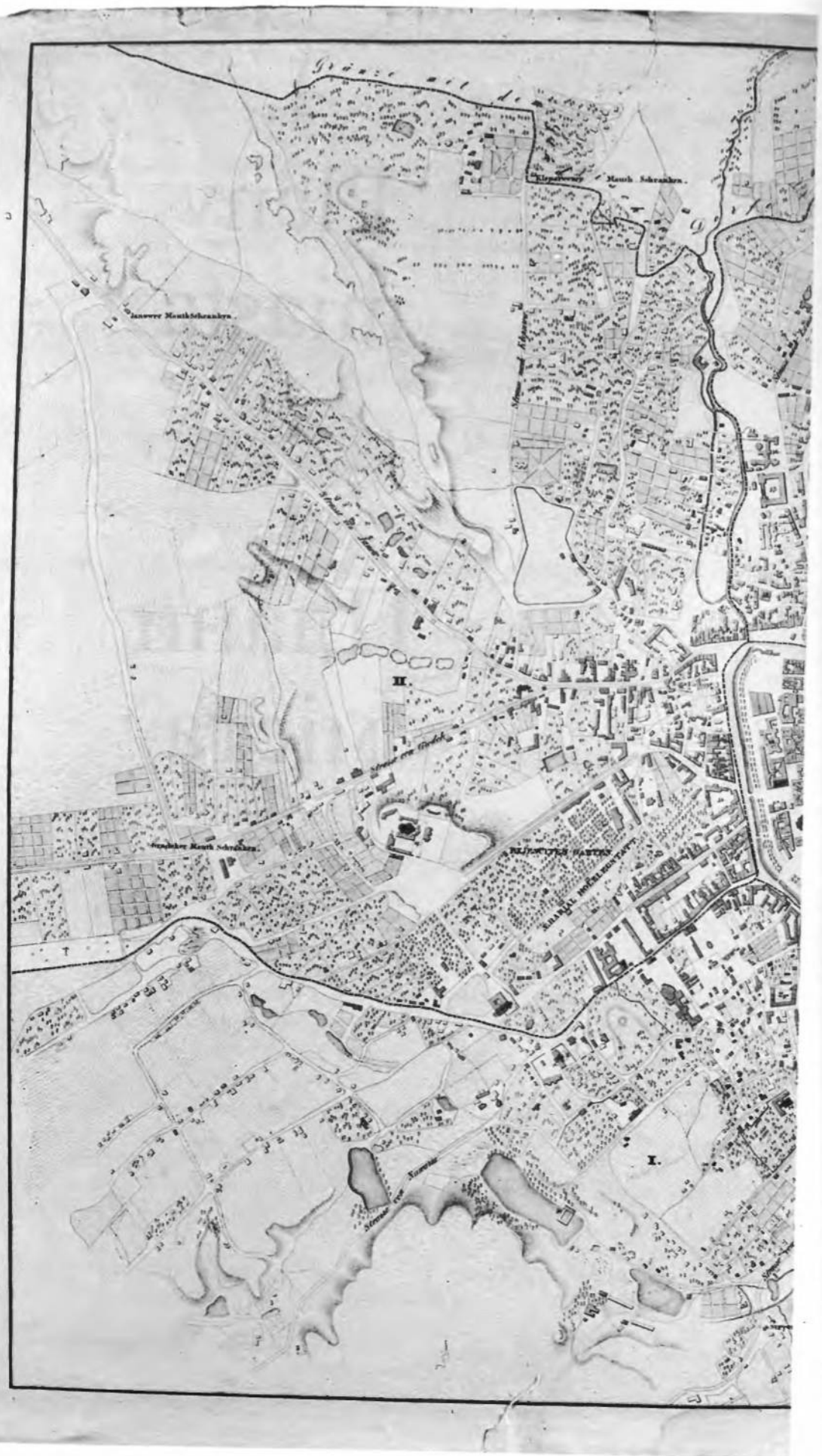

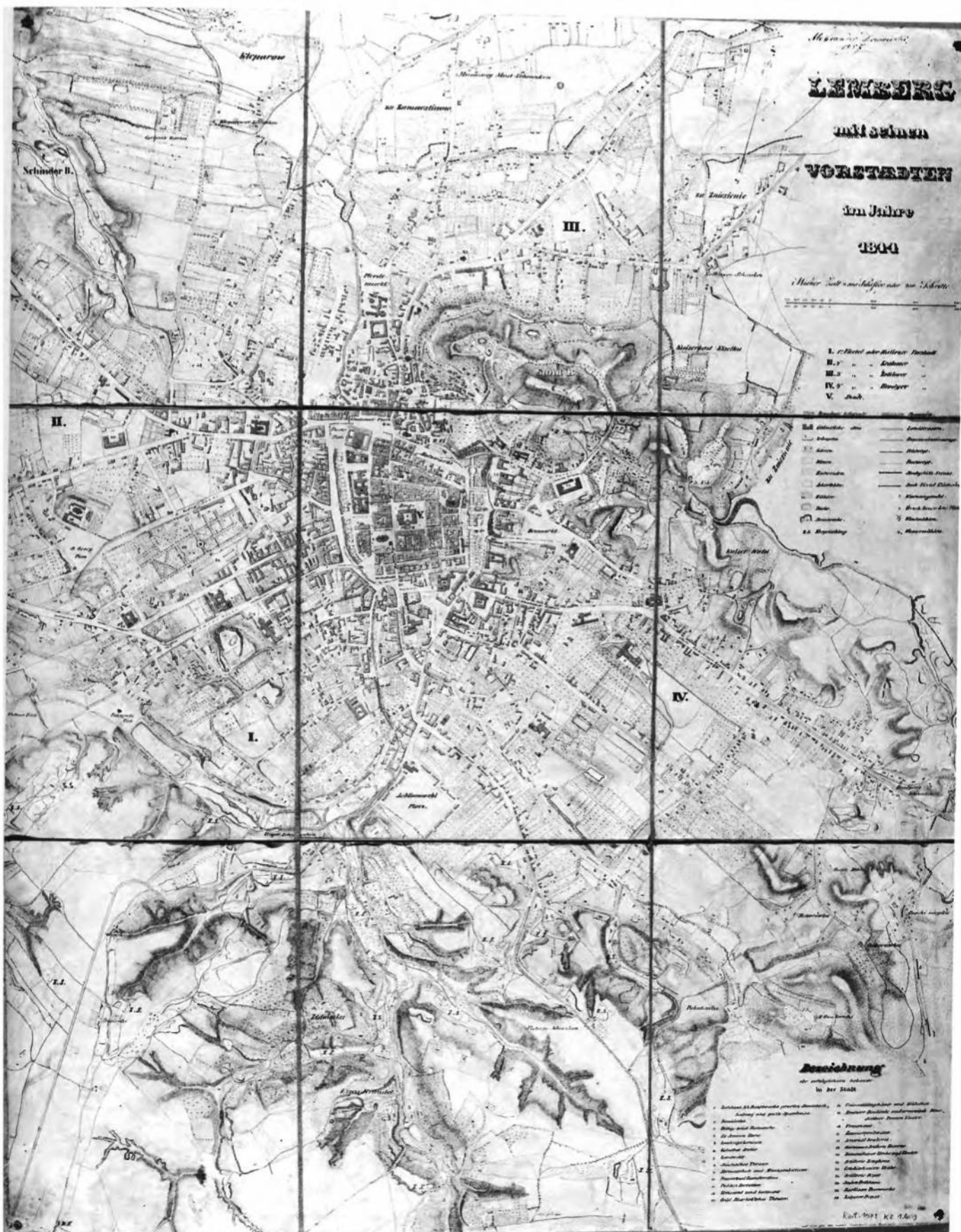
EARL WILD

Verlag von Johann Sittkowski.

I. Plan miasta Lwowa wraz z przedmieściami, 1829

I. План міста Львова з передмістями, 1829

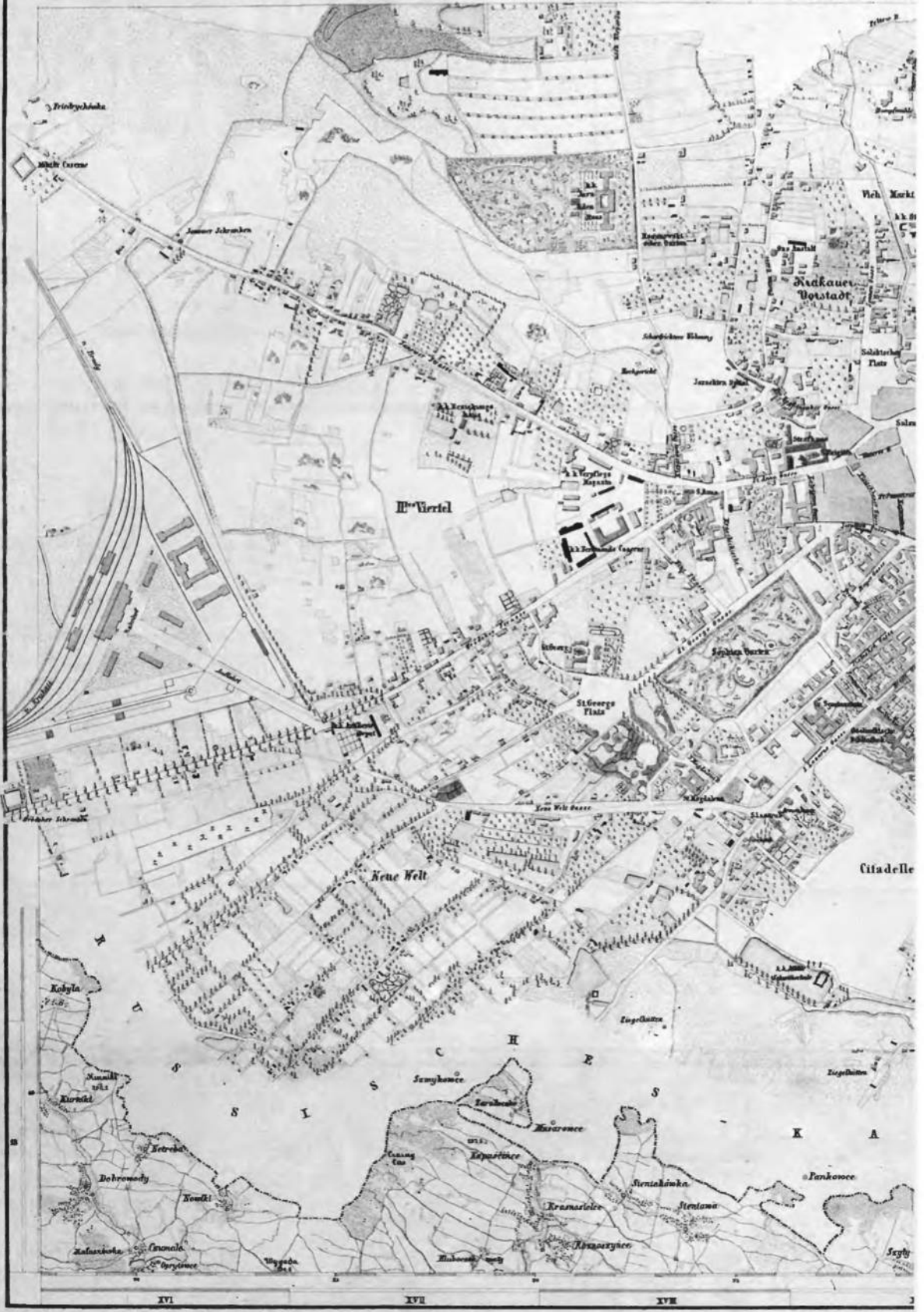

2. Lwów z przedmieściami w roku 1844, tzw. Plan Kratochwila

2. Львів з передмістями, 1844 р., так званий план Кратохвиля

PLAN V

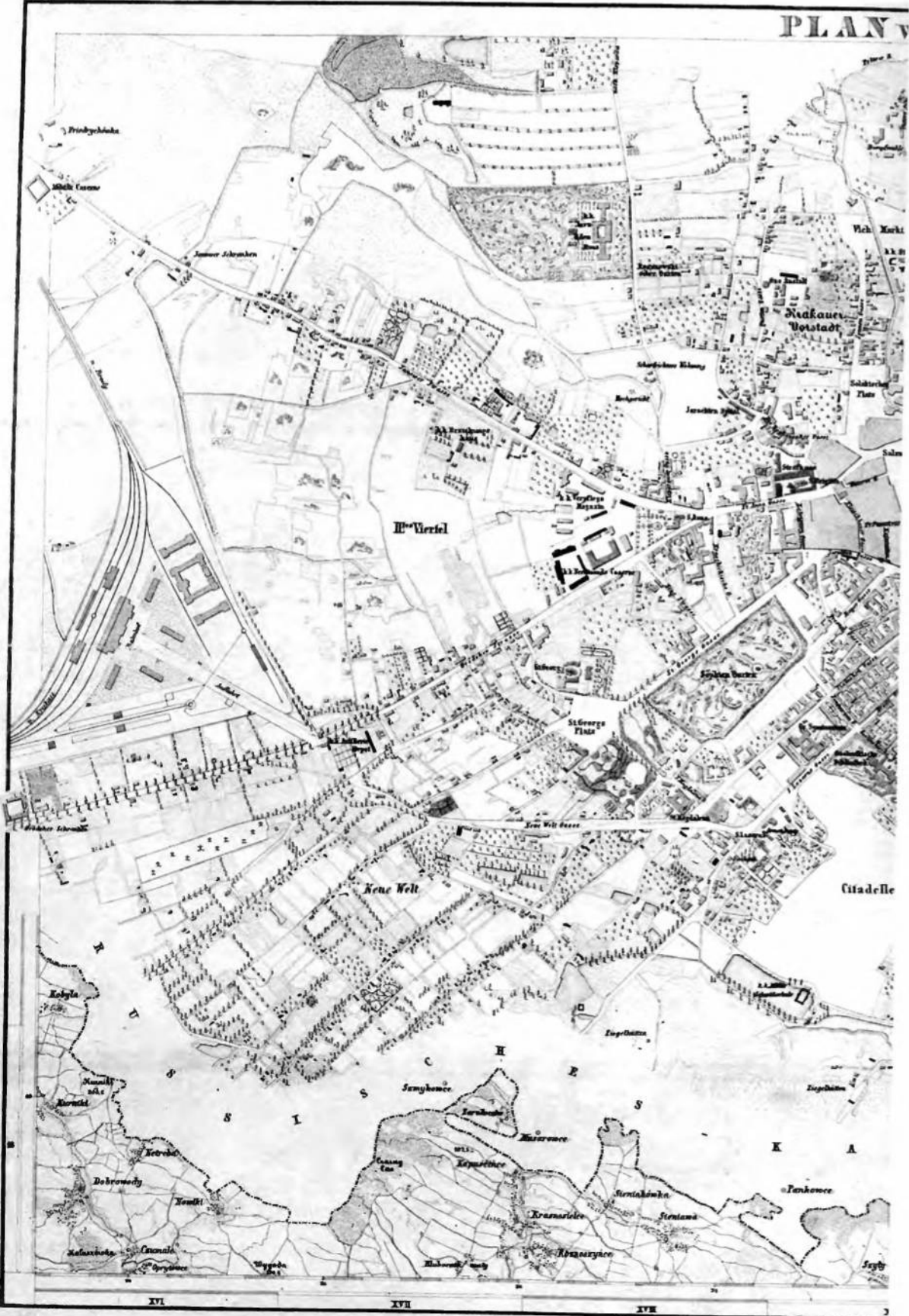

Masfata

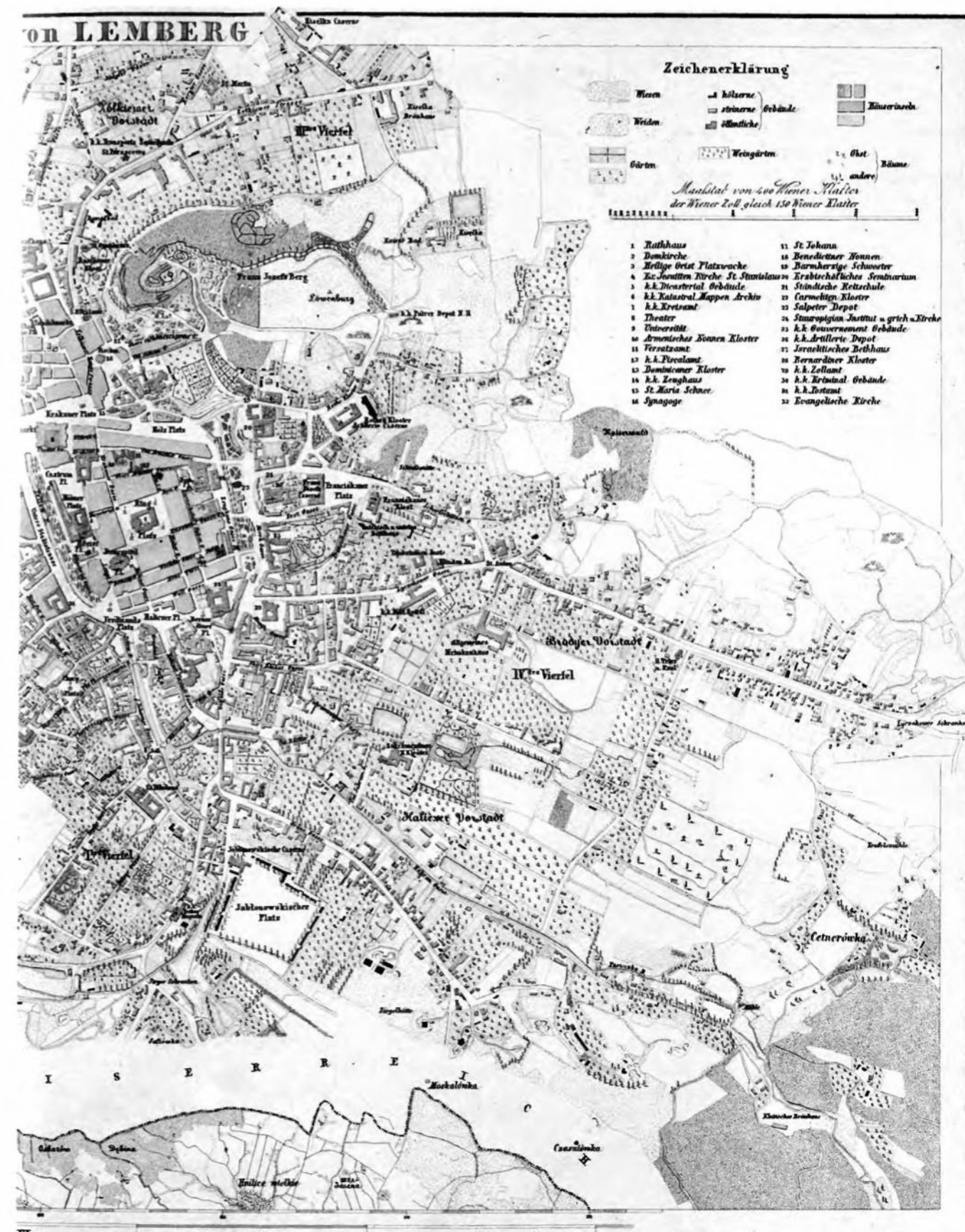

3. Plan Lwowa

3. План Львова

Maßstab

Maßstab gleich 24 Wiener Zoll

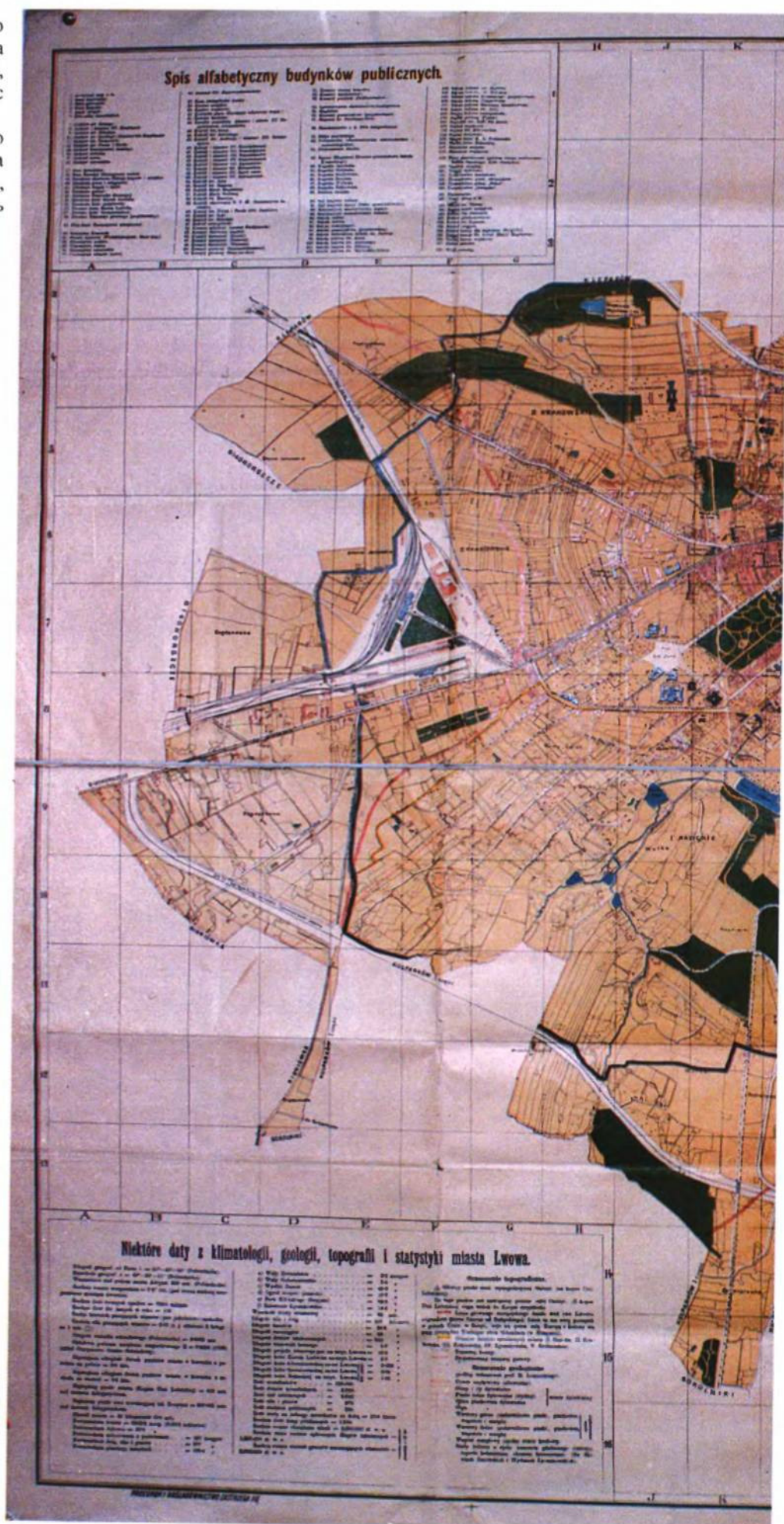
Verlag u. Eigentum v. Artaria & Co in Wien.

3. Plan Lwowa

3. План Львова

4. Plan Królewskiego Stołecznego
Miasta Lwowa
(z enklawami Jałowiec i Maszów),
oprac. Józef Chowaniec

4. План Королівського Столичного
Міста Львова
(з енклавами Яловець і Машів),
опрац. Юзеф Хованець

PLAN

królewskiego stołecznego miasta Lwowa

(z enklawą Żukowice)

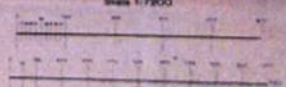
wydany staraniem i nakładem Rady miejskiej

opracował na podstawie planów urzędowych
JOZEF CHOWANIEC

inżynier-adjunkt miejskiego urzędu budowlanego

1890.

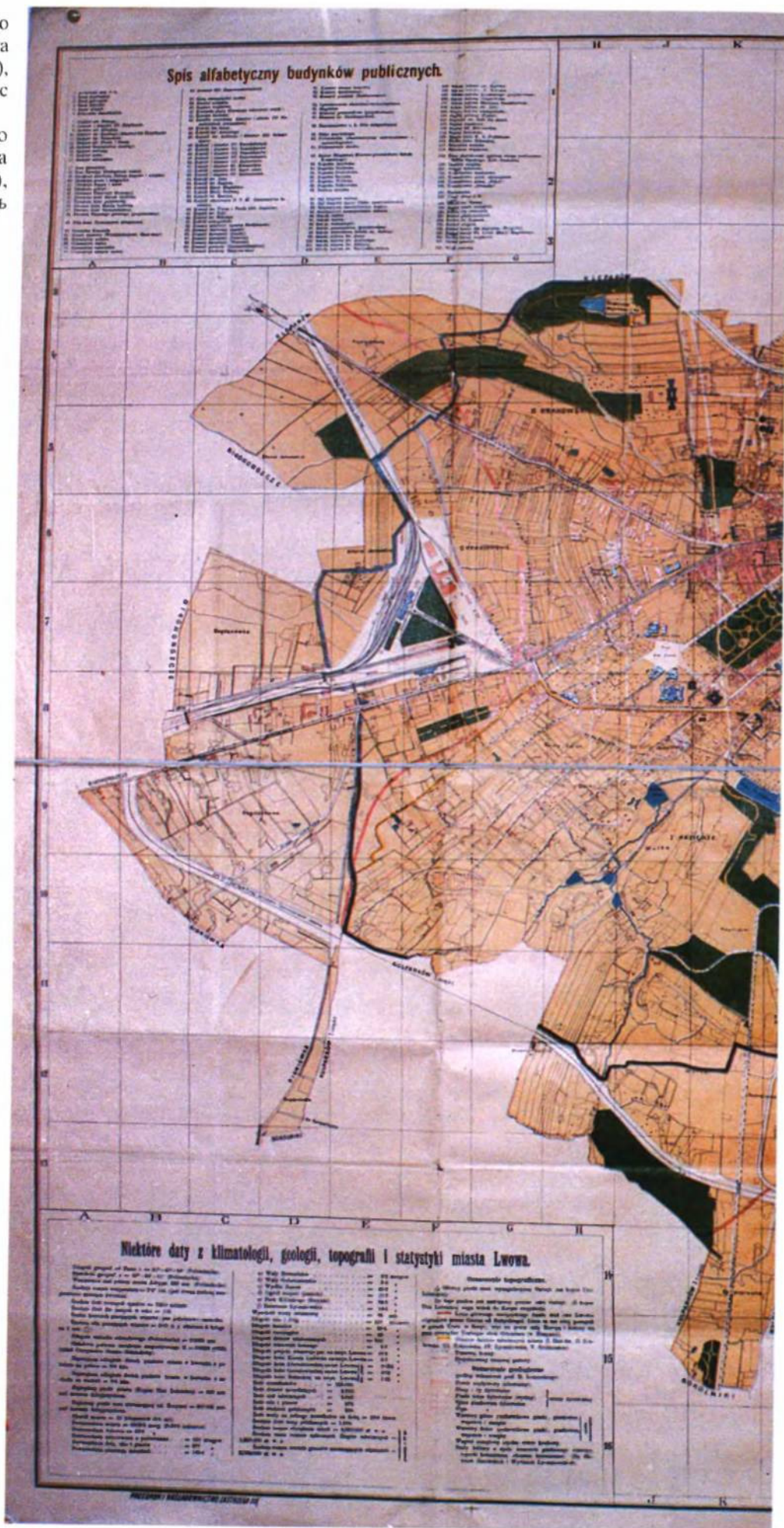
Skala 1:7500

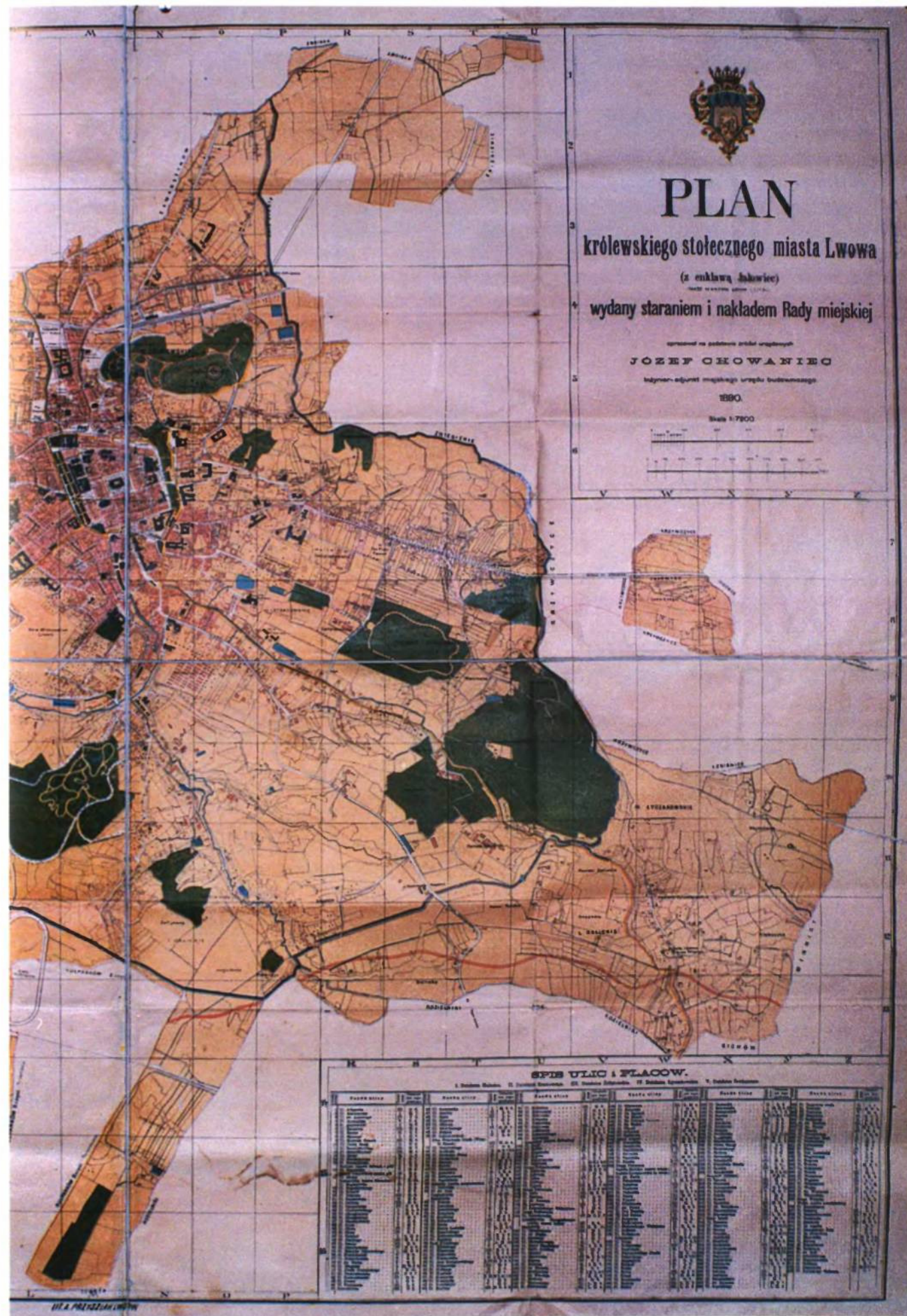
SPIS ULIC I PLACÓW.

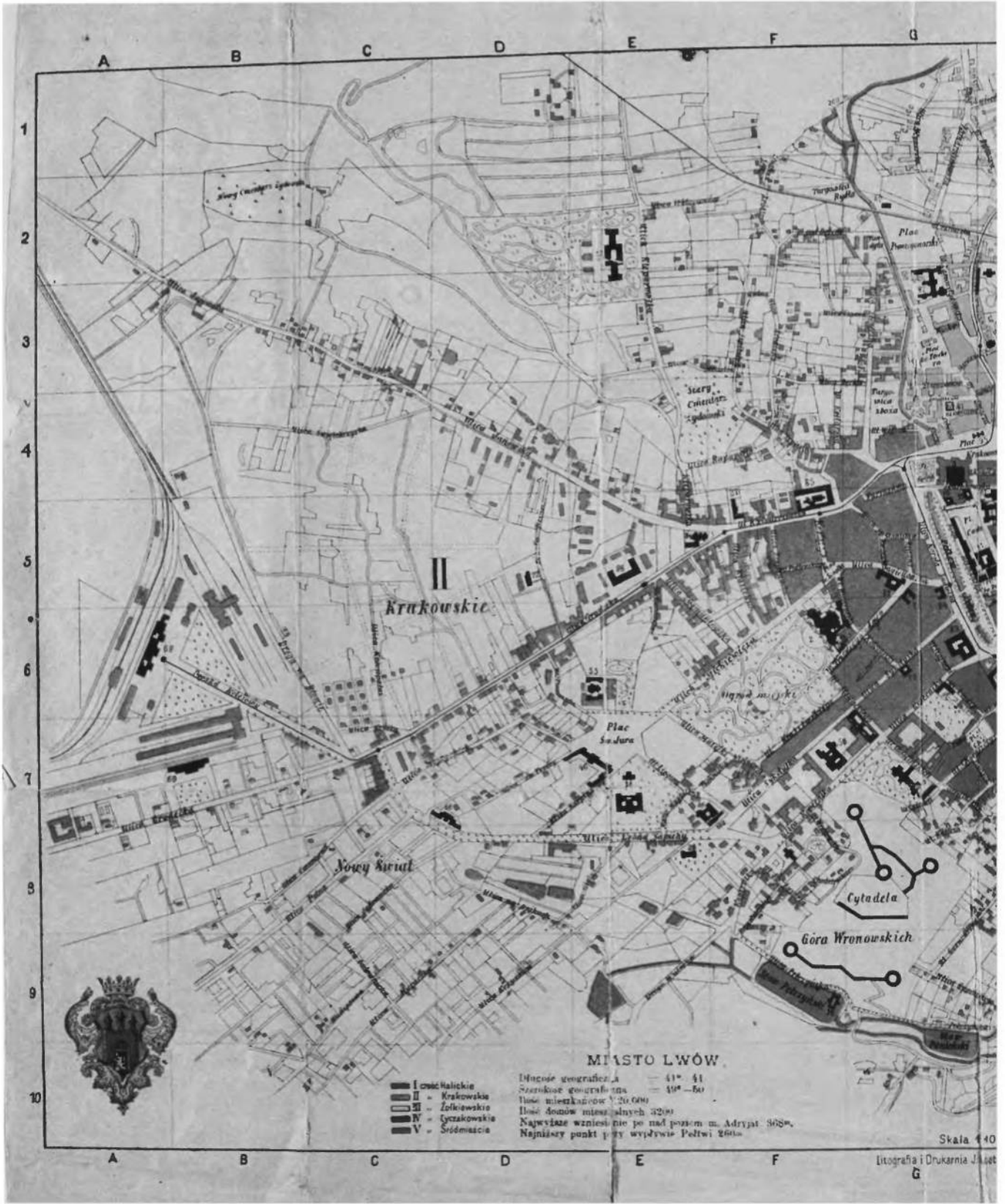
I. Śródmieście		II. Przedmieście		III. Przedmieście		IV. Przedmieście		V. Przedmieście	
Nazwa ulicy	Przebieg	Nazwa ulicy	Przebieg	Nazwa ulicy	Przebieg	Nazwa ulicy	Przebieg	Nazwa ulicy	Przebieg
ul. Arcebispałowa	z Rynek. do Rynek.	ul. Białobrunna	z Rynek. do Rynek.	ul. Czerwonoarmijska	z Rynek. do Rynek.	ul. Długa	z Rynek. do Rynek.	ul. Główna	z Rynek. do Rynek.
ul. Karmelicka	z Rynek. do Rynek.	ul. Kłopotnicka	z Rynek. do Rynek.	ul. Krasnolipska	z Rynek. do Rynek.	ul. Kurkowa	z Rynek. do Rynek.	ul. Łyczakowska	z Rynek. do Rynek.
ul. Mikołajska	z Rynek. do Rynek.	ul. Namiestnikowska	z Rynek. do Rynek.	ul. Orłowska	z Rynek. do Rynek.	ul. Pilsudskiego	z Rynek. do Rynek.	ul. Ratuszowa	z Rynek. do Rynek.
ul. Słowackiego	z Rynek. do Rynek.	ul. Szpitalna	z Rynek. do Rynek.	ul. Tatarska	z Rynek. do Rynek.	ul. Traugottowa	z Rynek. do Rynek.	ul. Wesoła	z Rynek. do Rynek.
ul. Żurajska	z Rynek. do Rynek.	ul. Żurajska	z Rynek. do Rynek.	ul. Żurajska	z Rynek. do Rynek.	ul. Żurajska	z Rynek. do Rynek.	ul. Żurajska	z Rynek. do Rynek.

4. Plan Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa (z enklawami Jałowiec i Maszów), oprac. Józef Chowaniec

4. План Королівського Столичного Міста Львова (з енклавами Яловець і Машів), oprac. Юзеф Хованець

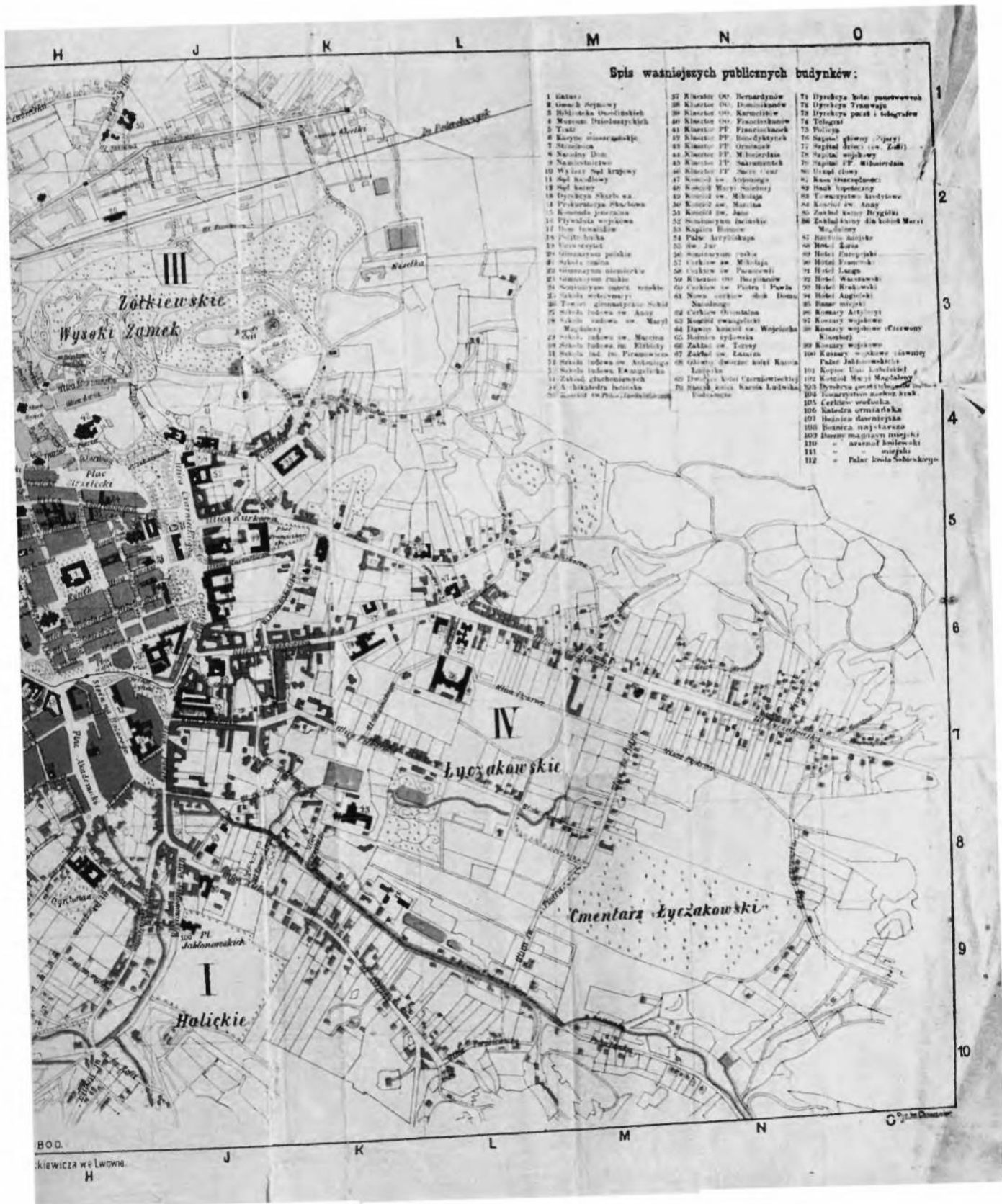

- I - Łyczakowskie
- II - Krakowskie
- III - Łyczakowskie
- IV - Łyczakowskie
- V - Śródmiastie

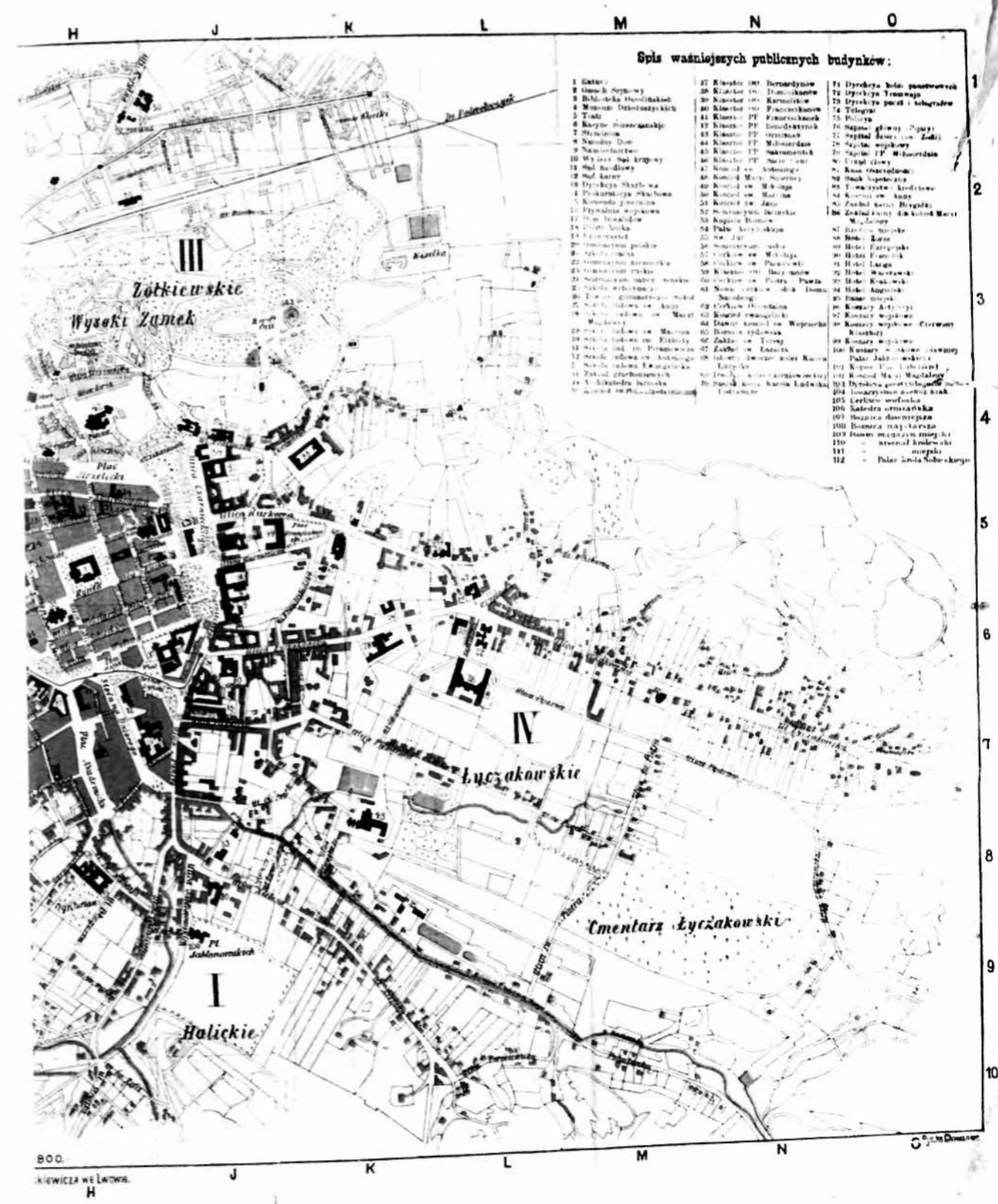
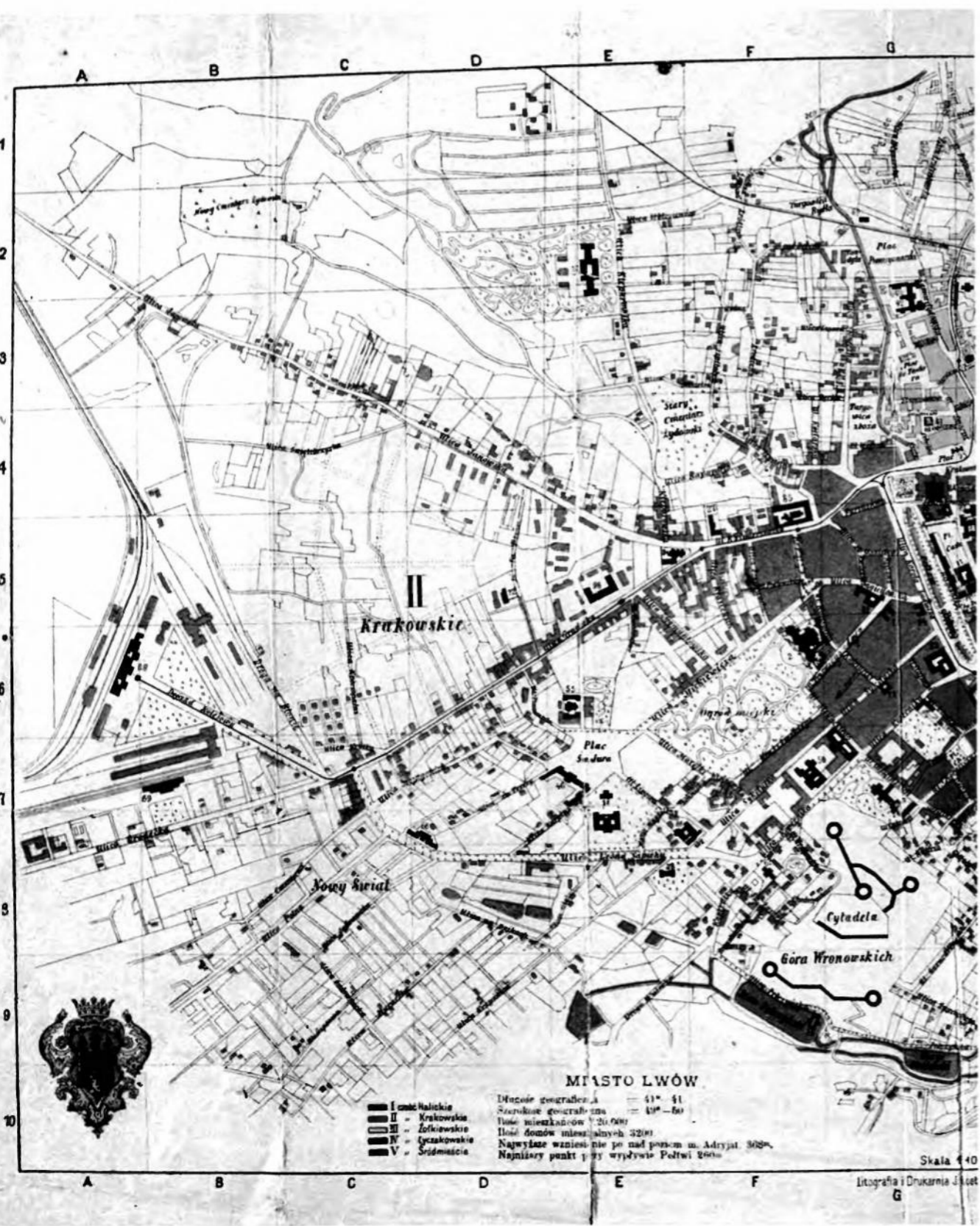
MIASTO LWÓW
 Długość geograficzna — 41° 41'
 Szerokość geograficzna — 49° 50'
 Liczba mieszkańców 120 000
 Liczba domów mieszkalnych 3200
 Najwyższe wzniesienie po nad poziom m. Adryjat 368m.
 Najniższy punkt przy wydmach Pełtwi 260m.

Skala 1:40

Litografia i Drukarnia J. J. J.

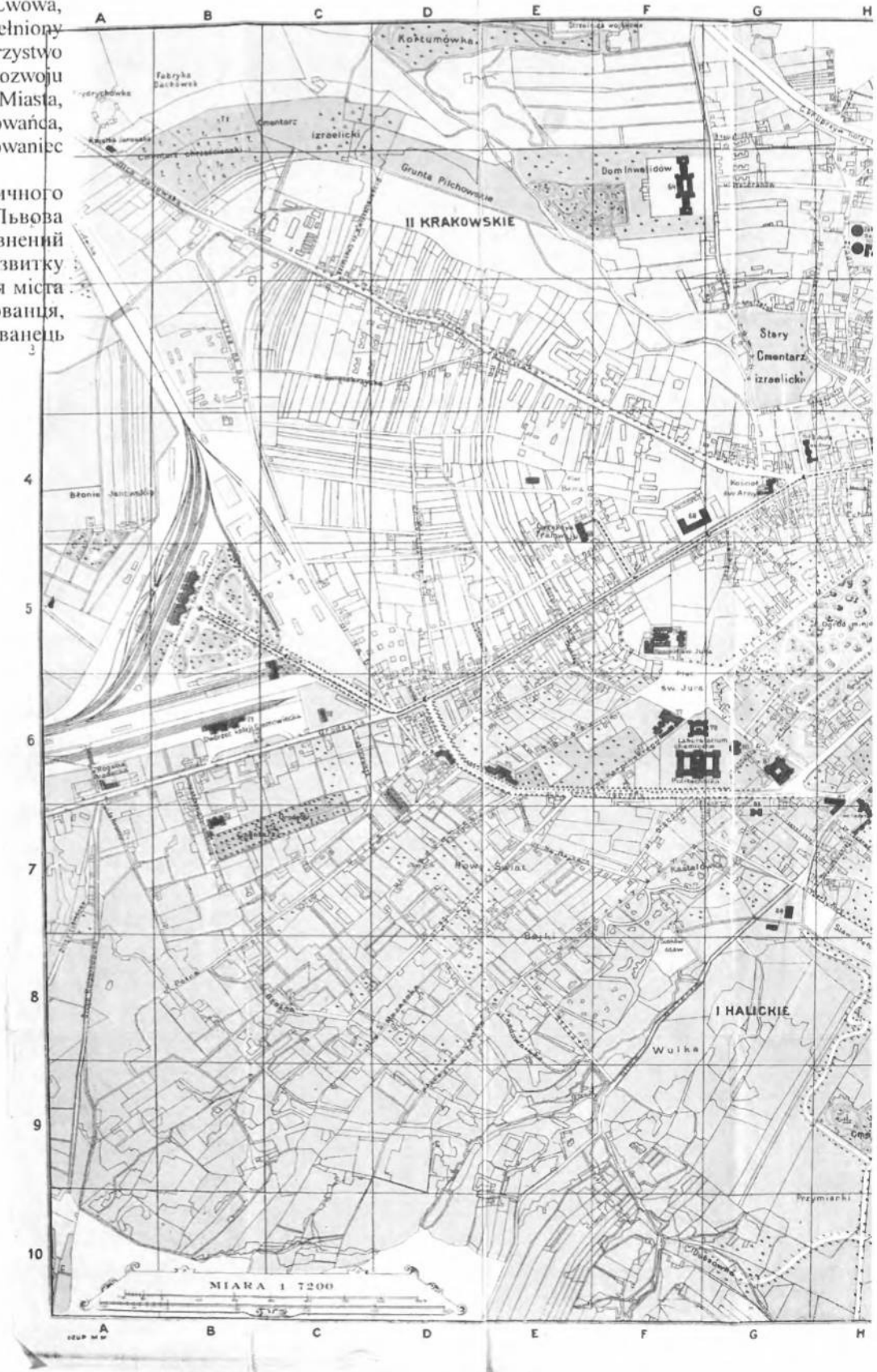
5. Miasto Lwów, rys. Józef Chowaniec
 5. Місто Львів, мал. Юзеф Хованець

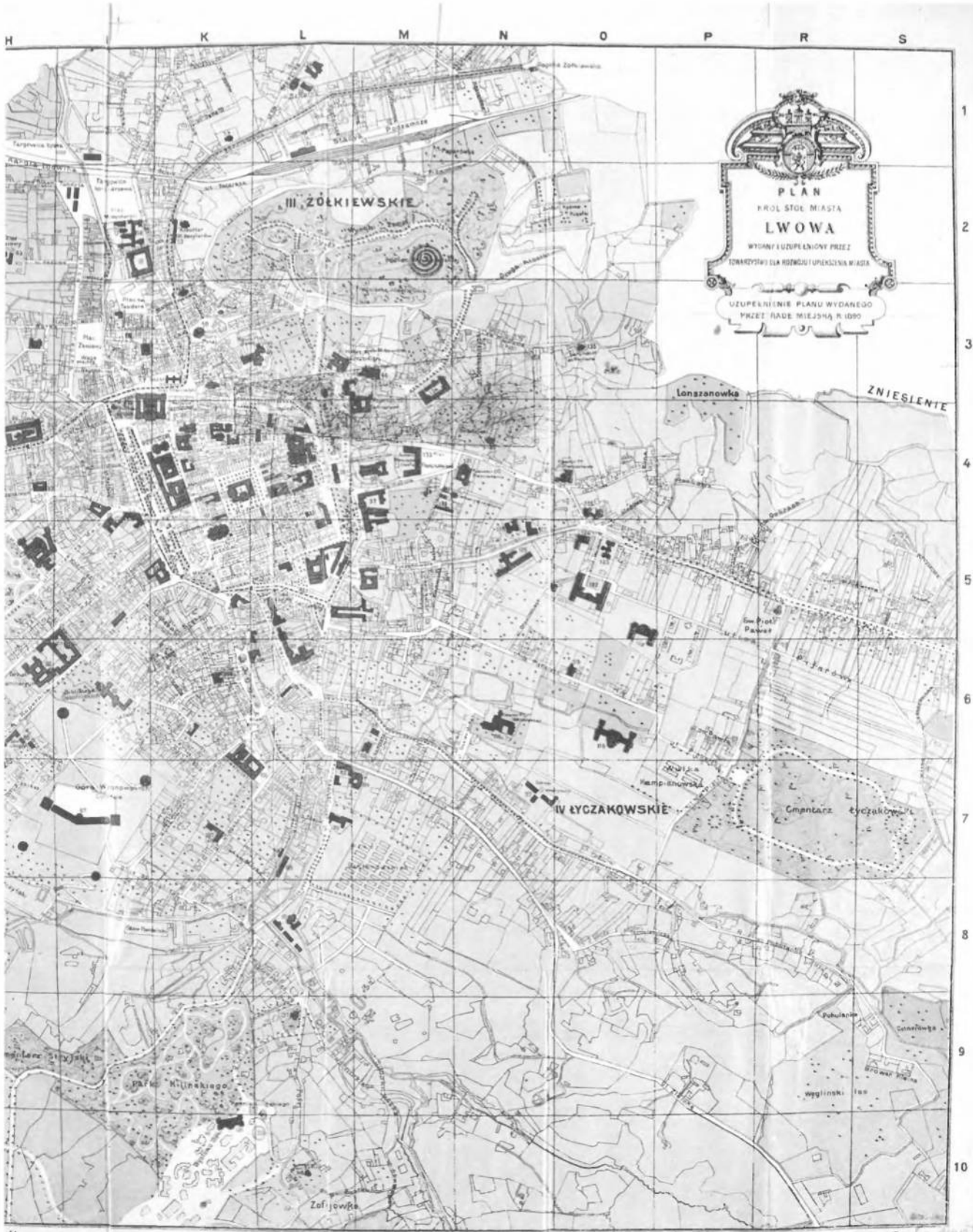

5. Miasto Lwów, rys. Józef Chowaniec
 5. Місто Львів, мал. Юзеф Хованець

6. Plan Królewskiego Stołecznego
 Miasta Lwowa,
 wydany i uzupełniony
 przez Towarzystwo
 dla Rozwoju
 i Upiększenia Miasta,
 na podstawie planu Józefa Chowańca,
 tzw. mały Chowańiec

6. План Королівського Столичного
 Міста Львова
 виданий і доповнений
 Товариством для розвитку
 і прикрашання міста
 на підставі плану Юзефа Хованця,
 так званий малий Хованець

PLAN
 KROL STOL MIASTA
LWOWA
 WYDANY I UZUPELNIONY PRZEZ
 TOWARZYSTWO DLA HODOWLI I UPIEKIENIA MIASTA
 UZUPELNIENIE PLANU WYDANEGO
 PRZEZ RADE MIEJSZĄ R. 1890

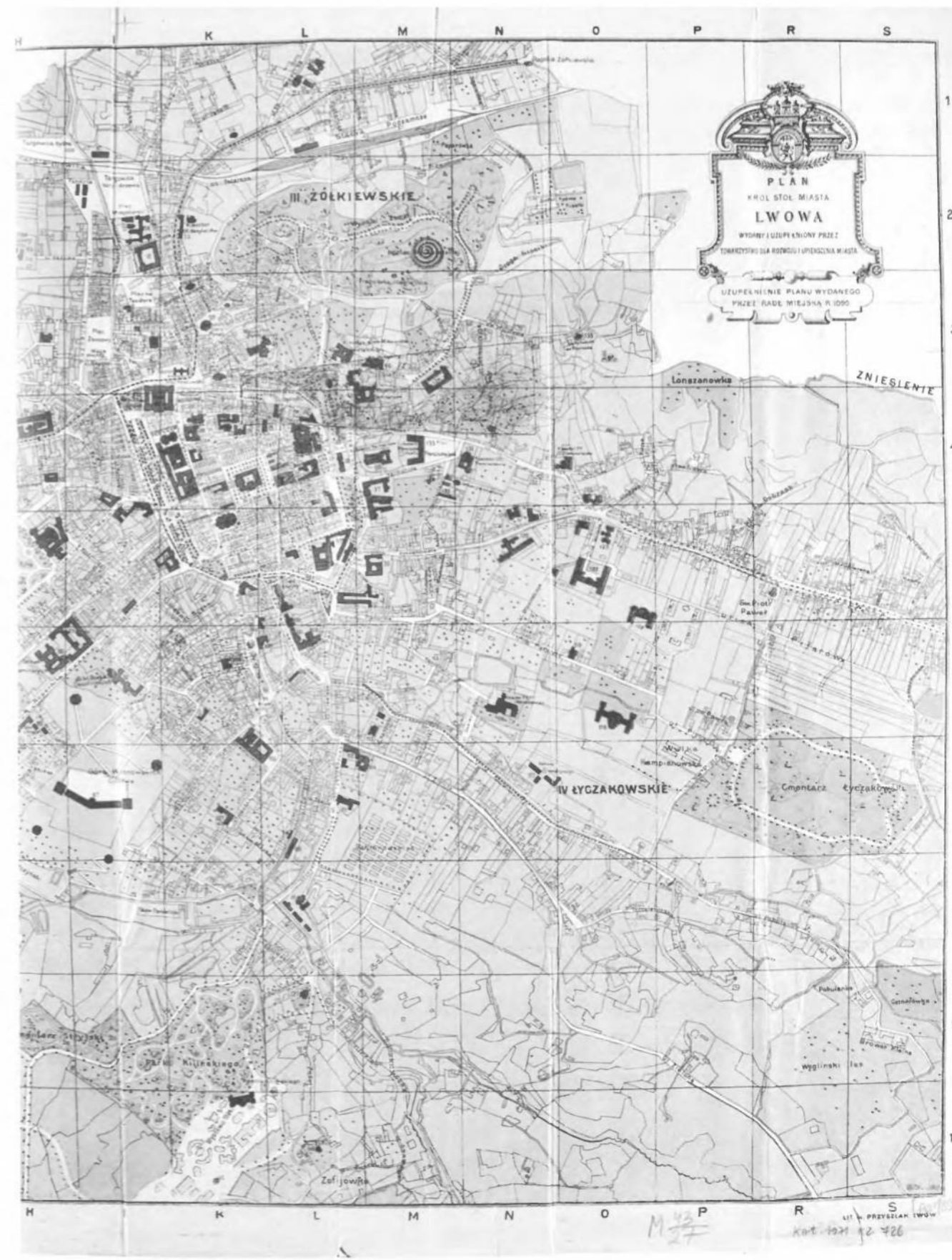
M 43
27

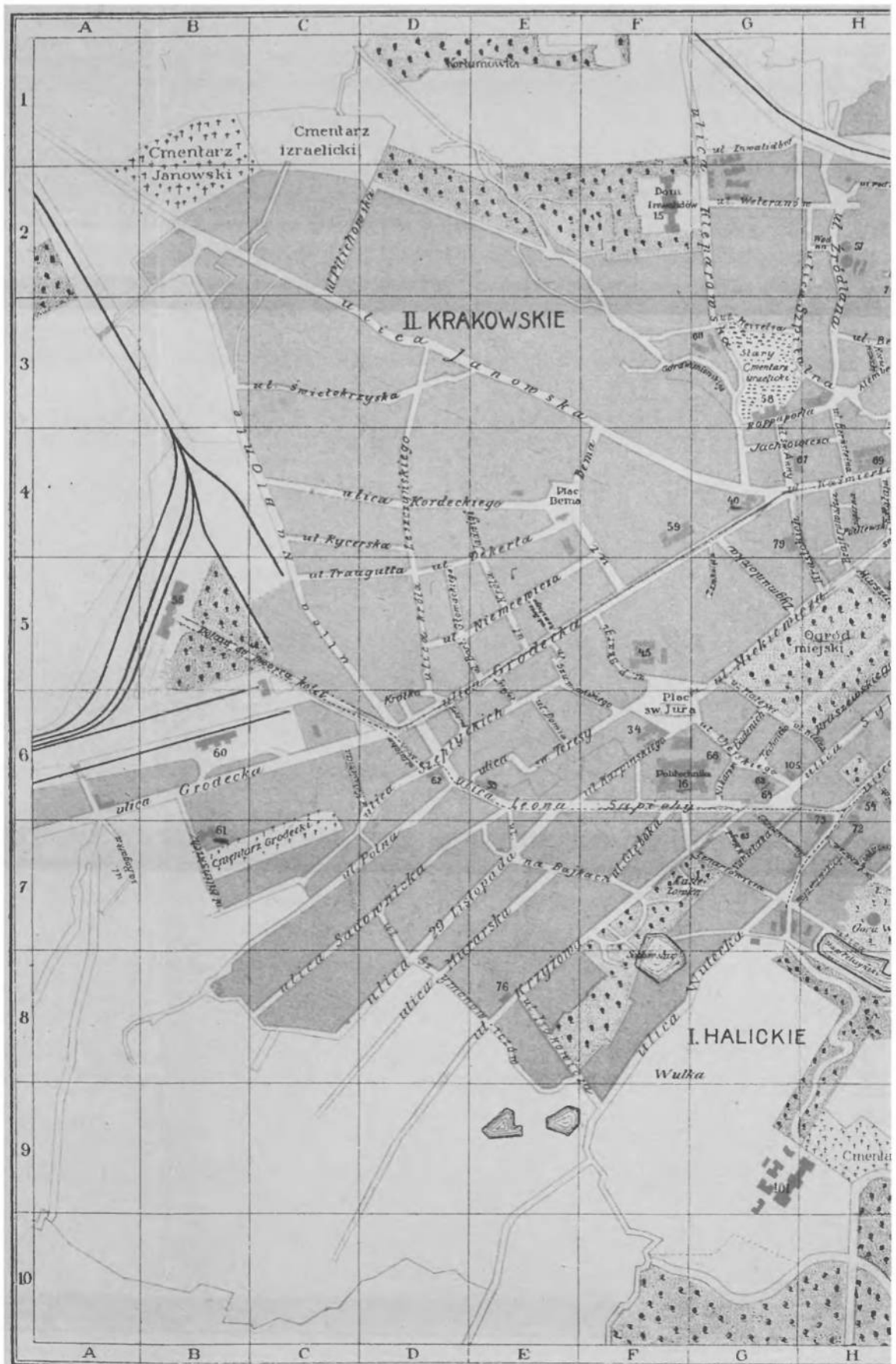
LIT. W. PRZYBILAK. LWOW
 KAT. 1921 A2 426

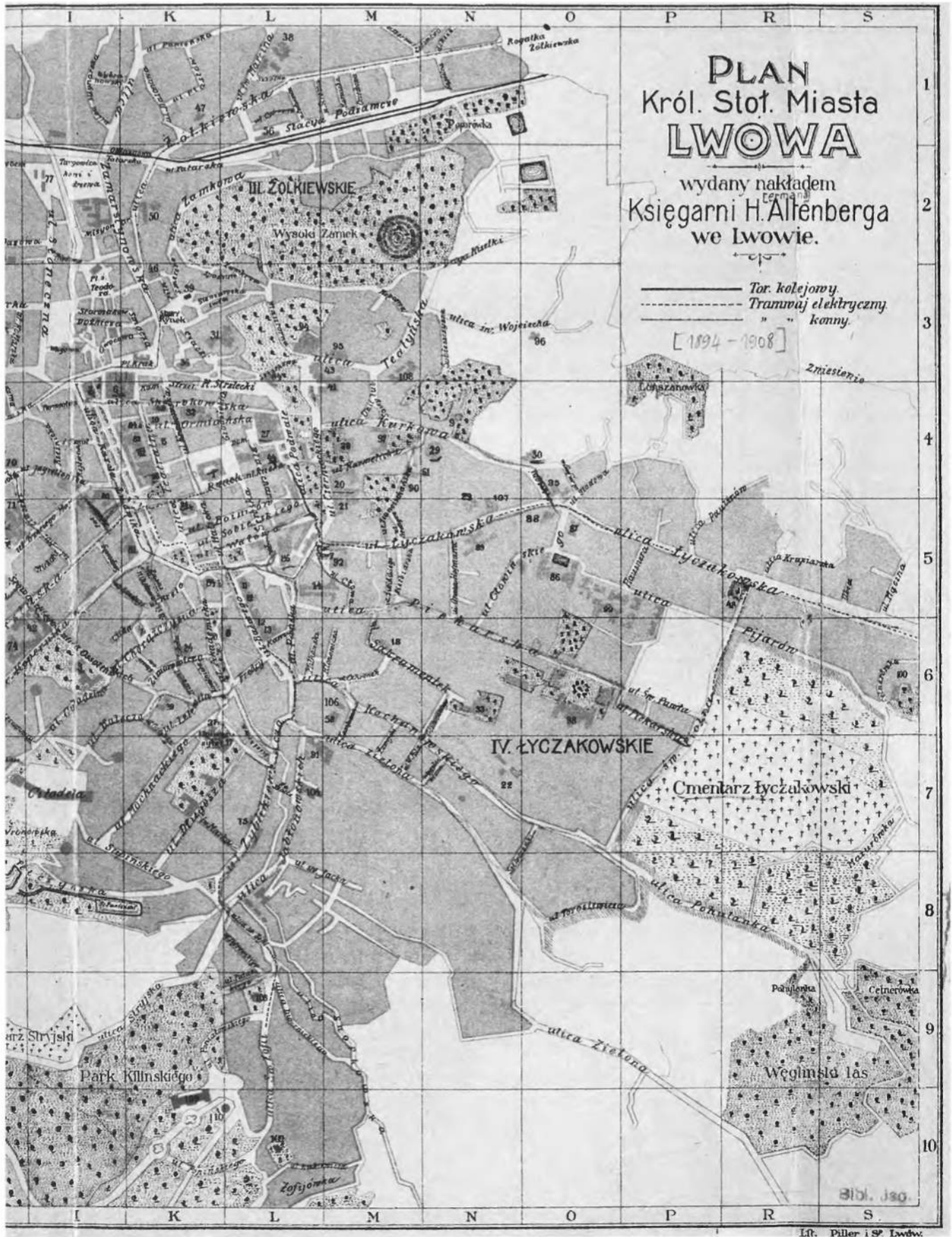
6. Plan Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa, wydany i uzupełniony przez Towarzystwo dla Rozwoju i Upiększenia Miasta, na podstawie planu Józefa Chowańca, tzw. mały Chowańiec

6. План Королівського Столичного Міста Львова виданий і доповнений Товариством для розвитку і прикрашання міста на підставі плану Юзефа Хованця, так званий малий Хованець

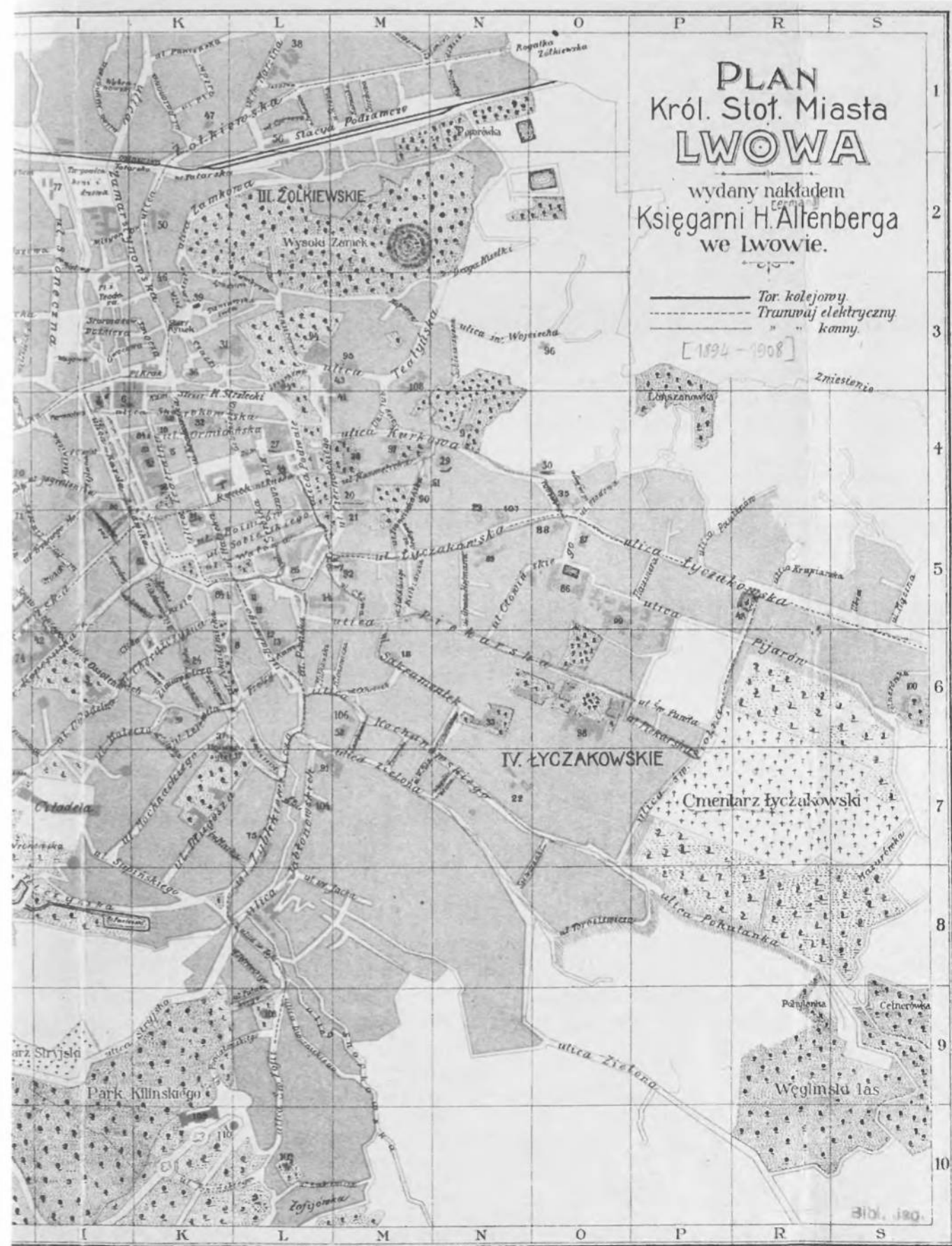
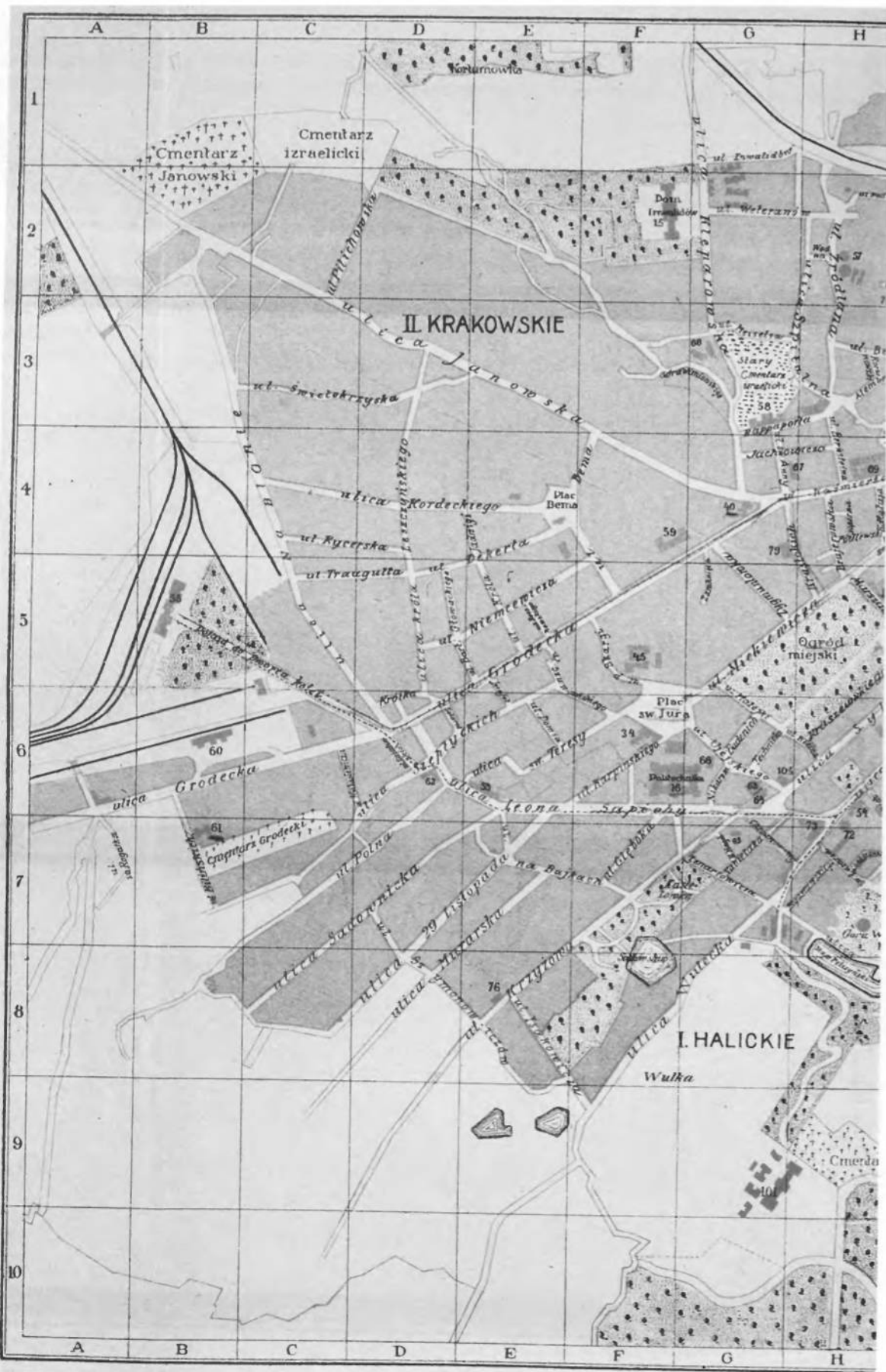

7. Plan Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa, ok. 1894–1908

7. План Королівського Столичного Міста Львова бл. 1894-1908

7. Plan Królewskiego Stołecznego Miasta Lwowa, ok. 1894-1908

7. План Королівського Столичного Міста Львова бл. 1894-1908

Plan miasta LWOWA

Wydanie drugie

do Jasowa i Barzawy
do Sambora i Strypa do Krasnego i Wyszawicy

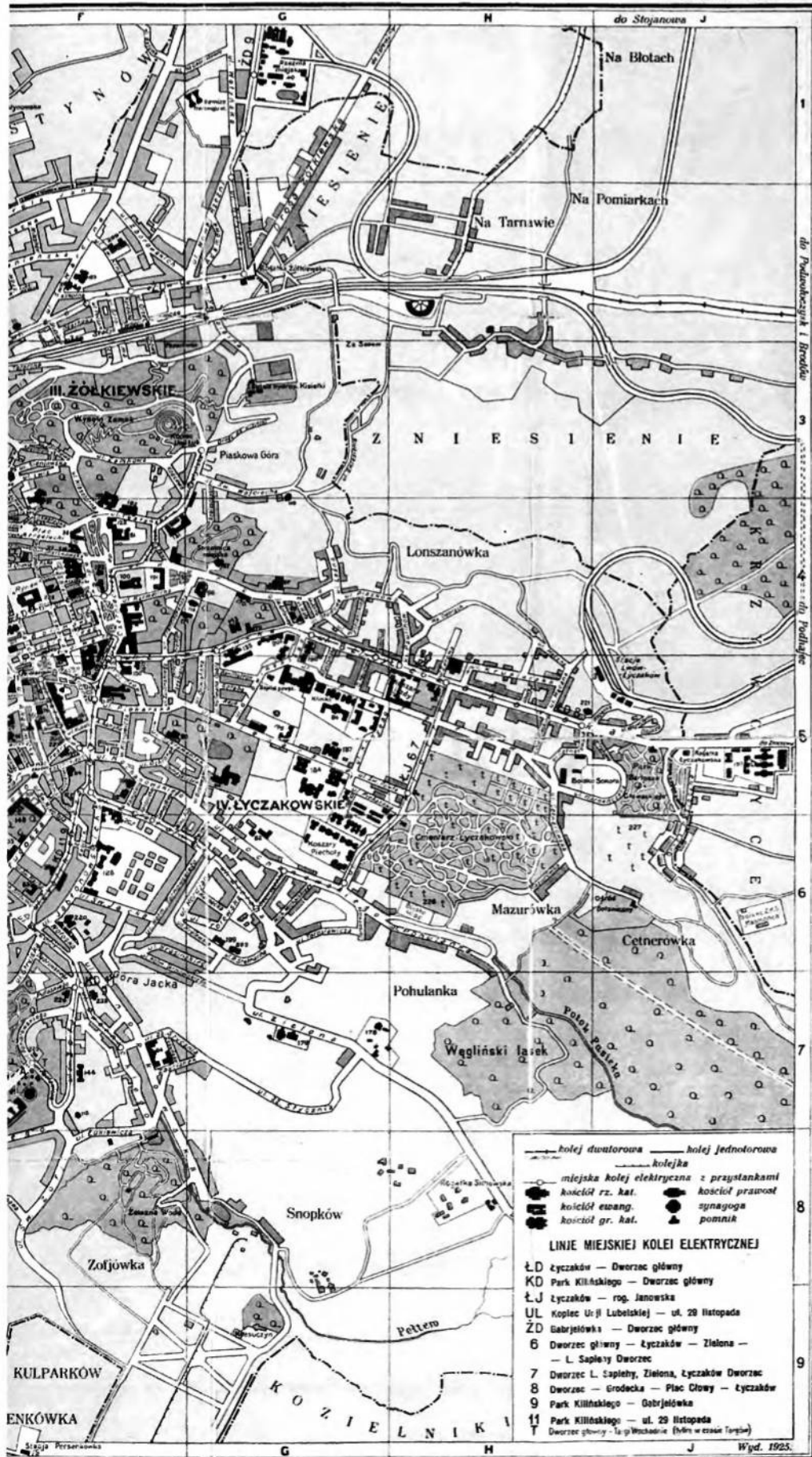
© INSTYTUT KARTOGRAFICZNY PROF. E. ROMERA

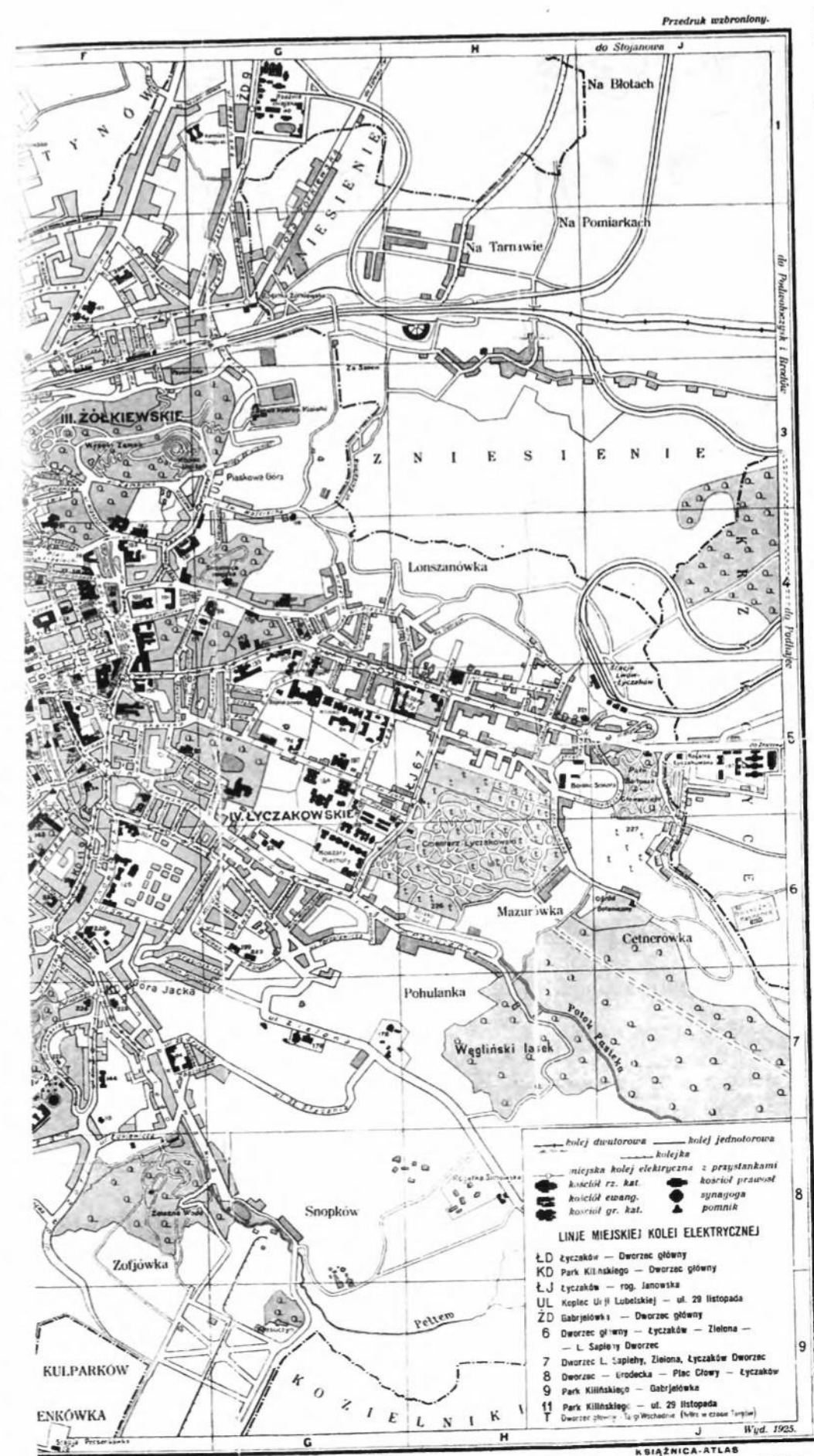
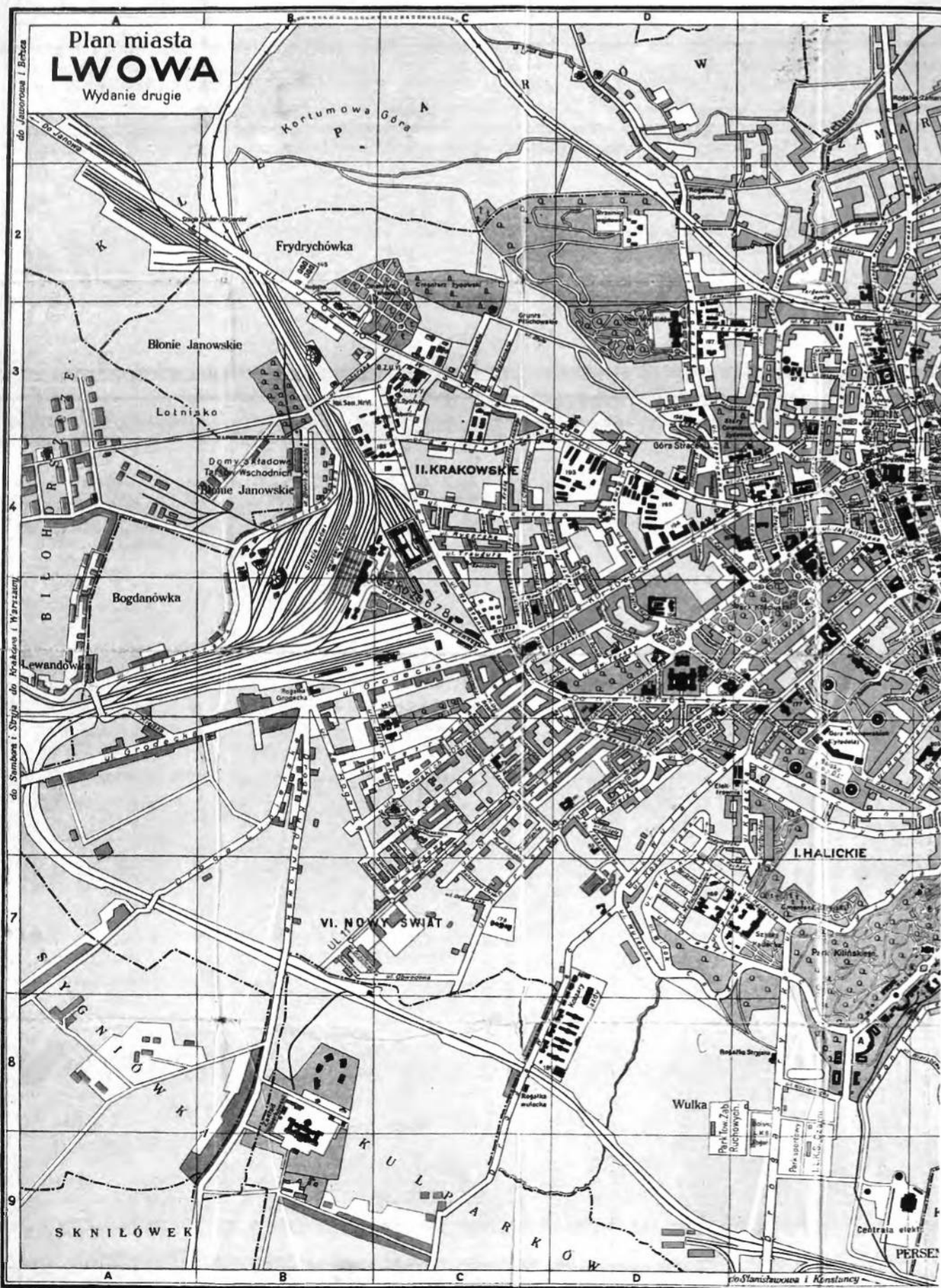
Podziałka 1:15.000
 0 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000
 Podziałka nie odnosi się do szerokości ulic

PERSE

8. Plan Miasta Lwowa,
Instytut Kartograficzny Prof. Romera,
1925

8. План Міста Львова.
Інститут картографії проф. Ромера,
1925

8. Plan Miasta Lwowa,
Instytut Kartograficzny Prof. Romera,
1925

8. План Міста Львова.
Інститут картографії проф. Ромера,
1925

II.
Widoki
miasta

II.
Види
міста

9. Centrum miasta od strony południowej – zdjęcie sponad Góry Kaleczej (także Wronowskich) i Cytadeli lwowskiej, 1910

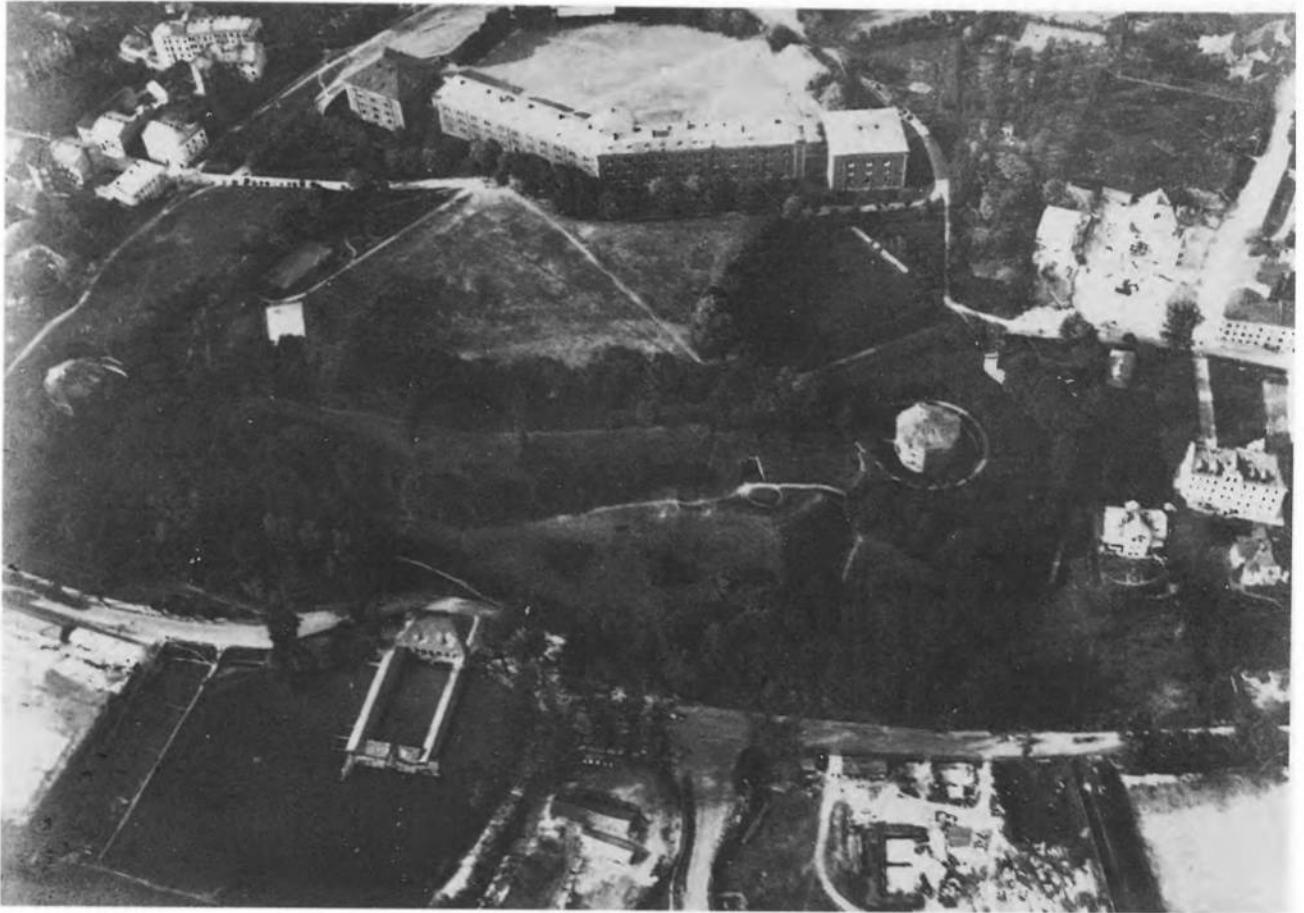
9. Центр міста з південної сторони – фотографія з-над Калечної Гори (також Вроновських) та Львівської Цитаделі, 1910

МІСТА

10. Sąsiedztwo Cytadeli od strony południowo-zachodniej. Na pierwszym planie rejon ulic Mochnickiego (dziś Drahomanowa), Supińskiego (dziś Kociubińskiego), Długosza (dziś Cyryła i Metodego) i Pelczyńskiej (dziś Witowskiego), 1910

10. Навколо Цитделі з південно-західної сторони; на першому плані район вулиць Мохнацького (тепер Драгоманова), Супинського (тепер Коцюбинського), Длugoша (тепер Кирила та Мефодія) та Пелчинської (тепер Витовського), 1910

11. Cytadela lwowska i kąpielisko na stawie Pelczyńskim, 1910

11. Львівська Цитадель та місце для купання на Пелчинському ставку, 1910

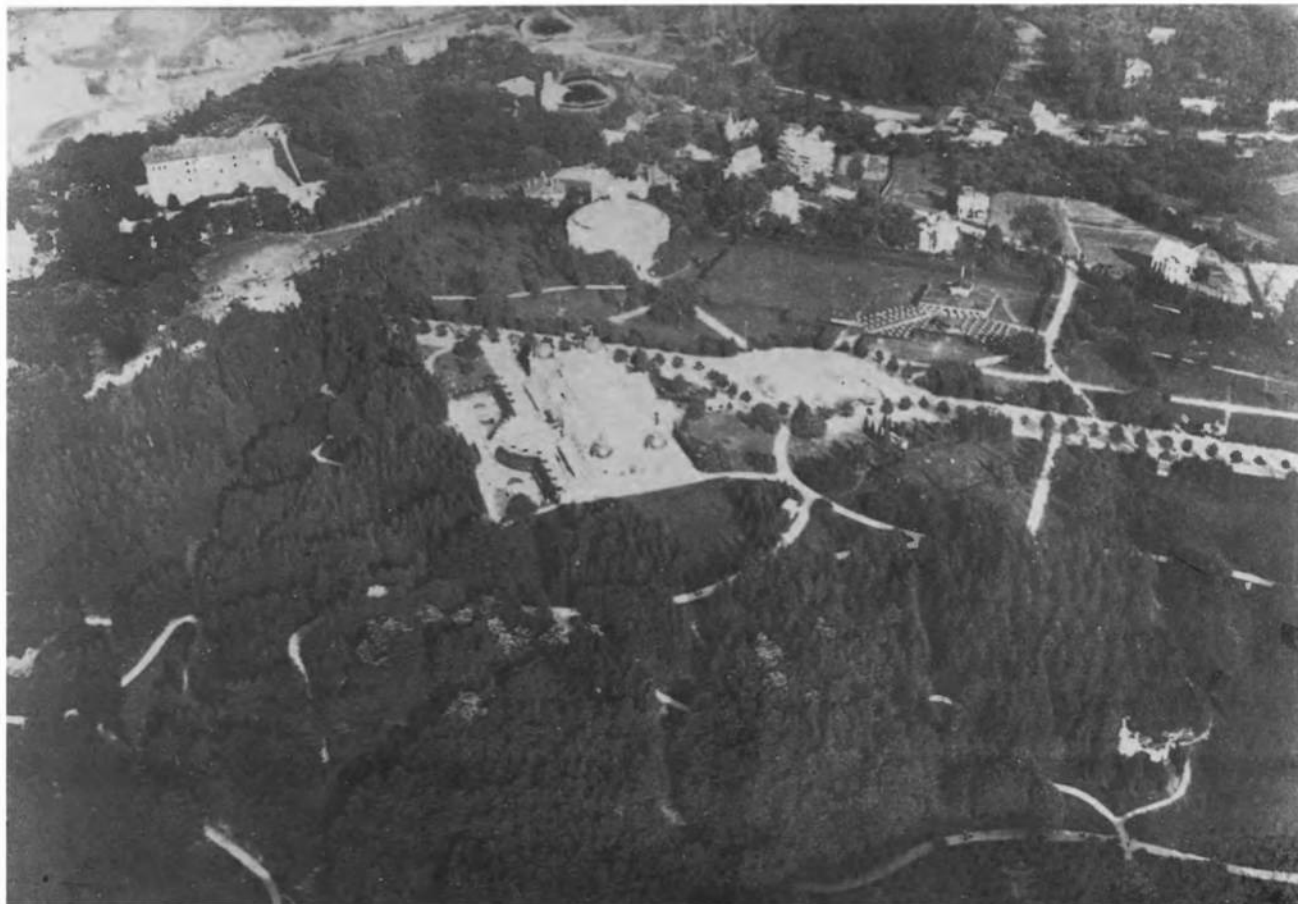

12. Panorama Lwowa sponad parku Stryjskiego, od strony południowej, 1910

12. Панорама Львова з-над Стрийського парку (з південної сторони), 1910

13. Tereny Wystawy Krajowej z roku 1894, 1910
13. Територія Крайової виставки 1894 року, 1910

14. Tereny Wystawy Krajowej z roku 1894. W środku pawilon sztuki
i rotunda *Panoramy Racławickiej*, 1910

14. Територія Крайової виставки 1894 року. В центрі Павільйон мистецтв та ротонда
Рацлавицької панорами, 1910

15. Panorama Lwowa sponad Zofiówki. W prawym dolnym rogu świeżo ukończony kompleks Szkoły Przemysłowej, 1910

15. Панорама Львова з-над Софіївки. В правому нижньому кутку щойно закінчений ансамбль Промислової школи, 1910

16. Widok sponad Rynku w kierunku północnym. W środku na pierwszym planie wieża katedry ormiańskiej. W głębi synagoga postępową przy Starym Rynku, 1910

16. Вид з-над Ринку в північному напрямку. В центрі на першому плані – вежа вірменського кафедрального собору. В глибині реформована синагога на Старому Ринку, 1910

17. Widok sponad Rynku w kierunku zachodnim. W prawym górnym rogu Zakład Inwalidów na Kleparowie, 1910

17. Вид з-над Ринку в західному напрямку. В правому верхньому кутку Будинок інвалідів на Клепарові, 1910

III.
Architektura
do 1850

III.
Архітектура
до 1850

18. Ulica Karola Ludwika i Waly Hetmańskie (potem Legionów, dziś prospekt Swobody), ok. 1840

18. Вулиця Карла Людвіка та Гетьманські Вали (пізніше Легіонів,
тепер проспект Свободи), бл. 1840

19. Ulica Karola Ludwika i Wały Hetmańskie (potem Legionów, dziś prospekt Swobody), 1850

19. Вулиця Карла Людвіка та Гетьманські Вали у Львові (сьогодні проспект Свободи), бл. 1850 (?)

20. Widok na ulicę Pańską i Waly Gubernatorskie (dziś ul. Wynnyczenki i Pidwalna),
ok. 1826–1830

20. Вид на вулицю Панську та Губернаторські Вали
(тепер вул. Винниченка і Підвальна), бл. 1826-1830

21. Ulica Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki): pałac gubernatora ok. 1821
i pałacyk Chołoniewskiego ok. 1821–1822, 1837

21. Вул. Панська (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка):
Губернаторський палац бл. 1821 і палацік Холоневського бл. 1821-1822, 1837

22. Plac Ferdynanda (Mariacki, dziś plac Mickiewicza), 1840

22. Площа Фердинанда (Марійська, тепер площа Міцкевича), 1840

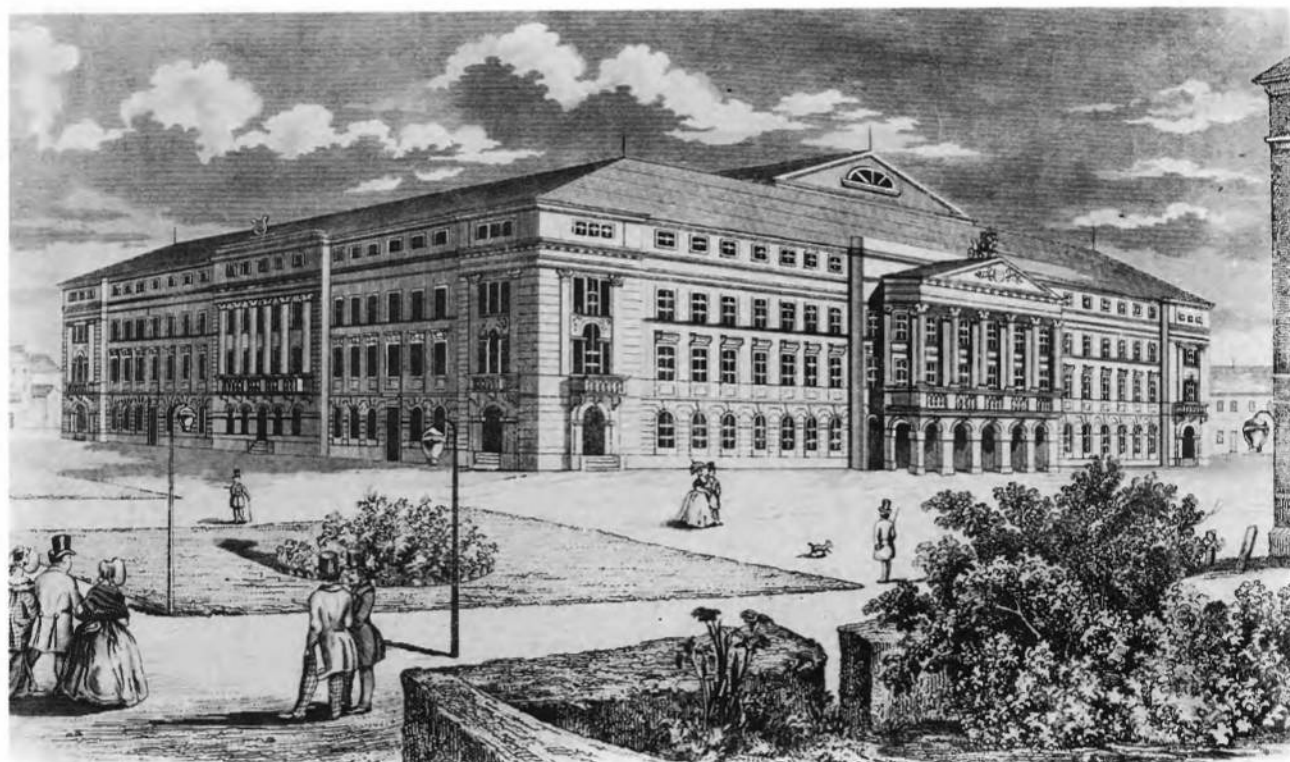
23. Józef Markl, Franciszek Trescher starszy, Ratusz, Rynek 1, 1827–1835

23. Йосип Маркль, Францішек Трешер-старший, Ратуша, Ринок 1, 1827-1835

24. Ratusz, stan po 1851

24. Ратуша, стан після 1851 р.

25. Alois Pichl, Jan Salzmann, Teatr Skarbkowski, ul. Skarbkowska (dziś Lesi Ukrainki 1),
1837–1842

25. Алоїз Піхль, Ян Зальцман, Скарбківський театр, вул. Скарбківська
(тепер Лесі Українки 1), 1837-1842

26. Alois Pichl, Jan Salzmann, Teatr Skarbkowski, ul. Skarbkowska (dziś Łesi Ukrainki 1),
1837–1842

26. Алоїз Піхль, Ян Зальцман, Скарбківський театр, вул. Скарбківська
(тепер Лесі Українки 1), 1837-1842

27. Wincenty Rawski starszy, Muzeum Dziędużyckich, ul. Teatralna 18, po 1830

27. Вінцент Равський-старший, Музей Дідушицьких, вул. Театральна 18, після 1830

28. Fidelis Stadler, stary budynek Uniwersytetu i kościół św. Mikołaja, ul. św. Mikołaja (dziś Hruszewskiego), 1842–1844

28. Фіделіс Стадлер, Старий будинок університету і костел. Св. Миколи; вул. Св. Миколи (тепер Грушевського), 1842-1844

29. Pałac Arcybiskupów Rzymskokatolickich, plac Arcybiskupi (dziś Winnyczenki 32), 1842–1844

29. Палац Римсько-католицьких архієпископів, площа Архієпископів
(тепер Винниченка 32), 1842-1844

30. Synagoga postępową, nie istniejąca, Stary Rynek, 1845–1846

30. Реформована синагога (не існує), Старий Ринок, 1845-1846

31. Koszary Ferdynanda, ul. Gródecka 4-8 (dziś Horodocka), 1843-1845

31. Казарми Фердинанда, вул. Грудецька (тепер Городоцька), 1843-1845

32. Strzelnica przy ul. Kurkowej (dziś Łysenki 23). Stary budynek, nie zachowany w całości,
arch. Franciszek Trescher starszy, 1825–1827

32. Тир на вул. Курковій (тепер Лисенка 23). Старий (повністю не зберігся) будинок,
арх. Францішек Трешер-старший, 1825-1827

33. Pałac gubernatora, ul. Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 14), 1821

33. Палац Губернатора, вул. Панська (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка 14), 1821

34. Kamienica Hausnerowska, ul. Karola Ludwika (potem Legionów, dziś prospekt Swobody 1-3),
1810-1811, 1821-1822

34. Кам'яниця Гауснера, вул. Карла Людвіка (пізніше Легіонів,
тепер проспект Свободи 1-3), 1810-1811, 1821-1822

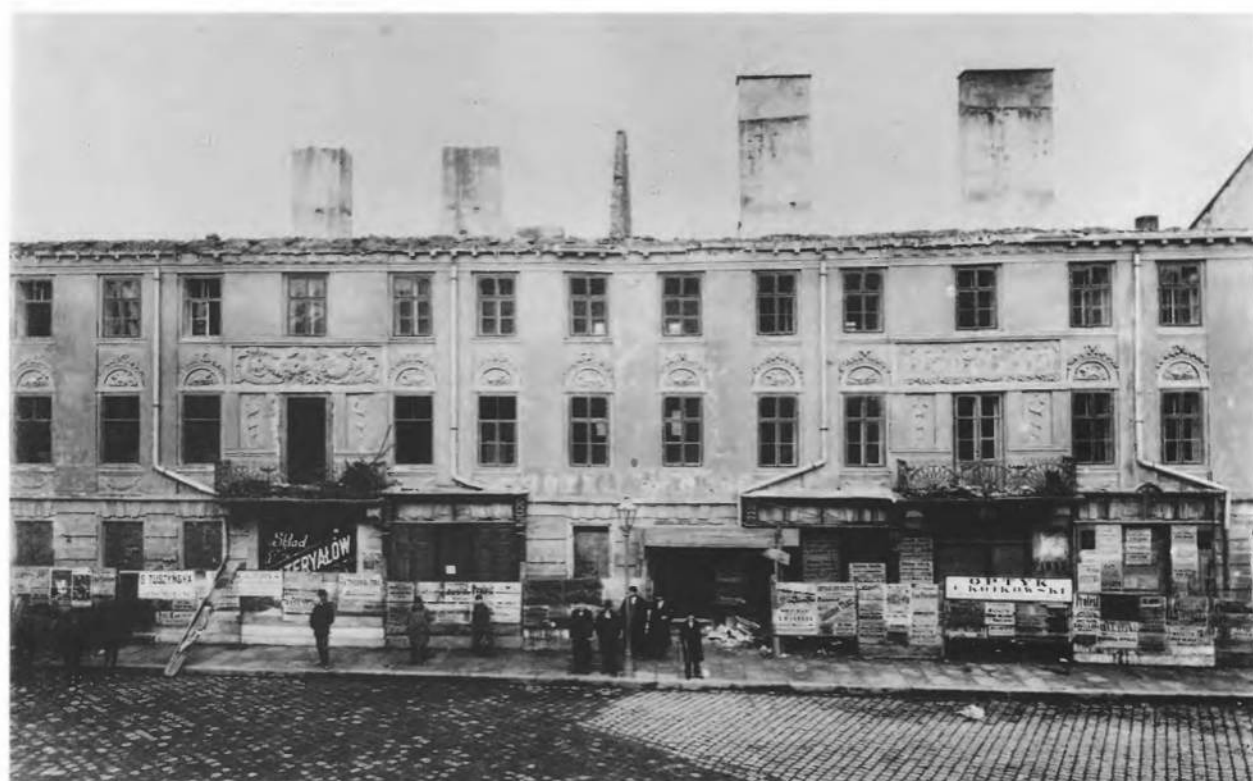

35. Hotel George'a (dawny), plac Mickiewicza, akwreła Franciszka Kowaliszyna, 1899.
Budynek z końca XVIII w., przebudowany, zwłaszcza fasada, w 1811

35. Готель Жоржа (колишній); площа Міцкевича, акварель Францішка Ковалішина,
1899. Будинок з кінця XVIII ст., перебудований (зокрема фасад) в 1811

36. Hotel George'a (dawny) w czasie rozbiórki w 1899, plac Mickiewicza

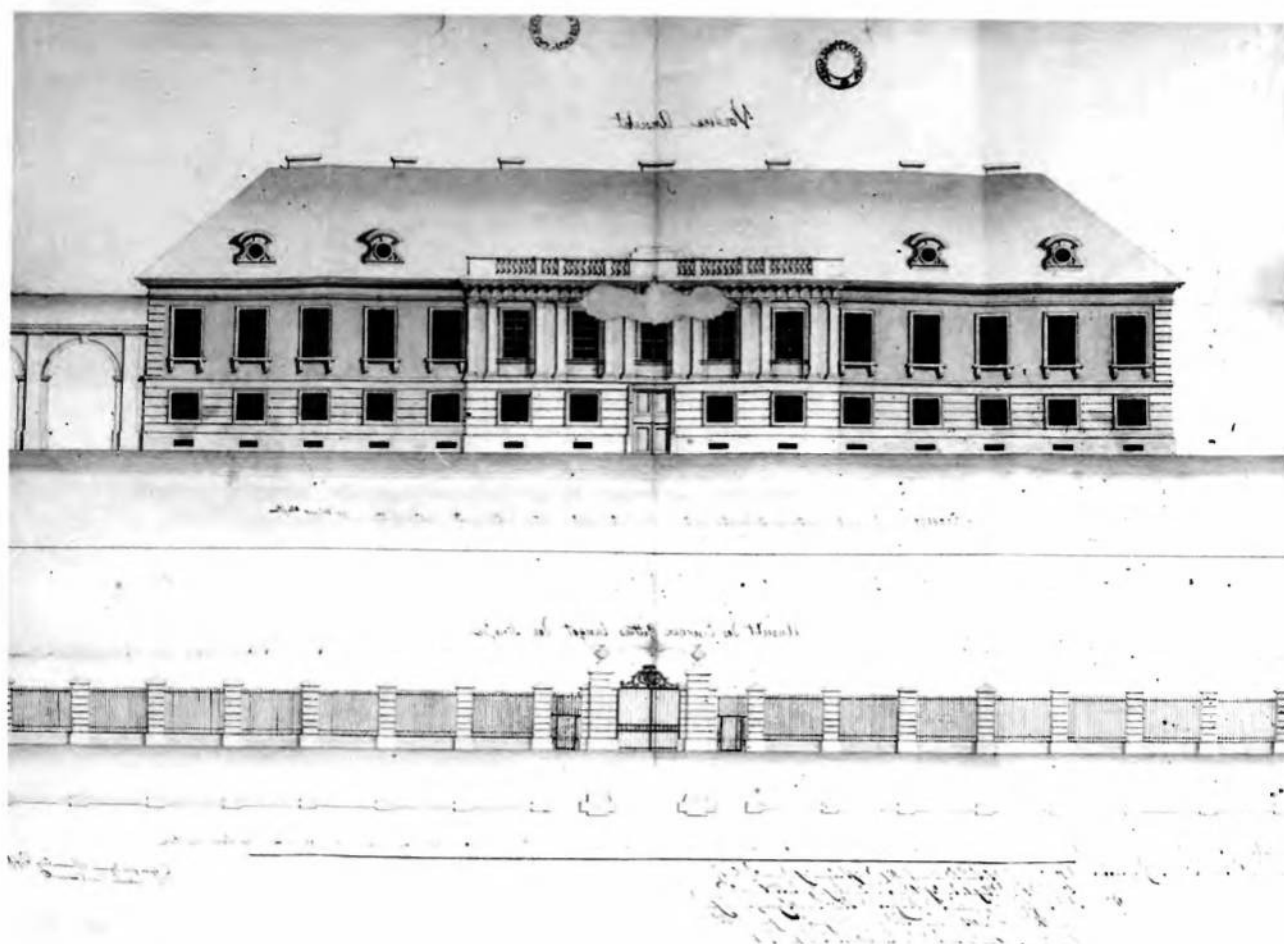
36. Готель Жоржа (колишній) під час розбирання в 1899

37. Kamienica Pillerów, róg Pańskiej (Czarneckiego, dziś Wynnyczenki 8) i Lyczakowskiej 1, rzeźby Jana Schimslera, ok. 1821–1823

37. Кам'яниця Піллерів, рiг Панської (Чарнецького, тепер Винниченка 8) і Личаківської 1. Скульптури Яна Шимсера, бл. 1821-1823

38. Ignacy Chambrez, pałac hr. Alfreda Potockiego, dawny, nie zachowany, przy ul. Kopernika 15.
Projekt fasady i bramy wjazdowej z ogrodzeniem, 1822

38. Ігнатій Шамбрез, Палац графа Альфреда Потоцького (колишній, не зберігся)
на вул. Коперника 15. Проект переднього фасаду і в'їздної брами з огорожею. 1822

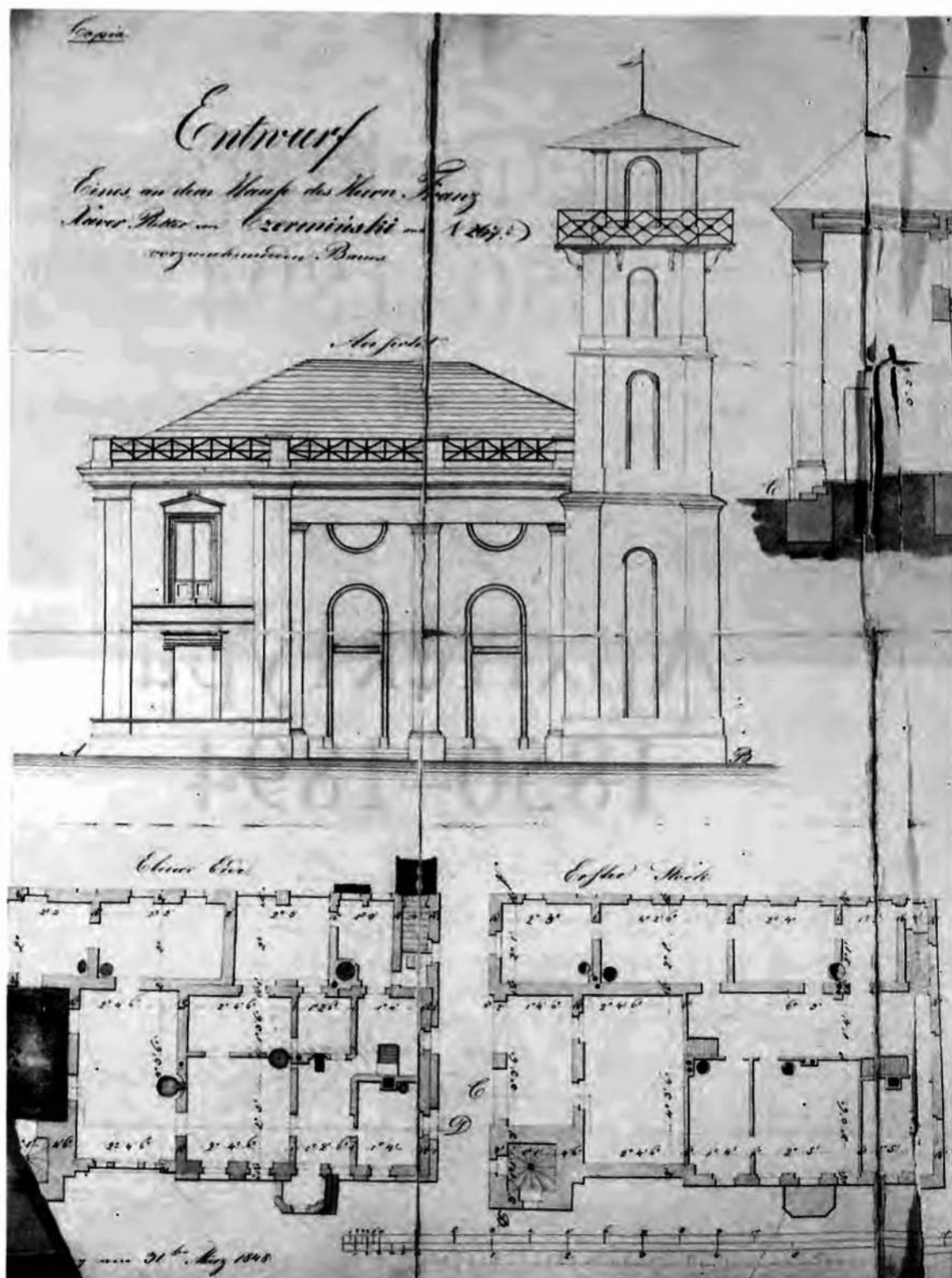
39. Камієніца, Рынек 45, ок. 1790

39. Кам'яниця, Ринок 45, бл. 1790

40. Kamienica, ul. Ormiańska 21, dekoracja rzeźbiarska Hartman Witwer, ok. 1800–1810

40. Кам'яниця, вул. Вірменська 21, скульптурний декор Гартман Вітвер, бл. 1800-1810

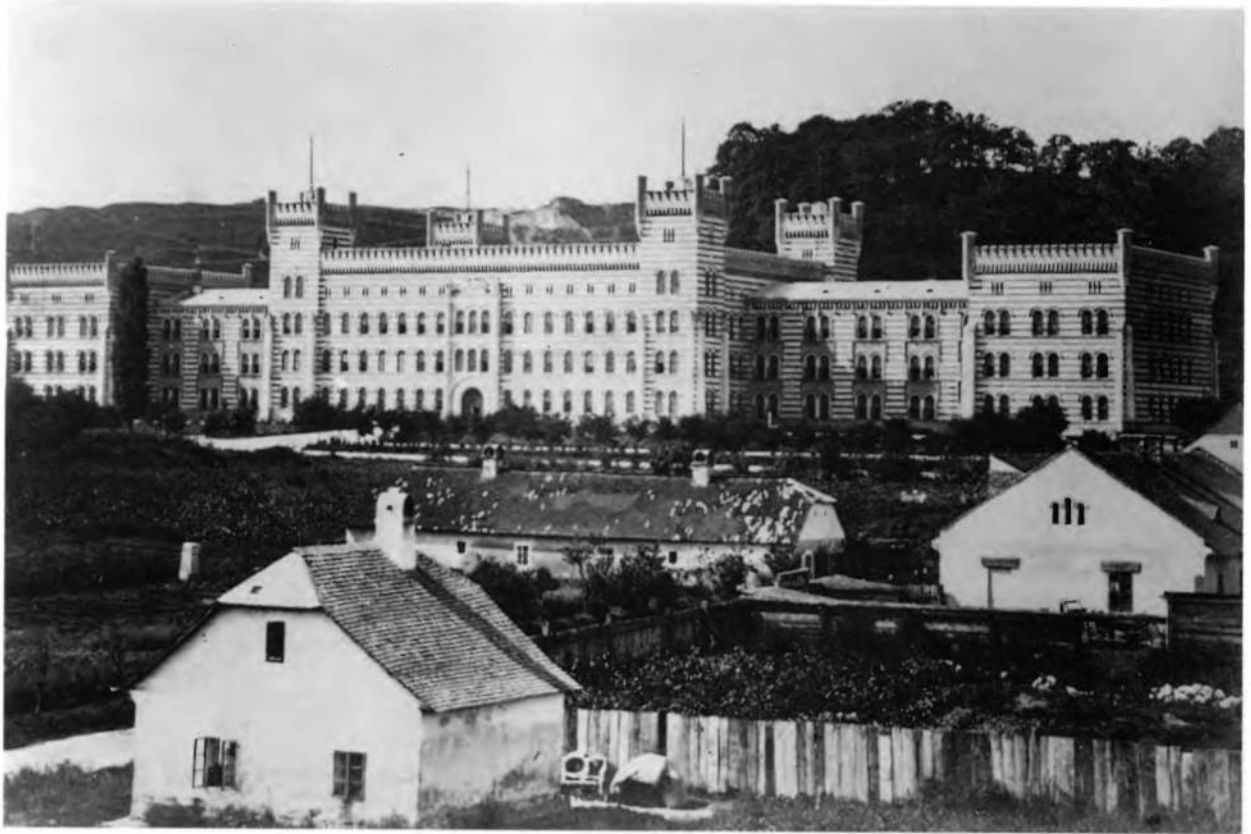

41. Pałacyk Franciszka Ksawerego Czermińskiego, później willa Macieja Moraczewskiego, ul. Mochnackiego (dziś Drahomanowa 19), autor nieznany (Karol Hunglinger?). Plany elewacji, parteru i I piętra, 1848

41. Палацік Францішка Ксаверія Чермінського (пізніше вілла Мацея Морачевського) на вул. Мохнацького (тепер Драгоманова 19), невідомий автор (Карл Гунглігер?). Плани фасаду, 1 та 2 поверху, 1848

IV.
Architektura
1850–1894

IV.
Архітектура
1850–1894

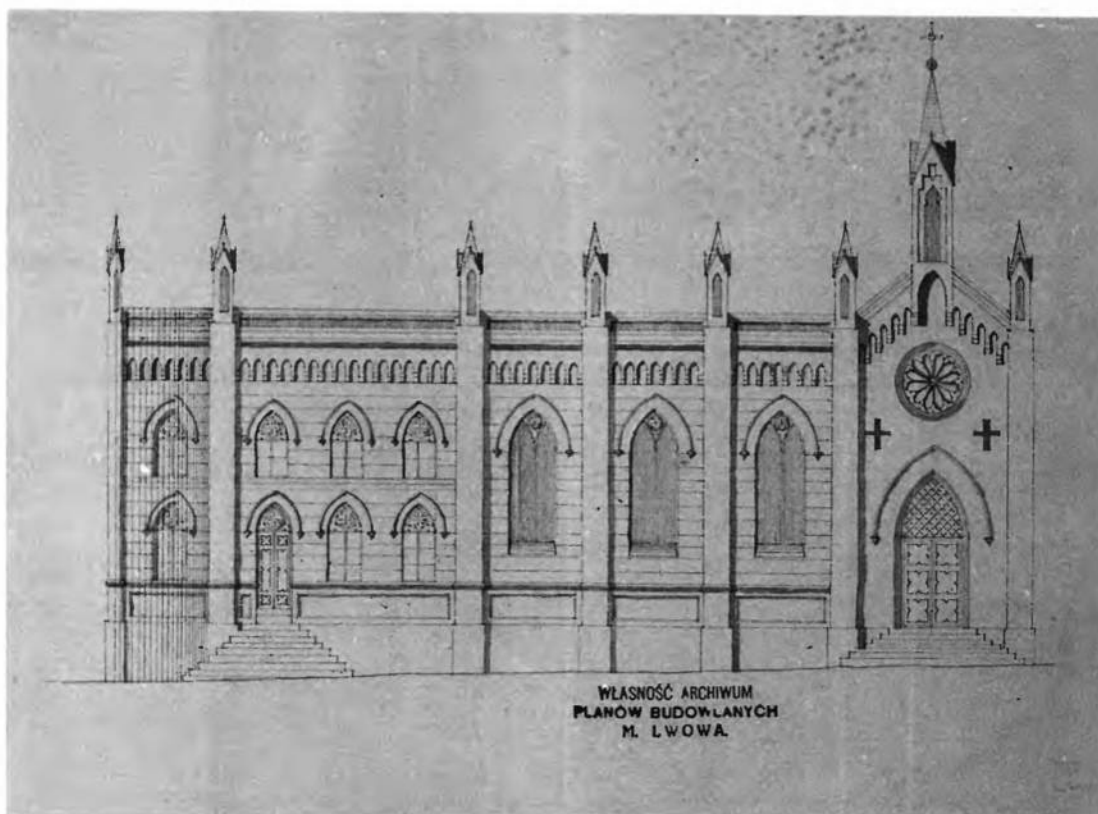
42. Teofil von Hansen, Zakład Inwalidów na Kleparowie, 1855–1860

42. Теофіл фон Гансен, Будинок інвалідів на Клепарові, 1855–1860

43. Stary dworzec kolejowy, nie istnieje, 1861–1862

43. Старий залізничний вокзал (не існує), 1861-1862

44. Wincenty Rawski starszy, kościół konwentu Sacré-Cœur (Serca Jezusowego) przy placu św. Jura 1, nie zachowany. Projekt elewacji bocznej, 1858–1859

44. Вінцент Равський-старший, Костел конвенту Sacré Coeur (Серця Христового) на площі Святого Юра 1 (не зберігся). Проєкт бокового фасаду, 1858-1859

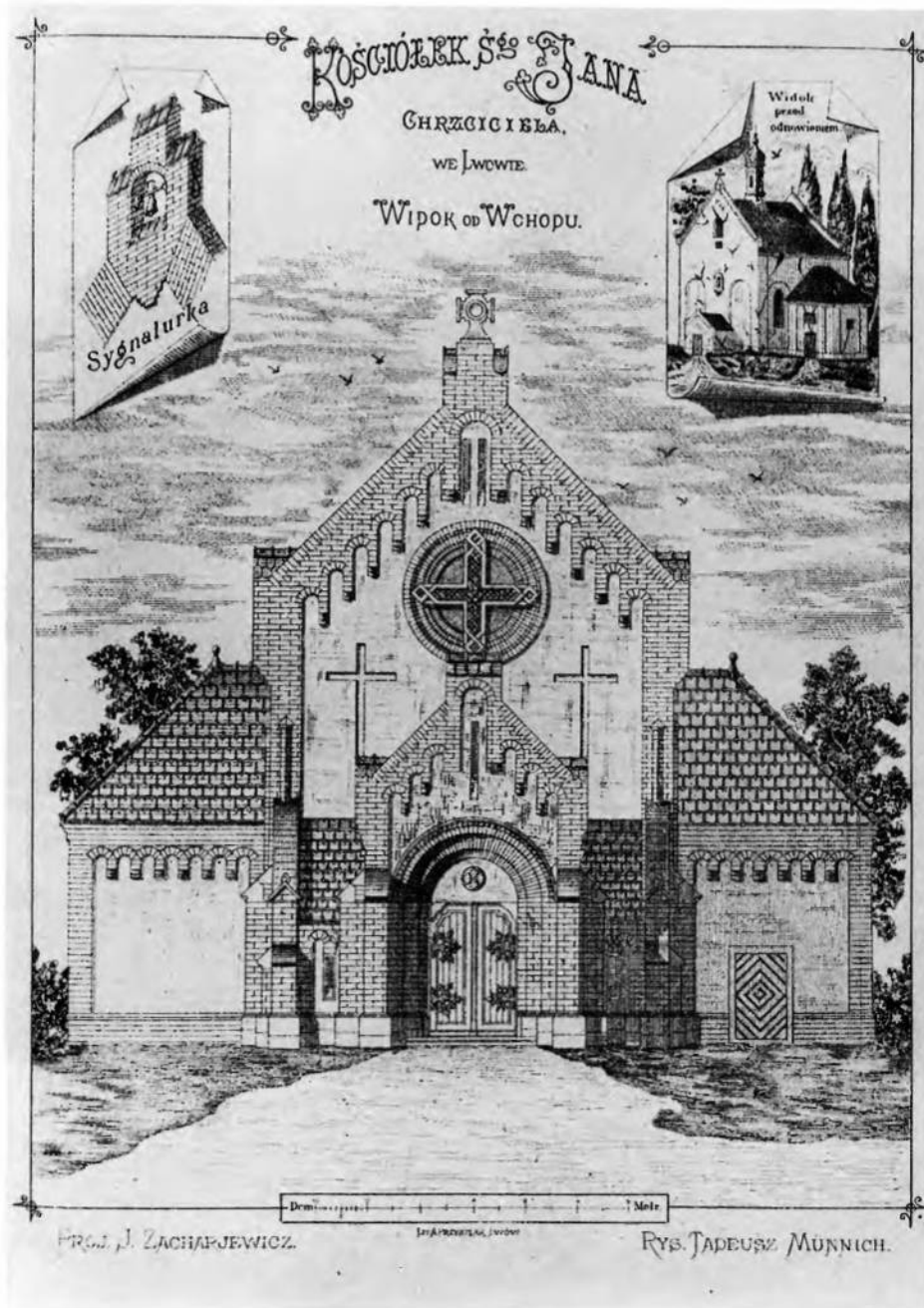
45. Kościół i klasztor pp. Karmelitanek, ul. Krzyżowa (potem Potockiego, dziś Gen. Czupryni), proj. koloński architekt Statz junior, bud. Jan Lewiński, 1894–1895

45. Костел і монастир кармеліток на вул. Кржижова (пізніше Потоцького, тепер. Генерала Чупринки), проект архітектора з Кельну Статца-молодшого, будував Іван Левинський, 1894-1895

46. Julian Zachariewicz, kościół i klasztor pp. Franciszkanek, ul. Kurkowa (dziś Łysenki 43), 1876–1888

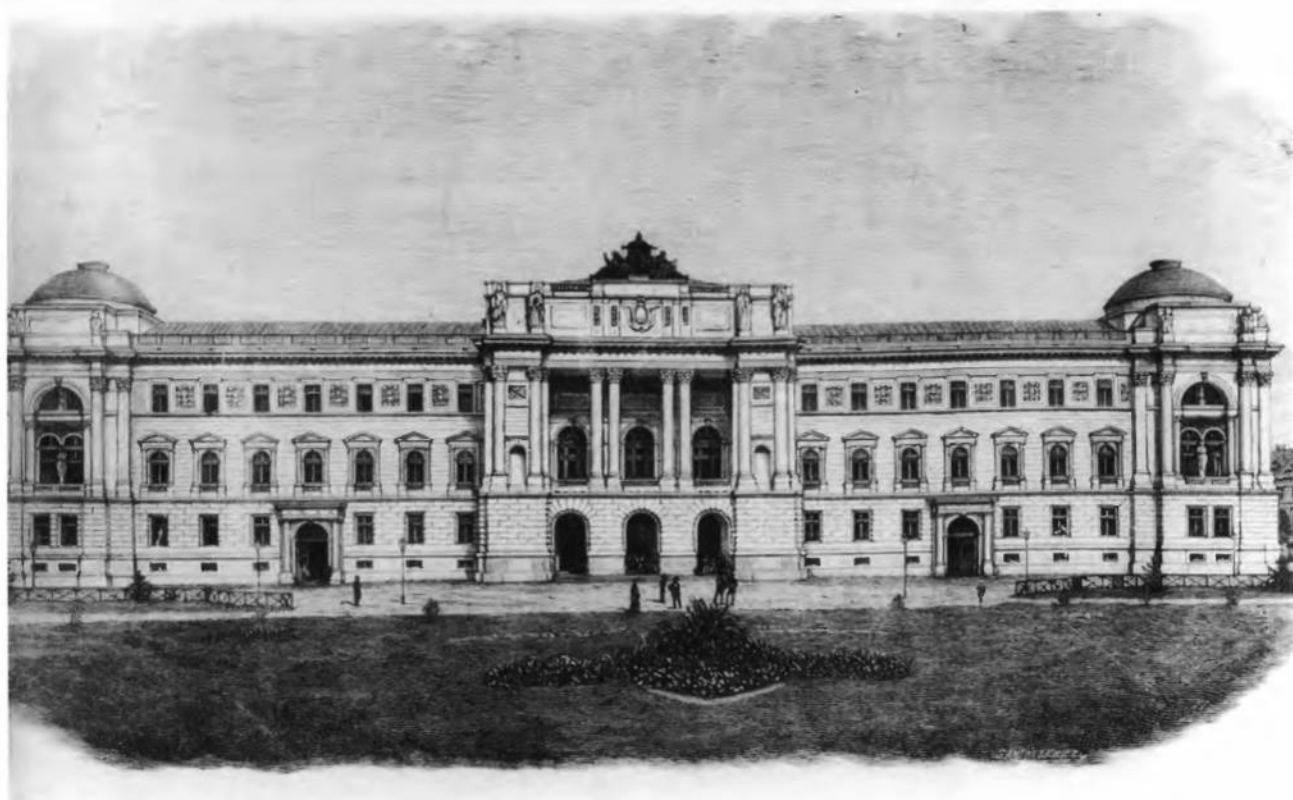
46. Юліан Захарієвич, Костел і монастир францішканок, вул. Куркова (тепер Лисенка 43), 1876-1888

47. Kościół św. Jana Chrzyciela, ul. św. Jana (dziś Uzhorodzka 1),
restauracja i przebudowa Tadeusz Münnich, Julian Zachariewicz, 1886–1887

47. Костел Св. Іоанна Хрестителя у Львові, вул. Св. Яна (тепер Ужгородська 1),
реставрація і перебудова Тадеуш Мюнніх, Юліан Захарієвич, 1886-1887

48. Juliusz Hochberger, Sejm Krajowy, ul. Marszałkowska (dziś Uniwersytecka 1).
Rysunek S. Antoszewicza wykonany w 1881, jeszcze przed ustawieniem rzeźb Teodora Rygiera
obok wejścia w 1882, 1876–1881

48. Юліуш Гохбергер, Крайовий Сейм, вул. Маршалковська (тепер Університетська 1),
малюнок С. Антошевича виконаний в 1881, ще до встановлення скульптур
Теодора Ригера біля входу в 1882 р., 1876-1881

49. Juliusz Hochberger, Sejm Krajowy, ul. Marszałkowska (dziś Uniwersytecka 1), 1876–1881
49. Юліуш Гохбергер, Крайовий Сейм, вул. Маршалковська (тепер Університетська 1),
1876-1881

50. Feliks Księżarski, budynek Namiestnictwa, ul. Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 16–18), 1876–1880

50. Фелікс Ксенжарський, Будинок Намісництва, вул. Панська, (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка 16-18), 1876-1880

51. Feliks Książarski i Leonard Marconi, schody w Namiestnictwie, ul. Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 16–18), 1876–1880

51. Фелікс Ксенжарський та Леонард Марконі, Сходи в Намісництві, вул. Панська (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка 16-18), 1876-1880

52. Feliks Księżarski i Leonard Marconi, budynek Namiestnictwa, ul. Pańska (potem Czarnieckiego, dziś Wynnyczenki 16–18). Wnętrze, 1876–1880

52. Фелікс Ксєнжарський та Леонард Марконі, Будинок Намісництва, вул. Панська (пізніше Чарнецького, тепер Винниченка 16-18). Інтер'єр, 1876-1880

53. Julian Zachariewicz, Politechnika Lwowska, ul. Nowy Świat (potem Leona Sapiehy, dziś Stepana Bandery 12), 1873–1877

53. Юліан Захарієвич, Львівська Політехніка, вул. Новий Світ (пізніше Леона Сапєги, тепер Степана Бандери 12), 1873–1877

54. Julian Zachariewicz, klatka schodowa Politechniki Lwowskiej, ul. Nowy Świat
(potem Leona Sapiehy, dziś Stepana Bandery 12), 1873–1877

54. Юліан Захарівич, Сходова клітка Львівської Політехніки, вул. Новий Світ
(пізніше Леона Сапєги, тепер Степана Бандери 12), 1873-1877

55. Julian Zachariewicz, klatka schodowa Politechniki Lwowskiej, ul. Nowy Świat
(potem Leona Sapiehy, dziś Stepana Bandery 12), 1873–1877

55. Юліан Захарівич, Сходова клітка Львівської Політехніки, вул. Новий Світ
(пізніше Леона Сапєги, тепер Степана Бандери 12), 1873-1877

56. Julian Zachariewicz, aula w Politechnice Lwowskiej, ul. Nowy Świat (potem Leona Sapiehy, dziś Stepana Bandery 12). Obrazy w górnej części sali według szkiców Jana Matejki, 1873–1877

56. Юліан Захарієвич, Актівний зал Львівської Політехніки, вул. Новий Світ (пізніше Леона Сапєги, тепер Степана Бандери 12), Картини у верхній частині залу за ескізами Яна Матейка, 1873–1877

57. Uniwersytecki Instytut Chemiczno-Mineralogiczny, ul. Długosza (dziś Cyryla i Metodego),
proj. arch. wiedeński Risori, bud. Józef Braunseis, 1892

57. Університетський хімічно-мінералогічний факультет, вул. Длугоша
(тепер Кирила і Мефодія), проект віденського архітектора Різори,
будував Юзеф Браунсейс, 1892

58. Uniwersytecki Wydział Medyczny, ul. Piekarska, arch. Józef Braunseis, 1892

58. Університетський медичний факультет, вул. Пекарська, арх. Юзеф Браунсейс, 1892

59. Józef Braunseis, Klinika Chirurgiczna w końcowej fazie budowy, ul. Piekarska, po 1890

59. Юзеф Браунсейс, Хірургічна клініка (в кінцевій фазі будови), вул. Пекарська, після 1890

60. Greckokatolickie Seminarium Duchowne, arch. Sylwester Hawryszkiewicz, 1890,
i cerkiew św. Ducha przy ul. Kopernika 36. Powyżej jedna z wież Cytadeli na Górze Kalczej
(także Wronowskich)

60. Греко-католицька духовна семінарія, архітектор Сильвестр Гавришкевич, 1890
і церква Святого Духа на вул. Коперника 36. Вище – одна з цитаделей на Калечній Горі
(також Вроновських)

61. Juliusz Hochberger, Gimnazjum im. Franciszka Józefa, ul. Batorego (dziś Kniazia Romana 5), 1875–1876

61. Юліуш Гохбергер, Гімназія ім. Франца Йосипа, вул. Баторія (тепер Князя Романа 5), 1875–1876

62. C.K IV Gimnazjum we Lwowie, ul. Lipowa (później K. Ujejskiego, dziś Profesorska 2), arch. Sylwester Nawryszkiewicz, 1889–1890

62. Цісарсько-королівська IV гімназія у Львові, вул. Липова, (пізніше Корнелія Усїського, тепер Професорська 2), арх. Сильвестр Гавришкевич, 1889-1890

63. Gustaw Bisanz (główny projektant), Juliusz Hochberger, Grzegorz Peżański,
Szkola Przemysłowa we Lwowie, ul. Teatralna (wcześniej Grodzka, Jezuicka, Długa,
potem Rutowskiego, dziś Teatralna 17), 1890–1892

63. Густав Бісанз (головний проєктант), Юліуш Гохбергер, Гжегож Пежанський,
Промислова школа у Львові, вул. Театральна (раніше Гродська, Єзуїтська, Дługa,
потім Рутівського, тепер Театральна 17), 1890-1892

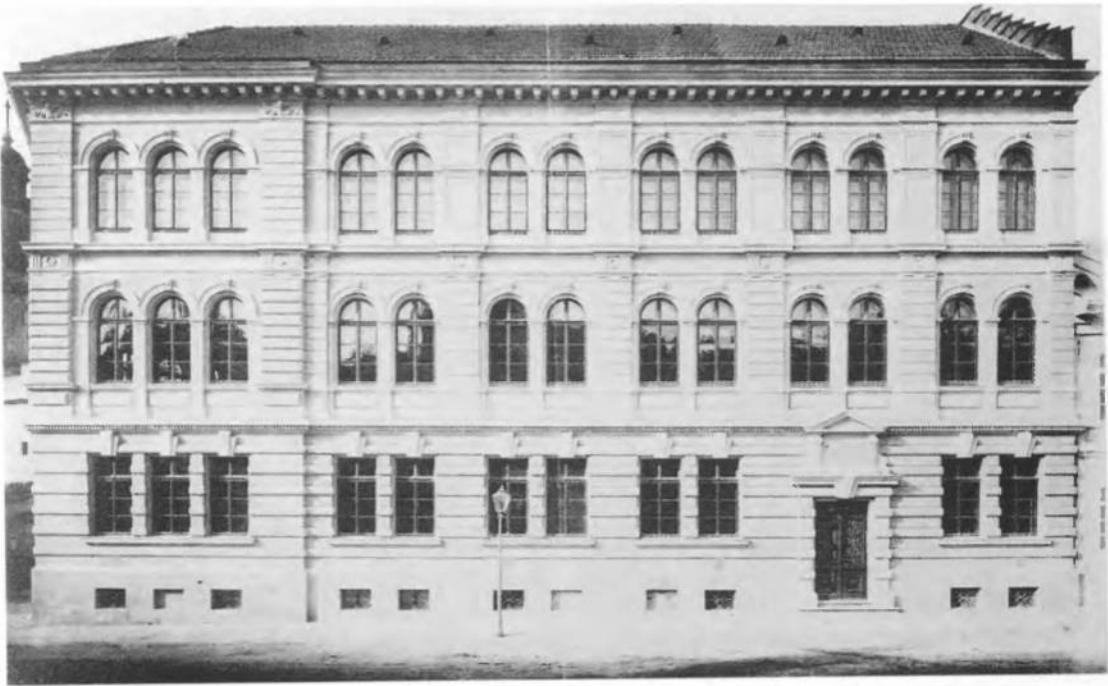
64. Juliusz Hochberger i Ignacy Brunek, rzeźb. St. R. Lewandowski, Miejska Szkoła Ludowa im. Adama Mickiewicza, ul. Teatralna (wcześniej Grodzka, Jezuicka, Długa, potem Rutowskiego, dziś Teatralna 15). Widok główny, 1890–1891

64. Юліуш Гохбергер та Ігнатій Брунек, скульп. Ст. Р. Левандовський, Міська школа ім. Адама Міцкевича, вул. Театральна (раніше Гродська, Єзуїтська, Дługa, потім Рутівського, тепер Театральна 15). Загальний вид, 1890-1891

65. Juliusz Hochberger, Miejska Szkoła Ludowa im. Adama Mickiewicza, ul. Teatralna (wcześniej Grodzka, Jezuicka, Długa, potem Rutowskiego, dziś Teatralna 15). Widok boczny, 1890–1891

65. Юліуш Гохбергер, Міська народна школа ім. Адама Міцкевича, вул. Театральна (раніше Гродська, Єзуїтська, Дługa, потім Рутівського, тепер Театральна 15). Боковий вид, 1890-1891

66. Juliusz Hochberger, Szkoła Ludowa im. Staszica, ul. Skarbkowska (dziś Lesi Ukrainki 45, róg Pidwalnej). Fasada, 1890–1891

66. Юліуш Гохбергер, Народна школа ім. Сташіца, вул. Скарбківська (тепер Лесі Українки 45, ріг вул. Підвальної). Фасад, 1890-1891

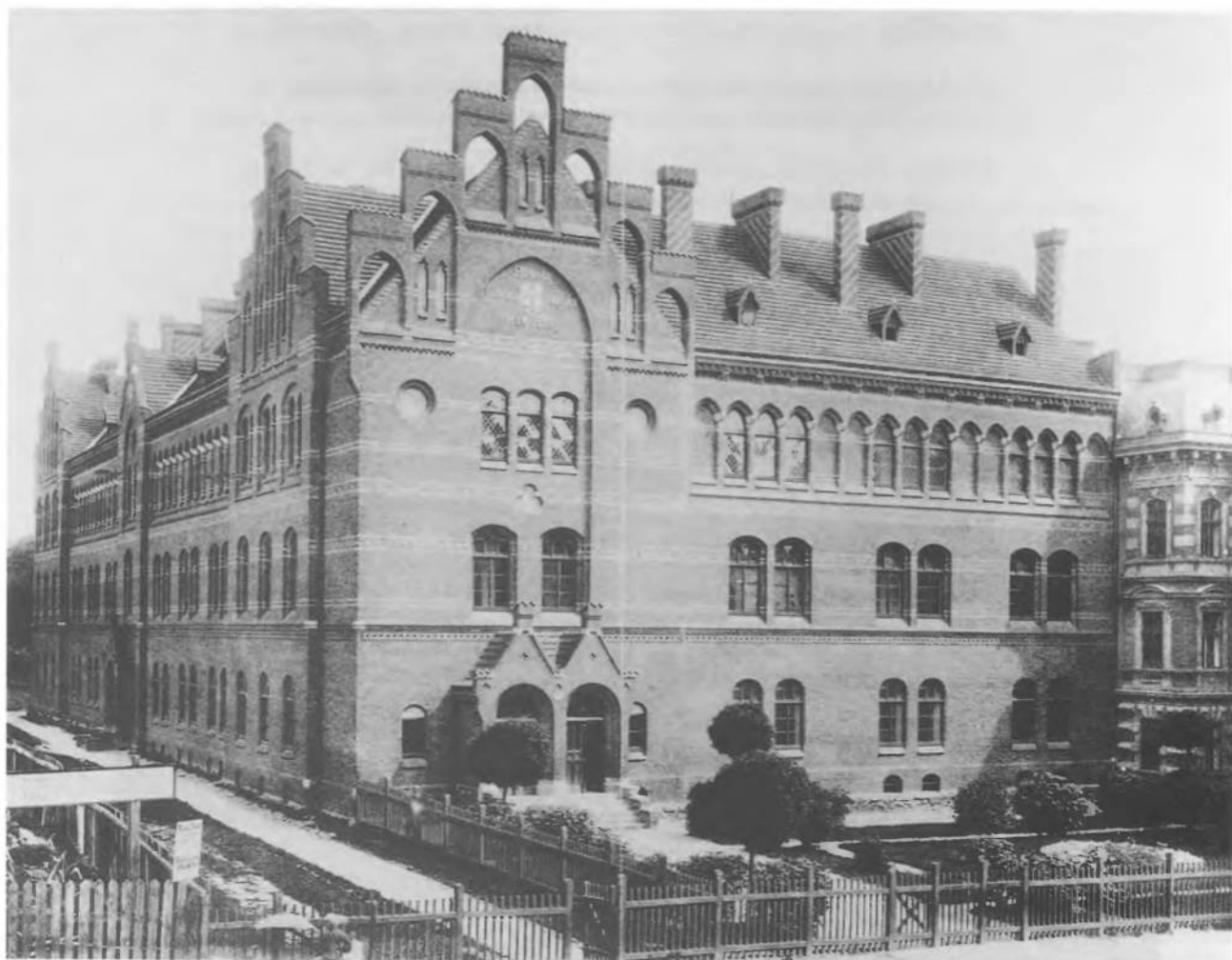
67. Alfred Kamieniobrodzki, Szkoła Ludowa Miejska im. Czackiego, róg ul. Kotlarskiej, Alembeków i Berka, 1890–1892

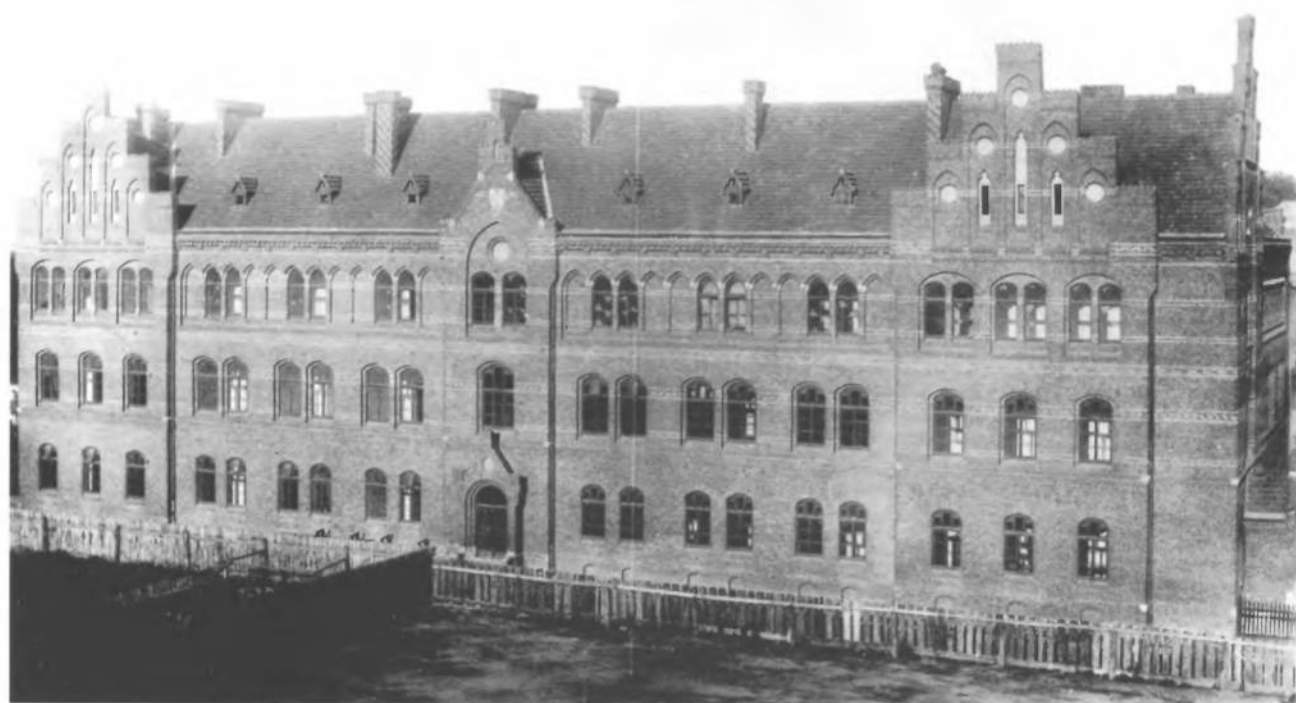
67. Альфред Камснобродзький, Міська народна школа ім. Чацького, ріг вул. Котлярської, Алембеків і Берка, 1890-1892

68. Juliusz Hochberger, Szkoła św. Anny, róg ulic św. Anny i Kazimierzowskiej
(dziś Leontowicza 2, róg Horodockiej), 1882–1883

68. Юліуш Гохбергер, Школа Св. Анни, ріг вул. Св. Анни та вул. Казимирівської
(тепер Леонтовича 2, ріг вул. Городоцької), 1882-1883

69. Juliusz Hochberger, Szkoła św. Anny we Lwowie, róg ulic św. Anny i Kazimierzowskiej (dziś Leontowicza 2, róg Horodockiej). Widok boczny, 1882–1883

69. Юліуш Гохбергер, Школа Св. Анни, ріг вул. Св. Анни та вул. Казимирівської (тепер Леонтовича 2, ріг вул. Городецької). Боковий вид, 1882-1883

70. Szkoła Ludowa im. św. Zofii, ul. św. Zofii 24 (dziś Iwana Franki 108),
arch. Józef Kajetan Janowski (?), 1885–1886

70. Народна школа ім. Св. Софії, вул. Святої Софії (тепер Івана Франка 108),
арх. Юзеф Каєтан Яновський (?) 1885–1886

71. Szkoła Ludowa im. Zimorowicza, ul. Lyczakowska, 1891–1892

71. Народна школа ім. Зіморовича, вул. Личаківська, 1891–1882

72. Juliusz Hochberger, miejska strażnica pożarna, ul. Czarnieckiego. Fasada, nie zachowana, 1876

72. Юліуш Гохбергер, Міська пожежна вежа, вул. Чарнецького. Фасад (не існує), 1876

73. Juliusz Hochberger, proj. Ignacy Brunek, miejska strażnica pożarna, plac Strzelecki (dziś plac D. Hałyckiego) i róg ul. Piwnej 1899–1900

73. Юліуш Гохбергер, проект Ігнатій Брунек, Міська пожежна вежа, площа Стрілецька (тепер площа Д. Галицького), 1899-1900

74. Przystulisko dla mężczyzn fundacji Brata Alberta, ul. Złota 2,
arch. Juliusz Hochberger (?), ok. 1891

74. Притулок для чоловіків фундації Брата Альберта, вул. Злата 2;
арх. Юліуш Гохбергер (?), бл. 1891

75. Zakład dla nieuleczalnie chorych fundacji Bilińskich, ul. Bilińskich (dziś Smal-Stockiego),
proj. Juliusz Hochberger, bud. Jan Lewiński, 1893–1895

75. Будинок для невиліковувано хворих фундації Білінських, вул. Білінських
(тепер Смаль-Стоцького), проект Юліуш Гохбергер, будував Іван Левинський, 1893-1895

76. Ujeżdżalnia wojskowa, ul. Weteranów, arch. Juliusz Hochberger, 1889–1891

76. Військовий манеж, вул. Ветеранів, арх. Юліуш Гохбергер, 1889-1891

77. Ludwik Wierzbicki, kasyno miejskie, ul. Akademicka
(dziś prospekt Tarasa Szewczenki 13), 1876

77. Людвік Вежбіцький, Міське казино, вул. Академічна
(тепер проспект Тараса Шевченка 13), 1876

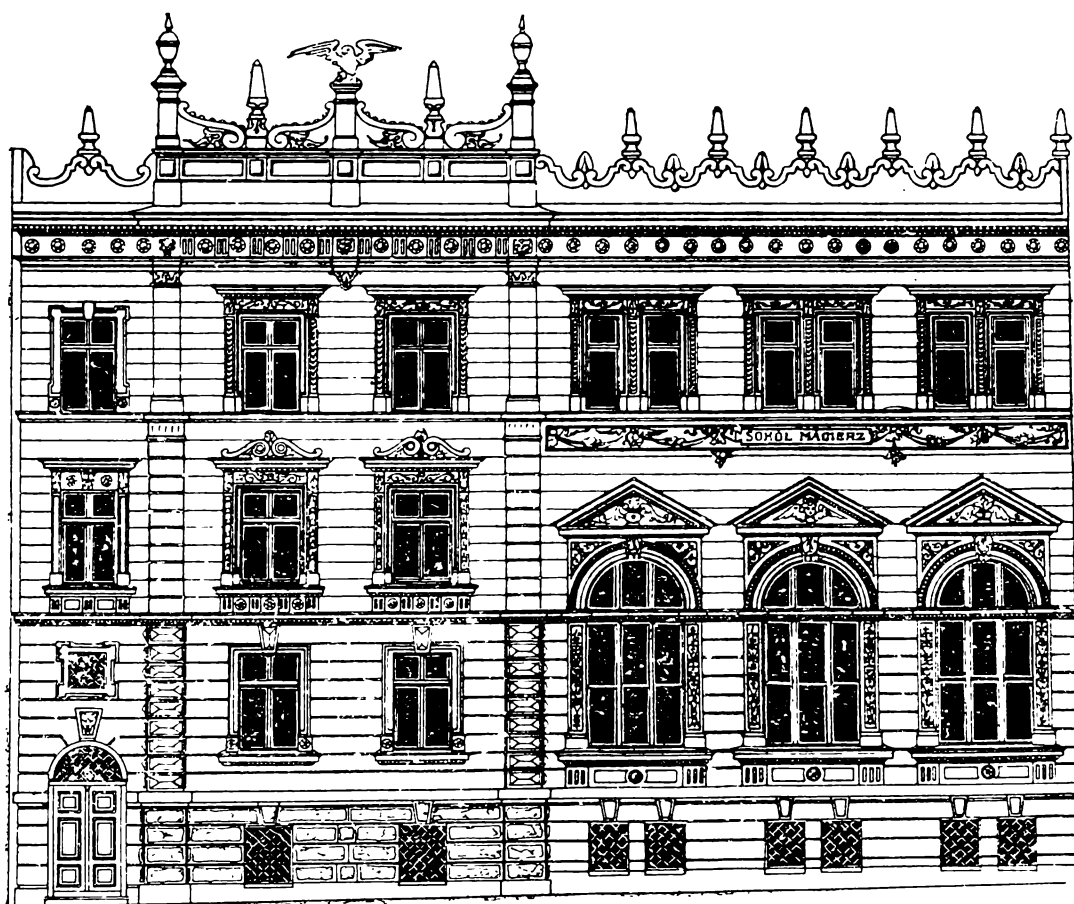

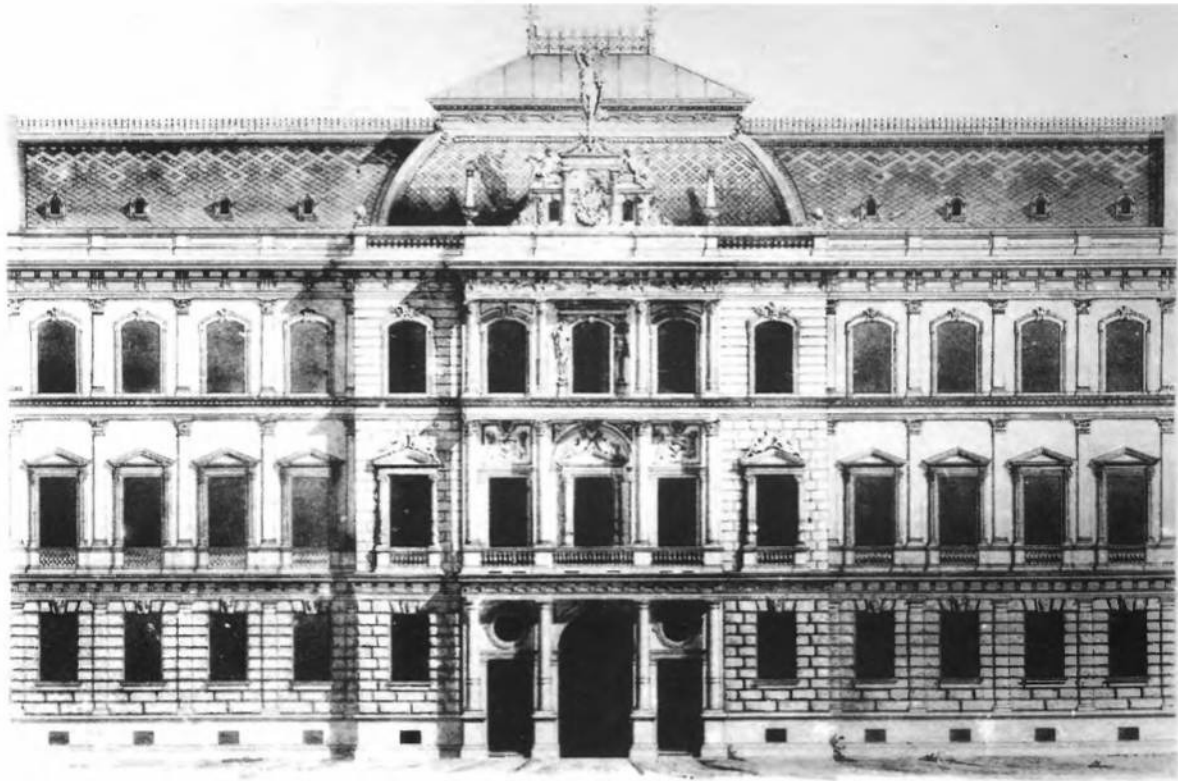
78. Budynek „Sokoła-Macierzy”, ul. Zimorowicza (dziś Dudajewa 8),
proj. Władysław Halicki, bud. Alfred Kamieniobrodzki, 1884–1885

78. Будинок „Сокoла-Мaцiєрзi”, вул. Зiмoрoвiчa (тeпeр Дудaєвa 8),
прoєкт Влaдислaв Гaлицький, буд. Aльфрeд Кaмeнoбрoдзький, 1884-1885

79. Budynek „Sokoła-Macierzy”, ul. Zimorowicza (dziś Dudajewa 8). Fasada od strony ul. Sokoła (dziś Kowżuna), proj. Władysław Haliński, bud. Alfred Kamiński, 1884–1885

79. Будинок „Сокіла-Матері”, вул. Зіморовича (тепер Дудаєва 8). Фасад з боку вул. Сокола (тепер Ковжуна), проєкт Владислав Галицький, буд. Альфред Камснобродзький, 1884-1885

80. Wincenty Rawski i Leonard Marconi, budynek c. k. Dyrekcji Kolei Państwowych we Lwowie, ul. 3 Maja (dziś Siczowych Strilciw 3), 1885

80. Вінцент Равський та Леонард Марконі, Будинок Цісарсько-королівської Дирекції Державної залізниці у Львові, вул. 3 Травня (тепер Січових Стрільців 3), 1885

83. Julian Zachariewicz, budynek Galicyjskiej Kasy Oszczędności, róg ulic Karola Ludwika i Jezuickiej (potem Legionów i Jagiellońskiej, dziś prospektu Swobody i Hnatiuka). Likwidatura, wnętrze 1888–1891

83. Юліан Захарієвич, Будинок Галицької ощадної каси, ріг вулиць Карла Людвіка та Єзуїтської (пізніше Леґіонів і Ягеллонської, тепер проспекту Свободи і Гнатюка). Ліквідація, інтер'єр, 1890-1891

81. Ulica Karola Ludwika (potem Legionów, dziś prospekt Swobody): budynek nr 11 – Hotel Centralny, 1884; Erazm Hermatnik, Zygmunt Kędzierski, Leonard Marconi, budynek nr 13 – Grand Hotel, 1892–1895; Julian Zachariewicz, budynek nr 15 – Galicyjska Kasa Oszczędności, 1888–1891

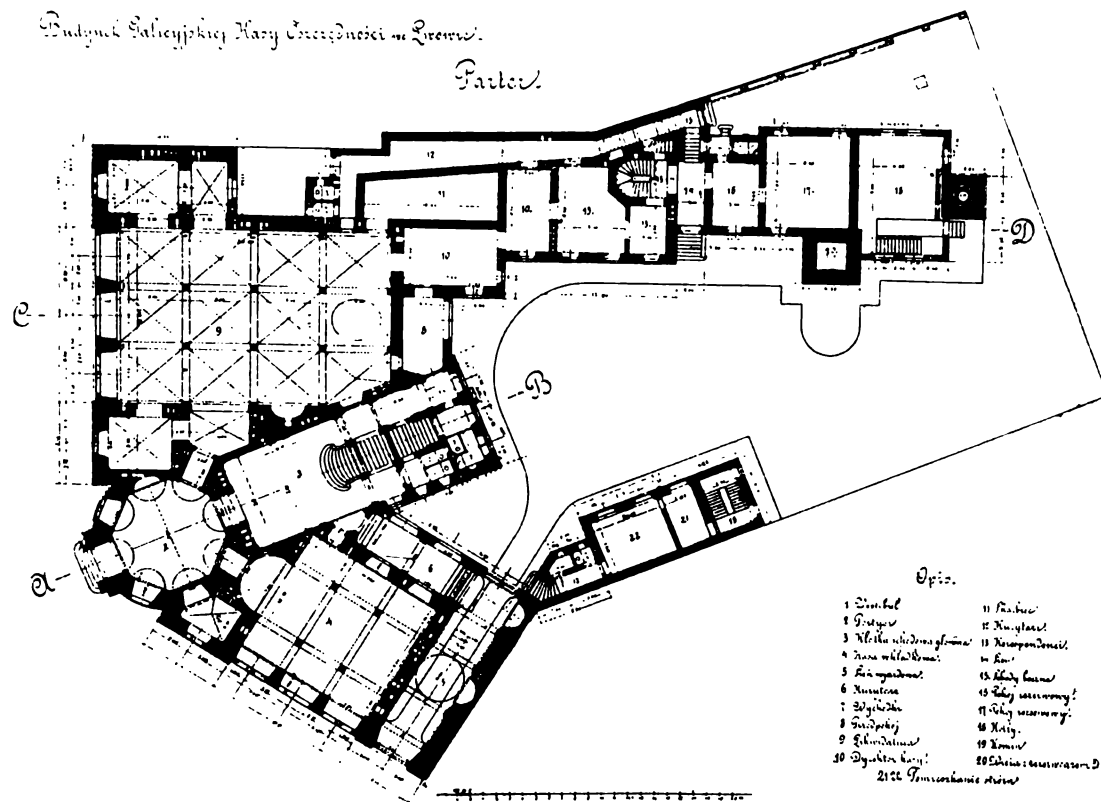
81. Вул. Карла Людвіка (пізніше Леґіонів, тепер проспект Свободи): будинок № 11 – Готель Центральний, 1884; Еразм Герматнік, Зигмунт Кендзерський та Леонард Марконі, будинок № 13 – Гранд Отель, 1892-1895; Юліан Захарієвич, будинок № 15 – Галицька ощадна каса, 1890-1891

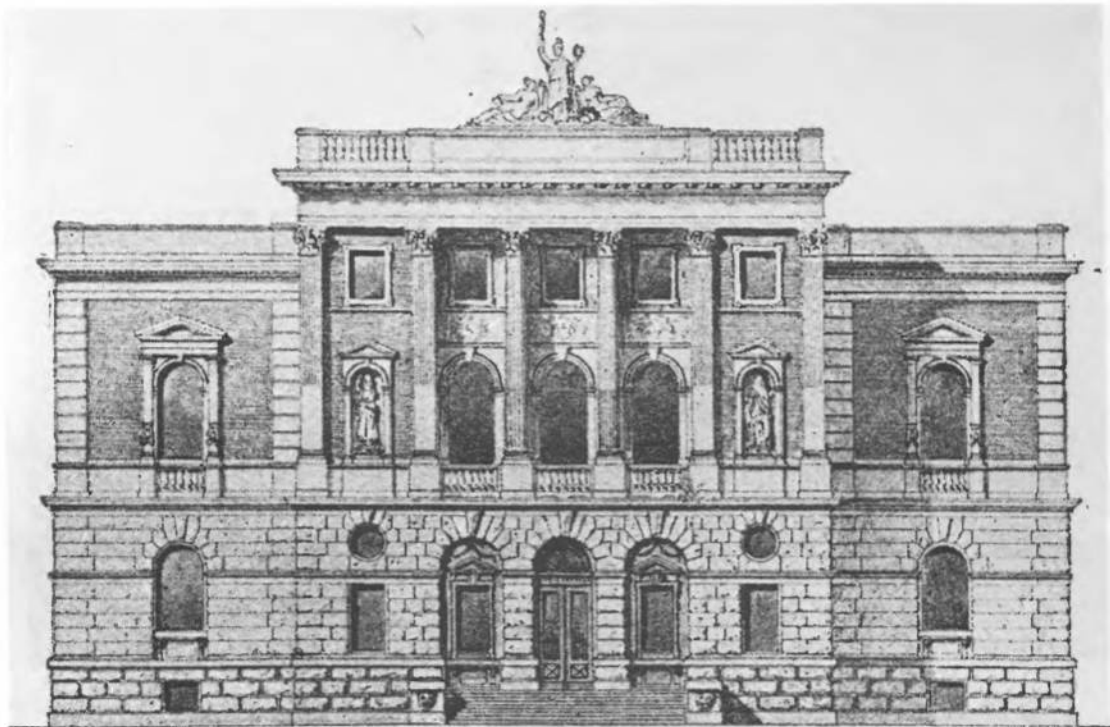
82. Julian Zachariewicz, Galicyjska Kasa Oszczędności, róg ulic Karola Ludwika i Jezuickiej (potem Legionów i Jagiellońskiej, dziś prospektu Swobody i Hnatiuka), 1888–1891

82. Юліан Захарієвич, Галицька ощадна каса, ріг вулиць Карла Людвіка та Єзуїтської (пізніше Леґіонів і Ягеллонської, тепер проспекту Свободи і Гнатюка), 1890-1891

84. Julian Zachariewicz, budynek Galicyjskiej Kasy Oszczędności,
 róg ulic Karola Ludwika i Jezuickiej (potem Legionów i Jagiellońskiej,
 dziś prospektu Swobody i Hnatiuka). Plan parteru, 1888–1891

84. Юліан Захарівич, Будинок Галицької ошадної каси, рiг вулиць Карла Людвіка
 та Єзуїтської (пізніше Леґіонiв i Яґеллонської, тепер проспекту Свободи i Гнатюка).
 План першого поверху, 1890-1891

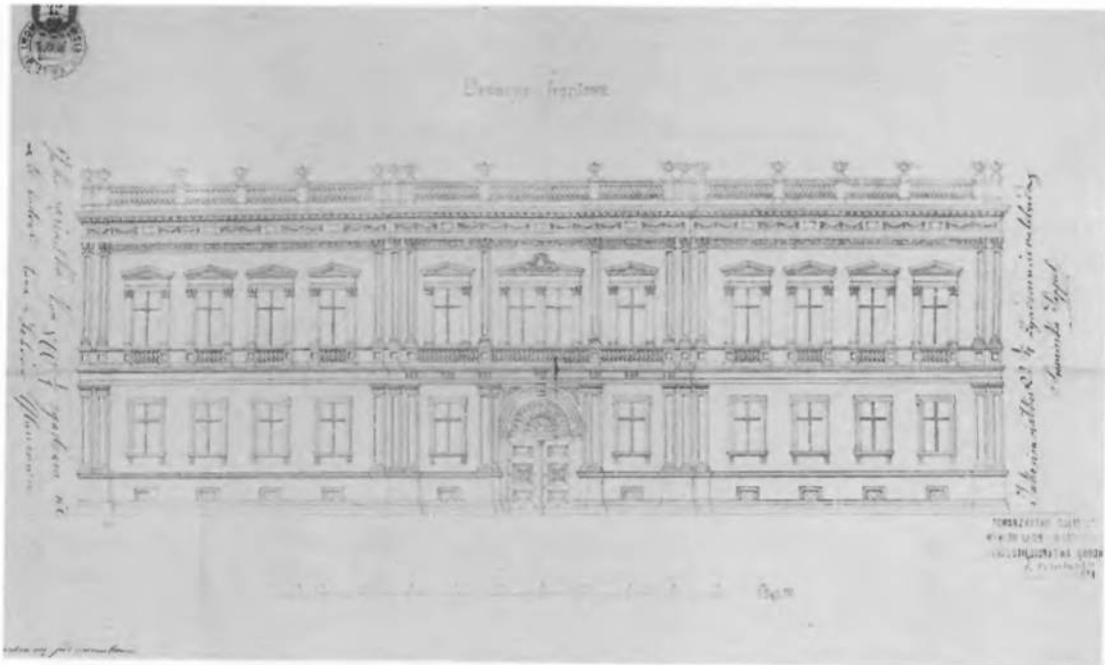
85. Gustaw Bisanz, „Humanitas”, projekt nagrodzony w konkursie na budowę Muzeum Przemysłowego we Lwowie. Fasada, 1890

85. Густав Бісанз, Нагороджений конкурсний проект будови Промислового музею „Humanitas” у Львові. Фасад, 1890

86. Leonard Marconi, Józef Kajetan Janowski, Edmund Żychowicz, Muzeum Przemysłowe, Waly Hetmańskie (dziś prospekt Swobody 20), 1890–1904

86. Леонард Марконі, Юзеф Каєтан Яновський, Едмунд Жихович, Промисловий музей, Гетьманські Вали (тепер проспект Свободи 20), 1890-1904

87. Filip Pokutyński, dom mieszkalny hr. Izabeli Dzieduszyckiej, później Władysława Łozińskiego, obecnie Lwowska Galeria Obrazów, ul. Ossolińskich, (dziś Stefanyka 3). Projekt elewacji frontowej, 1872

87. Філіп Покутинський, Житловий будинок гр. Ізabelи Дзедушицької (пізніше Владислава Лозинського, тепер Львівська картинна галерея) на вул. Оссолінських (тепер Стефаника 3). Проект переднього фасаду, 1872

88. Julian Zachariewicz, willa własna, pierwsza, przy ulicy Kleina (dziś Kamieniarów 9, róg Technicznej 1), 1873–1874

88. Юліан Захарієвич, Вілла Юліана Захарієвича (перша) на вул. Клейма (тепер Каменярів 9, ріг вул. Технічної 1), 1873-1874

V.
Wystawa
Krajowa
1894

V.
Крайова
ВИСТАВКА
1894

89. Widok z wieży pawilonu leśno-łowieckiego. W perspektywie ulicy elektryczna fontanna świetlna. Plac w pobliżu parku Stryjskiego, projekt założenia ogrodowo-parkowego Arnold Röhring, plan sytuacyjny wystawy hr. Józef Lubieński, kierowanie pracami budowlanymi Julian Zachariewicz i Franciszek Skowron, konstrukcja fontanny František Křížik, rzeźby Leonard Marconi, 1893–1894

89. Вид з вежі лісового та ловецького павільйону. В перспективі вулиці – електричний світовий фонтан. Площа поблизу Стрийського парку, проект садово-паркового заснування – Арнольд Рохрінг, ситуаційний план виставки – Юзеф Лубенський, керівник будівельних робіт – Юліан Захарівич та Францішек Сковрон, конструкція фонтану – Франтішек Кріжік, скульптури – Леонард Марконі, 1893-1894

90. Kolej parowietrzna

90. Повітряна колія

91. Pawilon rolniczy

91. Сільськогосподарський павільйон

92. Pawilon c. k. Ministerstwa Rolnictwa

92. Павільйон Цісарсько-королівського Міністерства сільського господарства

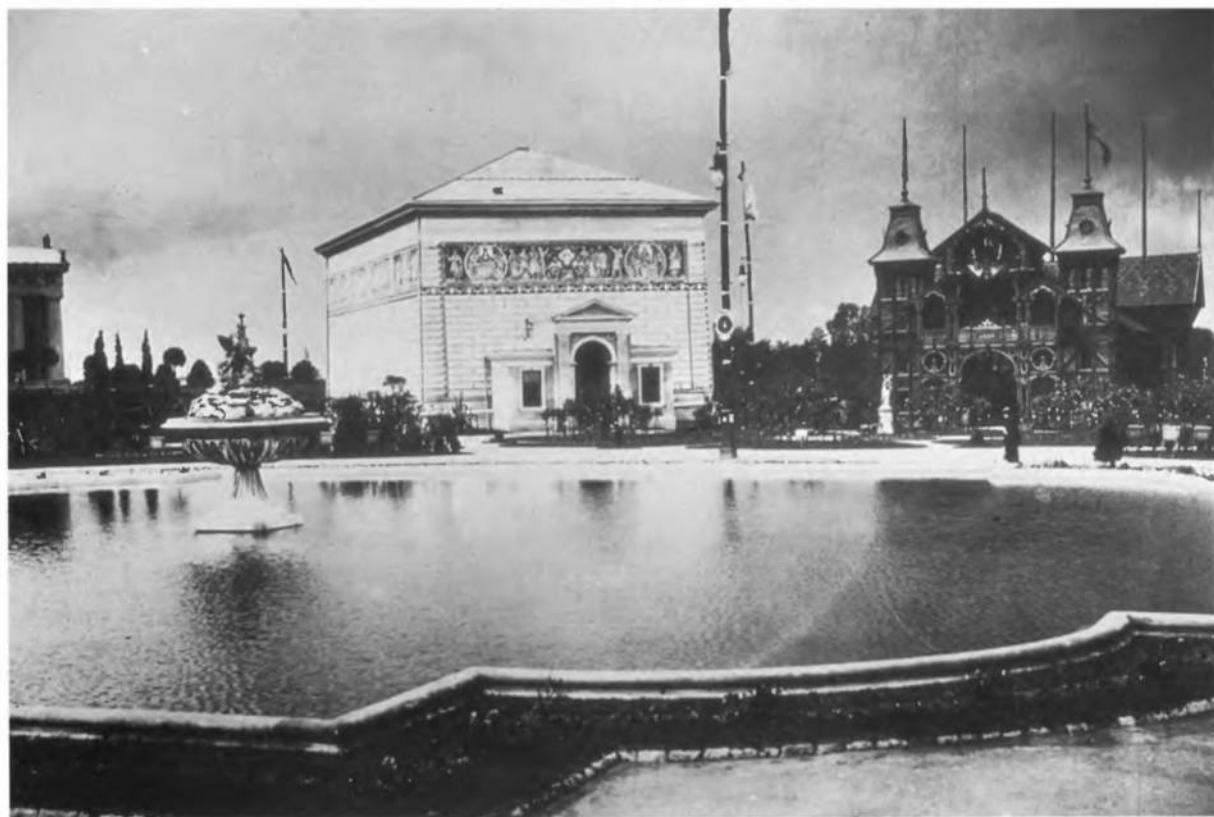
93. Pałac Sztuki, proj. Franciszek Skowron, współpr. Grzegorz Peżański, Michał Łużecki

93. Палац мистецтва, проект Францішек Сковрон, співпраця Гжегож Пежанський,
Міхал Лужецький

94. Pawilon przemysłu, proj. Franciszek Skowron, współpr. Karol Boublik

94. Павільйон промисловості, проект Францішек Сковрон, співпраця Карл Боублік

95. Pawilon Matejki, tzw. Mauzoleum, proj. Franciszek Skowron

95. Павільйон Матейки, тзв. Мавзолей, проект Францішек Сковрон

96. Pawilon architektury, proj. Franciszek Skowron, współpr. J. Królikowski

96. Павільйон архітектури, проект Францішек Сковрон, співпр. Й. Круліковський

97. Widok ogólny

97. Загальний вид

98. Brama główna, proj. Zygmunt Gorgolewski

98. Головна брама, проект Зигмунт Горголевський

99. Cerkiew huculska, proj. Alfred Zachariewicz

99. Гуцульська церква, проект Альфред Захарівич

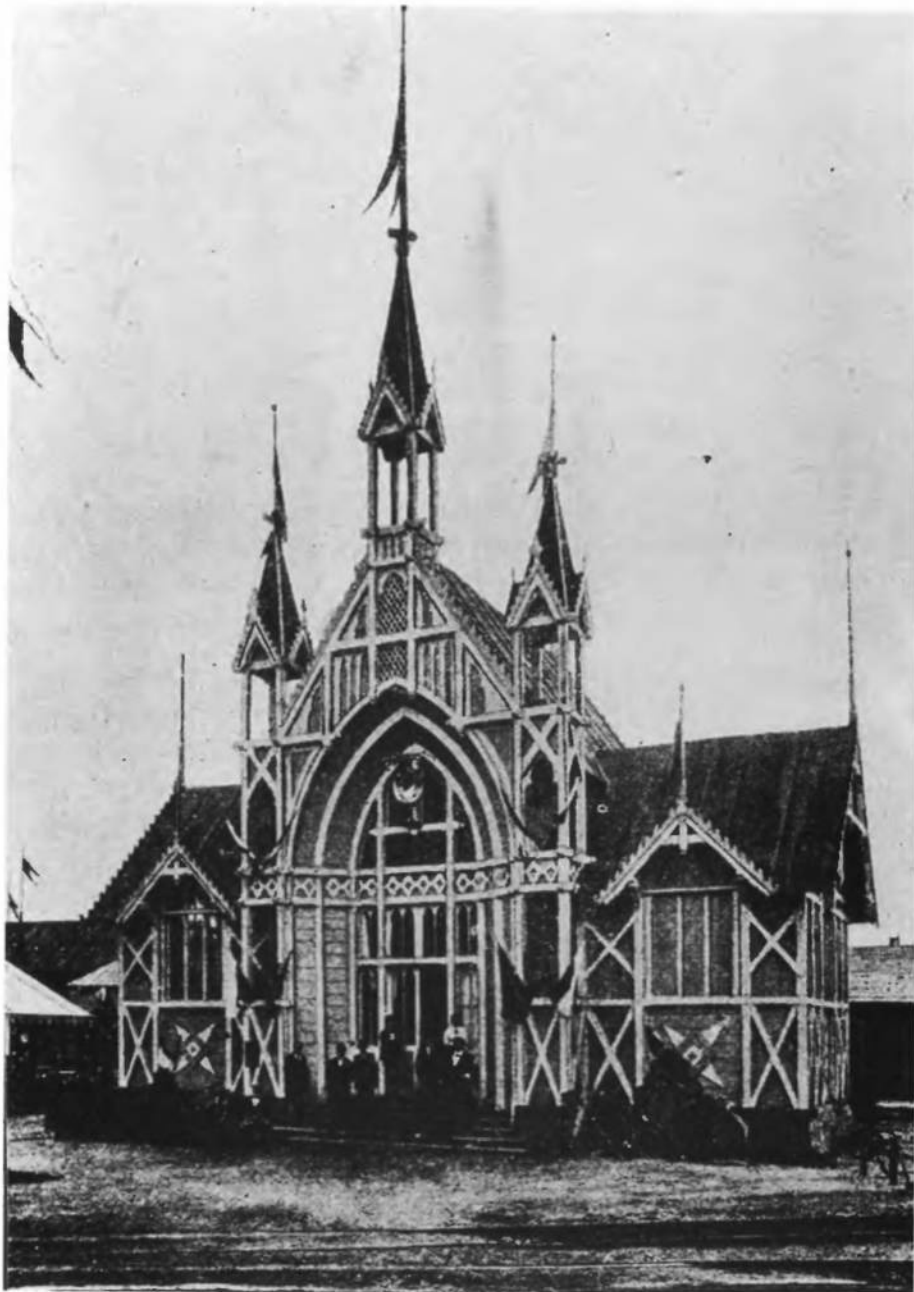
100. Pawilon leśno-łowiecki

100. Лісний та ловецький павільйон

101. Pawilon okocimski browaru Jana Götza, proj. Tomasz Pryliński

101. Окоцімський павільйон (бровар Яна Готца), проект Томаш Прилінський

102. Gotycki pawilon cukrowni w Tlumaczu

102. Готичний павільйон цукрового заводу в Тлумачі

103. Wieża wodna, proj. według szkicu Juliana Zachariewicza Michał Łużecki.
Pawilony – w stylu szwajcarskim – Fundacji Skarbkowskiej

103. Водна вежа, проект за ескізом Юліана Захарієвича Міхал Лужецький. Павільйони –
в швейцарському стилі – Скарбківської фундації

104. Magazyn produktów naftowych

104. Склад нафтових продуктів.

105. Pawilon miasta Lwowa, proj. według szkicu Juliusza Hochbergera Karol Boublik.
Obok skromny pawilon amerykański, wystawiony z funduszy polskich emigrantów

105. Павільйон міста Львова, проект за ескізом Юліуша Гохбергера Карл Боублік.
Поруч – скромний Американський павільйон, зведений на кошти польських емігрантів

106. Pawilon szkolnictwa (Wydziału Krajowego), proj. Zygmunt Gorgolewski

106. Павільйон освіти (Крайового відділу), проєкт Зигмунт Горголевський

107. Pawilon dóbr hr. Andrzeja Potockiego z Krzeszowic, proj. Zygmunt Gorgolewski

107. Павільйон багацтв гр. Анджея Потоцького з Кшешовіц,
проект Зигмунт Горголевський

108. Pawilon dóbr hr. Romana Potockiego, proj. Juliusz Cybulski

108. Павільйон багатств гр. Романа Потоцького, проектував Юліуш Цибульський

VI.
Architektura
1895–1914

VI.
Архітектура
1895–1914

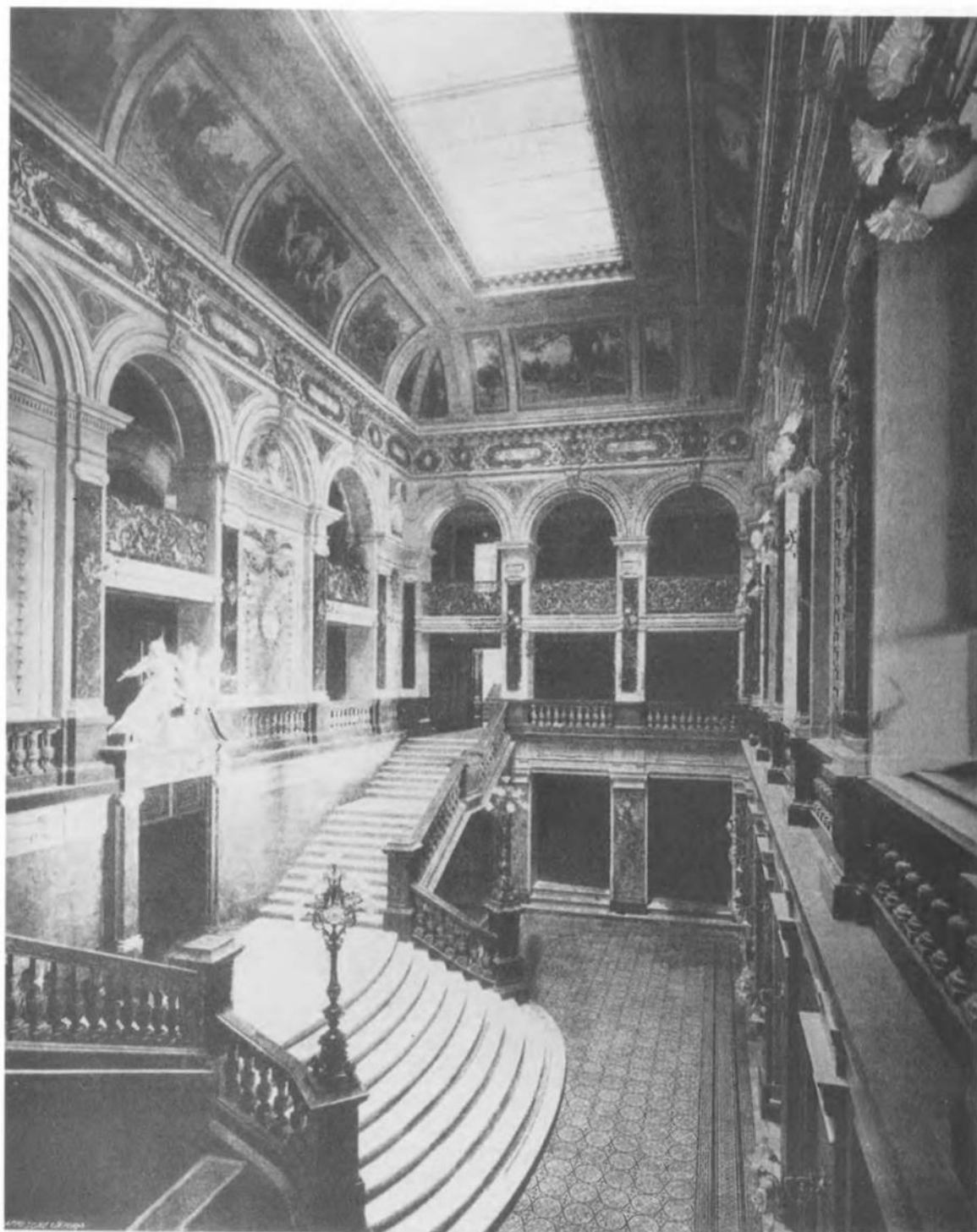
109. Zygmunt Gorgolewski, Teatr Miejski, Wały Hetmańskie (dziś prospekt Swobody).
Widok ogólny, 1896–1900

109. Зигмунт Горголевський, Міський театр, Гетьманські Вали
(тепер проспект Свободи). Загальний вид, 1896-1900

110. Zygmunt Gorgolewski, Teatr Miejski, Waly Hetmańskie (dziś prospekt Swobody).
Widok ogólny, 1896–1900

110. Зигмунт Горголевський, Міський театр, Гетьманські Вали
(тепер проспект Свободи). Загальний вид, 1896-1900

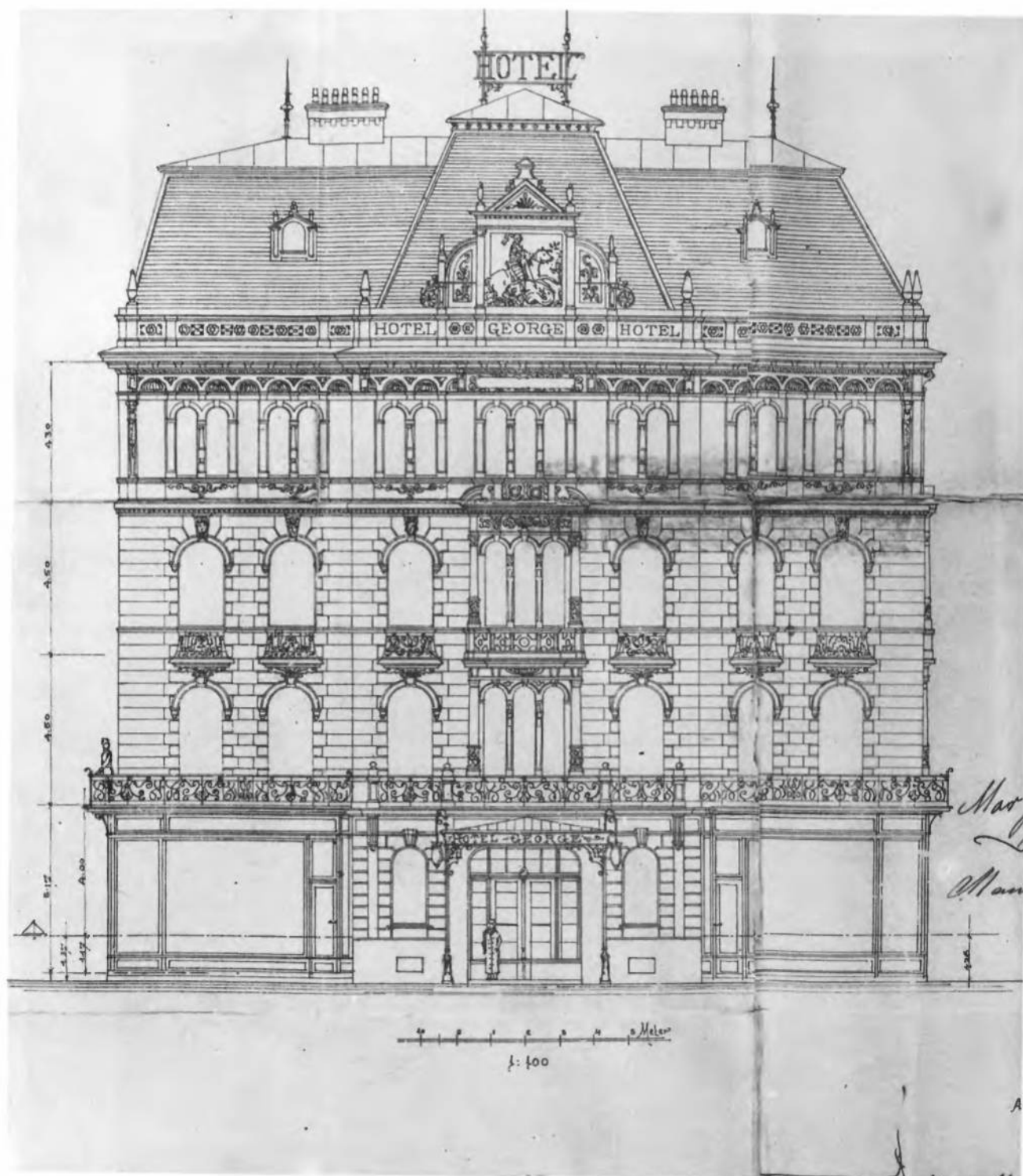
111. Zygmunt Gorgolewski, Teatr Miejski, Wały Hetmańskie (dziś prospekt Swobody).
Klatka schodowa, 1896–1900

111. Зигмунт Горголевський, Міський театр, Гетьманські Вали
(тепер проспект Свободи). Сходова клітка, 1896-1900

112. Ferdinand Fellner, Herman Helmer, Kasyno Szlacheckie (Narodowe), ul. Mickiewicza
(dziś Czynu Listopadowego 6), 1897–1898

112. Фердинанд Фелльнер, Герман Гельмер, Шляхетське казино (Національне),
вул. Міцкевича (тепер Листопадового Чину 6), 1897-1898

113. Ferdinand Fellner, Herman Helmer, Hotel George'a (Żorża), przy placu Mickiewicza (dawniej plac Ferdynanda, potem Mariacki, dziś plac Mickiewicza 1). Projekt fasady, 1899

113. Фердинанд Фелльнер, Герман Гельмер, Готель George'a (Жоржа) на пл. Міцкевича (колишня площа Фердинанда, потім Марійська, тепер площа Міцкевича 1). Проект фасаду, 1899

114. Grzegorz Peżański, c.k. Seminarium Nauczycielskie Żeńskie, ul. Sakramentek
(dziś Tuhan-Baranowskiego 7). Widok ogólny, ok. 1900

114. Гжегож Пежапський, Цісарсько-королівська жіноча вчительська семінарія,
вул. Сакраментек (тепер Туган-Барановського 7). Загальний вид, бл. 1900

115. Biblioteka uniwersytecka, ul. Mochneckiego (dziś Drażomanowa 5),
arch. Grzegorz Peżański, 1901–1904

115. Університетська бібліотека, вул. Мохнацького (тепер Драгоманова 5),
арх. Гжегож Пезанський, 1901-1904

116. Władysław Sadłowski, nowy dworzec Kolei Państwowych, 1901–1903

116. Владислав Садловський, Новий вокзал Державної залізниці, 1901-1903

117. Władysław Sadłowski, nowy dworzec Kolei Państwowych. Fasada, 1901–1903

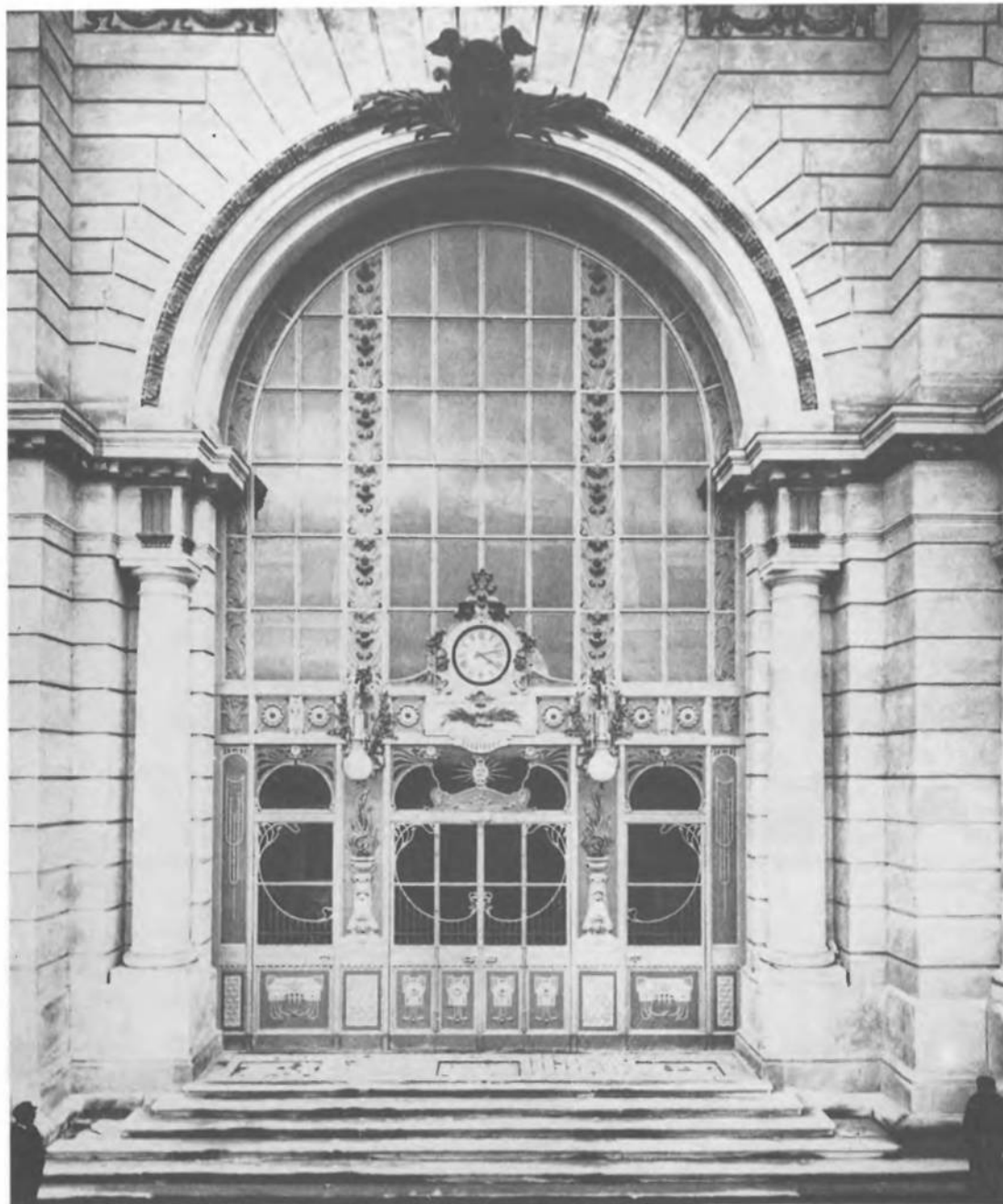
117. Владислав Садловський, Новий вокзал Державної Залізниці. Фасад, 1901-1903

118. Władysław Sadłowski, nowy dworzec Kolei Państwowych. Ryzalit główny, 1901–1903

118. Владислав Садловський, Новий вокзал Державної залізниці.
Головний ризаліт 1901-1903

119. Władysław Sadłowski, nowy dworzec Kolei Państwowych. Brama – drzwi, wykonana w fabryce Józefa Goreckiego w Krakowie, ok. 1903

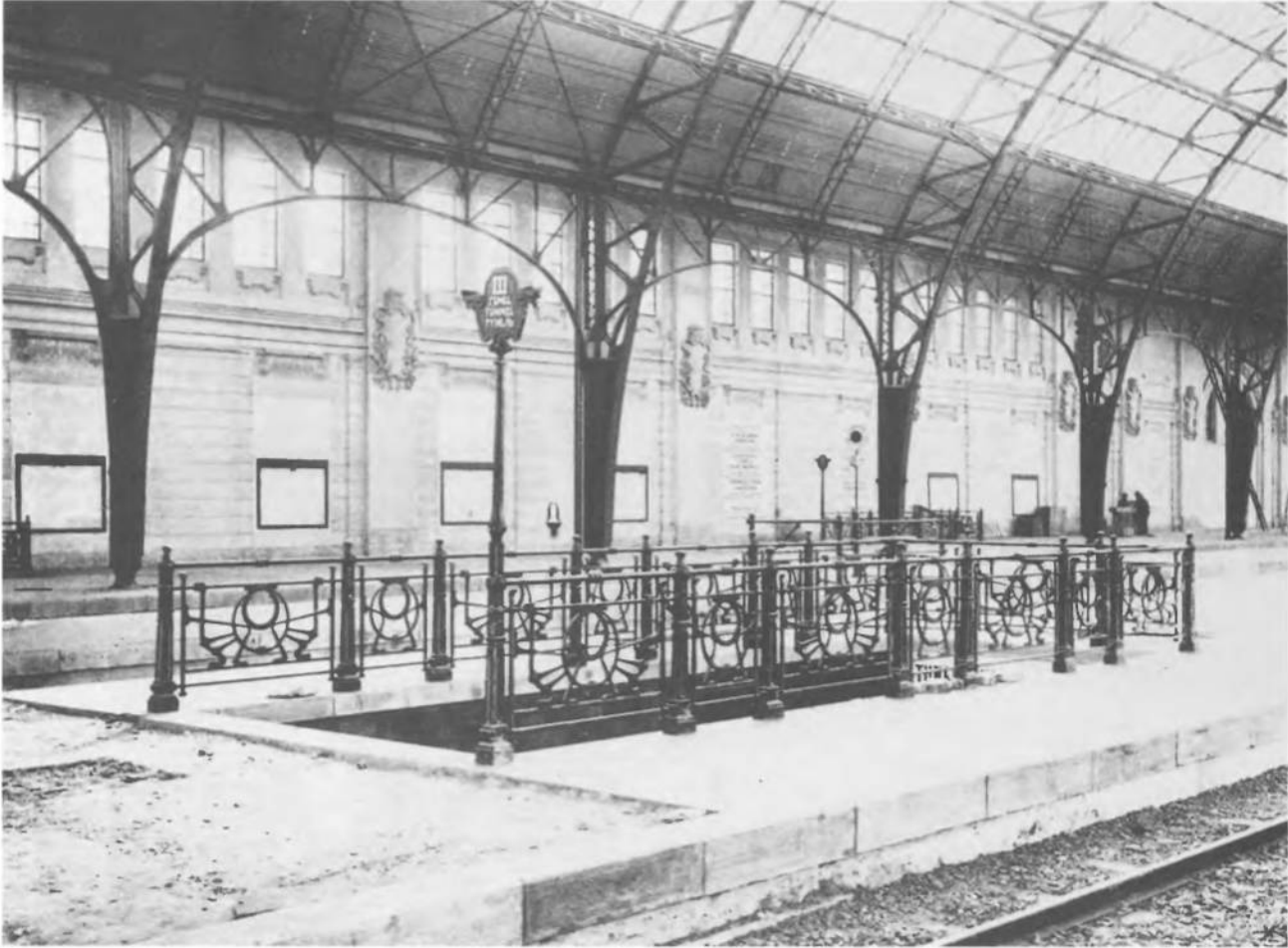
119. Владислав Садловський, Новий вокзал Державної залізниці. Брама–двері, виконано на фабриці Юзефа Горецького у Кракові, бл. 1903

120. Nowy dworzec Kolei Państwowych. Metalowe wyposażenie peronu, pomysł i wykonanie fabryki Józefa Goreckiego w Krakowie, ok. 1903

120. Новий вокзал Державної залізниці. Металеві конструкції перону, ідея та виконання фабрики Юзефа Горецького у Кракові, бл. 1903

121. Nowy dworzec Kolei Państwowych. Metalowe wyposażenie sali kas, pomysł i wykonanie fabryki Józefa Goreckiego w Krakowie, ok. 1903

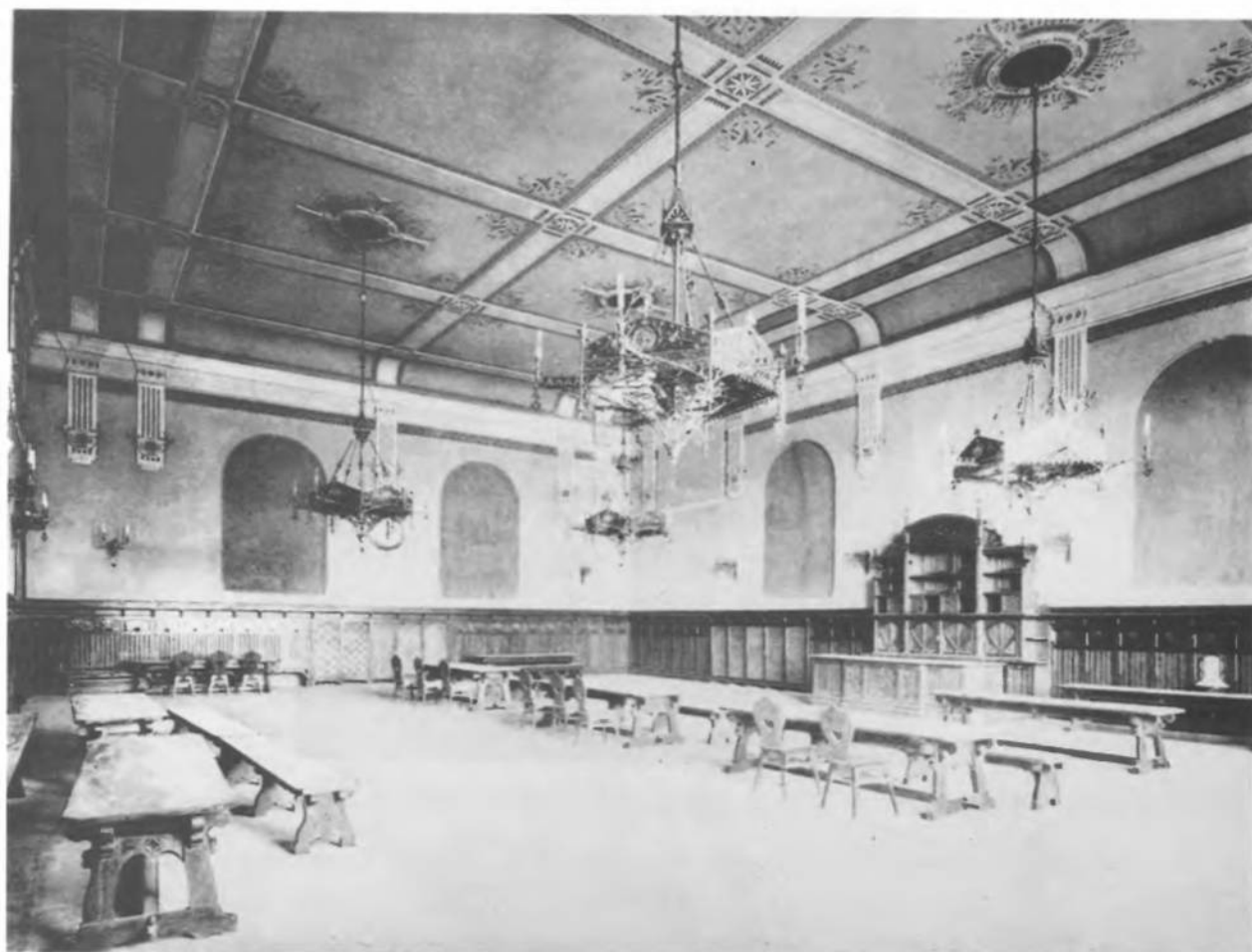
121. Новий вокзал Державної залізниці. Металеві конструкції касових залів, ідея та виконання фабрики Юзефа Горецького у Кракові, бл. 1903

122. Alfred Zachariewicz, nowy dworzec Kolei Państwowych. Poczekalnia I klasy, wnętrze, ok. 1903

122. Альфред Захарієвич, Новий вокзал Державної залізниці, зал чекання I класу, інтер'єр, бл. 1903

123. Alfred Zachariewicz, nowy dworzec Kolei Państwowych. Sala restauracyjna III klasy, stolarszczyzna według projektu Tadeusza Obmińskiego, świeczniki wykonano w fabryce Józefa Goreckiego w Krakowie, ok. 1903

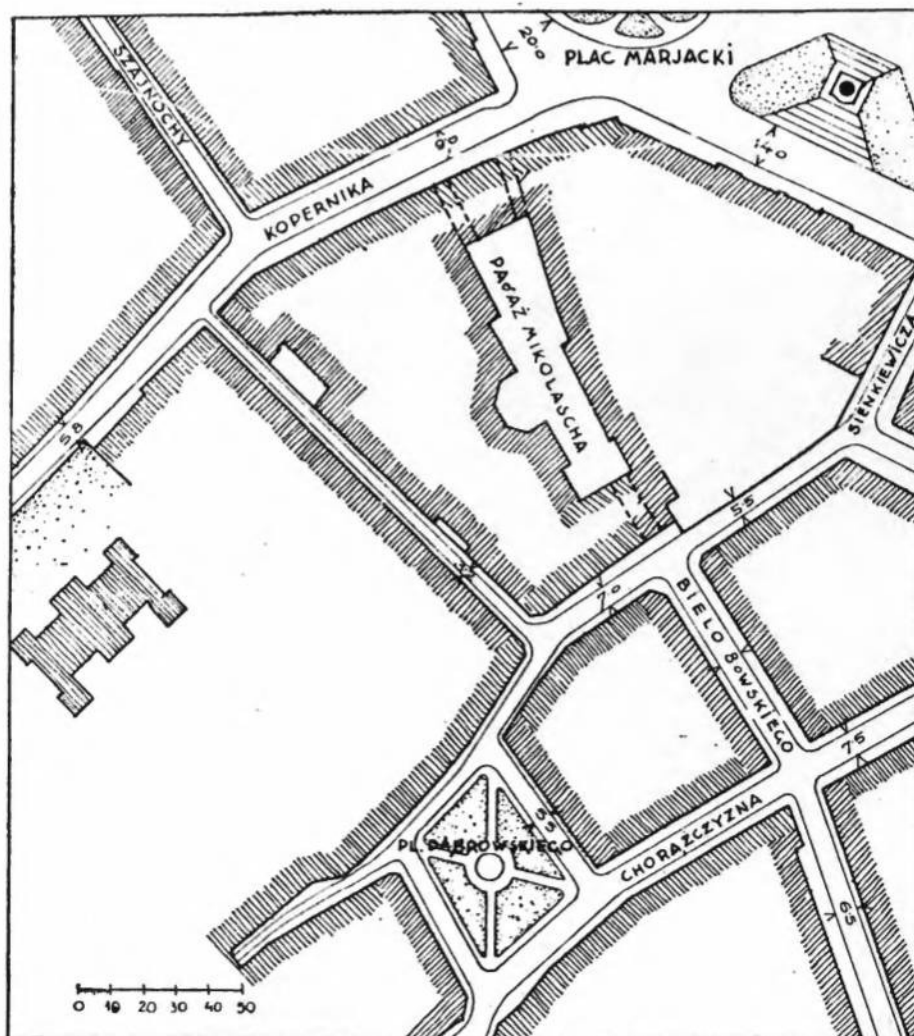
123. Альфред Захарієвич, Новий вокзал Державної залізниці, зал ресторану III класу, столярні роботи по проекту Тадеуша Обмінського, підсвічники виконані на фабриці Юзефа Горецького у Кракові, бл. 1903

124. Alfred Zachariewicz i Jan Lewiński, Pasaż Mikolascha, łączył ul. Kopernika z ul. Sienkiewicza (dziś Woronego), 1899–1900

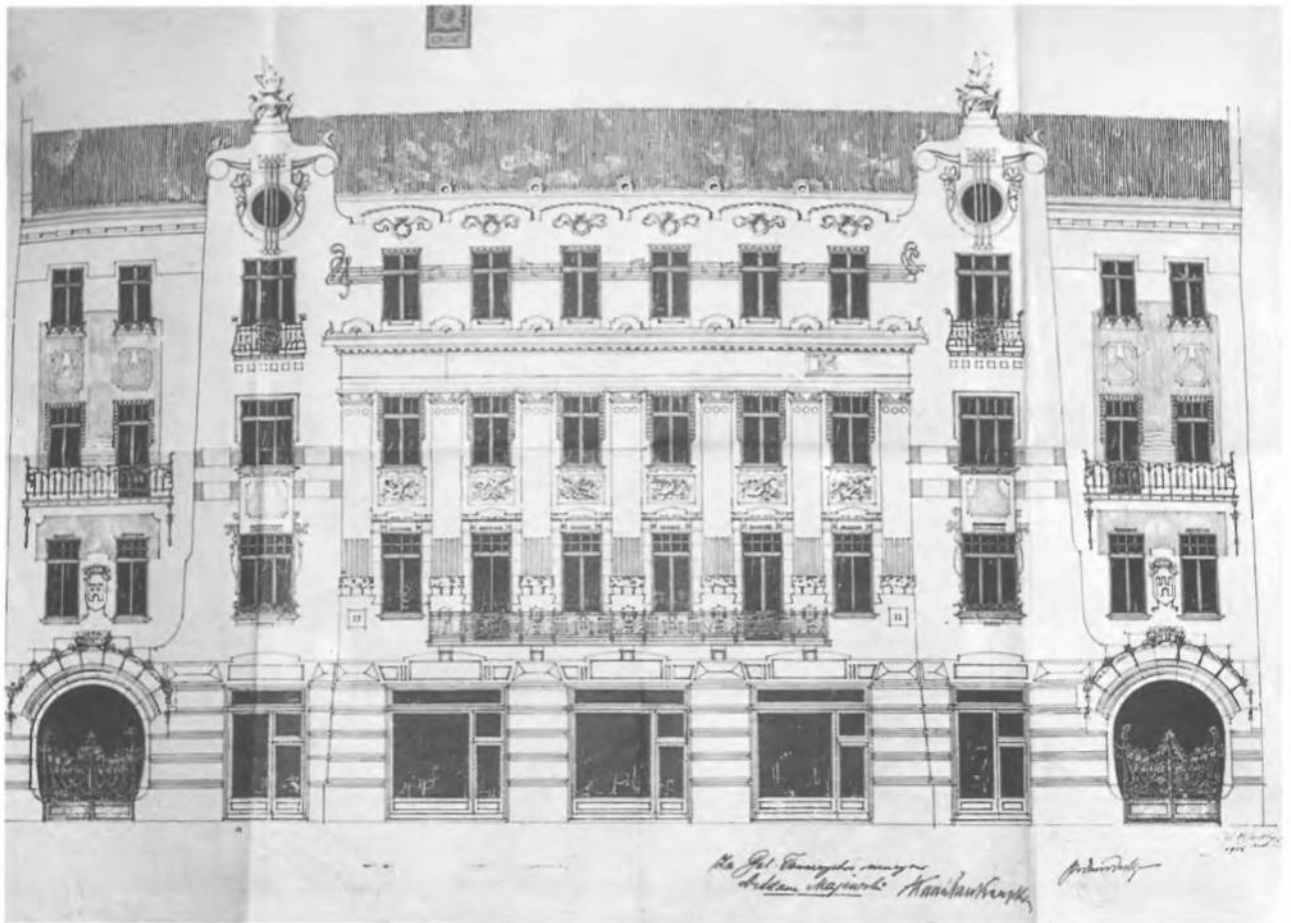
124. Альфред Захарівич і Іван Левинський, Пасаж Міколяша, сполучав вул. Коперника з вул. Сенкевича (тепер Вороного), 1899-1900

125. Sytuacja Pasażu Mikolascha i ulic sąsiednich we Lwowie, plan

125. Ситуація Пасажу Міколяша та сусідніх вулиць у Львові, план

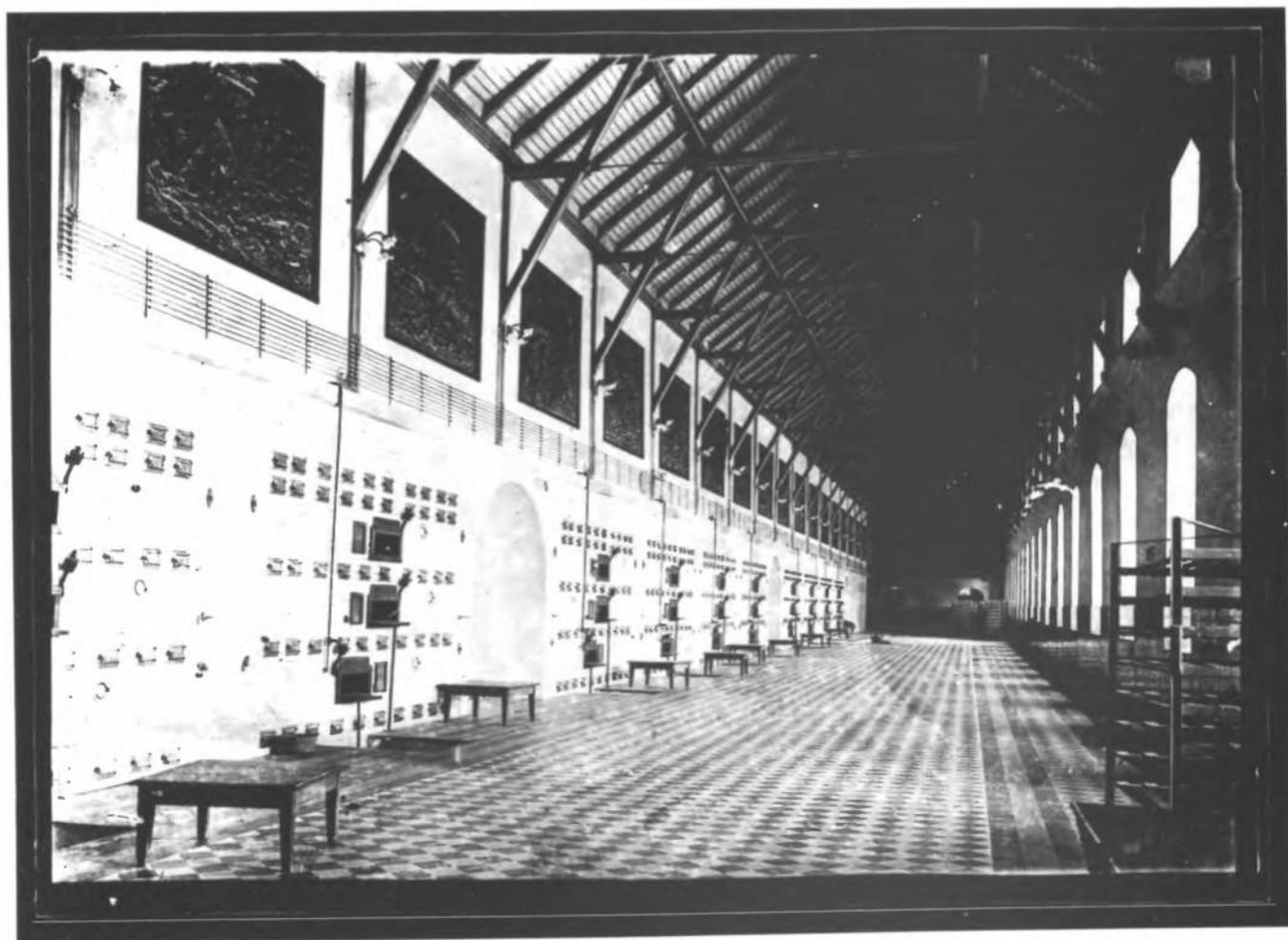

126. Władysław Sadłowski, Galicyjskie Towarzystwo Muzyczne przy ul. Chorążczyzny
(dziś Czajkowskiego 7). Projekt elewacji, 1905

126. Владислав Садловський, Галицьке музичне товариство на вул. Хоронщизни
(тепер Чайковського 7). Проект фасаду, 1905

127. Piekarnia Merkury, arch. Alfred Zachariewicz, rzeźb. Zygmunt Kurczyński, 1908–1909

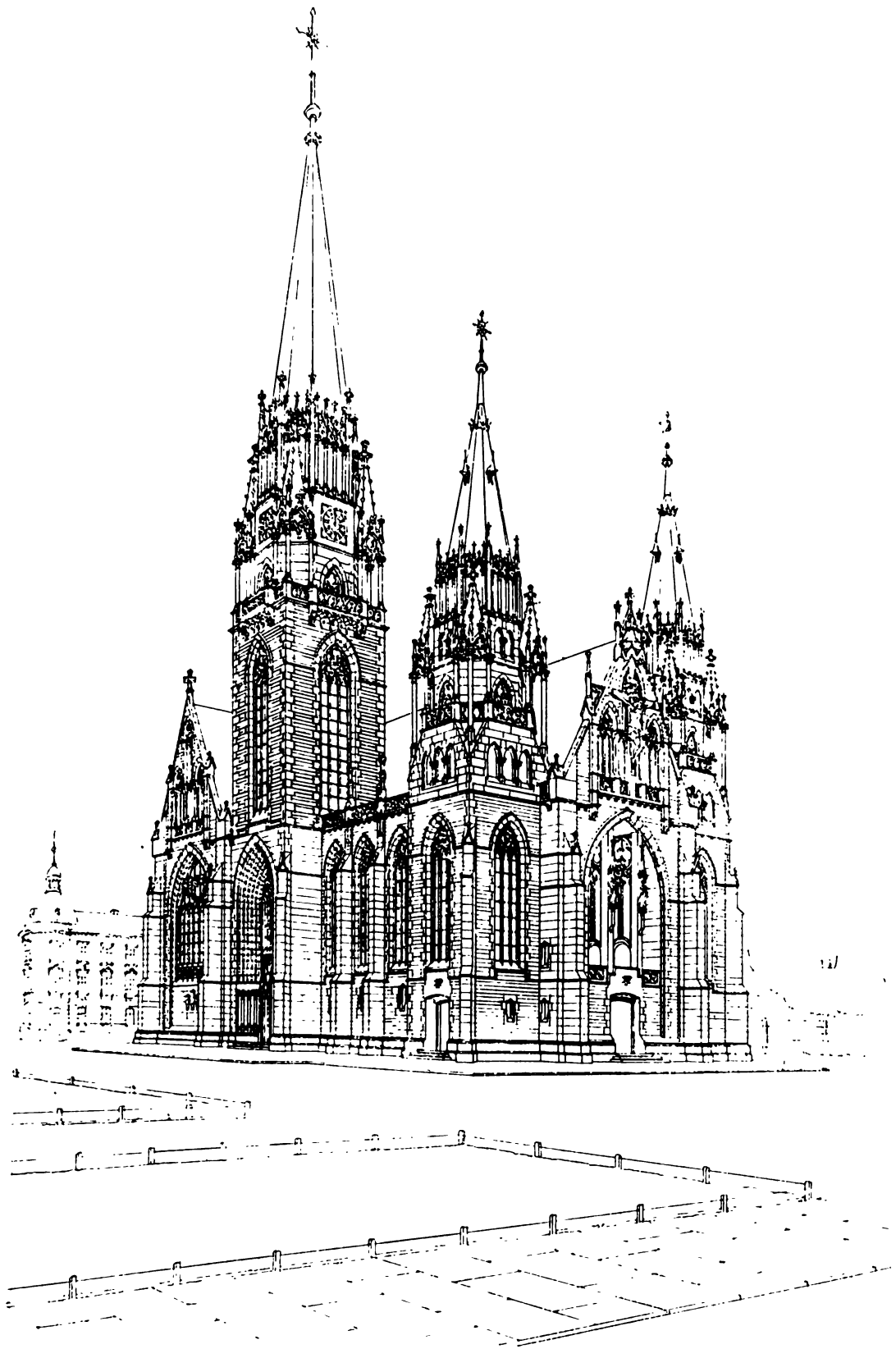
127. Пекарня „Меркурій”, арх. Альфред Захарівич, скульптор Зигмунт Курчинський,
1908–1909

128. Antoni Popiel,
kolumna Mickiewicza,
plac Mariacki
(dziś plac Mickiewicza),
1898–1904

128. Антоні Попєль,
Колонна Міцкевича,
Марійська площа
(тепер площа
Міцкевича),
1898–1904

129. Teodor Talowski, I nagroda ex aequo, projekt konkursowy na kościół św. Elżbiety.
Widok ogólny, 1903

129. Теодор Тальовський, Конкурсний проект костелу Св. Ельжбети,
I нагорода ex aequo. Загальний вид, 1903

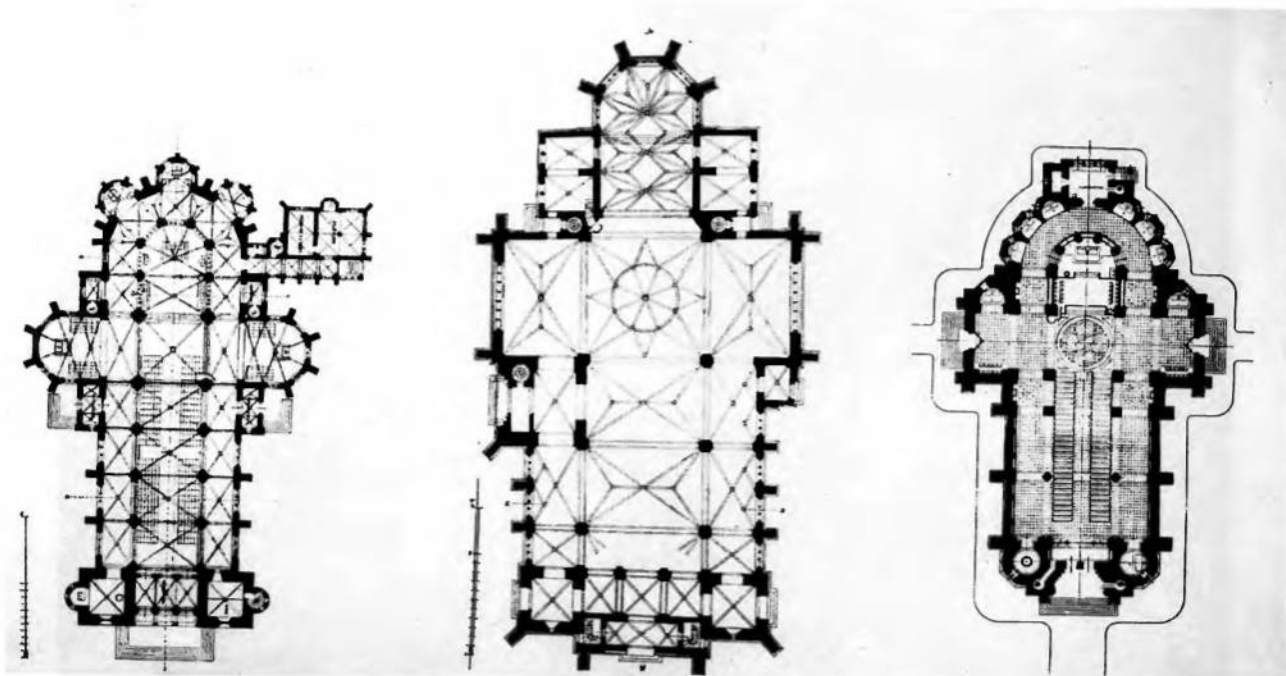

130. Tadeusz Stryjeński, Franciszek Mączyński, II nagroda, projekt konkursowy na kościół św. Elżbiety. Widok ogólny, 1903

130. Тадеуш Стрисенський, Францішек Мончинський, Конкурсний проект костелу Св. Ельжбети, II нагорода. Загальний вид, 1903

131. Sławomir Odrzywolski, Kraków, I nagroda ex aequo, projekt konkursowy na kościół św. Elżbiety. Widok ogólny, 1903

131. Славомир Одживольський, Конкурсний проект костелу Св. Ельжбети, I нагорода ex aequo. Загальний вид, 1903

132. Projekty konkursowe na kościół św. Elżbiety. Plany: I nagroda ex aequo Sławomir Odrzywolski, I nagroda ex aequo Teodor Talowski, II nagroda Tadeusz Stryjeński, Franciszek Mączyński, 1903

132. Конкурсний проект костелу св. Ельжбети. Плани: I нагорода ex aequo Славомир Одживольський, I нагорода ex aequo Теодор Тальовський, II нагорода Тадеуш Стрисенський, Францішек Мончинський, 1903

133. Teodor Talowski, kościół św. Elżbiety, róg ulic Gródeckiej i Sapichy (wcześniej Nowy Świat, dziś Bandery), 1903–1912

133. Теодор Тальовський, Костел Св. Ельжбети, рiг вул. Городоцької і Сапеги (раніше Новий Світ, тепер Бандери), 1903-1912

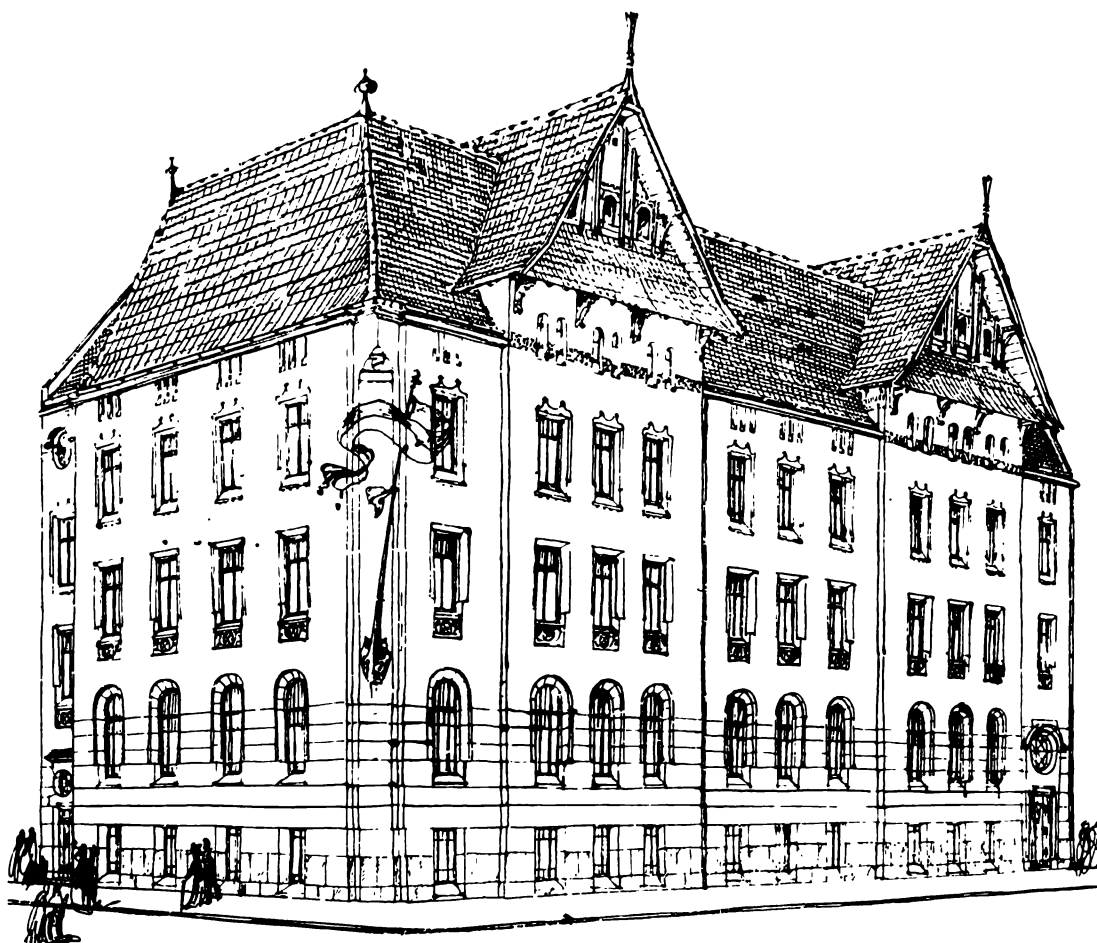

134. Roman Bandurski, godło „Twardy orzech”, konkursowy projekt przebudowy Ratusza,
I nagroda. Widok ogólny, 1908

134. Роман Бандурський (герб „Твердий горіх”), Конкурсний проект перебудови ратуші,
I нагорода. Загальний вид, 1908

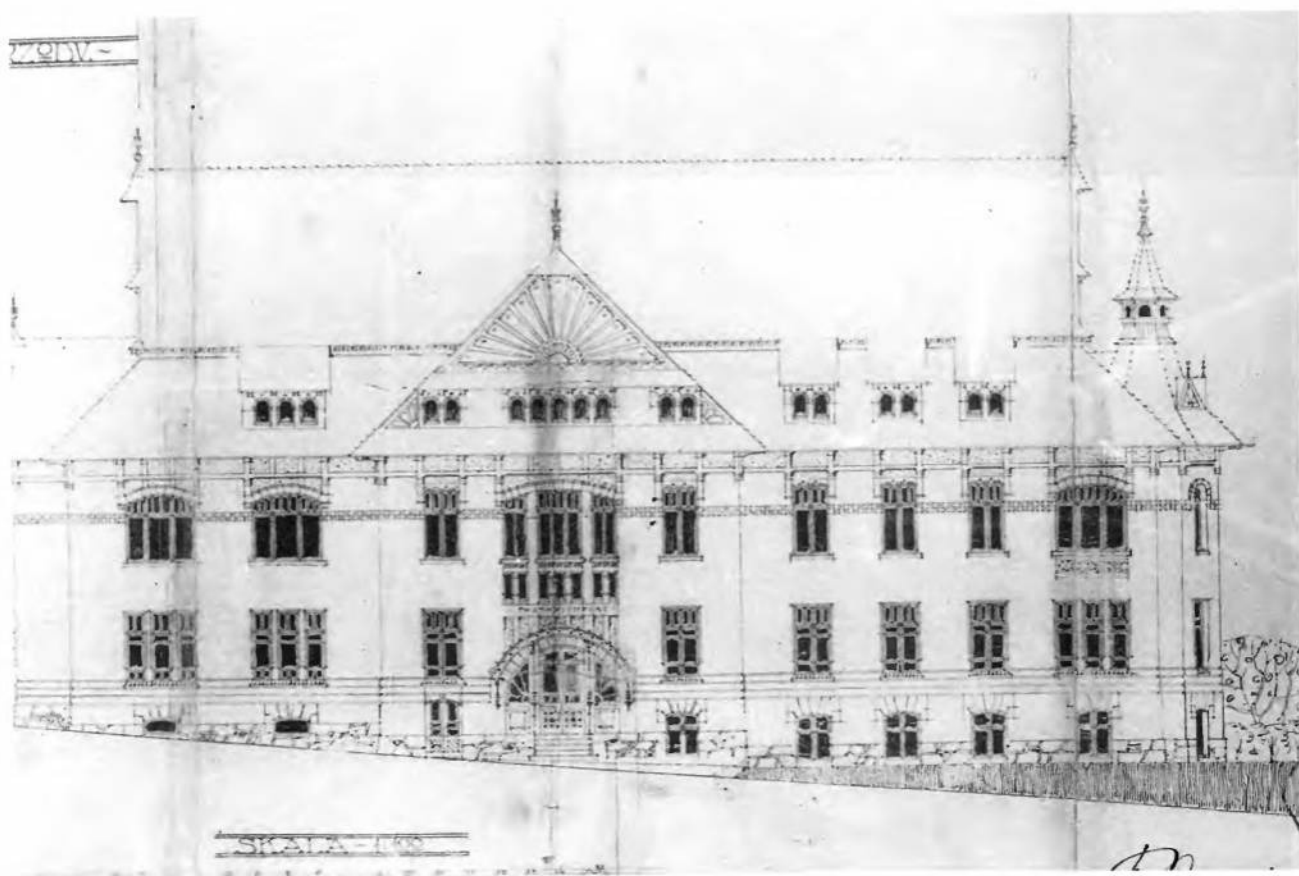
135. Józef Sosnowski i Alfred Zachariewicz, polski Dom Akademicki, ul. Senatorska (dziś Stecka).
Projekt – widok ogólny, 1907

135. Юзеф Сосновський та Альфред Захарівич, Польський Академічний дім,
вул. Сенаторська (тепер Стецька). Проект – загальний вид, 1907

136. Aleksander Luszpiński, Sanatorium doktora Kazimierza Soleckiego przy ul. Łyczakowskiej 107 i Pszczelnej (dziś Riepina 2). Projekt elewacji od ul. Pszczelnej. Nie sygnowany projekt wykonany w biurze J. Lewińskiego, 1908

136. Олександр Лушпинський, Санаторій доктора Казимира Солецького на вул. Личаківській 107 та Пчільній (тепер Рєпіна 2). Проект фасаду від вул. Пчільної. Не підписаний проект виконаний в бюро І. Левинського, 1908

137. Alfred Zachariewicz, Izba Przemysłowo-Handlowa, ul. Akademicka
(dziś prospekt Szewczenki), 1907–1910

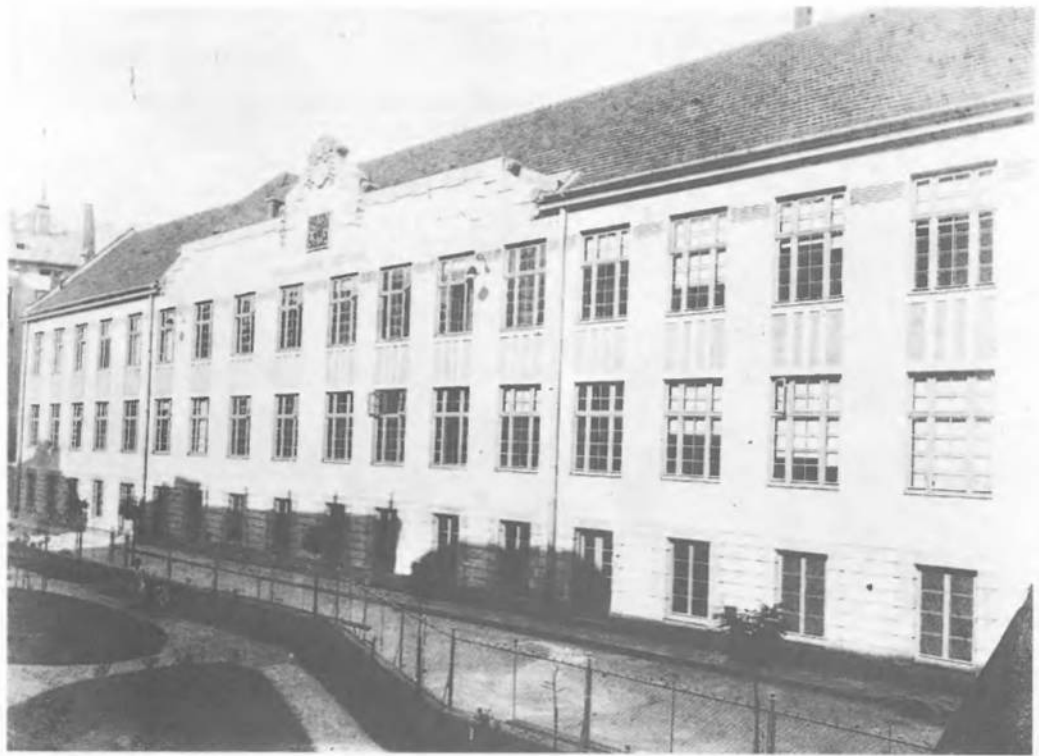
137. Альфред Захарієвич, Торговельно-промислова палата, вул. Академічна
(тепер проспект Шевченка), 1907-1910

138. Instytut Technologiczny przy Izbie Handlowo-Przemysłowej, ul. Boularda
(dziś Nyżankińskiego 5), arch. Tadeusz Obmiński (?). Na zdjęciu elewacja od podwórza, 1907–1909

138. Технологічний інститут (при Торговельно-промисловій палаті), вул. Булярда
(тепер Нижанківського 5), арх. Тадеуш Обмінський (?). На фотографії фасад від подвір'я,
1907-1909

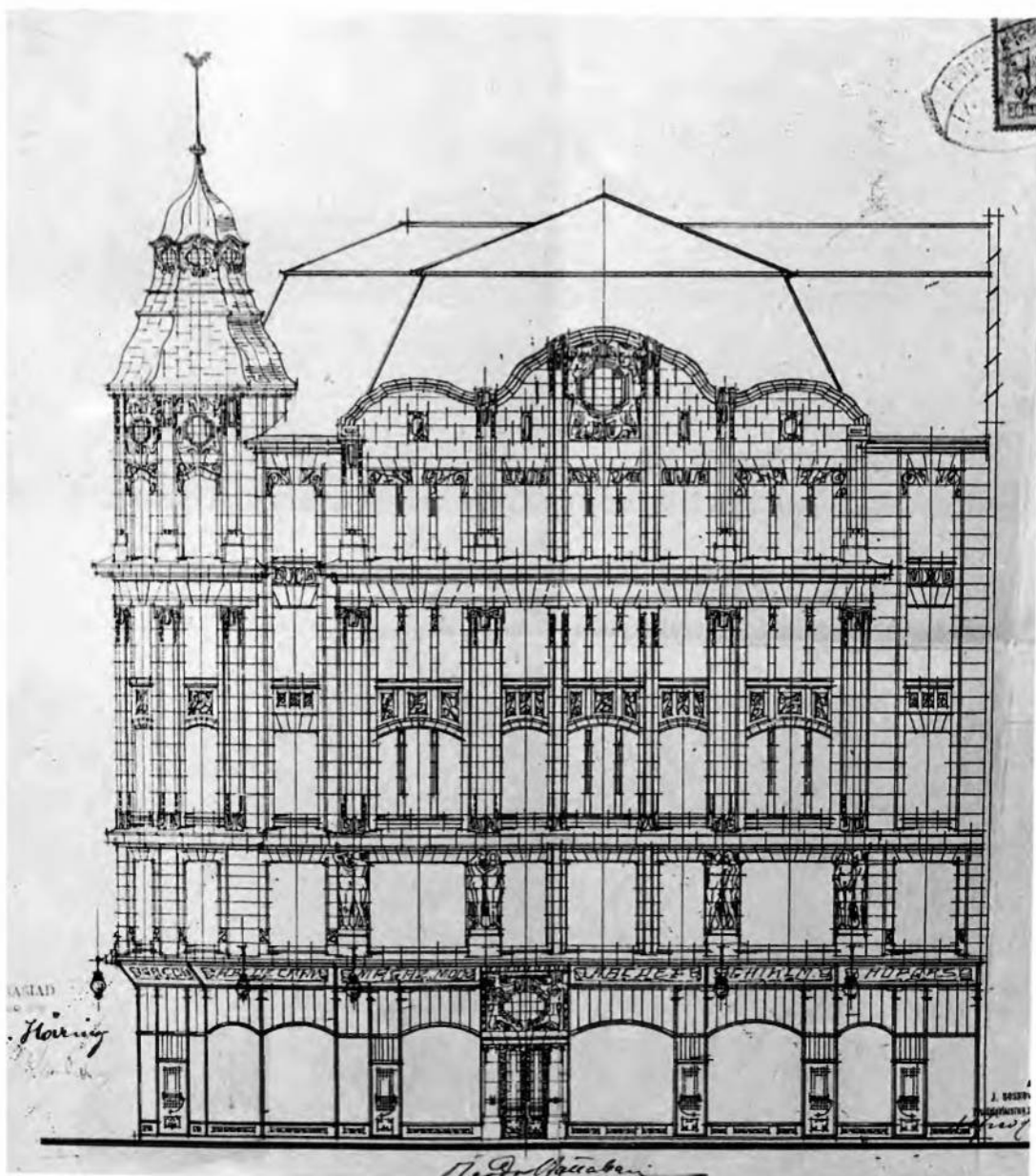
139. Władysław Sadłowski, Adolf Weiss, Szkoła Przemysłowa, ul. Snopkowska (dziś Stusa 47),
1906–1909

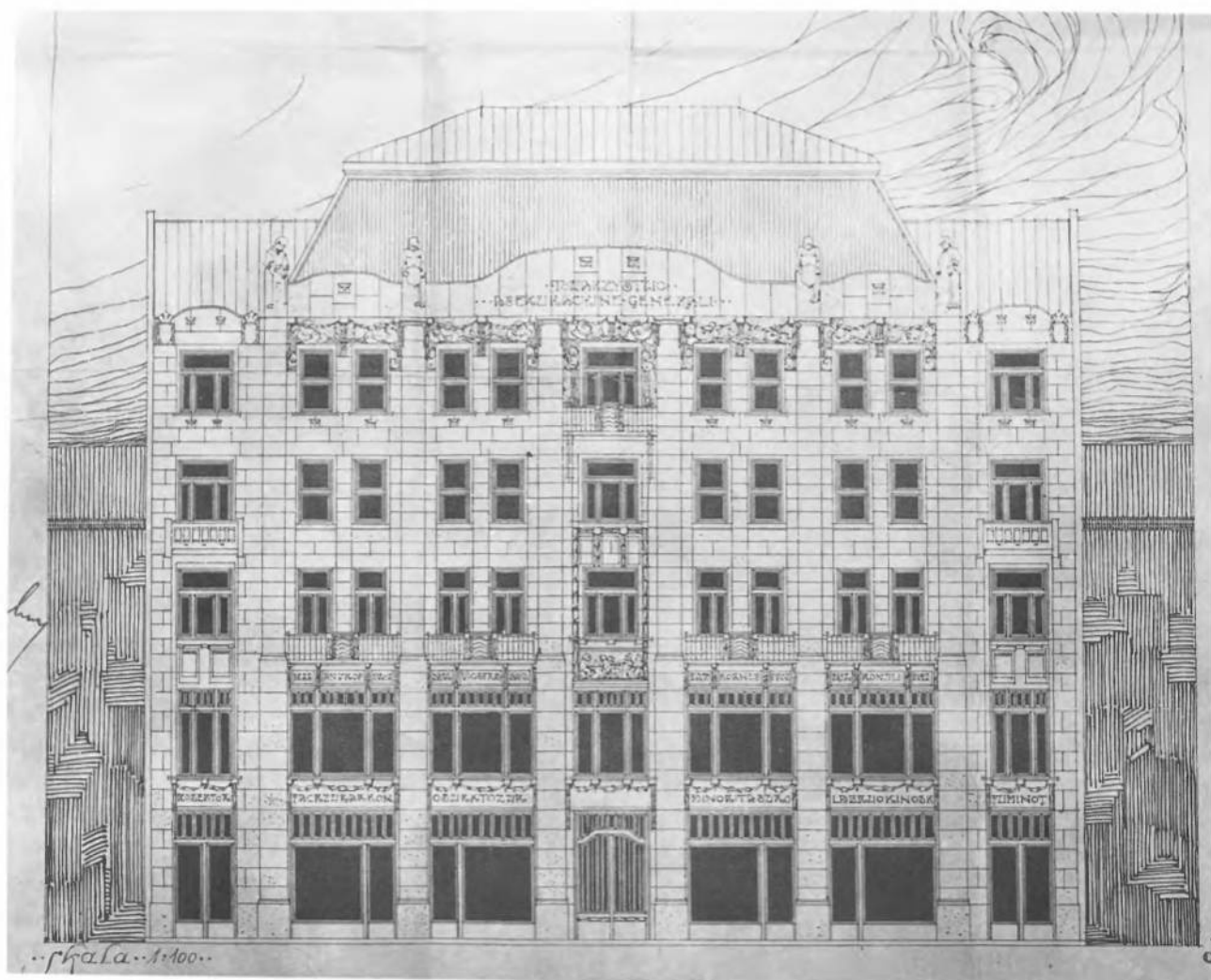
139. Владислав Садловський, Адольф Вейсс, Промислова школа, вул. Снопківська
(тепер Стуса 47), 1906-1909

140. Alfred Zachariewicz, kamienica Teodora Ballabana na rogu ulic Halickiej 21 i Wałowej 7.
Projekt elewacji od ulicy Wałowej, 1908

140. Альфред Захарієвич, Кам'яниця Теодора Баллабана на розі вул. Галицької 21
та Валової 7. Проект фасаду від вулиці Валової, 1908

141. Alfred Zachariewicz, gmach filii lwowskiej towarzystwa włoskiego „Assicurazioni Generali Trieste” przy ul. Kopernika 3. Projekt fasady, 1908

141. Альфред Захарівич, Будинок львівського філіалу італійського товариства „Assicurazioni Generali Trieste” на вул. Коперника 3. Проект фасаду, 1908

142. Alfred Zachariewicz, II nagroda, konkursowy projekt domu Galicyjskiego Banku Związkowego we Lwowie, plac Smolki (dziś Gen. Hryhorenki 3). Widok ogólny. Budowa 1911–1912

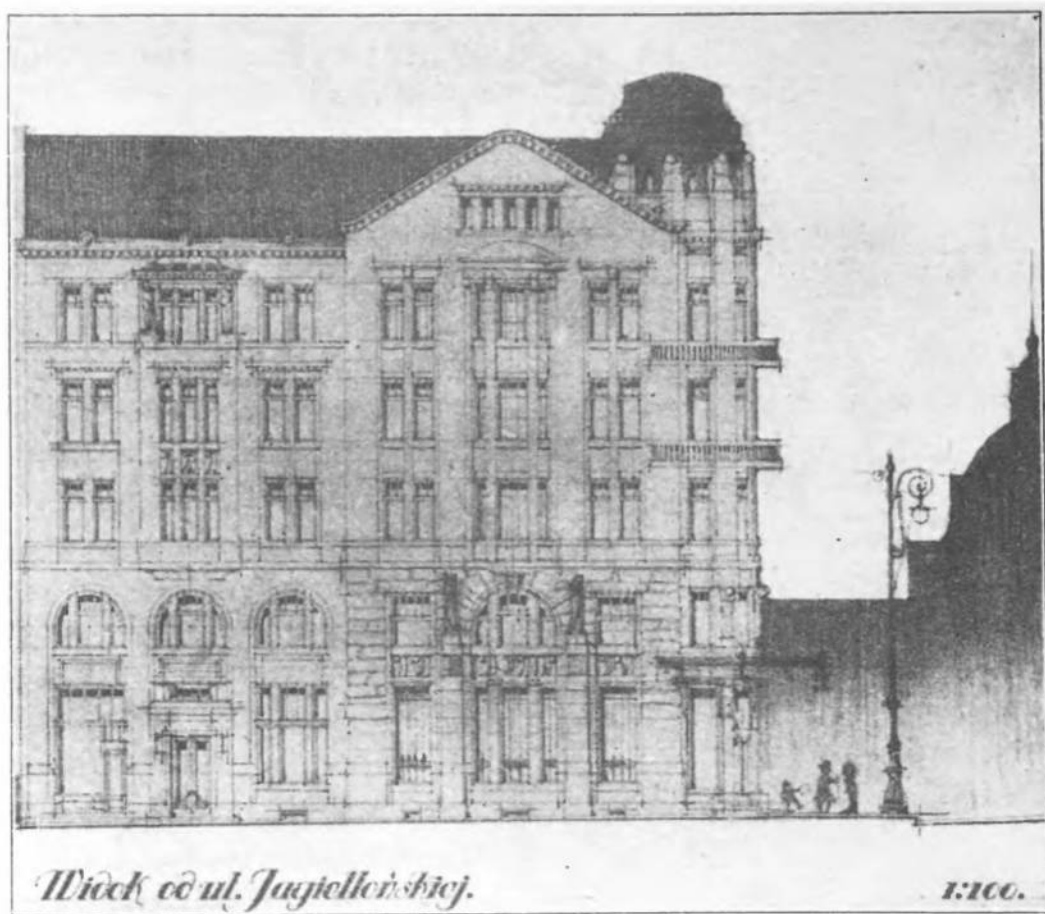
142. Альфред Захарієвич, Конкурсний проект будинку Акціонерного банку спілок у Львові, площа Смольки (тепер Генерала Григоренка 3), II нагорода. Загальний вид. Будова 1911-1912

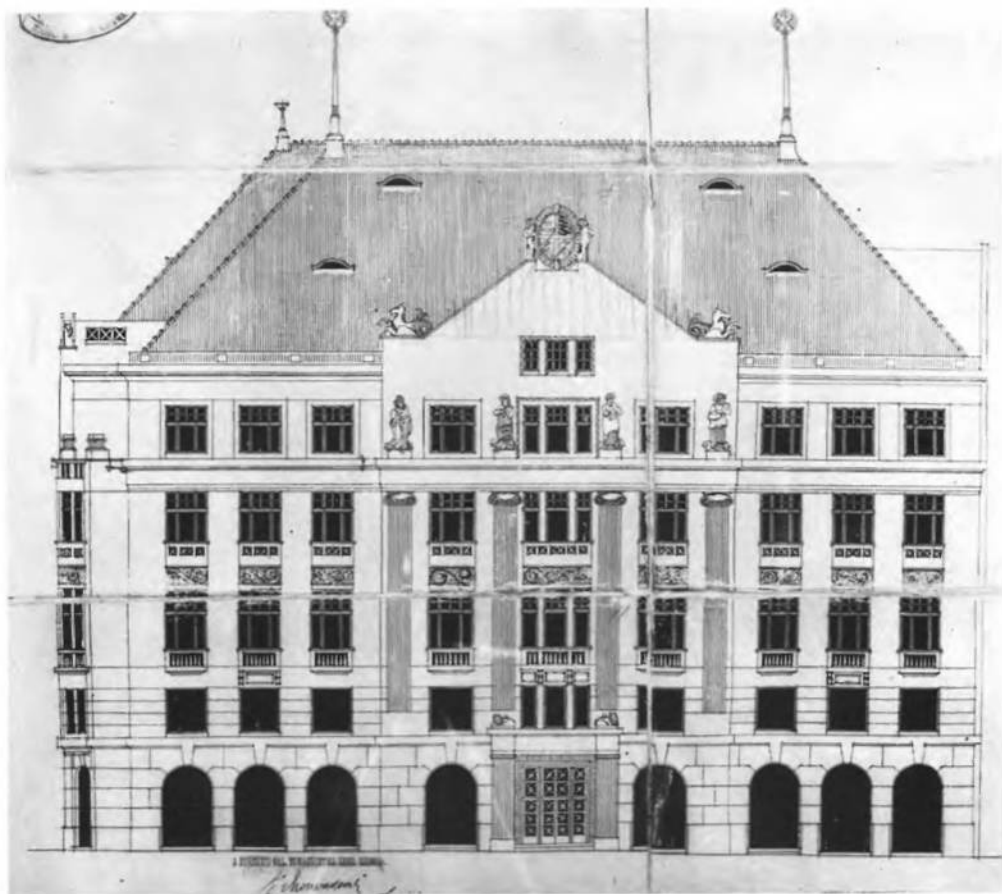
143. Władysław Derdacki, Witold Minkiewicz, I nagroda, konkursowy projekt na gmach Banku Czeskiego. Elewacja od ulicy Jagiellońskiej (wcześniej Jezuickiej, dziś Hnatiuka), róg ul. Karola Ludwika (dziś prospekt Swobody), 1912

143. Владислав Дердацький, Вітольд Мінкевич, Конкурсний проект Чеського банку, I нагорода. Фасад від вулиці Ягеллонської (раніше Єзуїтської, тепер Гнатюка), ріг вул. Карла Людвіка (тепер проспект Свободи), 1912

144. Władysław Derdacki, Witold Minkiewicz, bud. Maciej Blecha, gmach Banku Czeskiego. Elewacja od ulicy Karola Ludwika (dziś prospekt Swobody), róg Jagiellońskiej (wcześniej Jezuickiej, dziś Hnatiuka), 1912

144. Владислав Дердацький, Вітольд Мінкевич, будував Мацей Блеха, Будинок Чеського банку. Фасад від вулиці Карла Людвіка (тепер проспект Свободи), ріг вул. Ягеллонської (раніше Єзуїтської, тепер Гнатюка), 1912

145. Alfred Zachariewicz, Galicyjskie Towarzystwo Kredytowe Ziemskie przy ul. Kopernika 2-4 i ul. Szajnochy (dziś Bankiwskiej). Projekt fasady od ul. Kopernika, 1912

145. Альфред Захарівич, Галицьке кредитне товариство землевласників на вул. Коперника 2-4 та вул. Шайнохи (тепер Банківська). Проект фасаду від вул. Коперника, 1912

146. Eugeniusz Czerwiński, Українське Товариство Музyczne ім. Лисенки przy ul. Szaszkiewicza 5. Nie sygnowany projekt wykonany w biurze J. Lewińskiego. Plan fasady i elewacji bocznej, 1913

146. Євген Червінський, Українське музичне товариство ім. Лисенка на вул. Шашкевича 5. Не підписаний проект виконаний в бюро І. Левинського. План головного та бокового фасаду, 1913

147. Dyrekcja Kolei

147. Дирекція залізниці

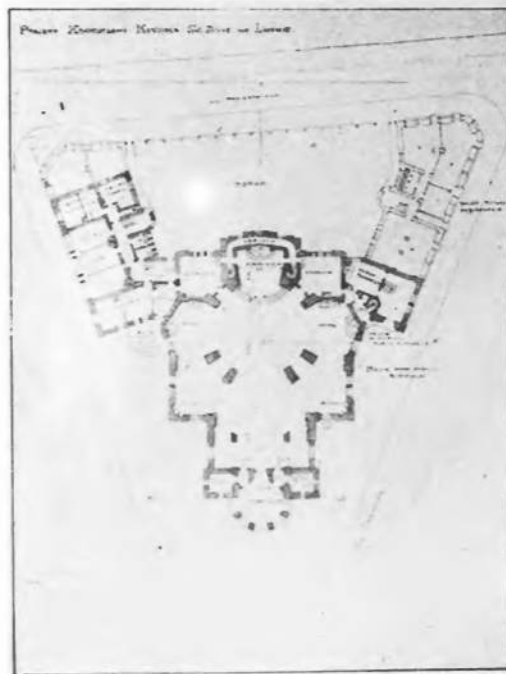
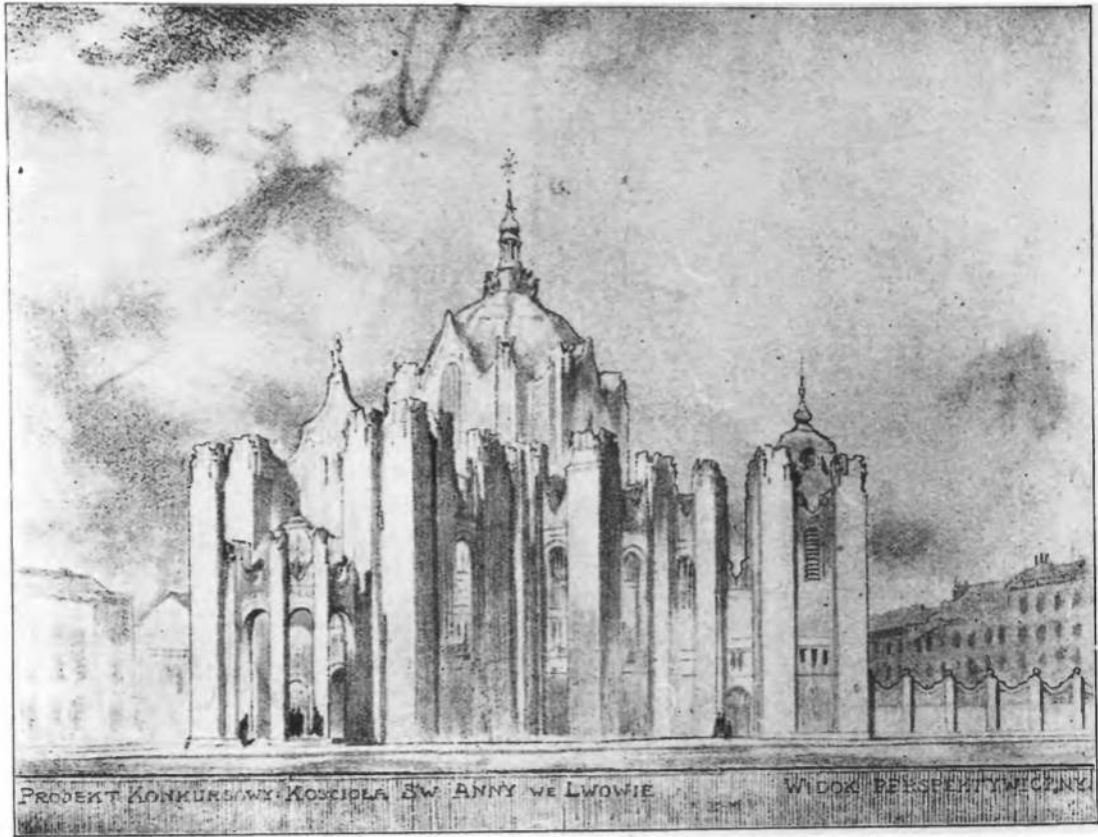

148. Zbigniew Brochwicz-Lewiński, gmach Dyrekcji Kolei Państwowych, ul. Zygmuntowska (dziś Gogola). Widok ogólny, 1913–1914

148. Збігнев Брохвін-Левинський, Будинок Дирекції Державної залізниці, вул. Зигмунтовська (тепер Гоголя). Загальний вид, 1913-1914

149. Oskar Sosnowski, szkic konkursowy kościoła św. Anny, projekt wyróżniony. Widok ogólny i plan, 1912

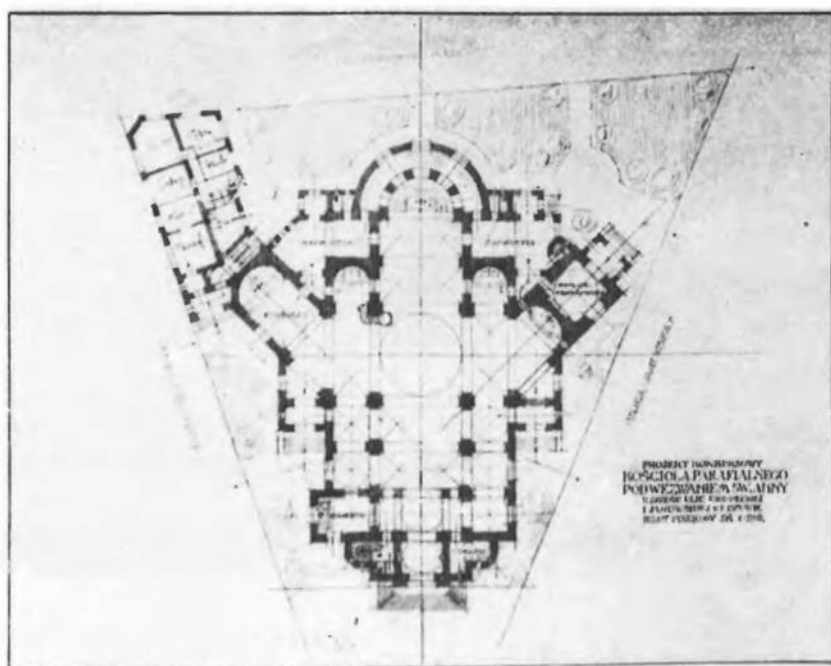
149. Оскар Сосновський, Конкурсний ескіз костелу Св. Анни, відзначений проект. Загальний вид і план, 1912

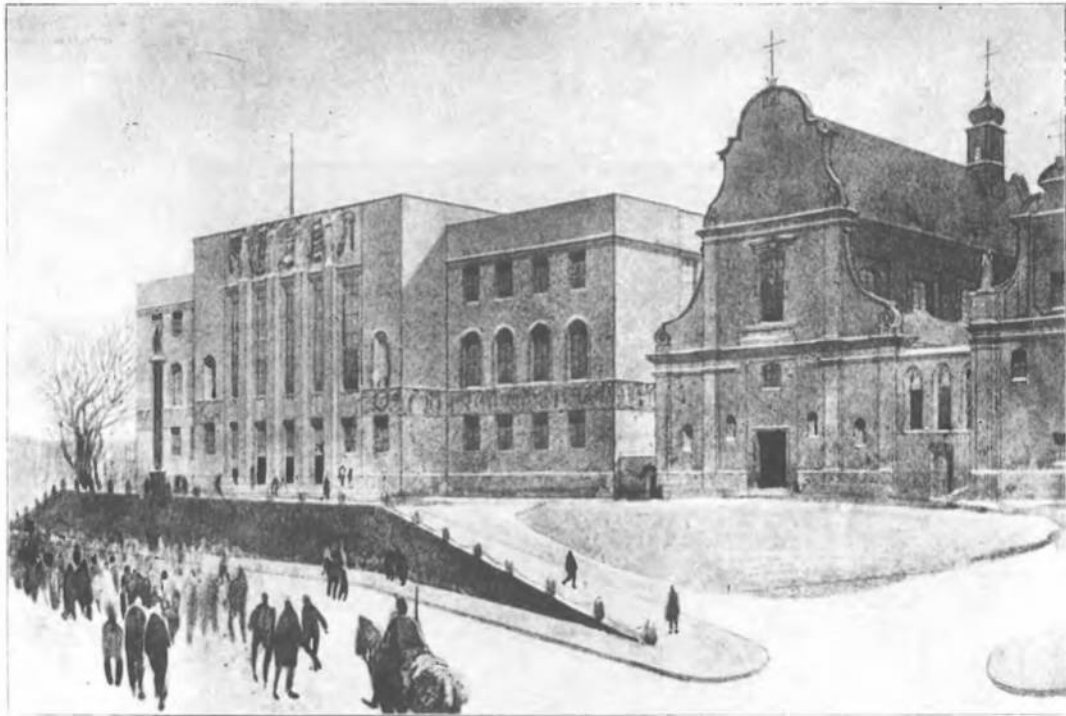
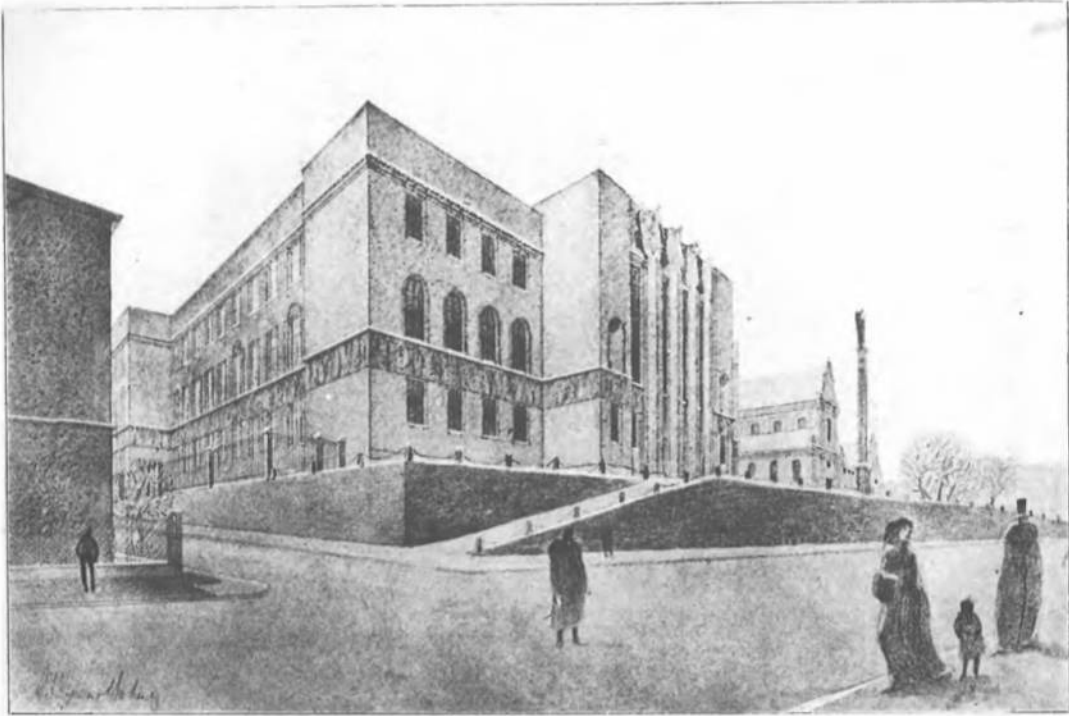
150. Władysław Derdacki i Witold Minkiewicz, II nagroda, szkic konkursowy kościoła św. Anny.
Widok ogólny i perspektywa z ulicy Kazimierzowskiej (dziś Horodocka), 1912

150. Владислав Дердацький та Вітольд Мінкевич, Конкурсний ескіз костелу Св. Анни,
II нагорода. Загальний вид і перспектива з вулиці Казимирівської (тепер Городоцька), 1912

151. Ludwik Sokółowski, III nagroda, szkic konkursowy kościoła św. Anny.
Widok ogólny i plan, 1912

151. Людвік Соколовський, Конкурсний ескіз костелу Св. Анни, III нагорода.
Загальний вид і план, 1912

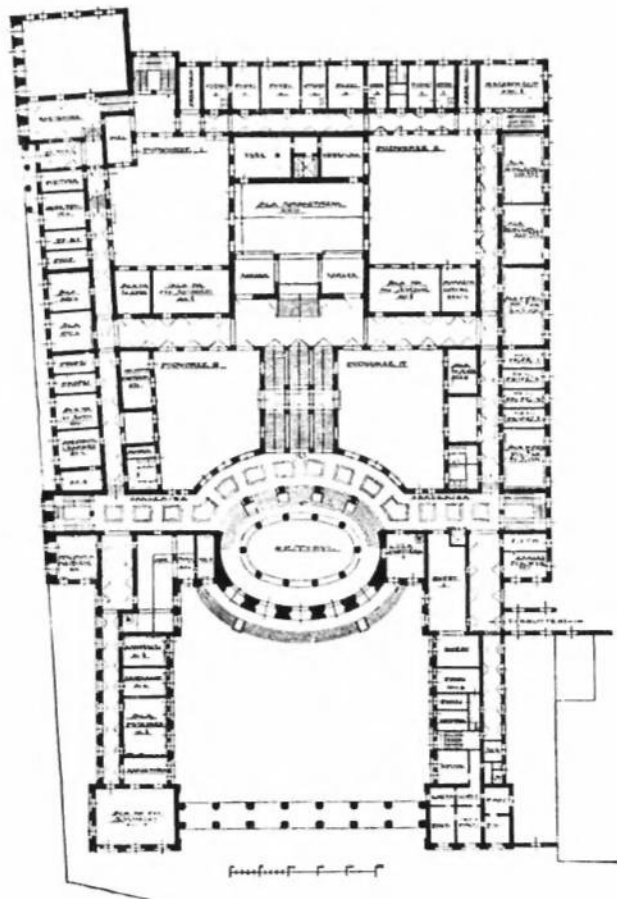
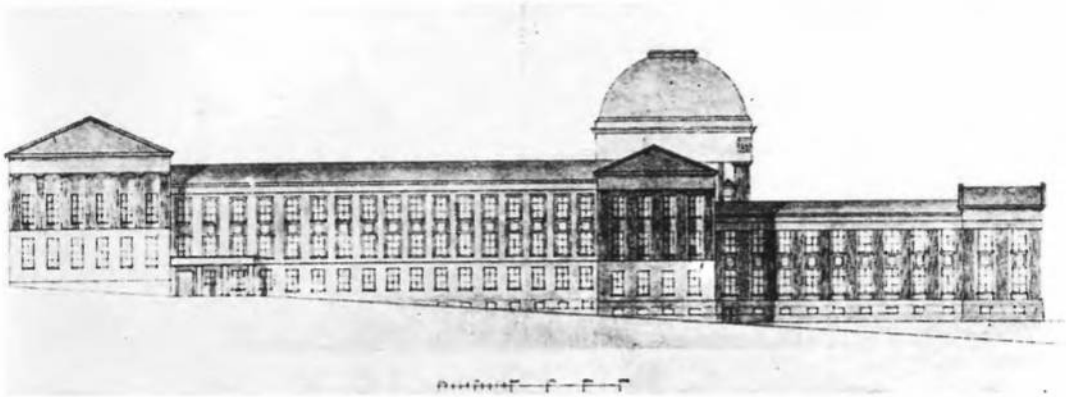
152. Adolf Szyszko-Bohusz i Maksymilian Burstin, II równorzędna nagroda w konkursie na uniwersytet. Projekt – widok ogólny, 1913

152. Адольф Шишко-Богусь та Максиміліан Бурстін, Конкурс на проект будинку університету, II рівнолегла нагорода. Проект – фасад і план I поверху, 1913

153. Tadeusz Obmiński, II równorzędna nagroda, projekt konkursowy na gmach uniwersytetu.
Widok ogólny, 1913

153. Тадеуш Обмінський. Конкурсний проект будинку університету,
II рівнолегла нагорода. Загальний вид, 1913

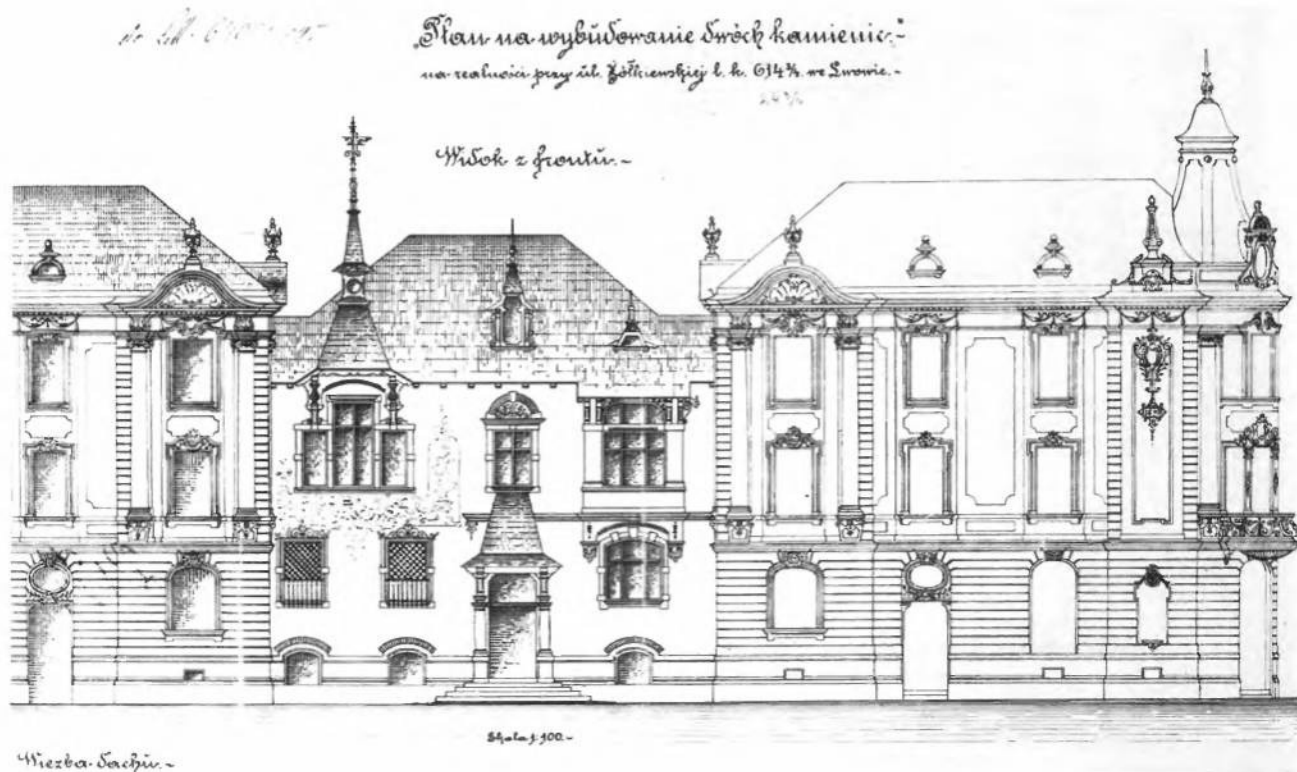

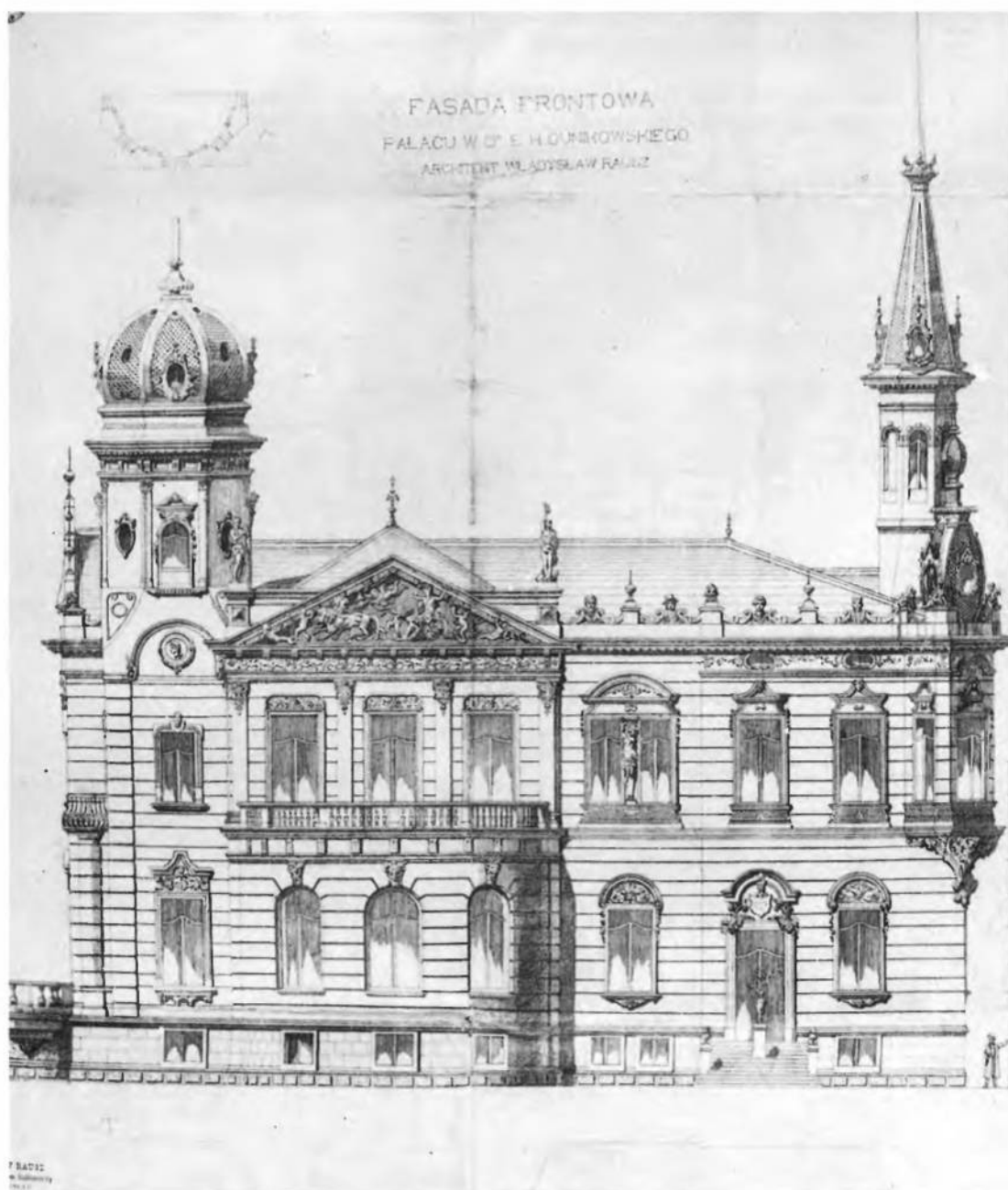
154. Ludwik Wojtyczko i Kazimierz Wyczyński, Kraków, II równorzędna nagroda w konkursie na uniwersytet. Projekt – fasada i plan parteru, 1913

154. Людвік Войтичко та Казимир Вичинський, Краків, Конкурсний проект будинку університету, II рівнолегла нагорода. Проект – фасад і план I поверху, 1913

155. Jan i Karol Szulcowie, budynki mieszkalne własne przy ul. Żółkiewskiej
(dziś Bohdana Chmielnickiego 56-58). Plan fasady, 1895

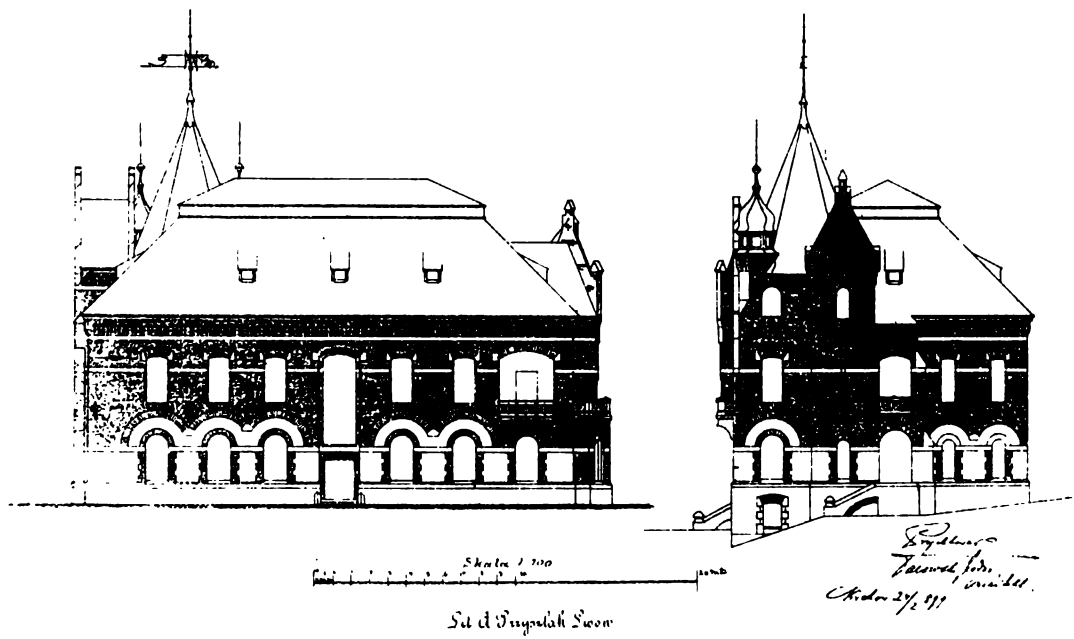
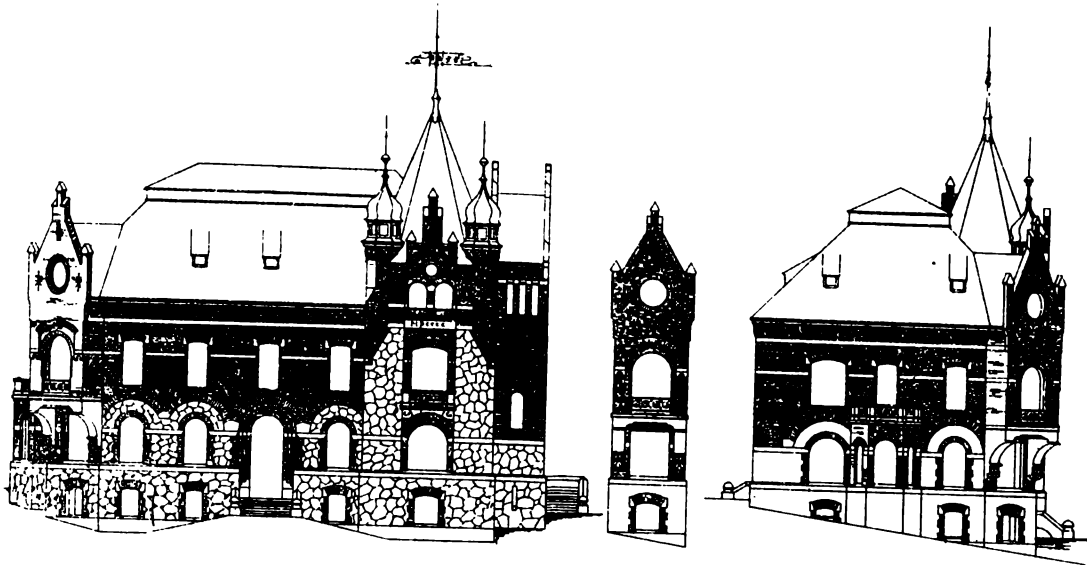
155. Ян та Карл Шульц, Власні житлові будинки на вул. Жовківській
(тепер Богдана Хмельницького 56-58). План фасаду, 1895

156. Władysław Rausz, pałacyk prof. Emila Dunikowskiego przy ul. Mochneckiego (dziś Drahomanowa 42). Projekt elewacji, 1897

156. Владислав Рауш, Палацик проф. Еміля Дуніковського на вул. Мохнацького (тепер Драгоманова 42). Проект фасаду, 1897

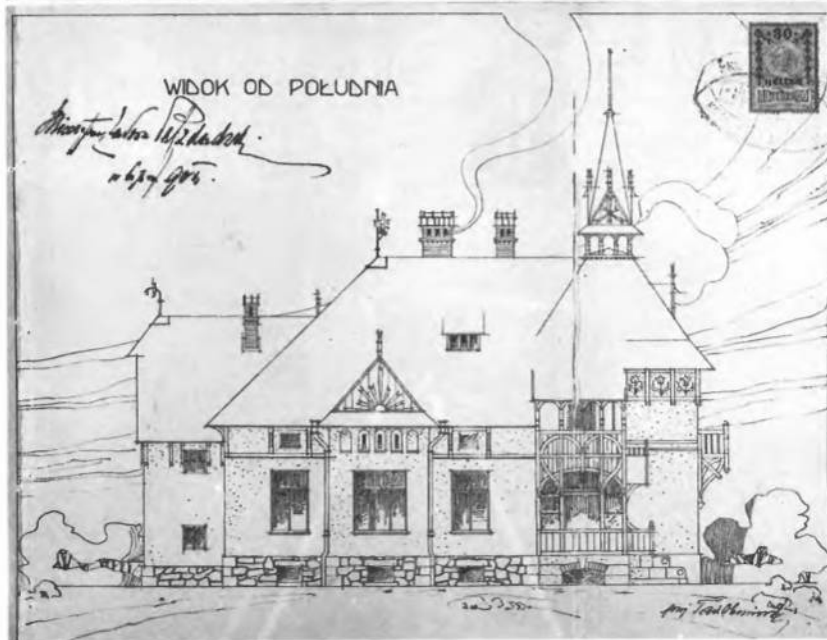
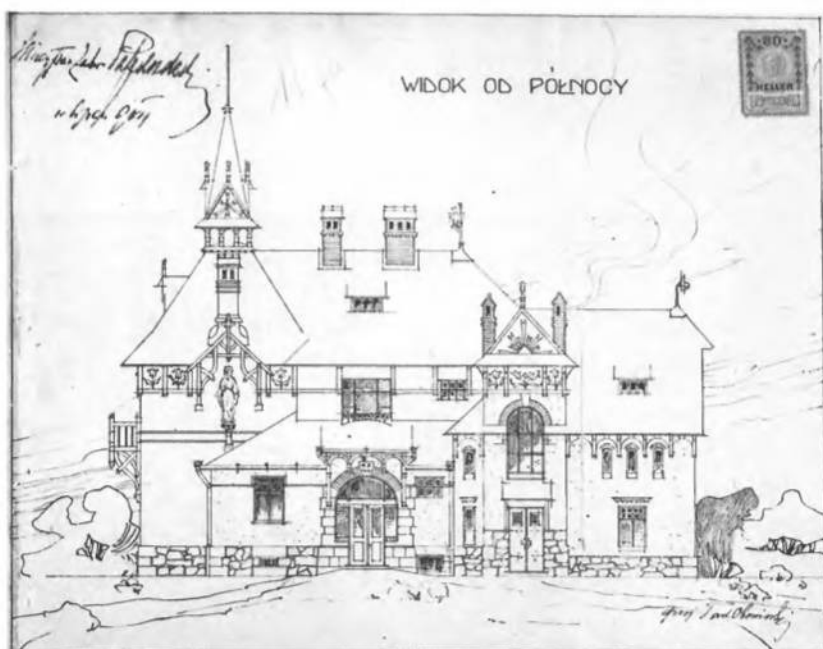
157. Teodor Talowski, plan na budowę willi piętrowej Juliana Wanga przy ulicy św. Zofii.
Elewacje, ok. 1899

157. Теодор Тальовський, План будівництва двоповерхової вілли Юліана Ванга на вул.
Святої Софії у Львові. Фасади, бл. 1899

158. Plac Bernardyński, nr 1, 2, 2a (budynki czynszowe Spenadla), arch. Karol Boublík, 1899–1902

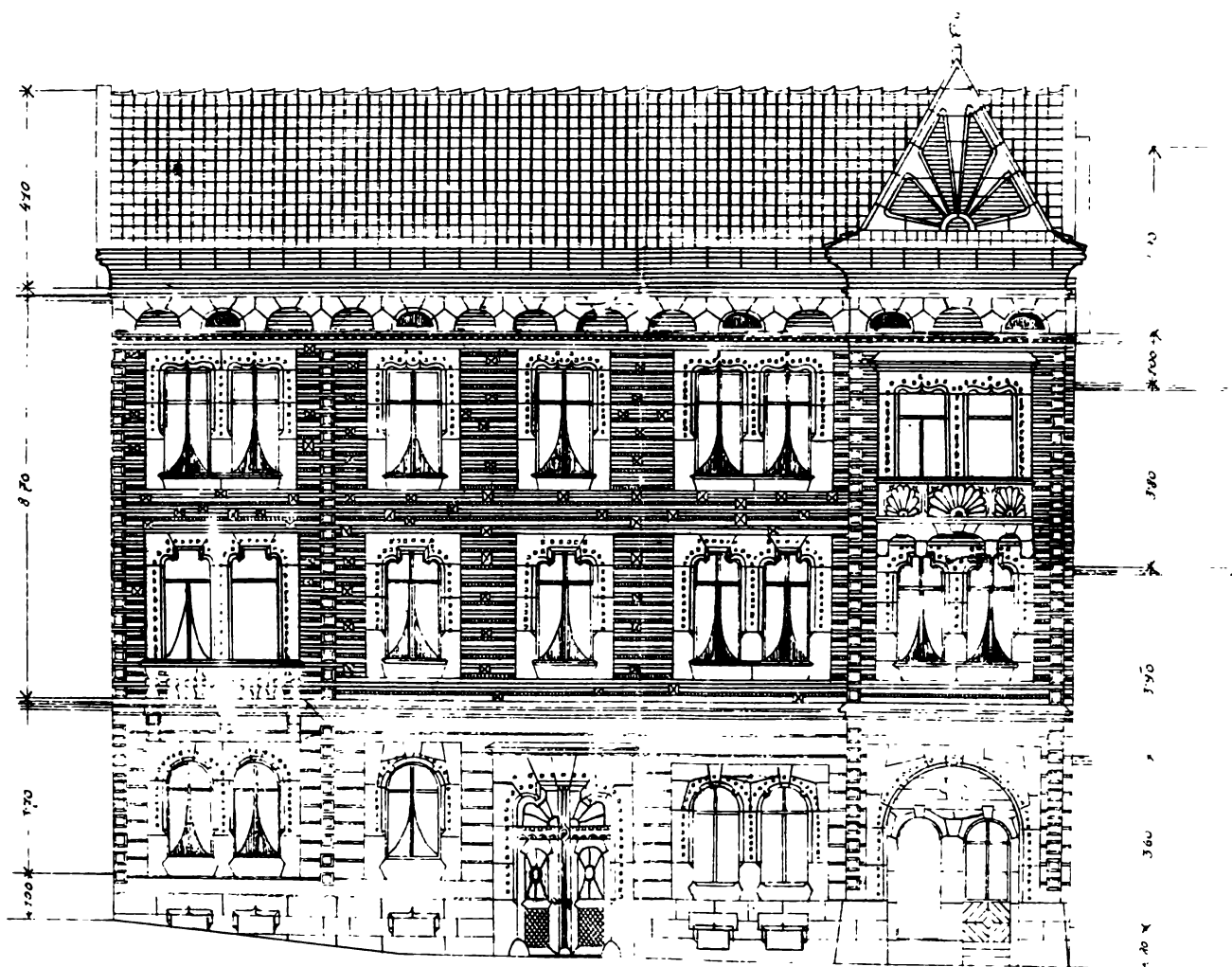
158. Бернардинська площа, № 1, 2, 2а (прибуткові кам'яниці Спенадля), архіт.
Карл Боблік, 1899

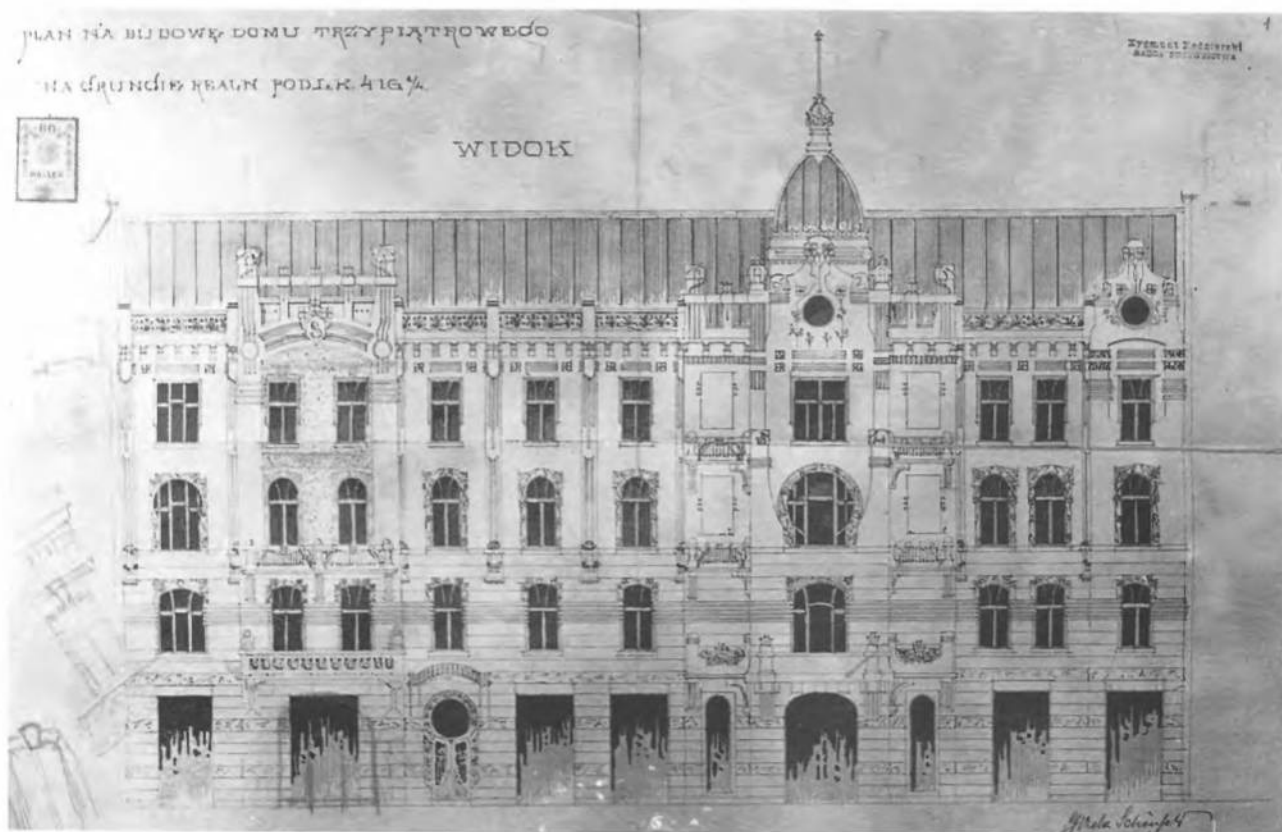
159. Tadeusz Obmiński, willa Mieczysława Paszkudzkiego przy ul. 29 Listopada (dziś Konowalca 98), zachowana w znacznie zmienionym kształcie. Plany fasady i elewacji tylnej, 1904

159. Талеуш Обмінський, Вілла Мечислава Пашкудського на вул. 29 Листопада (тепер Коновальця 98), збереглась в значно зменшеній формі. Плани головного та заднього фасаду, 1904

160. Kazimierz Mokłowski, dom Tadeusza Czarnieckiego przy ul. Piekarskiej 38.
Projekt elewacji, 1905

160. Казимир Мокловський, Дім Тадеуша Чарнецького на вул. Пекарській 38.
Проект фасаду, 1905

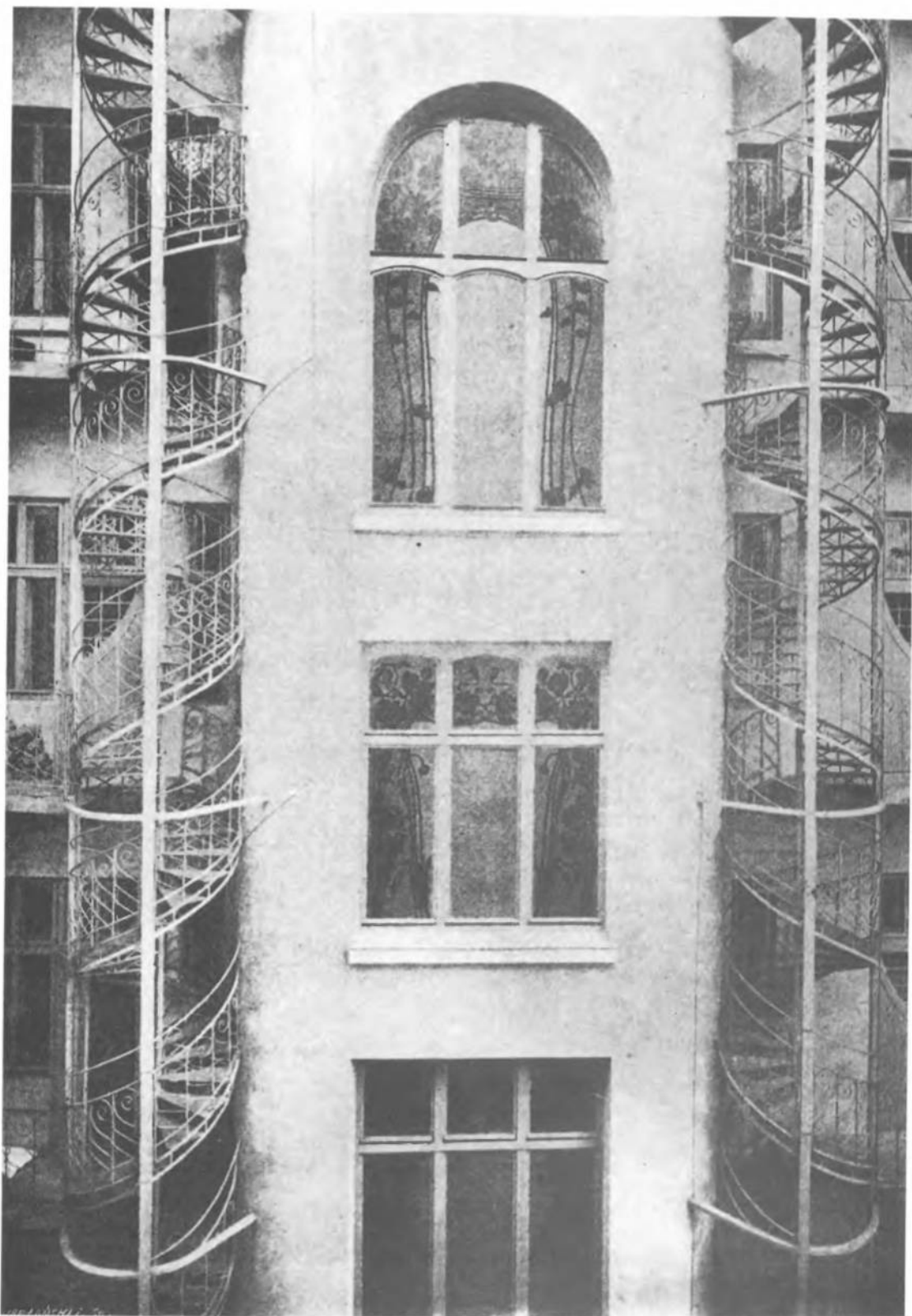
161. Tadeusz Obmiński, kamienica dra Adolfa Segala przy ul. Chorążczyzny (dziś Czajkowskiego 6) i ul. Akademickiej (dziś prospekt Szewczenki 4). Nie sygnowany projekt został wykonany w biurze Michała Ułama i Zygmunta Kędzierskiego. Projekt elewacji, 1904

161. Тадеуш Обмінський, Кам'яниця доктора Адольфа Сегалья на вул. Хороншизни (тепер Чайковського 6) та вул. Академічній (тепер проспект Шевченка 4). Не підписаний проект був виконаний в бюро Міхала Уляма і Зигмунта Кендзерського. Проект фасаду, 1904

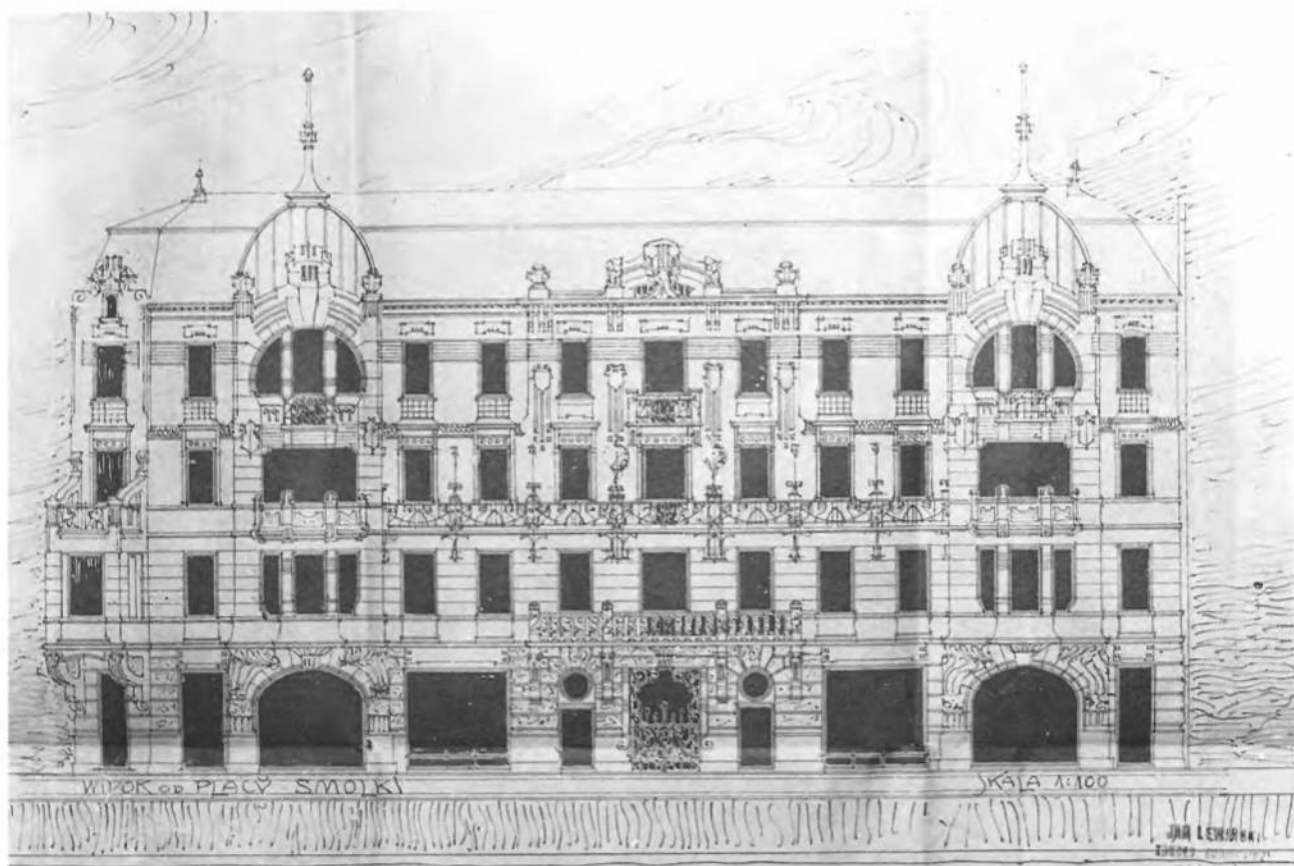
162. Tadeusz Obmiński, dom dra Adolfa Segala, ul. Chorążczyzny (dziś Czajkowskiego 6) i ul. Akademickiej (dziś prospekt Szewczenki 4). Nie sygnowany projekt został wykonany w biurze Michała Ułama i Zygmunta Kędzierskiego. Widok ogólny, 1904

162. Тадеуш Обмінський, Кам'яниця доктора Адольфа Сегалія на вул. Хоронщизни (тепер Чайковського 6) та вул. Академічній (тепер проспект Шевченка 4). Не підписаний проєкт був виконаний в бюро Міхала Уляма і Зигмунта Кендзєрського. Загальний вид, 1904

163. Tadeusz Obmiński, kamienica dra Adolfa Segala, ul. Chorążczyzny (dziś Czajkowskiego 6) i ul. Akademickiej (dziś prospekt Szewczenki 4). Nie sygnowany projekt został wykonany w biurze Michała Ułama i Zygmunta Kędzierskiego.
Widok klatki schodowej ze schodami od podwórza, 1904

163. Тадеуш Обмінський, Кам'яниця доктора Адольфа Сегалія на вул. Хоронщизни (тепер Чайківського 6) та вул. Академічній (тепер проспект Шевченка 4). Не підписаний проєкт був виконаний в бюро Міхала Уляма і Зигмунта Кендзєрського.
Вид сходової клітки зі сходами від подвір'я, 1904

164. Tadeusz Obmiński, kamienica Jana Stromengera przy placu Smolki (dziś Hryhorenki 4).
Nie sygnowany projekt wykonany w biurze Jana Lewińskiego. Projekt fasady, 1906

164. Тадеуш Обмінський, Кам'яниця Яна Строменгера на площі Смольки
(тепер Григоренка 4). Не підписаний проект був виконаний в бюро Івана Левинського.
Проект фасаду, 1906

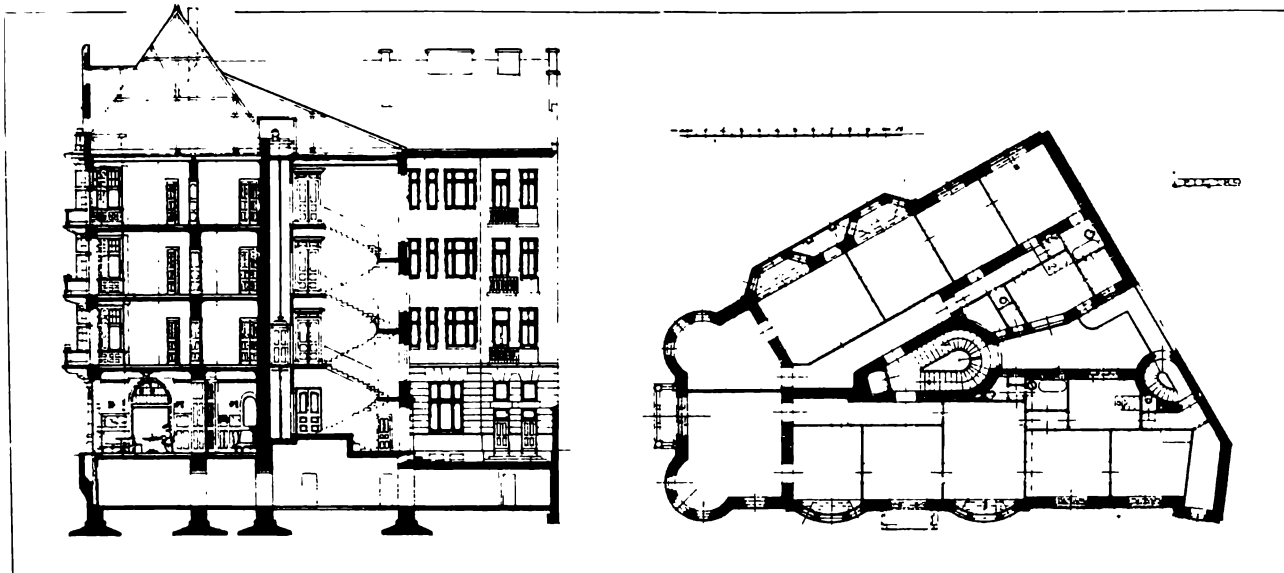
165. Jan Lewiński i Tadeusz Obmiński, tzw. Rondo ul. Asnyka (dziś Bohomolca), 1904–1908

165. Іван Левинський та Тадеуш Обмінський, Так зване Рондо вул. Асника
(тепер Богомольця), 1904-1908

166. Zbigniew Brochwicz-Lewiński, dom narożny dochodowy, róg ulic Fredry i Lozińskiego przy placu Akademickim (dziś prospekt Szewczenki, róg Fredry i Hercena). Widok ogólny, 1909

166. Збігнев Брохвін-Левинський, Наріжна прибуткова кам'яниця, ріг вул. Фредро та Лозинського на Академічній площі (тепер проспект Шевченка, ріг Фредро і Герцена).
Загальний вид, 1909

167. Zbigniew Brochwicz-Lewiński, dom narożny dochodowy, róg ulic Fredry i Łozińskiego przy placu Akademickim (dziś prospekt Szewczenki, róg Fredry i Hercena). Plan i przekrój, 1909

167. Збігнев Брохвіч-Левинський, Наріжна прибуткова кам'яниця, ріг вул. Фредро та Лозицького на Академічній площі (тепер проспект Шевченка, ріг Фредро і Герцена). План і розріз, 1909

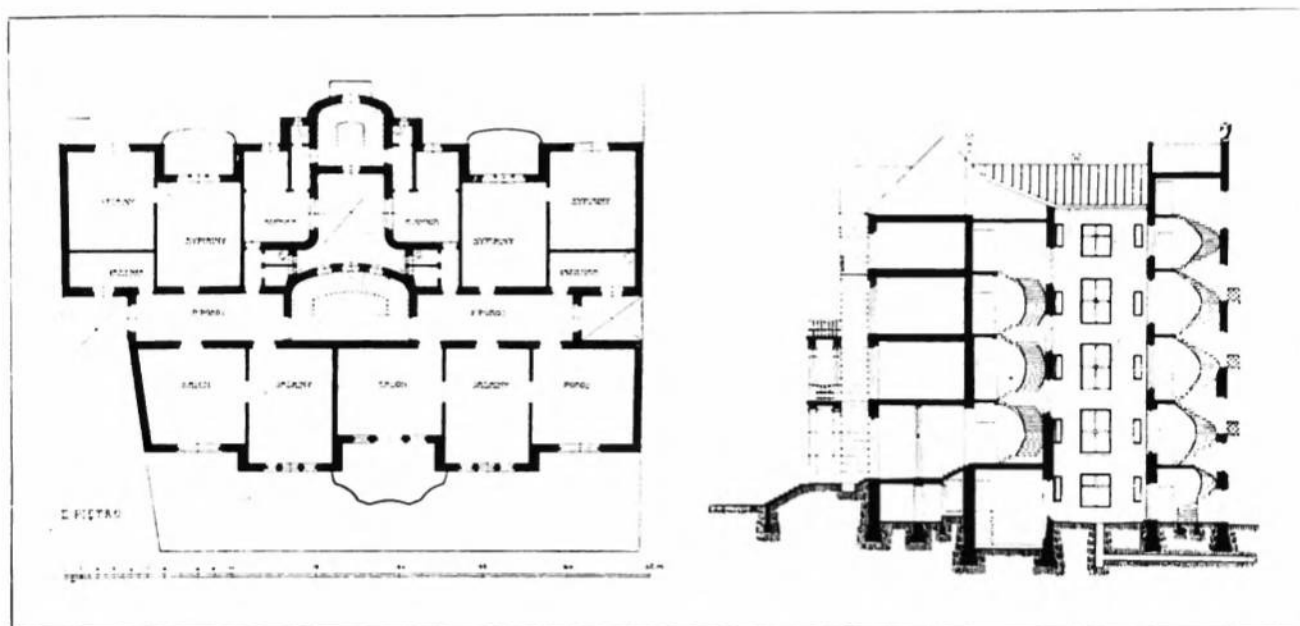
168. Józef Piątkowski, dom pp. Bromilskich przy ul. Andrzeja Potockiego (dziś Gen. Czupryni).
Fasada frontowa, 1908–1910

168. Юзеф Піонтковський, Дім подружжя Бромільських на вулиці Анджея Потоцького
(тепер Генерала Чупринки). Головний фасад, 1908-1910

169. Józef Piątkowski, dom pp. Bromilskich przy ul. Andrzeja Potockiego (dziś Gen. Czupryni).
Elewacja tylna, 1908–1910

169. Юзеф Піонтковський. Дім подружжя Бромільських на вулиці Андрея Потоцького
(тепер Генерала Чупринки). Задній фасад, 1908-1910

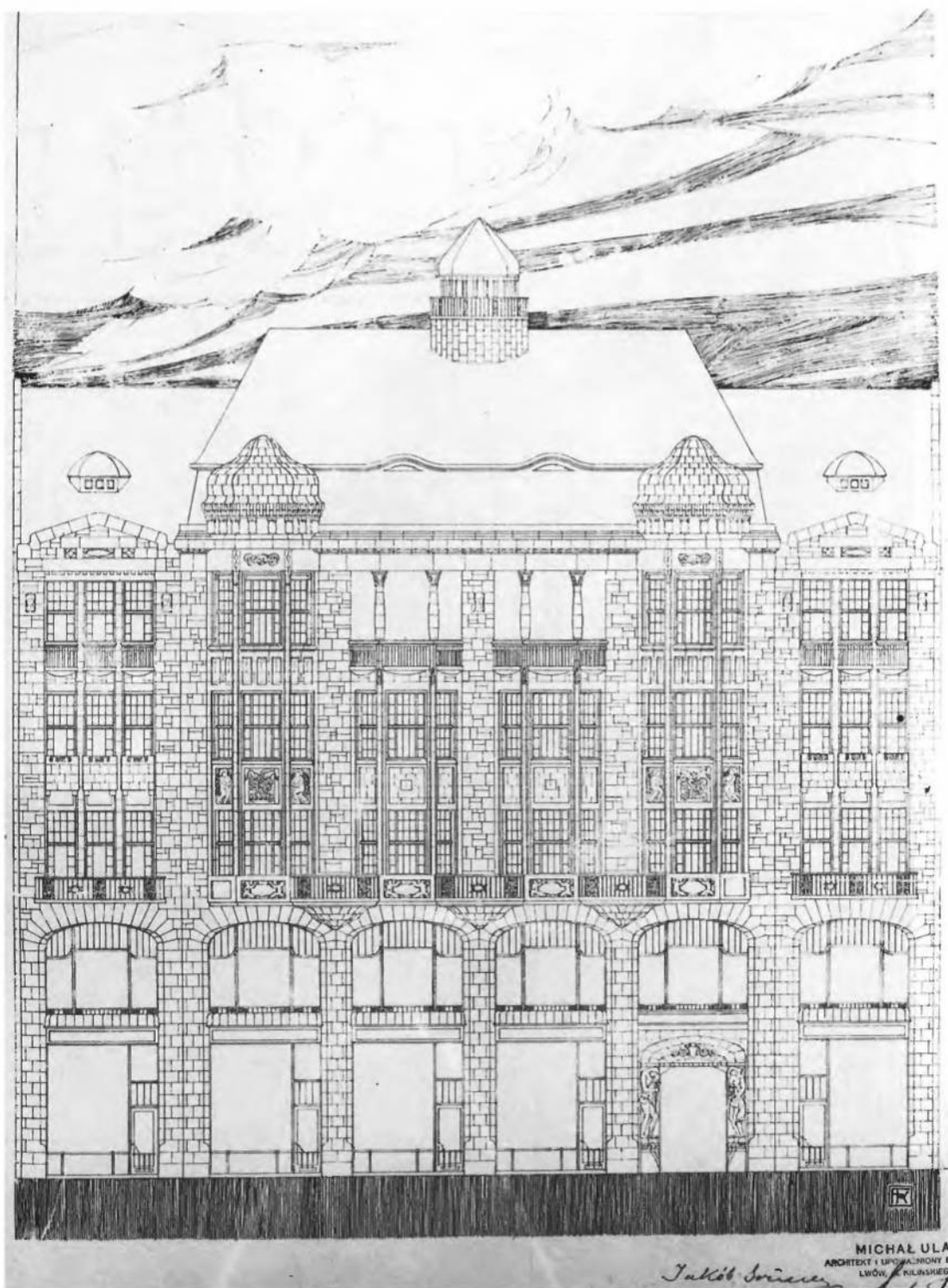
170. Józef Piątkowski, dom pp. Bromińskich przy ul. Andrzeja Potockiego (dziś Gen. Czupryni).
Przekrój pionowy budynku i poziomy II piętra, 1908–1910

170. Юзеф Піонтковський, Дім подружжя Бромільських на вулиці Анджея Потоцького
(тепер Генерала Чупринки). Вертикальний розріз будинку та плани III поверху,
1908-1910

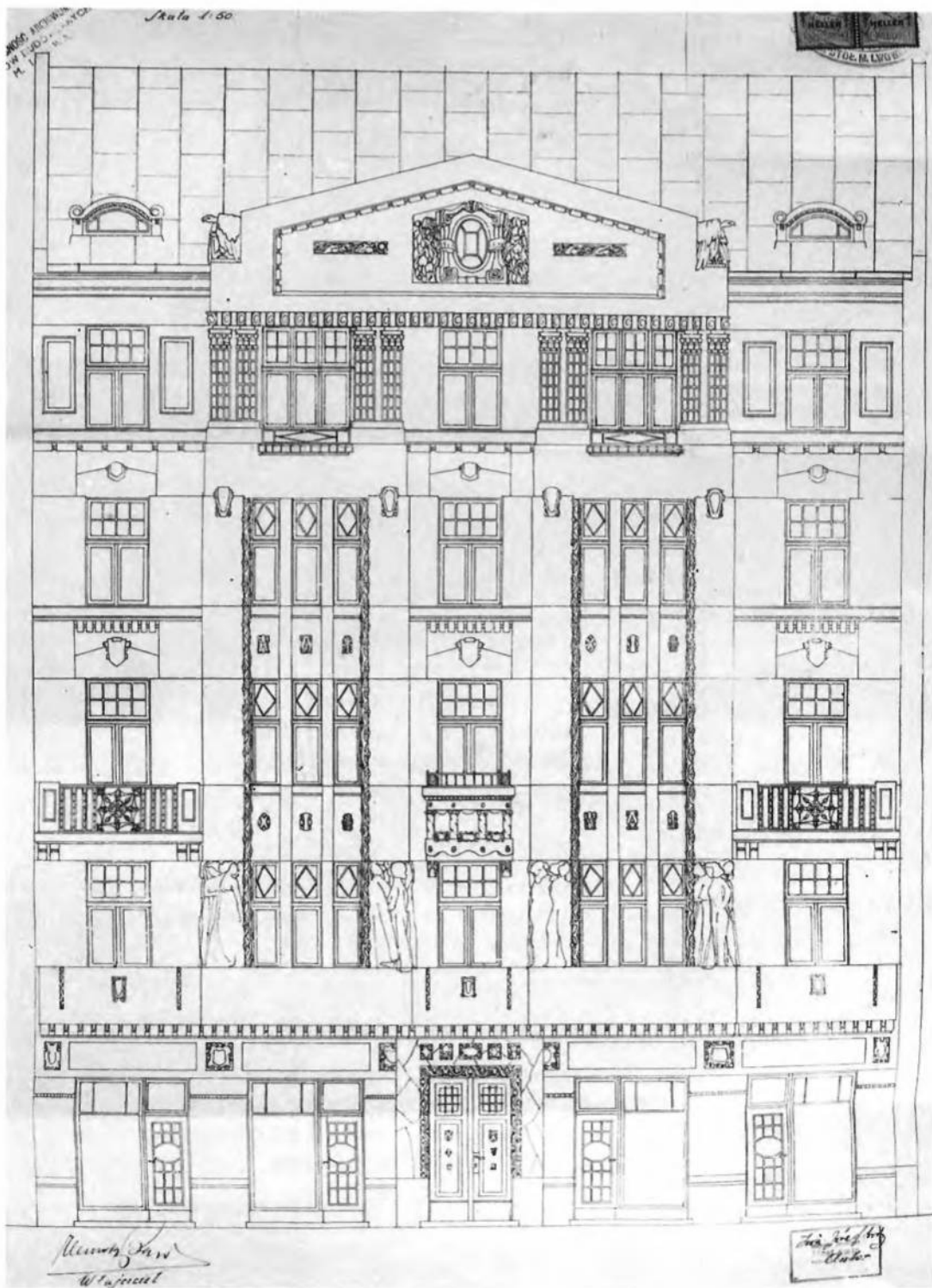
171. Roman Feliński, kamienica Liebermanów, ul. Sokola (obecnie Kowżuna 4), 1911–1912.
W głębi wejście do Pasażu Mikolascha, autorstwa Alfreda Zachariewicza i Jana Lewińskiego,
1899–1900

171. Роман Фелінський, Кам'яниця Лібертманів, вул. Сокола (тепер Ковжуна 4),
1911-1912. В глибині вхід до Пасажу Миколаяша авторства Альфреда Захарівича та
Івана Левинського. 1899-1900

172. Ferdynand Kassler, budynek Grünerów przy ul. Jagiellońskiej (dziś Hnatiuka 20–22), sygn., monogram F.K. Projekt wykonany w biurze Michała Ułama. Projekt elewacji, 1910

172. Фердинанд Касслер, Будинок Грюнерів на вул. Ягеллонській (тепер Гнатюка 20-22). Проект був виконаний в бюро Міхала Уляма. Проект фасаду, 1910

173. Józef Awin, budynek Henryka Barda przy ul. Słowackiego 4. Projekt elewacji, 1912

173. Юзеф Авін, Будинок Генриха Барда на вул. Словацького 4. Проект фасаду, 1912

174. Budynek Zippera, Rynek 32, proj. Michał Łużecki, bud. Edmund Żychowicz, 1912

174. Будинок Зіппера, Ринок 32, проєкт Міхал Лужецький, буд. Едмунд Жихович, 1912

Spis treści Зміст

Jacek Purchla Lwów i jego architektura w XIX wieku 6	Яцек Пурхля Львів і його архітектура в XIX сторіччі 7
Marcin Sepiał Rozwój miasta Lwowa w XIX wieku 16	Марчін Сепял Розвиток міста Львова у XIX столітті 17
Jacek Purchla Wpływy wiedeńskie na architekturę Lwowa 1772–1918 30	Яцек Пурхля Віденські впливи на архітектуру Львова 1772–1918 31
Jurij Biriulow Wiatr przemian. Nowe tendencje w architekturze Lwowa 1890–1914 54	Юрій Бірюльов Вітер перемін Нові тенденції в архітектурі Львова 1890–1914 55
Spis ilustracji 76	Список ілюстрацій 77
Ilustracje 93	Ілюстрації 93

Redaktor naukowy Jacek Purchla	Науковий редактор Яцек Пурхля
Współpraca Rafał Solewski	Співпраця Рафал Солевскі
Opracowanie redakcyjne Jadwiga Grell	Редакційне опрацювання Ядвіга Грелль
Opracowanie graficzne Lech Przybylski	Графічне опрацювання Лех Пшибильскі
Tłumaczenie Olga Kamianaja	Переклад Ольга Кам'яна
Korekta tekstu ukraińskiego Oleg Aleksejczuk	Коректа української частини: Олег Алексійчук
Koordinacja prac wydawniczych Alicja Walkiewicz-Górka	Координація видавничих праць: Аліція Валькевіч-Гурка
Fotografie i plany pochodzą ze zbiorów: Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie Muzeum Etnografii we Lwowie Muzeum Historycznego Miasta Krakowa Muzeum Historycznego Miasta Lwowa Państwowego Archiwum Obwodowego we Lwowie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu Zbiorów prywatnych	Фотографії і плани походять зі збірок: Ягеллонської бібліотеки у Кракові Музею етнографії у Львові Історичного музею міста Кракова Історичного музею міста Львова Львівського державного обласного архіву Національного закладу ім. Оссолінських у Вроцлаві Приватних архівів

ISBN 83-85739-43-2

Łamanie: Wydawnictwo Antykwa
Druk: Zakład Poligraficzny „Cenzus”

Комп'ютерна верстка: Видавництво Антикwa
Друк Поліграфічне підприємство „Cenzus”

